

Sirpa Salenius

Pohjoisen Pariisi

ja muita 1800-luvun
amerikkalaisia
Suomi-kuvia

Tietolipas 293

Sirpa Salenius

Pohjoisen Pariisi

ja muita 1800-luvun amerikkalaisia
Suomi-kuvia

Tietolipas 293

Teos on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran nimeämien asiantuntijoiden tarkastama.

SKS:n julkaisujen kokoelma kuuluu Unescon kansalliseen Maailman muisti -rekisteriin.

© 2025 Sirpa Salenius ja SKS

Kannen suunnittelu: Emmi Kyytsönen

Taittomalli: Markus Itkonen

Kannen toteutus: Eija Hukka

Kannen kuva: Kauppatori, Helsinki n. 1890–1900. Library of Congress Prints and Photographs Division.

Taitto: Maija Räisänen

ISBN 978-951-858-946-7 (nid.)

ISBN 978-951-858-947-4 (EPUB)

ISBN 978-951-858-948-1 (PDF)

ISSN 0562-6129 (nid.)

ISSN 2670-2584 (verkkojulkaisut)

DOI <https://doi.org/10.21435/tl.293>

Teos on lisensoitu Creative Commons BY-NC-ND 4.0

International -lisenssillä, ellei toisin mainita.

(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.fi>)

Teos on avoimesti saatavissa osoitteessa

<https://doi.org/10.21435/tl.293>

tai lukemalla tämä QR-koodi mobiililaitteella.

Hansaprint Oy, Turenki 2025

Sisällys

Kuvitus 6

Esipuhe 9

Johdanto 13

Matkakirjallisuus 31

 Suomi-kuva matkakirjallisuudessa 32

 Matkailijat 51

 Kaupunki- ja maisemakuvaukset 69

 Tekstuaaliset muotokuvat suomalaisista 100

 Suomalaisia erikoisuuksia 127

Kaunokirjallisuus 139

 Suomi-kuva kaunokirjallisuudessa 140

 Kirjailijat 151

 Romaanit 161

 Novellit 174

 Runot 181

Lähteet 190

Kirjoittaja 201

Abstract 202

Hakemisto 203

Kuvitus

Kuva 1: Albert Edelfeltin piirros Suomen järvimaisemasta ("A Bit of Finnish Landscape"). *Harper's New Monthly Magazine*, helmikuu 1891, 338.

Kuva 2: Suomalaiset "drosky"-hevosrattaat ("Finnish Drosky"). J. M. Buckley, *The Midnight Sun, the Tsar and the Nihilist: Adventures and Observations in Norway, Sweden and Russia*, 1886, 146.

Kuva 3: Kate Jackson ja Frances Willard, n. 1868. © Frances Willard Library & WCTU Archives, Evanston, Illinois. Kaikki oikeudet pidätetään.

Kuva 4: Isabel Florence Hapgood (oik.) äitinsä Lydia A. B. Crossley Hapgoodin kanssa syksyllä 1890 ("Lydia A. B. Crossley Hapgood + Isabel Florence Hapgood"). Ritz Portraits, Boston, MA, USA. New York Public Library.

Kuva 5: Bayard Taylor, 1864. McGuigan Collection, USA.

Kuva 6: Maisemaa St. Lawrence -joelta vuosilta 1870–1877. Kuvaaja A. C. McIntyre, Alexandria Bay, Jefferson Co, N.Y. © Frances Willard Library & WCTU Archives, Evanston, Illinois. Kaikki oikeudet pidätetään.

Kuva 7: Imatrankoski, n. 1890–1900 ("The rapids from the bridge. Imatra, Russia, i.e. Finland"). Library of Congress.

Kuva 8: Albert Edelfeltin piirros tuohikontista ja virsuista ("Birch-park knapsack and shoes"). *Harper's New Monthly Magazine*, helmikuu 1891, 348.

Kuva 9: Richard Henry Dana Jr., n. 1849. Dana Family Papers, Photographs, 3004.002/001-#0394. National Park Service, Longfellow House–Washington’s Headquarters National Historic Site, Cambridge, MA, USA.

Kuva 10: Herman Melville, n. 1860. Library of Congress.

Kuva 1: Albert Edelfeltin piirros Suomen järvmaisemasta ("A Bit of Finnish Landscape"). *Harper's New Monthly Magazine*, helmikuu 1891, 338.

Esipuhe

1800-luvun yhdysvaltalaisilla oli lähes olemattomat tiedot Suomesta, Venäjän autonomisesta suuriruhtinaskunnasta. Amerikkalaisten kiinnostus Suomea kohtaan oli vähäistä ja siihen kirjoituksissaan viitanneiden matkustajien ja kirjailijoiden oli usein vaikea ymmärtää, miten Suomea tai sen asukkaita tulisi kuvata. Niinpä 1800-luvun amerikkalaiset käyttivät vertailukohteina lukijoilleen tutumpia kohteita, kuten Pariisia, Niagaran putouksia tai jopa kamelia, jota teksteissä käytettiin poron vertailuun. Monesti vertauskohteet olivat hyvinkin kaukaa haettuja ja usein jopa hupaisia, kuten esimerkiksi juuri pohjoisen kameli eli poro. Suomessa vieraillessaan amerikkalaiset tutustuivat suomalaisen höyrykylpyyn ja ihailivat luonnon levollisuutta, jota häiritsi ainoastaan matkaa jia kiusaava, paikallisille tuttu hyttyssumu. Vähäisistä tiedoistaan huolimatta 1800-luvun amerikkalaiset rakensivat kuvia Suomesta ja suomalaisista, monesti omaksuen asiantuntijan roolin. Heidän keskuudessaan pyörineet pintapuoliset tiedot ja mielikuvitukseen pohjautuvat Suomi-kuvat heijastivat usein amerikkalaisessa yhteiskunnassa vallinneita uskomuksia ja arvoja.

Kiinnostukseni Suomea kuvaavia 1800-luvun amerikkalaisia matkakertomuksia kohtaan heräsi vuonna 2007, jolloin aloitin aiheeseen liittyvän aineiston kartoituksen ja materiaalin kokoamisen lähinnä Yhdysvalloissa. Aihe on jatkoa aikaisemmalle tutkimukselleni 1800-luvun amerikkalaisista kirjailijoista ja taiteilijoista Italiasa. Kun aloitin työn projektin parissa, aiheeseen liittyvää aineistoa oli saatavilla internetin kautta vain rajoitetusti, joten arkistoihin oli matkustettava henkilökohtaisesti materiaalia tutkimaan. Aluksi tutustuin aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen erityisesti New Yorkin kirjastoissa sekä amerikkalaisen runoilijan Henry Wadsworth

Longfellow'n kotimuseon, Longfellow House–Washington Headquartersin kirjastossa ja arkistossa Massachusettsin Cambridgessa. Kokoamani aineisto koostui matkakertomuksista, fiktiivisistä tarinoista ja Longfellow'n Suomeen liittyvästä kirjallisuudesta. Lokamarraskuussa 2011 palasin New Yorkiin täydentämään aineistoa eri kirjastoista ja arkistoista, muun muassa Suomea käsittelevillä lehhtiartikkeleilla ja opaskirjoilla. Kesällä 2019 vierailin vielä Frances Willardin kotimuseossa ja sen arkistossa Illinoisin Evanstonissa. Sieltä löysin muun muassa Willardin Suomen-matkaa koskevat päiväkirjamerkinnot ja Harriet Cornelia Haywardin matkaoppaan *Suomesta Kreikkaan tai kolme vuodenaikaa Itä-Euroopassa (From Finland to Greece or: Three Seasons in Eastern Europe, 1892)*. Aineisto, jonka pohjalta tämä teos on laadittu, sisältää 1800-luvulla julkaistuja englantilaisia ja amerikkalaisia matkaoppaita, joissa käsitellään Suomea, Amerikan lehdistössä julkaistuja matkakertomuksia sekä fiktiivisiä tarinoita ja runoja, joissa viitataan esimerkiksi Suomen luontoon, *Kalevalaan* tai suomalaisen kertomusperinteen hahmoihin.

Tutkimukseni tuloksena valmistunut teos *Pohjoisen Pariisi ja muita 1800-luvun amerikkalaisia Suomi-kuvia* on poikkiteollinen tutkimus 1800-luvun amerikkalaisten luomasta Suomi-kuvasta. Teos on ensisijaisesti suunnattu suurelle yleisölle, ei siis yksin akateemisille tutkijoille. Sen aineisto ja dokumentaatio kattavat historian, yhteiskunnan, kirjallisuuden sekä Suomen ja Yhdysvaltojen tutkimuksen alat. Erityisesti se palvelee sellaista yleisöä, joka on kiinnostunut Yhdysvalloista, matkakirjallisuudesta, kaunokirjallisuudesta, ”muiden” Suomi-kuvasta sekä Suomen ja Yhdysvaltojen suhteista 1800-luvulla. Tietääkseni kyseessä on ensimmäinen teos, jossa keskitytään analysoimaan 1800-luvun amerikkalaisia Suomi-kuvia tai Yhdysvalloissa 1800-luvulla julkaistua Suomea käsittelevää matka- ja kaunokirjallisuutta eli kirjailijoiden luomaa fiktiivistä ja dokumentaarista kuvaa Suomesta ja suomalaisista.

Keijo Virtasen teos *Atlantin yhteys: tutkimus amerikkalaisesta kulttuurista, sen suhteesta ja välittymisestä Eurooppaan vuosina 1776–1917* (1988) oli suurena apuna erityisesti tutkimuksen alku-

vaiheessa. Virtasen teoksen ensimmäisen osan kolmas luku ”Amerikkalaisten kiinnostus Eurooppaa kohtaan”, erityisesti sen osiot I: 3.2. ”Kaukainen Suomi amerikkalaisten arvioissa” (sivut 48–60) ja II: 3.2 ”Suomi osana Venäjää” (sivut 161–183) toimivat tämän projektin lähtökohtina. Virtasen teoksen pohjalta aloitin aineiston kartoittamisen omaa teostani varten.

Kun materiaali oli koottu ja käsikirjoitus laadittu, teos jäi odotamaan päivänvaloa yli sen julkaisuaikataulun, jota sille olin alun perin suunnitellut. *Pohjoisen Pariisi ja muita 1800-luvun amerikkalaisia Suomi-kuvia* oli jäänyt muiden projektien varjoon, mutta työ on jatkunut tasaisesti. Voin nyt suurella ilolla todeta kirjan olevan valmis, vaikkei mikään tutkimus ole lopullinen. 1800-luvun Suomi-kuvaa voi analysoida edelleen eri näkökulmista, aineistoa voi hakea lisää Venäjää kuvaavista matkaoppaista ja kaunokirjallisista teoksista, joissa viitataan Suomeen tai suomalaisiin, ja analyysiä voi laajentaa esimerkiksi 1900-luvulle. Siitä huolimatta teos nosta esiin useita 1800-luvun amerikkalaisten keskuudessa muodostettuja Suomeen liitettyjä mielikuvia, jotka osittain heijastuvat vielä tämänkin päivän käsityksissä Suomesta ja suomalaisista.

Teosta valmistellessani sain tukea monilta asiantuntijoilta ja tahoilta projektin eri työvaiheissa. Haluan ilmaista erityisen lämpimät kiitokset Taiteen edistämiskeskukselle tuesta, joka takasi sen, että sain käsikirjoituksen ensimmäisen version valmiiksi jo vuosia sitten. Olen myös kiitollinen Koneen säätiölle, jonka antaman tuen avulla alun perin aloitin tutkimukseni amerikkalaisista Suomi-kuvista; projektin pohjalta syntyi idea tämän teoksen kirjoittamiseen. Kiitokseni myös arkistonhoitajille Janet Olsonille ja Nancy Schultzille Frances Willard House -kotimuseossa ja Longfellow House–Washington Headquartersin arkistonhoitajille ja kuraattoreille Anita Israelille, Chris Wirthille ja Kathryn Hanson Plassille sekä Elizabeth M. Wassonille vuosia jatkuneesta yhteistyöstä. Olen kiitollinen Frances Willard House -kotimuseolle, Longfellow House–Washington Headquartersille ja McGuigan Collectionille kuvista – visiitti- ja kabinettikorteista sekä valokuvista (*carte-de-visite, Cabinet Card*) – joita löysin heidän kokoelmistaan. Lopuksi

haluan ilmaista kiitokseni käsikirjoituksen arvioineille asiantuntijoille, joiden lausuntojen seurauksena sain hiottua tekstiä edelleen sekä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle käsikirjoituksen positii-visesta vastaanotosta ja yhteistyöstä asiantuntevan tiimin kanssa: kiitos Maija Yli-Kätkä, Kirsi Keravuori, Kati Hitruhin ja Elisa Kujansuu. Kiitokset myös Turun, Itä-Suomen ja Helsingin yliopis-tojen kirjastoille, joista olen koonnut aineistoa. Lämpimät kiitok-seni kaikille.

Firenzessä 24.2.2025

Sirpa Salenius

Aikaisempia aiheeseen liittyviä julkaisujani

- Salenius, Sirpa. 2022. "Building a (White) Nation: Finns in James Kirke Paulding's *Koningsmarke, the Long Finne* (1823)." Teoksessa *Finnish Settler Colonialism in North America: Rethinking Finnish Experiences in Transnational Spaces*, AHEAD 2. Toim. Rani-Henrik Andersson & Janne Lahti. Helsinki: Helsinki University Press. 131–152.
- Salenius, Sirpa. 2015. "A Paradise for Exiles in Pursuit of Artistic Ease or Literary Quiet': Nineteenth-Century American Writers in Italy." Teoksessa *Critical Insights: American Writers in Exile*. Toim. Jeff Birkenstein & Robert C. Hauhart. Amenia: Salem Press. 3–18.
- Salenius, Sirpa. 2013. "Reflections of Home in Nineteenth-Century American Travel Writing of Finland." *Journal of Finnish Studies* 16.2 (toukokuu): 5–28.
- Salenius, Sirpa. 2012. "Frances Willard's Peep at Finland." *Journal of Finnish Studies* 16.1: 59–78.
- Salenius, Sirpa. 2012. "The Antebellum South in Fredrika Bremer's Travel Letters." Teoksessa *Exploring Travel and Tourism: Essays on Journeys and Destinations*. Toim. Jennifer Erica Sweda. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing. 63–81.
- Salenius, Sirpa. 2011. "1800-luvun amerikkalainen Kalevanpoika: Henry Wadsworth Longfellow." *Ennen&Nyt* 11.2 (elokuu).
- Salenius, Sirpa. 2007. *Florence, Italy: Images of the City in Nineteenth-Century American Writing*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Salenius, Sirpa. 2003. *Set in Stone: 19th-Century American Authors in Florence*. Padova: il Prato.
- Salenius, Sirpa. 2000. *A Chiselled Jewel in a Case of Violet Velvet: Firenze e alcuni scrittori americani dell'Ottocento*. Maisterintutkielma. Università degli Studi di Firenze.

Johdanto

1800-luvulla amerikkalaisten¹ kiinnostus Suomea kohtaan oli vähäistä. Sosiaaliset ja poliittiset asenteet ja muutokset vaikuttivat matkailuun ja heijastuivat ajan matkakuvauksissa ja kaunokirjallisisissa teoksissa. Euroopassa amerikkalaisia kiehtoivat lähinnä Ranskan tai Italian kulttuurikaupunkien, kuten Pariisin, Venetsian, Rooman ja Firenzen, kaltaiset kohteet, joiden taidearteet ja hienostunut tapakulttuuri vetivät Atlantin takaa saapuvia matkustajia puoleensa. Yhdysvallat oli tuolloin vielä nuori valtio, joka oli rakentamassa omaa identiteettiään, hakemassa juuriaan, hahmottamassa omaa historiaansa sekä kehittämässä omaa kulttuuriaan. Historiaa ja kulttuuria, joiden amerikkalaiset vielä 1800-luvun alussa kokivat itseltään puuttuvan, haettiin vuosisadan mittaan erityisesti Keski- ja Etelä-Euroopan maista. Taiteilijat ja kirjailijat ammensivat oman, kansallisen taiteen ja kirjallisuuden luomiseen inspiraatiota sellaisista klassisen sivistyksen kehdoista kuin Italia, jossa taide oli ku-

1 Vaikka termi *yhdysvaltalainen* on *amerikkalaista* tarkempi viittaus pohjoisamerikkalaiseen, molemmat termit ovat Suomessa yleisesti käytössä synonyymeinä. 1800-luvulla yhdysvaltalaiset itse käyttivät yleisimmin termiä *amerikkalainen*, joten teoksessa käytän molempia termejä: pääasiallisesti viittaan *amerikkalaisiin* ja *Yhdysvaltoihin*. Monimutkaisempaa oli löytää käännös englanninkielisille termeille, kuten *Black American* tai *African American* sekä *Finnish American*: vaihtoehtoina olivat *afrikkalaisamerikkalainen*, *yhdysvaltainafrikkalainen*, *amerikanafrikkalainen* (jota käytetään harvemmin) tai *afroamerikkalainen*, jonka englanninkielinen versio *Afro-American* ei ole enää käytössä Yhdysvalloissa. *Finnish American* kääntyi joko *amerikansuomalainen* tai *yhdysvaltainosuomalainen*. Asiantuntijoiden ja kustantajan kanssa käytyjen keskustelujen tuloksena tekstissä viittaan *afrikkalaisamerikkalaisiin* ja *amerikansuomalaisiin*.

koistanut jo vuosituhansien ajan. Amerikkalaiset ihailivat tunnettuja italialaisia maalauksia ja veistoksia, joiden kopioita sekä niitä jäljitteleviä piirustuksia oli nähtävillä Yhdysvalloissa. Kimmokkeena Eurooppaan suuntautuville matkoille oli mahdollisuus tutustua alkuperäisiin teoksiin ja vieraila maailman ensimmäisissä taide-museoissa, muun muassa Firenzen Uffizi-gallerian Tribunassa.

Amerikkalaisten Euroopan-matkailu alkoi 1800-luvulla varsinaisesti Napoleonin sotien päätyttyä vuonna 1815. Aiemmin aina 1600-luvulta alkaen Euroopan-kiertomatkat (*Grand Tour*) olivat olleet erityisesti brittiläisten yläluokkaisten nuorten miesten etuoikeus hakea kokemuksia maailmasta ja tutustua eurooppalaisiin kulttuureihin sekä merkittäviin taidesaavutuksiin. Tiettävästi *Grand Tour* -termiä käytti ensimmäisen kerran entinen katolinen pappi ja matkaja Richard Lassels (1603–1668) teoksessaan *The Voyage of Italy* (1670). Brittiläisten *Grand Tourin* pääkohteena oli Italia ja pysähdyspaikat siellä Venetsia, Rooma ja Firenze, samat kaupungit, jotka myöhemmin olivat amerikkalaisten määränpäinä. (Lisää *Grand Tourista* ks. esim. Chard 1999, Buzard 1993 tai Baker 1964.)

Ensimmäisten 1800-luvulla Eurooppaan saapuneiden amerikkalaismatkailijoiden joukossa oli taiteilijoita ja kirjailijoita, muun muassa matka- ja romaanikirjailija James Fenimore Cooper (1789–1851), joka tunnettiin jo Euroopassakin teoksestaan *Viimeinen mohikaani* (*The Last of the Mohicans*). Kirja ilmestyi vuonna 1826, jolloin Cooper valmisteli lähtöään Italiaan ja Ranskaan. Runoilija Henry Wadsworth Longfellow (1807–1882) saapui Eurooppaan samoihin aikoihin kuin Cooper, heti 1820-luvulla. Vuonna 1835 Longfellow vietti aikaa Ruotsissa, jossa hän opiskeli ruotsin lisäksi myös suomea. (Clausen 1928; lisää Longfellow'sta, ks. esim. Calhoun 2004, Longfellow Samuel 1968, Wagenknecht 1955, Hilen, toim. 1956, Stedman 1883 ja Sewall 1886.) Ilmeisesti hän ei silloin kuitenkaan vierailut Suomessa. Sekä Longfellow'hun että Cooperiin viitataan 1800-luvun Suomi-kuvia käsittelevissä amerikkalaisissa kirjoituksissa.

Muutammat amerikkalaiset olivat kuitenkin tutustuneet Eurooppaan, jopa Suomeen, jo huomattavasti ennen Longfellow'n ja

Cooperin vierailuja. Kuten tutkija Keijo Virtanen esittää, ensimmäisten amerikkalaisten on kerrottu vierailleen Suomessa jo 1700-luvun lopulla. Tunnetuin varhaisista kävijöistä oli John Quincy Adams (1767–1848), josta tuli Yhdysvaltojen kuudes presidentti vuonna 1825. Hän toimi Yhdysvaltojen Pietarin-lähetystön johtajana vuodesta 1809 alkaen ja vieraili Suomessa ennen Pietariin asettumistaan. Toinen Suomessa 1700-luvulla vierailut amerikkalainen oli John Ledyard, joka matkasi Tornion kautta kohti Siperiaa (Virtanen 1988, 51). Kuten oli tyypillistä 1800-luvun amerikkalaisille vierailijoille yleensä, myöskään näiden ensimmäisten Suomenkävijöiden matkojen varsinainen päämäärä ei ollut Suomi, vaan sellaiset Venäjän alueet kuten kulttuurikaupunki Pietari.

Usein Suomi oli amerikkalaisten matkaohjelmassa vain välietappi tai läpikulkukäytävä matkalla Ruotsista Venäjälle. Tukholmasta Suomeen saavuttiin höyrylaivalla ja matkaa jatkettiin kärryillä tai vaunuilla, myöhemmin myös junalla. Suuriruhtinaskunnan kaupungeissa kuljettiin ”droskeylla” (joskus kirjoitettu ”drosky”), venäläisillä kaksi- tai nelipyöräisillä vaunuilla. 1800-luvulla Suomessa vierailleet yhdysvaltalaiset kehuivat matkakuvauksissaan ”suomalaisia” ”droskey”-vaunuja nopeiksi.

Kuva 2: Suomalaiset ”drosky”-hevosrattaat (”Finnish Drosky”). J. M. Buckley, *The Midnight Sun, the Tsar and the Nihilist: Adventures and Observations in Norway, Sweden and Russia*, 1886, 146.

Monissa amerikkalaisten 1800-luvulla kirjoittamissa Suomea kuvaavissa teksteissä Suomi koetaan erillisenä Venäjältä. Vuonna 1812 eli pian sen jälkeen, kun Suomesta oli tullut Venäjän alainen autonominen suuriruhtinaskunta, tehtiin Helsingistä sen hallinnollinen keskus ja pääkaupunki. Tämä oli konkreettinen todistus Suomen uudesta asemasta ja poliittisesta tilanteesta. Sen lisäksi, että Suomi sai pitää yllä omaa korkeampaa koulutusta eli yliopistoa, se sai myös säilyttää omat siviili- ja rikoslakinsa sekä luterilaisen kirkkokuntansa. Suomen oma valuutta – rahayksikkönä markka – luotiin vuonna 1860 ja erotettiin Venäjän ruplasta 1865 (Klinge 2020, 23). Lisäksi Yhdysvaltojen ja Suomen niin sanottujen ”viralisten” suhteiden voidaan Virtasen mukaan katsoa alkaneen vuonna 1850, jolloin Helsinkiin perustettiin Yhdysvaltojen konsulin toimi. Sen tarkoituksena oli lähinnä kaupallisista asioista huolehtiminen (Virtanen 1988, 50). Kaikki nämä seikat vaikuttivat siihen, että monille amerikkalaisille syntyi kuva Suomesta itsenäisenä maana jo 1800-luvulla.

1800-luvun alussa matkustaminen oli vaivalloista ja hidasta. Atlantin ylitys oli tuskallinen kokemus merisairaudesta kärsiville ja haaksirikot, jotka olivat melko yleisiä vielä 1800-luvun puolivälissä, tekivät siitä vaarallisen. Euroopassa maihin noustiin Liverpoolissa ja mannerta kierrettiin ensin yksityiskäyttöön vuokratuilla vaunuilla tai postibusseilla ja sittemmin junilla, jotkut jopa kävellen. Esimerkiksi Bayard Taylor (1825–1878) ja kirjailijanimellä Mark Twain paremmin tunnettu Samuel Clemens (1835–1910) kiersivät Eurooppaa jalkaisin. Twain kuvasi Saksan Schwarzwaldissa tekemäänsä kävelymatkaa teoksessaan *A Tramp Abroad* (1880), joka oli jatkoa hänen aiemmalle, suosituille matkakirjalleen *The Innocents Abroad* (1869). 1860-luvulta alkaen mannerta kiersivät myös sellaiset amerikkalaiset kirjailijat kuin Henry James (1843–1916) ja William Dean Howells (1837–1920), jotka Twainin ohella loivat uutta realistista kirjoitustyyliä ensin matkakirjallisuuden ja myöhemmin fiktiivisten teosten kautta. Eurooppaa oli kuvattu ja kuvattiin edelleen monissa dokumentaarisisissa matkakertomuksissa sekä romaaneissa ja novelleissa.

1800-luvun mittaan matkakertomuksia eri kohteista julkaistiin jatkuvasti enemmän. Ensimmäiset amerikkalaiset niin sanotut matkaoppaat, jotka heti saivat suuren suosion, julkaistiin 1820-luvulla. Niistä löytyy muun muassa yksityiskohtaisia kuvauksia Euroopan taidearteista ja niiden tuottamista elämyksistä. Varhaiset matkaoppaat olivat matkakuvausten, tunteiden, anekdoottien ja tarinoiden kerronnan sekoitus. Tunnetuimpien varhaisten matkakirjojen joukossa olivat muun muassa Washington Irvingin kuuluisa manner-Euroopan oppaana käytetty *The Sketch Book of Geoffrey Crayon, Gent* (1819–1820) sekä Theodore Dwightin *Travels in New England and New York* (1822) ja *A Journal of a Tour in Italy, in the Year 1821* (1824) (Gassan 2005, 56).

Huomattavaa Dwightin Uuden-Englannin (*New England*) ja New Yorkin oppaassa on se, että se keskittyy Amerikan-matkailun kuvaimiseen muodikkaamman Euroopan-kiertueen sijaan. Matkakirjallisuudessa kuten kaunokirjallisuudessa ja visuaalisessa taiteessakin 1800-luvun amerikkalaiset hakivat siis aiheita samanaikaisesti sekä Euroopasta että omasta maastaan pyrkien nimenomaan luomaan omaa, kansallista kulttuuria. Kuten Richard Gassan (2005, 64) on varhaisia matkaoppaita tutkiessaan huomauttanut, amerikkalaiset yrittivät suosia omaa taiteellista tuotantoa sekä kotimaisten kirjailijoiden teoksia ja uskoivat, että amerikkalaisten hyveiden tulisi kukoistaa eurooppalaisen ja erityisesti brittiläisen dekadenssin sijaan. 1820-luvun lopulla amerikkalaiset matkaoppaina käytetyt teokset olivat vahvistaneet asemaansa ja varsinaisen matkakirjallisuuden todellinen kukoistus alkoi 1840-luvulta eteenpäin (Gassan 2005, 66). Matkakuvauksia tuotettiin erityisesti amerikkalaisten suosimista Euroopan-kohteista, joiden joukossa Italia sai suurimman huomion osakseen. Sen sijaan Suomi ei ollut yleisesti amerikkalaisten matkustajien listoilla kulttuurikohteena, eikä juuri muutoinkaan. Vasta lisääntyvän Euroopan-matkailun myötä matkakohteiden joukkoon liitettiin Venäjä ja sen myötä myös Suomen suuriruhtinaskunta. Ensimmäiset 1800-luvun amerikkalaiset matkajat, jotka julkaisivat matkakuvauksia silloisesta Suomen suuriruhtinaskunnasta, saapuivat Suomeen 1840-luvulla.

Yhteistä 1800-luvun todellisuuteen pohjautuville matkakuvauksille ja fiktiivisille tarinoille on se, että ne välittivät usein vahvasti mielikuvituksen sävyttämää kuvaa Euroopasta. Vaikka ajan matkakirjallisuuden tarkoituksena oli jakaa tietoa lukijoille ja välittää kuvaa vieraista maista ja niiden asukkaista, pyrki se samalla viihteellisyyteen. Matkakirjojen suosio pohjautuikin siihen, että monet matkailusta kiinnostuneet eivät koskaan itse lähteneet ulkomaille vaan tyytyivät niin sanottuun ”nojatuolimatkailuun”. Heille riittivät hauskat tarinat muista maista ja vieraiden tapojen kummastelu. Niinpä matkakirjallisuuden tavoitteena ei aina ollut totuudenmukaisen kuvan antaminen vieraista paikoista vaan yksinkertaisesti mukavien ja viihdyttävien lukuhetkien tarjoaminen nojatuoleissaan turvallisesti istuville lukijoille.

Viihdyttämisspyrkimys näkyy myös amerikkalaisten kirjoittamissa Suomea kuvaavissa teksteissä, erityisesti Suomeen liittyvien erikoisuuksien kummastelussa. 1800-luvun lopulla amerikkalaisten Suomi-kuvauksiin ilmestyi aiempien faktatietojen sijaan tai joskus niiden rinnalle esimerkiksi kertomuksia suomalaisten höyrykylvyistä, joista nautittiin kummallisessa ikkunattomassa puurakennuksessa. Matkakertomuksiin liitettiin myös kuvauksia pohjoisen kamelista, porosta, jonka matkailijat kokivat Suomen luonnon erikoisuutena, minkä lisäksi 1800-luvun amerikkalaiset hämmästelivät Suomen luonnon seesteisyyttä ja hiljaisuutta. Muutoin suurimmassa osassa teksteistä pyrittiin faktapohjaisen, esimerkiksi tilastollisen tiedon tarjoamiseen matkakohteista. Yksityiskohtainen tieto, joka auttoi luomaan kuvaa matkakohteesta, vahvisti samalla kirjoittajan omaa asemaa kohteen asiantuntijana.

Amerikkalaisten Euroopan-matkailuun tuli tauko Yhdysvaltojen sisällissodan aikana vuosina 1861–1865, minkä jälkeen matkustus jatkui nopeassa tahdissa. Rautateiden rakentamisen myötä matkustamisesta tuli nopeampaa ja mukavampaa. 1800-luvulla läntisessä maailmassa alkaneet ja sittemmin yleistyneet valmiit pakettimatkat tekivät Euroopan-vierailuista kollektiivisia ja passiivisempia kokemuksia kuin yksittäisten matkailijoiden itse oma-aloitteisesti järjestämät vierailut. 1800-luvun puolivälin jälkeen brittiläisen mat-

kailualan uuranuurtajan Thomas Cookin pakettimatkat, rautatiet ja uudet luksusalukset, joilla Atlanttia nyt ylitettiin, toivat matkustamisen laajemman matkailusta kiinnostuneen ryhmän ulottuville. Kuten matkakirjallisuudentutkija James Buzard toteaa, Thomas Cookin pakettimatkojen lisäksi englantilaisen John Murrayn ja saksalaisen Karl Baedekerin julkaisemat viralliset ja autoritääriset opaskirjat muuttivat matkailun, erityisesti Euroopan-kiertueet. Opaskirjoissa saneltiin missä paikoissa piti vierailla, mitä matkareittiä seurata, mitä palveluita suosia ja mitä paikallisia nähtävyyksiä ihastella. 1800-luvun matkustajat kantoivat pieniä punakantisia Baedekerin ja ruskeakantisia Murrayn oppaita mukanaan ja noudattivat tunnollisesti niissä annettuja ohjeita. Standardioppaiden ja pakettimatkojen myötä Euroopan-kiertueet tuotiin niin keskiluokkaisten matkailijoiden kuin naistenkin ulottuville. (Lisää aiheesta Buzard 1993; Kostianen Ahtola, Koivunen, Korpela & Syrjämaa 2004, 121–129; Youngs 2006.)

Naisten matkailu alkoi lisääntyä huomattavasti 1800-luvun loppupuolella. Tutkija Mary Suzanne Schriber on esittänyt, että amerikkalaiset naiset alkoivat matkustaa itsenäisesti, erillään miehistä 1860-luvulla. Vuosisadan alussa naisten matkailu oli katsottu sopivaksi vain miesten seurassa ja siveellisyyssyistä matkakumppanina oli oltava joko aviomies, veli, isä tai joku muu luotettava mies. Sosiaalisesti hyväksytty matkustustapa miesten seuralaisina alkoi kuitenkin muuttua pakettimatkojen myötä. Ne edistivät naisten itsenäistä matkailua varsinkin, kun rautateiden ja höyrylaivojen yleistymisen myötä paikasta toiseen siirtymisestä tuli huomattavasti miellyttävämpää, tehokkaampaa ja fyysisesti vähemmän koettelevaa. (Lisää aiheesta Buzard 1993, Schriber 1997.)

Matkustamiseen liittyvä identiteetin jatkuva muutos oli ilmiö, joka luonnehti 1800-luvun matkustajia ja erityisesti naisia. Heille matkustaminen vieraisissa ympäristöissä oli täydellinen vastakohta oman arkielämän ja yhteiskunnan asettamille rajoituksille. Se oli niin fyysisesti, intellektuaalisesti kuin emotionaalisestikin vapauttavaa toimintaa. Kotona naiset joutuivat useimmiten pysyttelemään sisätiloissa, jolloin he aikakauden käsitteiden mukaan kärsivät tur-

hautuneisuuden aiheuttamasta ”neurasteniasta” eli heikkohermoisuudesta. Heiltä puuttuivat usein mahdollisuudet itseilmaisuun. Matkoilla he irtaantuivat kodin sovinnaisesta elämänpiiristä ja pääsivät näkemään ja kokemaan uusia todellisuuksia sekä saivat uudenlaisia virikkeitä, jotka olivat vastakohta kodin arjelle. Matkoillaan he saivat mahdollisuuden osallistua julkiseen elämään, joka rikkoi sisätiloihin rajatun päivittäisten rutiinien muurin. Keskiluokkaisen kodin liikkumattomuudelle ja arkipäiväiselle turvallisuudelle tarjosi dramaattisen vastakohtan Atlantin ylitys, jännittävä kokemus, johon usein liittyi jopa vaaran tuntu. Pakettimatkojen tasa-arvoistavan vaikutuksen myötä amerikkalaiset naiset astuivat niin sosiaalisten kuin henkisten rajojensa yli samalla, kun he ylittivät maantieteellisiä rajalinjoja ja luonnon esteitä.

1800-luvun kuluessa naiset läntisessä maailmassa eivät ainoastaan vaatineet mahdollisuutta itsenäiseen matkailuun, vaan hakivat muutenkin laajempaa sosiaalista liikkuvuutta. Monille heistä fyysinen matka oli siis myös vertauskuvallinen matka kohti itsensä tuntemusta, oman henkisen ja fyysisen potentiaalin ja uudesti syntyvän identiteetin toteuttamista. (Lisätietoja aiheesta, ks. esim. Schriber 1997, 13–24.) Vaatimukset naisten aseman parantamisesta koskivat laajennettuja oikeuksia koulutukseen sekä työmahdollisuuksien lisäämistä uran luomiseksi eri aloilla, mukaan lukien niillä, jotka perinteisesti oli luokiteltu sopiviksi vain miehille. Näin uusi naisideaali (*New Woman*) ennennäkemättömällä tavalla vaati naisille vapautta ja haastoi patriarkaalisen yhteiskunnan rajoitukset. Naisten matkakirjallisuuden tutkija Jennifer Bernhardt Steadman (2007, 141) on havainnut, miten naisten fyysistä ja sosiaalista liikkuvuutta vaatinut vapautusliikkeiden retoriikka liittyi suoraan naismatkustajiin ja sitä kautta feminismiin syntyyn.

Kun valkoisten keskiluokkaa edustavien naisten matkailu lisääntyi, kasvoi samalla innostus naisten kirjoittamia matkakertomuksia kohtaan. Näitä matkakuvauksia julkaistiin rutiininomaisesti sellaisissa lehdissä kuin *Harper's New Monthly Magazine*. 1800-luvun matkatarinoissa matkailija itse on useasti keskeisessä asemassa, joten kertomukset toimivat matkakohteiden kuvausten lisäksi

ideologioiden esiin tuomisen välineinä. Tällä tavoin naismatkustajat ja heidän matkakertomuksensa vaikuttivat vallinneeseen kuvaan naisten asemasta ja kansallisidentiteetistä. Julkiselle lukijakunnalle osoitetuissa artikkeleissa matkojaan kuvanneet naiset loivat uutta naisidentiteettiä ja roolimallia itsenäisistä naisista, jotka rikkoivat sukupuoleen liitettyjä traditionaalisia odotuksia. (Lisää aiheesta, Scriber 1997, 1–2; Steadman 2007, 3, 60.) Tämä tulee esiin myös Suomeen 1800-luvulla matkanneiden amerikkalaisten naisten matkakertomuksissa.

Samalla kun Cookin järjestämät pakettimatkat mahdollistivat *Grand Tourin* laajemmalle väestölle, niitä arvosteltiin rutiininomaisina kiertueina, joita tyypillisesti luonnehtivat toisto ja pinnallinen tieto, jopa yleinen tietämättömyys matkakohteista. Vuosisadan vaihteessa sanasta *turisti* tuli negatiivinen käsite, jolla viitattiin historiaa ja kulttuuria tuntemattomiin, jopa niistä piittaamattomiin massoihin. Monet Euroopassa vierailleet amerikkalaiset valittivat turistien vulgaareista käytöstavoista ja muiden maiden kulttuureista muodostetuista ylimalkaisista käsityksistä. Erityisesti uusrikkaita, *nouveaux riches*, matkailijoita syytettiin moukkamaisuudesta ja pinnallisuudesta. Heidän sivistymättömyytensä esitettiin usein amerikkalaisen intellektuaalisen eliitin vastakohtana.

Turismia kritisoinut, Euroopassa pitkiä ajanjaksoja viettänyt kirjailija Henry James tuli tunnetuksi kommentistaan, jonka mukaan massamatkailijat olivat yksinkertaisesti sanottuna rahvaanomaisia. Lokakuussa 1869 James (1984, 152) kirjoitti äidilleen osoitetussa kirjeessä, että oli olemassa vain yksi sana, jolla hän pystyi kuvaamaan amerikkalaisia turisteja ja se oli ”vulgaari”; kirjeessään hän toisti sanan kolme kertaa tällä tavoin painottaen näkemystään turistien sivistymättömyydestä. Moukkamaisina pidetyt turistimassat kiersivät vain ne nähtävyydet, jotka oli mainittu tunnetuimmissa opaskirjoissa. Heidän matkojensa tavoitteisiin ei kuulunut eri maiden tapojen ja kulttuurien ymmärrys. Niinpä nämä massaturismin edustajat kiertelivät opaskirjat kädessä Euroopan suosituimpia kohteita, joiden joukkoon Suomi ja Venäjä eivät kuuluneet. Vuosisadan lopulla yhdysvaltalaisen Englantiin, Ranskaan ja Italiaan suuntau-

tuva matkailu oli kuitenkin jo kiihtyvässä vauhdissa ja amerikkalaiset, kuten myös englantilaiset, alkoivat vähitellen hakea uusia matkakohteita. Näin muutamat heistä suuntasivat kulkunsa jopa pohjoista Ruotsia, Venäjää ja Venäjän autonomista Suomen suuriruhtinaskuntaa kohti. Myös Suomea kuvaavassa matkakirjallisuudessa kuitenkin toistettiin samoja kohteita, ja paikallisia tapoja ja kulttuuria kuvattiin hyvin pintapuolisesti vaikkei kyseessä ollutkaan massaturismin suosima kohde.

Suomi-kuvaa rakennettiin Yhdysvalloissa Venäjälle suuntautuneiden matkojen sivutuotteena, suomalaisen kirjallisuuden tuntemuksen kautta sekä suomalaisista maahanmuuttajista välitettyinä positiivisina kuvauksina. Amerikkalaisten lehtiartikkelien ja matkoppaiden sivuilla luotiin kuvaa suomalaisista koulutettuina kansalaisina, joiden oletettu älykkyys usein kytkettiin heidän ”rodullisiin” ominaisuuksiinsa. Käsitys suomalaisten älykkyudesta yleistettiin heidän luonteenpiirteekseen, jonka muita tunnusmerkkejä – ajan rotuteorioiden mukaan – olivat siniset silmät ja vaaleat hiukset. Tämä kuva, josta kehittyi suomalaisiin liitetty uskomus, heijastuu vielä jonkin verran jopa nykypäivän käsityksissä suomalaisista.

Yhdysvalloissa lisääntyi 1800-luvun aikana kasvavien irlantilaisen ja italialaisten maahanmuuttajamassojen myötä pelko ”rodullisesta” degeneraatiosta, joka johti edelleen monimutkaisten rotuhierarkioiden kehittämiseen ja vakiinnuttamiseen. 1830-luvulta alkaen amerikkalaiset poliittiset päättäjät yrittivät ratkoa irlantilaisiin ja italialaisiin maahanmuuttajiin liittyviä ongelmia. He eivät olleet halukkaita antamaan köyhille, kouluttamattomille ja alempia yhteiskuntaluokkia edustaville katolisille maahanmuuttajille samoja oikeuksia ja etuja, joista ylempiä sosiaaliluokkia edustavat valkoiset anglosaksit nauttivat. Niinpä valtarakennelman tueksi kehitettiin monimutkainen erivivahteisille ”roduille” perustunut arvojärjestelmä.

1800-luvun kuluessa myös muualla läntisessä maailmassa kehitettiin monia uusia (pseudo)tieteitä, jotka tarkastelivat ihmisten eroavaisuuksia. Tuloksista johdettiin erilaisia teorioita ihmisroduista, seksuaalisuudesta ja kieliryhmistä (ks. esim. antropologi Paolo

Mantegazzan teorit, esim. Chiarelli & Pasini 2010). Kuten historioitsija Anssi Halmesvirta (1995, 88) on osoittanut, jo 1700-luvun loppupuolella aihe alkoi kiinnostaa tutkijoita laajemmin ja ”tieteellisessä ja matkakirjallisuudessa esiintyi spekulatioita ja teorioita ihmisrotujen silmännähtävän erilaisuuden alkuperästä ja syistä”. 1800-luvulla näistä spekulatioista ja teorioista kehittyi tieteenaloja: tuolloin syntyivät fyysinen ja kulttuuriantropologia, etnologia ja vertaileva kielitiede, darwinilainen kehitysoppi ja sosiaalidarwinismi (Halmesvirta 1995, 89). Rotuopit pohjautuivat näiden tieteenalojen tutkimustuloksiin. Teorioiden kehittämiseen käytettiin sellaisia menetelmiä kuin kallonmittausta, kraniologiaa, ja niinkin pienten yksityiskohtien kuin kulmakarvojen sijainnin tarkastelua. Näin saatuja empiriisiä havaintoarvoja saatettiin pitää merkittävinä tekijöinä ihmisten rodullisessa luokittelussa pitkä- ja lyhytkalloisiin (ks. esim. Gustaf Retziuksen tutkimukset, esim. Nelson 1920).

Rotuluokittelut olivat hyvinkin monimutkaisia spekulatioita, joissa yhdistettiin historiaa, oletuksia ja ideologioita samalla, kun niissä viitattiin fyysisiin eroavaisuuksiin, kuten ihon, silmien tai hiusten väriin. Vaikka rotuteorit pohjautuivat biologisiin ”todisteisiin”, ne olivat samalla pseudotieteellisten tutkimusten tuloksia ja hyvin pitkälti sosiaalisesti rakennettuja teorioita enemmän kuin tieteellisiä kategorioita, kuten tutkija Valerie Babb on esittänyt. (Babb 1998, 9, 41–44; ks. myös Jacobson 2002.) 1850–1860-luvuille saavuttaessa eri rotukategoriat, yhteiskunnalliset ja rodulliset hierarkiat sekä sukupuolten määrittelyyn liittyvät fyysiset ja sosiaaliset ominaisuudet oli kuitenkin tarkoin kuvailtu ja aseteltu arvojärjestykseen.

Rotupyramiditeorioiden joukossa oli amerikkalaisten luoma käsitys valkoisuudesta, jonka kehitys pohjautui yhteiskunnallis-poliittisille muutoksille. Rakennelma perustui stereotyyppisiin määrittelyihin ja rotuhierarkkisiin käsityksiin, joissa huipulle asetettiin valkoihaiset, vaaleahiuksiset ja sinisilmäiset, ihanteellisia rotupiirteitä edustavat ihmiset. Vaikka rodulliset asetelmat hyväksyttiin yleisesti jopa niin sanottujen maallikkojen keskuudessa, siitä huolimatta aikakauden rotuteorit ja -käsitteet olivat sekavia ja ristiriitaisia. Yleisesti amerikkalaiset pitivät maahanmuuttajia itseään

alempiarvoisina. Toisaalta siirtolaisten kotimaassa vieraillessaan he usein suhtautuivat maan asukkaisiin myönteisemmin. Esimerkkinä voi mainita italialaiset, jotka Yhdysvaltoihin muutettuaan joutuivat paikallisten vihamielisyyden ja syrjinnän kohteeksi, kun taas Italiasa oleskellessaan monet amerikkalaiset kokivat jopa alempien sosiaaliluokkien edustajat sivistyneinä ja odottivat heidän siteeraavan Dantea. Sekavista käsityksistä huolimatta ”viimeistään 1800-luvun loppuun mennessä englantilaisiin, fyysisen antropologian dominoimiin rotuoppeihin vakiintui käsitys ’valkoisen, arjalaisen rodun’ sivistämistä suomalaisista” (Halmesvirta 1995, 93–94). Joissakin teorioissa suomalaiset liitettiin muihin pohjoismaalaisiin, jotka sijoitettiin rotukategorioiden huipulle. Usein suomalaisten katsottiin edustavan amerikkalaiseen yhteiskuntaan sopivaa, tulevaisuuden ihanteellista kansalaisainesta, mikä heijasti amerikkalaisen suuren enemmistön keskuudessa vallinnutta ajatusta heidän omasta ainutlaatuisuudestaan ja paremmuudentunteestaan (Paasivirta 1962, 15).

Koska ihanteellinen amerikkalaisuus yhdistettiin valkoisuuden käsitteisiin, suomalaisten ja muiden pohjoismaalaisten katsottiin olevan ”rodullisesti” sopivaa ainesta Amerikan kansalaisiksi. Tämän seurauksena heidän maahanmuuttoaan kannustettiin kasvavissa määrin. Kuten Virtanen (1988, 144) toteaa: ”Siirtolaisia alettiin jaotella hyviin ja huonoihin, amerikkalaisuuteen soveltuviksi ja muiksi”. Amerikkalaisille pohjois- ja länsieurooppalaiset edustivat sekä älyllistä että moraalista vahvuutta ja kun siirtolaisuutta sittemmin alettiin rajoittaa amerikkalaisuuden degeneroitumisen pelossa, maahanmuuttopolitiikassa alettiin suosia pohjoismaalaisia maahanmuuttajia. Samalla Yhdysvaltojen valtapoliittikkojen vastenmielisyys oli suunnattu etelä- ja itäeurooppalaisia kohtaan. Historioitsija Frederick Jackson Turnerin teesi (*Frontier thesis, Turner’s thesis*) vuodelta 1893 amerikkalaisen sivilisaation kehittämisestä selittää Virtasen (1988, 260, 346) mukaan, että ”länsi sivistä vain niitä siirtolaisia, jotka tulivat Saksasta, Englannista tai Skandinaviasta”. Näitä rotukäsityksiä tuodaan esiin myös amerikkalaisten Pohjolaan suuntautuneita matkoja kuvaavissa kertomuksissa, joissa ”rodulliset” käsitteet on kytketty suomalaisten kuvauksiin. Rotuteorioille

perustuva sinisilmäisten skandinaavien ja suomalaisten suosiminen maahanmuuttajien joukossa mahdollisti yhtenä osatekijänä suomalaisten siirtokuntien perustamisen Yhdysvaltojen itärannikolle (New Jersey ja Delawaren alueille) sekä suomalaisten muuttoliikkeen pohjoisiin osavaltioihin.

Todistuksena tällaisesta ajattelutavasta on se, että 1800-luvun puolivälin jälkeen, kun irlantilaisiin ja italialaisiin maahanmuuttajiin liittyvät ongelmat lisääntyivät kasvavan maahanpyrkijöiden määrän vuoksi, alkoivat amerikkalaisyhtiöt samanaikaisesti värvätä suomalaisia alueille, joilla oli pulaa työntekijöistä. Historioitsija Reino Keron mukaan 1860- ja 1870-luvuilla suomalaisten katsottiin olevan haluttua työvoimaa Yhdysvalloissa. Myös Virtanen esittää, että aikaisempaa suurempi muuttoliike Suomesta Amerikkaan on rekisteröity joukkoilmiönä 1860- ja 1870-luvuilla. Amerikkalaiset yritykset lähettivät suomalaisia maahanmuuttajia takaisin Suomeen levittämään tietoa työpaikoista ja vapaana olevasta viljelymaasta. Myös amerikkalaiset värvärit kiersivät Suomea houkuttelemassa paikallisia muuttamaan Yhdysvaltoihin, erityisesti Minnesotaan ja Michiganiin työskentelemään kaivoksilla ja rautateillä tai viljelemään maata, joka oli vielä villinä rehottavaa erämaata, kesyttämättöä preeriaa. (Kero 1996, 39; Virtanen 1988, 39, 131, 140.) Artikkeleita Yhdysvaltoihin muuttaneista suomalaisista ilmestyi amerikkalaisessa lehdistössä ja monet amerikkalaiset matkakirjoitukset, joissa käsitellään Suomea, ilmestyivät juuri näiden vuosikymmenen aikana (ks. esim. Paavolainen 1973).

Sisällissodan rasittamissa Yhdysvalloissa oli pula työvoimasta, joten suomalaisia työmiehiä tarvittiin rakentamaan kanavia, rautateitä, pilvenpiirtäjiä ja siltoja. Oregonin osavaltiossa työskenteli suomalaisia metsätoissa ja kalastajina. Minnesotassa suomalaisia siirtokuntia muodostettiin osavaltion keskiosiin sellaisten maanviljelysyhdyskuntien läheisyyteen kuin Franklin ja Cokato. Minnesotan lisäksi useat suomalaiset asettuivat työskentelemään rauta- ja kuparikaivoksiin Lake Superiorin alueelle Michiganin osavaltiossa (Kero 1997, 17). Tunnettujen kaivoskaupunkien Hancockin ja Calumetin ympäristön kaivoksilla työskenteli suomalaisten lisäksi

monien muiden maiden kansalaisia. Esimerkiksi F. Juns Johnson esitti vuonna 1882 *Harper's New Monthly Magazine* -lehdessä julkaistussa artikkelissaan ”The Upper Peninsula of Michigan”, että kahdeksantuhannen asukkaan Calumetin kylässä kuparinkaivajien joukossa oli suomalaisia, ruotsalaisia, norjalaisia, tanskalaisia, skotlantilaisia, kanadalaisia, saksalaisia, venäläisiä sekä espanjalaisia ja italialaisia, jotka Johnsonin sanoin, ”kehittyivät hiljaa ja harmoisesti omanarvontuntoisiksi Amerikan kansalaisiksi”.² Kaivoksilla puhuttiin kolmeatoista eri kieltä, mutta siitä huolimatta eri kansallisuuksien välillä vallitsi ymmärrys ja sopu, jotka takasivat keskinäisen työrauhan. Johnsonin (1882, 899) mukaan kaivokset suosivat kansalaisuuksien sekoittumista lakkojen ennaltaehkäisemiseksi.

1800-luvun loppupuolella kuva Suomesta ja suomalaisista rakentui Yhdysvalloissa paljolti juuri siellä asuvien suomalaisten mahanmuuttajien varaan. Suomalaiset olivat Yhdysvaltojen väestönlaskennassa mukana ensimmäistä kertaa vuonna 1900, jolloin Amerikassa asui noin 63 000 Suomessa syntynyttä henkilöä. Heistä noin kolmasosa asui Michiganissa. Ensimmäisten suomalaisten siirtolaisten tiedetään kuitenkin saapuneen Yhdysvaltojen itärannikolle jo 1600-luvulla. Francis A. Walker kertoi heidän historiastaan 1875 julkaistussa artikkelissa ”Growth and Distribution of Population”. Kirjoituksen mukaan suomalaiset olivat saapuneet Delawaren alueelle yhdessä ruotsalaisten siirtolaisten kanssa vuonna 1638 Ruotsin lipun alla. Tulokkaat rakensivat linnoituksen, jonka nimeksi he antoivat Ruotsin tuolloisen kuningattaren Kristiinan mukaan Christiana. Suhteellisen nopeasti siirtolaisten asutus levisi kohti pohjoista, lähes nykyisen Philadelphian kaupungin rajoille saakka (Walker 1875, 396).³ *Harper's New Monthly Magazine* -lehdessä julkaistussa artikkelissaan Walker lisäksi kertoi, että 1600-

2 ”quietly and harmoniously developing into self-respecting American citizens”

3 ”In 1638 a company of Swedes and Finns, under the then renowned flag of Sweden, arrived in Delaware, and built a fort near the mouth of the creek, which they called Christiana. The Swedish settlements soon extended northward almost to present site of Philadelphia.”

luvulla hollantilaiset, ruotsalaiset ja suomalaiset asettuivat nykyisen New Jersey'n osavaltion alueelle, jonne he laajensivat siirtokuntiaan.

Monille siirtolaisille Amerikka oli ”ihmeitten maa” (Kero 1997, 16). Vahva suomalaisen kulttuuriperinteen ylläpitäminen ja siirtäminen sukupolvelta toiselle oli kuitenkin tärkeää amerikansuomalaisille. Perinteitä ylläpidettiin muun muassa julkaisemalla paikallislehtiä, joista ensimmäinen oli Michiganin Hancockissa vuonna 1876 Antti Muikun toimittamana ilmestynyt sanomalehti *Amerikan Suomalainen Lehti*. Ohiossa ja Minnesotassa painettiin vuosista 1884 ja 1885 alkaen sellaisia lehtiä kuin *Yhdysvaltain Sanomat*, *Työmies* (amerikansuomalaisten sosialistilehti), *Amerikan Uutiset*, *Valvoja* (ensimmäinen hengellinen julkaisu), *Hulivili Poika* (suomalainen humoristinen lehti) ja *Aamurusko*. (Hudelson 2002, 67; ks. myös Kero 1997 ja Kolehmainen 1938.) Amerikan ”Suomalaisen Kirjallisuuden Seura” perustettiin Michiganin Calumetiin vuonna 1878. Seuran tarkoitus oli julkaista lastenkirjallisuutta ja uskonnollisia teoksia.

Suomalaiset maahanmuuttajat olivat jonkin verran koulutettuja ja yleisesti ottaen he erottuivat muista maahanmuuttajista siinä, että luku- ja kirjoitustaito heidän keskuudessaan oli hyvin yleistä. Arvioiden mukaan 98 prosenttia suomalaisista siirtolaisista, jotka saapuivat Yhdysvaltoihin vuosien 1899 ja 1910 välisenä aikana, osasi lukea. Prosentuaalisesti se oli huomattava määrä verrattuna lukutaitoisten siirtolaisten keskiarvoon, joka oli noin 76 prosenttia (Spiegel 2022). Kun näitä taitoja vielä vaalittiin äidinkielisten julkaisujen avulla, mahdollistuivat amerikansuomalaisten keskuudessa suhteellisesti itsenäisten kulttuuristen instituutioiden perustaminen ja kulttuuriperinnön ylläpitäminen. Tämä puolestaan vahvisti heidän julkikuvaansa älyllisenä ja sivistyksellisenä kansanosana. Suomalaisen kulttuurin tuntemusta ja perinteitä vaalittiin pääasiassa kuitenkin amerikansuomalaisten itsensä piirissä, josta ne harvoin levisivät suuremman amerikkalaisen yleisön keskuuteen.

Suomalaisten lukutaitoa ihmeteltiin ja ihailtiin amerikkalaisten kirjoittamissa Suomea ja suomalaisia kuvaavissa kertomuksissa. *Harper's New Monthly Magazine* -lehdessä maaliskuussa 1887 jul-

kaistussa artikkelissa ”The New York Police Department” Richard Wheatley (1887, 502) raportoi, miten New Yorkin poliisilaitoksen palveluksessa oli tammikuussa 1886 2 396 patrollimiestä, heidän joukossaan yksi suomalainen. Tavallista suuremman lihasvoiman ja fyysisen kestävyuden lisäksi luku- ja kirjoitustaito olivat kelpoisuusvaatimuksia New Yorkin poliisivoimiin. Poliisilaitoksen työntekijänä suomalaisesta luotiin kuva koulutuksen saaneena lainvalvojana, luotettavana ja kunnioitettavana Amerikan kansalaisena. Positiivisia suomalaisiin liittyviä mielikuvia välittivät myös ne muutamat 1800-luvulla julkaistut amerikkalaiset matkakertomukset, joita tässä teoksessa tutkitaan tarkemmin.

Yleisesti suomalaisia ihailevaan sävyyn esittelevissä kirjoituksissa kansalaisten kerrottiin olevan koulutettuja, ahkeria, puhtaita ja uskonnollisia. Esimerkiksi amerikkalainen Frances Willard loi matkakertomuksessaan laivamatkansa suomalaisesta kapteeni Krogiuksesta kuvan ihanteellisen valkoisuuden edustajana. Willard viittasi kapteeniin ”Skandinaavisena sankarina”, mikä liitti hänet viikinkikultteihin. Viikinkitarinat olivat hyvin suosittuja jo kuningatar Viktorian ajan Englannissa 1830-luvulta alkaen, ja levisivät 1890-luvulla kautta läntisen maailman fiktiivisten kertomusten, runojen, matkakertomusten ja laulujen välityksellä. Kiehtovat tarinat viikingeistä johtivat siihen, että Pohjois-Eurooppa alkoi kiinnostaa myös matkakohteena. Historioitsija Andrew Wawnin mukaan legendaariset viikingit kytkettiin noin 1860-luvulta alkaen samoihin ”rodullisiin” sukujuuriin germaanisten anglosaksien kanssa. Tämä teki skandinaaveista brittien ja samalla amerikkalaisten esi-isiä (Wawn 2002, 3–5, 238).

Tätä ajattelutapaa seuraten Willardin tekstin voidaan katsoa heijastavan Yhdysvalloissa 1800-luvulla yleisesti vallinneita rotukäsityksiä ja stereotyyppisiä määrittelyjä. Suomalainen kapteeni oli idealisoitu pohjoismaalainen, jonka Willard esitti olleen kova työntekijä nuoruudestaan asti. Vuosien aikana hänestä kehittyi koulutettu ja sosiaalisesti kunnioitettava professori, joka toimi Helsingin yliopistossa silloin, kun ei seilannut merillä. Willardin kuvauksessa hänen käytöstapansa, oletettu älykkyytensä ja lahjakkuutensa

liittyivät kaikki pohjoismaalaisista luotuihin käsityksiin. Hänet voitiin luokitella ihailtavien valkoisuuden edustajien joukkoon, joissa oli haluttuja Amerikan kansalaisuuteen soveltuvia aineksia. Tämä asennoituminen jatkui läpi 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten, kun rotuteorioita ja valkoisuuden hierarkioita sovellettiin vielä Yhdysvalloissa käyttöön otetuissa siirtolaiskiintiöissä. Näissä 1910 ja 1924 luoduissa maahanmuuttajia rajoittavissa säännöksissä suosittiin pohjoismaalaisia, koska heidän oletettiin olevan muiden ”rotujen” edustajia älykkäämpiä (ks. Jacobson 2002, 41–46, 52, 69, 86). Kuten aiemmin on kuitenkin huomautettu, pohjoismaalaisten ”rotu” ja muut rotuteoriat olivat etnopolitiittisia argumentteja, joilla voitiin osoittaa muiden vähemmän haluttujen maahanmuuttajakansojen eriarvoisuus eli alemmuus. Näitä rotuteorioita käytettiin todisteina yhdessä niihin kytkettyjen fyysisten piirteiden kanssa ihmisten soveliaisuudesta Yhdysvaltojen kansalaisiksi.

Fyysisiä kuvauksia suomalaisista miehistä, usein kytkettynä merimiehiin, löytyy sekä matkakertomuksista että fiktiivisistä tarinoista. Laivoissa työskennelleet merimiehet ja ensimmäiset Delawaren alueelle muuttaneet suomalaiset olivat inspiraation lähteitä amerikkalaisten kirjailijoiden suomalaishahmoille. Esimerkkejä ovat muun muassa James Kirke Pauldingin (1778–1860) *Koningsmarke, the Long Finne: A Story of the New World* (1823) ja Jack Londonin (1876–1916) *The Mutiny of the Elsinore* (1914). Jälkimmäisessä romaanissa merimies sai edustaa suomalaisiin usein liitettyä taikauskaisuutta: merimiehet kuvattiin yleensä tuulia hallitsevina velhoina. Tämä kuva tuo mieleen Väinämöisen, jolla oli samanlainen kyky hallita tuulta.

Vähäisestä yleisestä kiinnostuksesta huolimatta Suomi ja suomalaiset, erityisesti ihailua herättävät lihaksikkaat miehet, esiintyvät amerikkalaisten lehtien matkakertomuksissa ja matkaoppaissa, romaaneissa, novelleissa ja jopa runoissa. 1800-luvun amerikkalaiset kirjoittivat suomalaisista merimiehistä kaunokirjallisten seikkailukertomusten lisäksi matka-artikkeleissa, joissa nämä fyysisesti voimakkaat miehet edustivat amerikkalaisten omia maskuliinisuus-käsityksiä. Suomalaisen oletettuun älykkyyteen, koulutukseen ja

luotettavuuteen viitattiin matkakirjallisuudessa sekä kaupunkikuvauksien yhteydessä että suomalaisista tehdyissä tekstuaalisissa muotokuvissa. Muutoin 1800-luvun amerikkalaisten matkaoppaiden ja -artikkelien kaupunkikuvissa keskityttiin Helsingin ja Turun kuvaamiseen. Suomen historiallisia tapahtumia taas tuotiin esiin sellaisissa runoissa kuin James Herbert Morsen (1841–1923) ”News” (1896) tai John Greenleif Whittierin (1807–1892) runoelma ”The Conquest of Finland”, joka ilmestyi 1856. Suurimmalta osin 1800-luvun amerikkalaisissa kuvauksissa ihannoitiin Suomea ja suomalaisia.

Vaikka 1800-luvun amerikkalaisissa kirjoituksissa esiintyvä kuva Suomesta ja suomalaisista on yleisesti ottaen hyvin positiivinen, joissakin harvoissa teksteissä suomalaisten ulkonäköön ja fyysiseen olemukseen on liitetty negatiivisia piirteitä. Näissä kuvauksissa suomalaiset esitettiin kömpelöinä lyttynaamoina. Tietysti myös fiktiivisissä kertomuksissa suomalaisiin merimiehiin liitetty taikauskoisuus voidaan ymmärtää negatiivisena ominaisuutena, jos sitä ei yhdistetä Yhdysvalloissa ihailtuun *Kalevalaan*. Tässä tapauksessa Amerikassa erityisesti intellektuaalisen eliitin piirissä hyvinkin tunnettu *Kalevala* kytkettiin merimiesten oletettuun kykyyn hallita luontoa. Yleisesti ottaen Suomen kansalliseeposta arvostettiin ja suomalaisia ihailtiin ”valkoisuuden” edustajina. Ylipäättään 1800-luvun amerikkalainen matka- ja kaunokirjallisuus toivat esiin ja painottivat yhdysvaltalaisen omia arvoja, ennakko-odotuksia, stereotyyppisiä määrittäjiä ja asenteita. Näin 1800-luvun amerikkalaiset Suomi-kuvat heijastivat keskeisesti myös sen ajan amerikkalaista yhteiskuntaa.

Matkakirjallisuus

Tästä kaupungista voin kertoa, että suomeksi sitä kutsutaan *Sordovalaksi* ja se perustettiin noin 1640. Sen historia on epäilemättä ollut erittäin tärkeä kaupungin asukkaille, mutta oletan ettei se kiinnosta muita ja siispä vältyn työläältä tutkimustyöltä.⁴

Bayard Taylor, ”A Cruise on Lake Ladoga”, 1864, 530 (vapaa käännös)

Näin kirjoitti amerikkalainen matkakirjailija Bayard Taylor (1825–1878) Laatokan alueella vieraillessaan. Hänen asenteensa heijasti 1800-luvun amerikkalaisten keskuudessa yleisesti vallinnutta suhtautumista Suomen suuriruhtinaskuntaan. He tiesivät alueesta vähän, mutta kiinnostus ei ollut riittävä ”työlään” tutkimustyön tekoon. Vuosisadan aikana Suomessa vierailleiden amerikkalaisten muodostamat pintapuoliset käsitykset eivät kuitenkaan olleet esteenä vankkojenkin mielipiteiden muodostamiseen suuriruhtinaskunnan rannikkokaupungeista, lähinnä Helsingistä ja Turusta, niitä ympäröivästä maaseudusta sekä paikallisista asukkaista. 1800-luvun amerikkalaisten – sekä miesten että naisten – Suomea kuvaavista matkakertomuksista välittyy myös käsitys 1800-luvun Yhdysvalloissa vallinneista asenteista ja arvoista.

- 4 ”Of this town I may report that it is called, in Finnish, *Sordovala*, and was founded about the year 1640. Its history has no doubt been very important to its inhabitants, but I do not presume that it would be interesting to the world, and therefore spare myself a great deal of laborious research.”

Suomi-kuva matkakirjallisuudessa

Vaikka Suomessa 1800-luvulla vieraili vain harva amerikkalainen, joka myös julkaisi kertomuksen matkastaan, antaa kokoamani aineisto melko selkeän kuvan siitä, millainen käsitys matkustajilla oli Suomesta ja suomalaisista, miten maata lähestyttiin ja mihin kohteisiin siellä tutustuttiin. Teksteissä keskityttiin kaupunki- ja maisemakuvauksiin, joista suomalaisten tekstuaaliset muotokuvat irrotettiin erikseen kuvattaviksi (ks. Pratt 2001, 136), minkä lisäksi matkakertomuksissa pohdittiin Suomeen kytkettyjä erikoisuuksia. Matkaajat hakivat kohteita, joita he nimenomaan *halusivat* kuvata. Heidän katseensa sivuutti sen, mikä ei vastannut heidän ennakkokäsityksiään. Kuten amerikkalainen matkakirjailija Bayard Taylor (1864, 532) totesi Laatokan aluetta kuvaavassa artikkelissaan, ”A Cruise on Lake Ladoga”: ”*Kuinka olla tarkkailematta on matkustajalle yhtä tärkeä kyky kuin sen vastakohta*” ja ”*tärkeintä on välttää näkemästä sitä mistä ei pidä*”⁵

Useimmille 1800-luvun Suomea käsitteleville amerikkalaisille teksteille onkin yleistä niissä esitettyjen vaihtoehtojen vähäisyys, johtuipa se sitten siitä, että matkustaja osasi olla tarkkailematta ympäristöään ja välttää näkemästä sitä, minkä koki epämiellyttäväksi tai siitä, ettei hän yksinkertaisesti löytänyt kuvauksen kohteita. Useimmat kirjoittajat keskittyivät kaupunkimaisemiin ja kaupunkinähtävyyksien esittelyyn. Lähes koko vuosisadan ajan tärkeimmät kaupunkikohteet olivat Åbo ja Helsingfors. Ulkomaalaiset, myös yhdysvaltalaiset, käyttivät yleisesti ruotsinkielisiä nimiä paikoista kirjoittaessaan ja suomenkielisiin kaupunkien nimiin viitattiin vasta 1800-luvun lopulla julkaistuissa matkaoppaissa. Esimerkiksi englantilaisen John Murrayn opaskirjan vuoden 1875 versiossa ruotsinkielisten kaupunkien nimien lisäksi suomenkieliset nimet on annettu suluissa. Joskus nimien käännökset ovat virheellisiä, kuten Murrayn oppaassa Ny-Karlebyn kohdalla, jonka suomeksi ilmoi-

5 ”*How not to observe is a faculty as necessary to the traveller as its reverse.*”; ”*the main point is to avoid seeing what you don't like*”

tetaan olevan Joensuu (Murray [1865] 1875, 498). Kun matkailijat vierailivat Suomen entisessä ja nykyisessä pääkaupungissa, nähtävyyksinä nostettiin esiin lähes aina samat paikat sekä Turussa että Helsingissä. Niiden esiintyminen matkakirjoituksesta toiseen teki juuri niistä ulkomaalaisille vierailijoille tärkeitä kohteita, jolloin ne kehittyivät seuraavan vuosisadan aikana keskeisiksi turistinähtävyyksiksi. On tietenkin myös totta, että Turku ja Helsinki olivat Suomen alueen tärkeimmät kaupungit, jotka tarjosivat erityisesti ulkomaalaisille vierailijoille eniten nähtävää. Pääkaupunkien lisäksi osa matkajaista vieraili myös Viipurissa.

Matkakirjallisuuden tutkija Mary Louise Pratt (1995, 5) esittää, että matkakirjallisuus usein ”*tuotti* vieraat maat” lukijoille.⁶ Matkaja kuvasi paikkoja, jotka hän itse koki tärkeiksi ja näin kehitti matkakohteeseen liittyviä mielikuvia. Tyypillistä monille 1800-luvun matkakuvauksille onkin visuaalisen kerronnan painottaminen. Matka muutettiin tekstuaalisiksi kuviksi, joita tulkittiin matkajan katseen kautta. Kuten turismiakin tutkinut sosiologi John Urry on pohtinut, matkakuvia luotiin turistien katseen välityksellä. Katseen ja kohteen vuorovaikutus rakentui poikkeamien kautta. Näin syntyi kuvia, jotka liitettiin tiettyyn paikkaan, jota niiden katsottiin edustavan. Tähän prosessiin ja sen tuottamiin kuviin puolestaan vaikuttivat yhteiskunnallinen tila ja historiallinen aikakausi. Valikoivan katseen pohjalta syntyi edustuksellinen kuvasto, joka edelleen kehittyi turistikohteeksi. Esimerkkinä Urry mainitsee Eiffel-tornin, jonka yleisesti ajatellaan edustavan Pariisia. Se on kaikille tuttu kohde, joka automaattisesti liitetään Ranskan pääkaupunkiin (Urry 2002, 1). Suomen nähtävyydet eivät koskaan 1800-luvun aikana tulleet Yhdysvalloissa niin tunnetuiksi, että niitä olisi voinut suoralta kädeltä yhdistää juuri Suomeen, mutta toiston myötä niistä alkoi muotoutua hyvinkin kestäviä kuvia. Näitä kuvia luotiin sekä nähtävyyksistä että ihmisistä.

6 ”*produced* ‘the rest of the world’ for European readerships”

Visualisoinnin lisäksi ajan matkakirjoituksille oli tyypillistä myös muiden aistikokemusten kuvaaminen. Näihin kuuluivat yleensä paikallisesta ruoasta ja juomista nauttiminen sekä tuoksujen ja värien ihastelu ja niiden kuvaaminen. Suomi-kuvauksista aistikokemukset usein kuitenkin puuttuvat lähes kokonaan. Yksi selitys tälle voisi olla se, että kuvaukset ovat yleensä hyvin lyhyitä, eikä niihin sisälly yksityiskohtaista tietoa tai laajempia pohdintoja. Poikkeuksena tähän voi nähdä Taylorin ihailevaan sävyyn kuvaaman luonnon hiljaisuuden. Kuvauksessa painottuu modernin urbanisoituun liittyvän melun täydellinen poissaolo ja luonnon rauhan aistimellinen läsnäolo.

1800-luvun amerikkalaisille Suomi-kuville ei ole ollenkaan tyypillistä matkakirjallisuuden kerrontastrategioihin yleisesti kuulunut hyperbolinen elämysten, tunteiden ja kokemusten liioittelu. Tämä muodostui suorastaan konventionaaliseksi piirteeksi esimerkiksi amerikkalaisten Italia-kuvauksissa, joissa kertoja usein ilmaisi, kuinka mahdotonta oli löytää sanoja, jotka riittäisivät tuntemuksen tai nähtävyyden ihanuuden kuvaamiseen. Euforiset elämykset ja jopa pyörtymiseen johtava heikotuksen tunne olivat ihmisten ihastelun seurausta, jolloin aistillinen kokemus muuttui intensiiviseksi fyysiseksi reaktioksi. Amerikkalaisten Suomi-kuvista äärimmäiset tunnekuohut puuttuvat lähes täysin. Sen sijaan yhteistä monille teksteille on niiden dokumentoivan asiallinen sävy, jopa silloin kun kirjoittaja ihastelee näkemäänsä. Mahdollisesti Suomen hiljaisuus, suomalaisen kansanelämän verkkaisuus ja jokseenkin epädramaattinen, rauhallinen ja tasainen ympäristö vaikuttivat matkustajiin ja tunteiden hillintään. Italiassa ja muissakin Välimeren maissa vastaakohtana oli toisen tyyppisen kansan julkisen elämän temperamentti ja myös maisemallinen dramaattisuus.

Yleisiä kirjoitusstrategioita olivat myös matkakohteiden keksiminen ja kirjallinen sepittäminen. Matkakohteiden luominen perustui visuaaliselle valikoinnille ja kerronnalliselle keksimiselle, joissa monesti käytettiin vastakkainasetteluja. 1800-luvun amerikkalaisessa Suomea kuvaavassa matkakirjallisuudessa esiintyy juuri tämä kirjoitusstrategia. Tyypillisimpiä strategisia binariteetteja olivat tuttu-tuntematon, sivistys-sivistymättömyys ja itse-toinen (ulkomaalai-

nen, *Self-Other*). Vieraista paikoista luotiin usein kuvaa vertaamalla sitä kotimaahan, josta sen useimmiten katsottiin erottuvan, vaikka joskus matkateksteissä korostettiin samankaltaisuutta. Yhtäläisyyksien etsiminen tai toisaalta vastakkainasettelu oman ja vieraan kulttuurin, esimerkiksi yhteiskunnan ja kansalaisten piirteiden välillä toimivat havainnoitsijan oman kulttuurisen arvojärjestelmän ja identiteetin puolustamisen ja legitimoimisen välineinä. Tällaisia samankaltaisuuksia ja toisaalta vastakohtaisuuksia löytyy muun muassa Willardin artikkelista ja myös muista yhdysvaltalaisen Suomi-kuvauksista. Suomi oli matkakohteena monelle lukijalle sen verran tuntematon ja eksoottinen, että vertailuja tarvittiin, jotta kohteesta saatiin luotua selkeä kuva. Näin siihen saatiin kytkettyä tuttuja visuaalisia mielikuvia, joita kotoisa lukijakunta saattoi ymmärtää ja mielessään hahmottaa.

Koska 1800-luvun amerikkalaisten aatteellinen taipumus oli painottaa tulevaisuuteen ja kehitykseen suuntautuvaa ajattelutapaa (ks. Lears 1994), monissa matkakuvissa myös maaseutu ja kaupunki nähtiin toistensa vastakohtina. Läntisessä maailmassa levinneiden modernisaation ilmentymien myötä maaseutu koettiin varsin yleisesti takapajuisena, vaikkakin se kaupungistumisen keskellä tarjosi kaivattua hiljaisuutta ja sen nähtiin edustavan luonnon rauhaa. Kaupunkien puolestaan katsottiin edustavan tulevaisuutta, mukavuutta, sivistystä ja nykyaikaistumista. Tämä Suomi-kuvauksissa havaittava vastakkainasettelu on hyvin yleinen myös esimerkiksi amerikkalaisten Italia-kuvauksissa, joissa nostalginen kaipuu pastoraaliseen menneisyyteen näyttäytyy vastavoimana kaupungistumiselle. Vaikka tämä käy ilmi muutamissa Suomen luontoa kuvaavissa amerikkalaisissa matkakertomuksissa, muutoin Suomi-kuvissaan amerikkalaiset keskittyivät pääosin kaupunkien esittelyyn.

Myös matkakirjoitusten kaupunkikuvista on löydettävissä vastakohtaisuutta: Turussa matkajaat korostivat menneisyyttä, mutta Helsinki, kuten matkailuntutkija Marko Lehti (1994, 113) toteaa, ”edusti [ulkomaalaisille] uutta aikaa ja tulevaisuutta”. Helsinkiä keuhuttiin usein Suomen hienostuneena kulttuurikeskuksena. Turku kuvaillessaan amerikkalaismatkajaat usein tarjosivat historiallisia

tietoja Turun linnasta ja tuomiokirkosta. Helsingin osalta mainintojen kohteina olivat ”ortodoksinen kirkko”, jolla viitattiin Uspenskin katedraaliin, ja arkkitehtien Carl Ludvig Engelin ja Ernst Bernhard Lohrmannin suunnittelema Nikolainkirkko (nykyinen Helsingin tuomiokirkko). Helsingissä matkailijat keskittyivät kuvaamaan yksityiskohtaisesti Suomen Keisarillista Aleksanterin yliopistoa jakamalla tietoa professoreiden ja opiskelijoiden lukumääristä ja jopa yliopiston kirjastosta löytyvien kirjojen määrästä. Myös Sveaborg (Suomenlinna) eli ”Pohjolan Gibraltar” mainittiin esimerkiksi amerikkalaisten Robert Bairdin (1798–1863) ja John S. Maxwellin (1813–1899?) 1840-luvun matkateksteissä, joissa siihen liitettiin tarina maanpetturista. (Baird [1841] 1842, 341; Maxwell 1848, 81–83.) Yhteenvetona amerikkalaisten luomista kaupunkikuvista voi sanoa, että matkaajien yleiskäsitys kahdesta Suomen suuriruhtinaskunnan suurimmasta kaupungista jäsenyi niin, että Turkuun liitettiin vankilana toiminut linna sekä suomalaisten hengen elämää edustanut kirkko, kun taas vanhalle historialle vastakohtana esitettiin moderni ja intellektuaalinen Helsinki. Lisäksi Turku edusti amerikkalaisille mennyttä Ruotsin vallan aikaa, Helsinki puolestaan nykyisyyttä autonomisen suuriruhtinaskunnan modernina poliittisena keskuksena.

Amerikkalaisten matkakertomusten Helsinki-kuvissa näkyvät pääkaupungissa 1800-luvulla tehdyt uudistukset. Tuolloin Helsinkiin rakennettiin uusia rakennuksia, muun muassa niin kutsuttu empirekeskus, johon sijoitettiin uudet hallinnolliset elimet sekä sivistyksellinen ja uskonnollinen mahti. Pembroke W. Fetridgen kirjoittaman Harperin Eurooppa-oppaan virheellisen tiedon mukaan hallituksen keskuspaikka oli siirretty Turusta Helsinkiin vuonna 1819. Todellisuudessa Helsingistä tehtiin Suomen pääkaupunki vuonna 1812.

Fetridgen (1864, 506) mukaan syy pääkaupungin siirtoon oli suomalaisten Venäjään kohdistama viha.⁷ Suomalaisten ja venäläisten

7 ”the hatred of Russia entertained by the Finns”

välinen vihamielisyys mainittiin useammassakin matkatekstissä. Se, että tällainen käsitys venäläisten ja suomalaisten suhteesta oli päättynyt amerikkalaisten matkakirjoihin, johtunee 1800-luvun loppupuolella tapahtuneesta panslavismin noususta, joka lopulta Suomen suuriruhtinaskunnassakin johti sortovuosiin ja venäläistämispoliitiikkaan. Vaikka tsaari halusi siirtää pääkaupungin pois Turusta ja Tukholman vaikutuspiiristä lähemmäksi Pietaria, 1800-luvun alkupuolella syynä eivät olleet venäläisten ja suomalaisten väliset vihamieliset suhteet. Pikemminkin autonomian ajan alkuvuosikymmenet olivat Suomelle kehityksen ja suhteellisen hyvinvoinnin aikaa. Toisaalta on mahdollista, että 1800-luvun amerikkalaisten käsitys suomalaisten ja venäläisten vihamielisyydestä pohjautui tietoihin venäläisten vuonna 1713 aloittaneesta Suomen miehityksestä, joka tunnettiin nimellä ”isoviha” (englanniksi *The Great Wrath*), ja jota kuvattiin nimenomaan termillä ”vihamielisyys”. Matkakertomuksissa ei kuitenkaan anneta selitystä siihen, mistä kyseinen käsitys suomalaisten ja venäläisten vihamielisistä suhteista oli saanut alkunsa.

Erityisesti matkakirjallisuudessa tulee näkyviin se, miten 1800-luvun amerikkalaiset seurasivat usein englantilaisten esimerkkiä, mielipiteitä ja ennakoasenteita, jotka vaikuttivat myös heidän omiin asenteisiinsa ja toimintatapoihinsa. Yhdysvaltalaisen kirjoittamien matka-artikkelien lisäksi lukijoiden saatavilla oli brittiläisten kirjoittamia matkakertomuksia, joita julkaistiin sekä Britanniassa että yhdysvaltalaisessa lehdistössä. Lisäksi käytössä oli muun muassa Euroopan matkaajille yleisesti tuttu John Murrayn pieni, taskuun mahtuva opaskirja. 1800-luvun matkaajien keskuudessa oli yleistä, että tietoja vieraista maista haettiin juuri erityisesti Murrayn kuuluisista ja autoritäärisistä oppaista. Kirjoja luettiin innokkaasti sekä Englannissa että Yhdysvalloissa. Kuten tutkija Keijo Virtanen vahvistaa, matkailijat kääntyivät Murrayn taskukokoisten kirjojen puoleen saadakseen luotettavaa tietoa matkojensa määränpäästä. Oli hyvin yleistä, että oppaita plagioitiin ja tietoja lainattiin suoraan silloin, kun matkaajat kirjoittivat omia artikkeleitaan julkaistaviksi (Virtanen 1988, 157).

Monista matkakertomuksista käy selkeästi ilmi, miten kirjoittajat asiantuntijan roolin omaksuessaan korvasivat hyvinkin niukat tietovarantonsa lainaamalla faktoja jo aiemmin julkaistuista teoksista, erityisesti matkaoppaista. Plagiointi oli yksi 1800-luvun suosituimmista matkakirjallisuuden strategioista, jota käytettiin myös kuvattaessa yleisimpiä ja trendikkäimpiä matkakohteita, kuten Italian kaupunkeja tai Pariisia. Tutkijat Glen Hooper ja Tim Youngs (2004, 2) huomauttavat, että plagiointi oli yleistä jo 1700-luvun matkakuvauksissa. Tietoa ”lainattiin” vapaasti ja sitä käytettiin omissa kirjoituksissa, jotka julkaistiin oman maan lehdistössä (ks. Virtanen 1988, 157). Yleisen käytännön mukaisesti tietolähdettä ei usein mainittu lainkaan. Vaikka Bernin yleissopimus kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamisesta solmittiin 1886 Sveitsissä, Yhdysvallat allekirjoitti sen vasta 1988 (ks. Finlex, Valtiosopimukset 79/1986 tai Wipo Lex).

Amerikkalainen pastori ja matkakirjailija James Monroe Buckley (1836–1920) kertoi teoksensa *The Midnight Sun, the Tsar and the Nihilist: Adventures and Observations in Norway, Sweden and Russia* (1886) esipuheessa, että hän oli hakenut kirjaansa varten tietoja muun muassa matkaoppaista. Vahvistettuaan tietojen paikkansapitävyyden hän oli lainannut faktatiedot (kuten historialliset kertomukset, mitat ja päivämäärät) suoraan muiden teksteistä (Buckley 1886). Myös amerikkalaisen Frances Willardin (1839–1898) matkakertomuksesta ”A Peep at Finland” (1869) voidaan löytää esimerkkejä tällaisesta kirjoitustavasta. Teksti onkin oiva esimerkki aikakauden tavasta suorastaan plagioida aiheesta aiemmin julkaistuja teoksia, erityisesti Murrayn oppaita.

Ensimmäinen painos Murrayn Suomea käsittelevästä oppaasta oli Thomas Mitchellin kirjoittama teos, joka ilmestyi vuonna 1836. Sen korjattu kaksiosainen versio ilmestyi vuonna 1849 otsakkeella *Handbook for Northern Europe; including Denmark, Norway, Sweden, Finland, and Russia*. Otsakkeessa Suomi oli mainittu erikseen Venäjää ennen, Tanskan, Norjan ja Ruotsin kaltaisena osana Pohjois-Eurooppaa. Opaskirjan toisen osan neljäs luku (sivut 349–378) käsittelee Suomea, joka teoksen mukaan oli suomalaisille ”Suo-

memna” [sic], ”järvien ja suon maa” (Murray 1849, 355). Osiossa, jolle on omistettu noin kymmenisen sivua (sivut 362–370), on sekoitettu tietoja Venäjästä, Ruotsista ja ”Revalista” (suomeksi Rääveli, nykyinen Tallinna). Murrayn vuonna 1865 julkaiseman uusitun painoksen otsake oli lyhennetty ja painotti Venäjää: *Handbook for Travellers in Russia, Poland, and Finland*. Sivuilla 253–275 käsitellään Suomea, sen historiaa, kieltä, valuuttaa ja matkareittejä. Murray julkaisi jälleen uuden laajennetun painoksen 1868 ja uusittu viides painos seurasi 1875. Matkaoppaasta ilmestyi uusittuja versioita läpi 1800-luvun. Suomi mainittiin oppaiden otsikoissa ja sisällössä sitä käsiteltiin erillisenä Venäjästä. Neljännessä painoksessa (1868) Murray omisti yli 20 sivua Suomelle ja sen nähtävyyksille. Viidennessä (1875) painoksessa jo noin 47 sivua on käytetty Suomen esitelyyn. Laajennettujen versioiden voidaan siten katsoa todistavan kasvavaa kiinnostusta Suomea kohtaan erityisesti Britanniassa.

Murrayn teokset olivat erittäin suosittuja myös amerikkalaisten matkustajien parissa. Oppaiden tarjoama laaja tieto kattoi tiivistelmän Suomen historiasta ja kansalaisten ”rodullisesta” alkuperästä. Esimerkiksi Murrayn *Handbook for Travellers in Russia, Poland, and Finland* (1868) informoi lukijoitaan muun muassa siitä, että Suomen kansalaisista käytettiin nimitystä ”Finlander”. Murrayn ([1865] 1868, 369) mukaan se käsitti kaikki Suomessa asuvat, kun taas termillä ”Finn” kuvattiin vain niitä, jotka olivat ”rodullisesti” suomalaisia – mitä se sitten käytännössä tarkoittaakaan. Naisia Suomessa kuulemma kunnioitettiin kovasti ja heillä oli paljon vapauksia (Murray 1868, 370).⁸ Suomessa oli säädetty muutamaa vuotta aiemmin, vuonna 1864, naisten oikeudesta hallita omaisuuttaan ja ”solmia avioliitto omasta tahdosta” (Klinge 2020, 16).

Muutamiin Murrayn oppaiden versioihin oli liitetty myös suomen kielen esittelyä. Esimerkiksi opas vuodelta 1868 selitti joitain suomen kieleen liittyviä peruspiirteitä, antoi lausumisohjeet ja tarjosi pienen sanaston. Esimerkiksi *neula* Murrayn (1868, 374) mukaan

8 ”their women enjoying great liberty, and being held in great respect”

lausuttiin ”näy-oolah” tai ”nä-oolah”, *pehko* lausuttiin ”pekh-ko” ja ero *kiurun* ja *kouran* välillä oli seuraava: *kiuru* oli ”këeooroo”, joka piti sanoa nopeasti, kun taas *koura*, joka sekin tuli sanoa nopeasti, oli ”kò-oorah”. Noin neljän sivun mittainen sanasto sisälsi myös osion, jonka otsikko on ”Kanssa-puheita”; tällä tarkoitettiin keskustelua. Taivutusmuotojen esimerkkien joukossa oli muun muassa *Helsinkiin*, *Brysseliin* ja *Londoniin*; sanastossa mainittiin *postiljuoni*, *pääkaupunti* [sic] ja *kaupunti* [sic], *kaali-suppi* ja *murkinoida* (*to breakfast*). Suomalaisen tavoista kertoi se, että viinilasi (*A wine-glass*) oli Murrayn listassa *ryyppy-lasi*, harvasanaisille suomalaisille *yes* oli yksinkertaisesti *niin*, *cream* oli *päällistä* ja *not enough* puolestaan *ei piisaa vielä* (Murray 1868, 376). Keskustelusanastosta löytyy lause *Woitteko vaihtaa rahaa?*, joka Murrayn (1868, 377) mukaan voitiin myös sanoa *Onko teillä takaisin antaa?* ja tarkoitti vaihtorahan pyytämistä: *Can you give change?*

Murrayn vuoden 1875 painoksessa sanasto oli pituudeltaan jo yksitoista sivua ja kattoi samalla tavoin myös alkeelliset lausuntaohjeet. Matkailijoille kootusta tarpeellisesta sanastosta ja lausahduksista löytyy pieniä virheitä, esimerkiksi *pears* oli käännetty *perunoita*, kuten myös vuoden 1868 oppaassa. (Murray 1875, 473; Murray 1868, 376.) Laajennettuun sanastoon oli lisätty sellaisia sanoja kuin *puu-omenia* (*apples*), *raavaan lihaa* (*beef*), *pifsteekkiä* (*beefsteak*) ja *brandy*, joka oli yksinkertaisesti vain *viinaa* sekä *bottle*, joka oli suomeksi käännettynä *puteli* (Murray 1875, 470). Käytännöllisen sanaston avulla Murray (1875, 467–477) neuvoi, miten suomeksi voi kysyä *Mihin asti voin ottaa piletin?* tai *Mitä saan minä ruoaksi?* ja antoi erilaisia tarpeellisia kehotuksia, kuten *Tuo kynttilöitä*. Murrayn oppaassa oli myös matkareittiehdotelmia, tärkeimpien nähtävyyksien kuvauksia ja suosituksia majoitusvaihtoehtoista.

Tutkija Kristiina Henrikssonin (1982, 1) mukaan Murrayn saksalaisen kilpailijan, Karl Baedekerin, Suomea käsittelevä punakantisten oppaiden sarjaan kuuluva teos julkaistiin ensin saksaksi 1888, sitten ranskaksi 1893 ja englanniksi vasta 1914. Vaikka 1800-luvun erilaiset matkatekstit – kuten Murrayn ja Baedekerin oppaat – pyrkivät jakamaan objektiivista tietoa, ne perustuivat usein hyvinkin

subjektiivisiin kokemuksiin. Oppaissa oli tapana esittää henkilökohtaisia mielipiteitä ja joskus hyvin tiukkasävyisiä, vaikkakin ylimalkaisia, arvosteluja vierailun kohteina olleista paikoista. Esi-merkkinä voi mainita miten Murrayn viidennessä painoksessa Pungaharju [sic] arvioitiin ”Suomen kauneimmaksi paikaksi” kun taas Joensuuta väitettiin ”merkityksettömäksi kaupungiksi” ja Kexholm (Käkisalmi) oli Murrayn (1875, 506–507) mukaan ”erittäin merkityksetön kaupunki”. Murrayn arvioista huolimatta Laatokan rannalla sijaitseva Käkisalmi oli 1800-luvulla melko merkittävä, vaikkakin asukasmäärältään suhteellisen pieni kauppakeskus. Koska Murrayn oppaat olivat hyvin arvostettuja ja vaikutusvaltaisia, näistä arvioivista mielikuvista kehittyi hyvin nopeasti yleisesti hyväksytyjä käsityksiä.

Murrayn oppaassa matka Venäjälle alkoi joko Lontoosta tai Berliinistä. Suomeen saavuttiin Tukholman kautta ja Suomessa matka jatkui Turun ja Helsingin läpi Viipuriin, sieltä Pietariin ja Moskovaan (ks. esim. *Murray's Handbook for Travellers in Russia, Poland, and Finland*, 1865). Oppaan vuoden 1875 versiossa kuvattiin puolestaan Imatran aluetta ja sen kalastusmahdollisuuksia hyvinkin tarkkaan (Murray 1875, 489–492). Tässä Suomi esiteltiin ylipäättään jo varsinaisena matkan kohteena, ei pelkkänä läpikulkualueena. Oppaassa kuvailtiin erilaisia matkustusreittejä ja eri matkakohteita ympäri Suomea, ja se esitteli näin koko suuriruhtinaskunnan alueen matkailijoille kiinnostavana määränpäänä. Tarjottu tieto on aiempia versioita yksityiskohtaisempaa, listat ravintoloista ja majoitusvaihtoehdoista ovat kattavampia ja kaupunkien nimet on lisätty ruotsinkielisten muotojen lisäksi suomenkielisinä suluissa.

Myös amerikkalaiset julkaisivat opaskirjoja, joissa kuvattiin Suomea. Chicagon lähistöllä, Illinoisin osavaltion Evanstonin kaupungissa sijaitsevan Frances Willardin kotimuseon kirjastosta löytyi amerikkalaisen Harriet Cornelia Haywardin kirjoittama opaskirja matkalle Suomesta Kreikkaan: *From Finland to Greece or: Three Seasons in Eastern Europe*. Se oli julkaistu vuonna 1892 eli vasta Willardin oman Suomen-matkan jälkeen. Haywardin kuvaama matkareitti alkoi muiden matkustajien tapaan Tukholmasta. Suo-

messä matka jatkui Turusta kohti Venäjää, sitten Kreikkaa, välietap-
peina muun muassa Pietari, Moskova, Varsova, Wien, Budapest,
”Servia” [sic] ja Bulgaria. Haywardille kyseessä oli kolmas vierailu
Venäjällä ja hänen mukaansa tämä oli miellyttävin reitti Suomeen
ja sieltä varsinaisen Venäjän alueelle. 1800-luvun lopulla kyseinen
reitti oli melko yleinen ja sitä suositeltiin myös muissa opaskirjoissa.

Yhdysvaltalaisessa lehdistössä julkaistiin amerikkalaisten matka-
kuvauksien lisäksi myös englantilaisten ja suomalaisten kirjoitta-
mia matkakertomuksia. 1890-luvulla ilmestyneitä Suomea käsit-
televiä matkailijoiden kirjoituksia ovat muun muassa brittiläisen
tutkimusmatkailija Henry Landsellin (1841–1919) ”General View
of the Country and People”, suomalaisen taiteilija Albert Edelfeltin
(1854–1905) ”Finland: Second Part: Sketches in Finland” ja britti-
läisen J. D. Reesin (1854–1922) ”A Fortnight in Finland”, jotka jul-
kaistiin sellaisissa lehdissä kuin *Littell’s Living Age* ja *Harper’s New
Monthly Magazine*. Landsellin ja Edelfeltin artikkelit ovat ainakin
suurilta osin kuvitettu jälkimmäisen piirroksilla. Vaikkei kaikissa
piirroksissa olekaan Edelfeltin nimeä, ne ovat tyyliltään hyvin sa-
mankaltaisia. Buckley, joka kertoi lainanneensa tietoja omaan teok-
seensa aiemmin julkaistuista oppaista, oli liittänyt mukaan myös
yhden Edelfeltin artikkelissa esiintyvän piirroksen. Vaikka Buck-
ley luetteli kuvitukset teoksensa alussa, hän ei maininnut niiden te-
kijää. Mielenkiintoista on se, että Buckleyn opas ilmestyi vuonna
1886, Edelfeltin artikkeli 1891. On mahdollista, että Edelfelt kuvitti
Buckley’n oppaan ennen oman artikkelinsa julkaisemista. Toisaalta
mahdollista on myös se, että osa Edelfeltin artikkelissa julkaistuista
piirroksista oli toisen taiteilijan tekemiä.

Matkakertomusten joukossa on myös muun muassa nimettömäl-
tä kirjoittajalta *United States Democratic Review* -lehdessä kevääl-
lä 1840 ilmestynyt ”Sketches Over the Sea. No. V. Finland”. Tekstin
kirjoittaja vieraili Suomessa matkustaessaan muiden tavoin Ruot-
sista Venäjälle. Entisen ja nykyisen pääkaupungin lisäksi nimetön
matkaaja pysähtyi lyhyesti sellaisissa paikoissa kuin Ahvenanmaan
Bjorsby (Björnsby), Fredericksham [sic] (Hamina), Borgo (Porvoo),
Lovisa ja Viborg (Viipuri). Kuten monissa sen ajan Suomea kuvaa-

vissa kertomuksissa, myös tässä artikkelissa Suomen kaupunkien nimistä käytettiin niiden ruotsinkielisiä muotoja – suomenkielisiä paikkojen nimiä ei mainittu. Toisinaan paikkojen nimissä esiintyy pieniä virheitä, kuten esimerkiksi edellä mainittu Fredrikshamn. Maantieteellisesti kirjoittaja kuvasi Suomea Venäjän läntisimmäksi pisteeksi, mutta hänen mukaansa Suomi oli enemmän läntisen naapurinsa Ruotsin kuin tsaarin Venäjän kaltainen (”Sketches” 1840, 446–449).⁹ Toinen lyhyt kuvaus Suomesta, lähinnä vierailusta Turkuun ja Helsinkiin, ilmestyi *Harper’s New Monthly Magazine* -lehden artikkelissa ”Recollections of St. Petersburg” vuonna 1852. Sen kirjoittaja oli läpikulkumatkalla Tukholmasta Pietariin.

Vaikka tutkimukseni tarkoituksena ei ole tehdä laajempaa vertailua brittiläisten, yhdysvaltalaisen tai muiden ulkomaalaisten matkajien välillä, on muutamiin matkakertomusten välisiin samankaltaisuuksiin ja eroavaisuuksiin syytä kiinnittää huomiota. Ulkomaalaisten keskuudessa Suomi tunnettiin yleensä tuhansien järvien maana. Landsellin vuonna 1891 *Harper’s New Monthly Magazine* -lehdessä julkaisemassa artikkelissa mainittiin Suomen lukuisista järivistä Saimaa, Laatokka, Päijänne ja Pyhäjärvi. Landsell (1891, 399) kutsui Suomea ”tuhansien järvien maaksi tai tuhansien saarien järveksi”.¹⁰ Myös Hayward viittasi Suomeen tuhansien järvien maana. Hänen mukaansa järvimaisemat olivat viehättäviä, vaikka mahtavat vuoret niistä puuttuivatkin (Hayward 1892, 1). Kuvaus Suomesta tuhansien järvien maana oli, ja on ehkä edelleen, kansainvälisesti tunnetuin ja yleisin määritelmä Suomesta. Näin siitäkin huolimatta, että matkakohteet Suomessa eivät läheskään aina olleet samat.

Monien ulkomaalaisten matkajien suosimien matkareittien vaihtelevuus eroaa amerikkalaisten valitsemien matkakohteiden niukkuudesta. Esimerkiksi Lappi, joka oli muun muassa englantilaisten, ranskalaisten ja suomalaisten suosima kohde 1700- ja 1800-luvuilla, ei juurikaan kiinnostanut amerikkalaisia. Ainoastaan

9 ”the westernmost point of that vast empire”

10 ”the land of a thousand lakes, or the lake of a thousand islands”

Taylor kuvasi Lapin aluetta, jonka hän kirjassaan *Northern Travel: Summer and Winter Pictures, Sweden, Denmark and Lapland* (julkaistu ensimmäisen kerran vuonna 1857) esitti varsinaisesta Suomesta erillisenä alueena. (Lisää ulkomaalaisten Lappi-kuvista ks. esim. Marmier & Itkonen-Kaila 1999; muiden Suomi-kuvista ks. esim. Salmi 1994 ja Sihvo, toim., 1995.)

Vaikka brittien julkaisemat matkakertomukset olivat tunnettuja amerikkalaisten keskuudessa, rannikkokaupunkien ulkopuolella sijaitsevat kohteet eivät juuri kiinnostaneet amerikkalaisia. Brittien, muun muassa J. D. Reesin (1893, 551) kuvauksissa olivat mukana monien tunnettujen kaupunkien lisäksi sellaiset vähemmän tiedetyt paikat kuin Lovisa, Borgo, Pääjanne, ”Punkaharyu”, ”Suonenynöki”, ”Kyopio”, ”Kajana”, ”Jyvaskula”, Lahtis ja Imatra. Reesin tavoin myös Murray ja poikkeuksellisesti Hayward kuvailivat Pohjois-Suomen alueita. Teoksessaan Hayward luetteli Suomen kaupunkeja ja luonnonnähtävyyksiä, joiden joukossa olivat Abo [sic], Uleaborg, ”Tornea”, ”Kajana”, ”Idensalmi”, Kuopio, ”Saima” järvi ja Helsinki (tekstissä Helsingfors). Haywardin teoksessa paikat mainittiin usein niitä sen kummemmin esittelemättä. Poikkeuksena pinnallisesta paikan nimeämisestä oli kuitenkin muun muassa Kajaani, jonka kaupunkikuvaa, historiaa ja nähtävyyksiä Hayward esitteli tarkemmin. Kaupunkien lisäksi teoksessa viitattiin Suomen luontoon, sen järviin ja koskiin. Luonnonnähtävyyksien joukossa Hayward mainitsi Imatran putoukset, Vuoksi-joen, Saimaan kanavan ja arktisen alueen keskiyön auringon. Suomenlahtea Hayward väitti kuuluisaksi meripihkastaan. Hänen mukaansa suurin osa maailman meripihkatuotannosta tuli sieltä tämän arvokkaan tuotteen ajautuessa rantaan myrskyjen aikaan. Lopuksi Hayward (1892, 1–5) selitti, miten merimatka antoi tilaisuuden ihailla useita saaria, joita koristivat kauniit huvilat ja hotellit.

Matkakertomuksessaan Landsell (1891) valaisi lukijoitaan kertomalla, että Suomesta tiedettiin hyvin vähän ennen vuotta 1157, jolloin Ruotsin kuninkaan Eerik IX Pyhän ristiretken ansiosta suomalaiset kääntyivät uskoon ja lopettivat ryöstöretkensä. Tämän seurauksena perustettiin Turun kaupunki. Landsell vieraili Turun

edustalla olevalla ”Runsalan” (Ruissalo) saarella, jossa hän kiinnitti huomiota siellä kasvaviin tammiin. Ne hän mainitsi noin sivun mittaisessa luettelossa Suomen puista, marjoista ja vientituotteista, joiden joukkoon hän listasi myös puutuotteet, voini, riistan ja kalan. Tuontituotteita taas olivat hänen mukaansa esimerkiksi ”kankaat, vilja, metalli, sokeri, puuvilla, tupakka, suola, viini, öljy ja brandy” (Landsell 1891, 330, 332).

Kertomuksessaan Landsell antoi hyvinkin tarkan kuvauksen Turun linnasta, josta osaa käytettiin vankilana. Hän vieraili siellä vuonna 1874. Vankila vastasi Landsellin *Robin Hoodin* pohjalta luomia mielikuvia. Sitä valaisi lyhty, joka loi valoa kosteaan, pimeään käytävään, jonka päässä oli vankikoppi. Landsell kiinnitti erityistä huomiota koppeihin suljettujen vankien kahleisiin, jotka hänen mukaansa olivat painavampia kuin Yhdysvalloissa, Aasiassa tai Euroopassa. Yhdellä vangeista oli kahleet myös kaulan ja vyötärön ympärillä. Ne oli kytketty painavaan metalliketjuun, joka ulottui lähes lattiaan saakka. Se puolestaan oli liitetty kahteen jalkarautaan, jotka olivat nilkkojen ympärillä. Kädet olivat samoin kytketty vyötäröä ympäröivään kahleeseen (Landsell 1891, 334).

Helsingissä vieraillessaan Landsell kiinnitti huomiota katukuvaan. Hän saapui suuriruhtinaskunnan pääkaupunkiin Viipurista yhdeksän tunnin junamatkan jälkeen. Landsellin mukaan Helsinki oli ”puhdas, hyvin rakennettu kaupunki”, mutta historiallisesti ei kovinkaan kiinnostava. Hän luetteli Helsingin nähtävyyksien joukossa Kaisaniemen lisäksi Töölön puiston ”Alphyddanissa” (suomeksi Alppila) (Landsell 1891, 331).¹¹ Landsellin tiedot Turun linnan vangeista ja muita kattavampi lista Helsingin nähtävyyksistä poikkesivat jonkin verran muiden matkakertomuksista. Yleisimmin niin amerikkalaisten kuin muunmaalaistenkin kirjoituksissa matkakohteina mainittiin samat rannikkokaupungit eli Turku ja Helsinki ja niissä samat nähtävyydet. Esimerkiksi Turku kuvasi kirjoituksissaan kuuluisa ranskalainen kirjailija, esseisti ja taiteen-

11 ”Thölö Park, at the 'Alphyddan,' or Alpine Cottage”

tutkija, paronitar Madame de Staël (1766–1817) jo 1800-luvun alussa matkustaessaan Suomen halki läpikulkumatalla Pietarista Tukholmaan (Varpio 1997, 42).

Toinen eroavaisuus amerikkalaisten ja muunmaalaisten matkustajien kesken on se, että amerikkalaisten vaikutelmat Suomesta ja suomalaisista olivat pintapuolisempia. Heidän matkakertomuksissaan ei juurikaan kuvattu 1800-luvun suomalaiskansallisten mielialojen syntyä, eikä esimerkiksi mainittu suomalaisia taiteilijoita toisin kuin Murray oppaissaan, erityisesti vuoden 1875 laitoksessa teki. Kirjailijoista ja kuvataiteilijoista Murray (1875, 468) mainitsi muun muassa J. L. Runebergin, J. V. Snellmannin, Z. Topeliuksen, F. Cygnaeuksen, L. Stenbäckin, F. L. Schaumannin, A. Ahlqvistin, J. Krohnin, Yziö [sic] Koskisen, El. Lönnrotin, R. Ekmanin, von Wrightin veljekset, Holmbergin ja W. Runebergin. Murrayn kirjailijoiden ja taiteilijoiden esittely oli kuitenkin pelkkä nimilista ilman tarkempia tietoja tai selityksiä taiteilijoiden ja heidän teostensa merkityksestä Suomen kansalliseen itsetietoisuuteen pyrkivässä ajattelussa tai kansallisen taiteen luomisessa. Poikkeus muiden matkakirjailijoiden joukossa tässä suhteessa oli Yhdysvalloissa ja Englannissa asuva journalisti ja englantilaisten lehtien Venäjän-kirjeenvaihtaja Edmund Noble (1853–1937), jonka *The Atlantic Monthly* -lehdessä joulukuussa 1886 ilmestynyt artikkeli toi esiin suomalaisen kansallismielisyyden virtauksia. Hän kertoi muun muassa, miten suomen kieltä opetettiin kouluissa, ja osoituksina kansallisen kirjallisuuden kasvavasta merkityksestä hän mainitsi kansalliskirjaston, *Kalevalan* ja suomalaisen kirjapainon.

Yhdysvaltalaisten ja brittiläisten tekstit eroavat toisistaan myös ruokakuvauksissa, joita esiintyi esimerkiksi Murrayn oppaissa ja J. D. Reesin ”A Fortnight in Finland” -artikkelissa, kun taas amerikkalaisten kirjoituksista ruokakuvaukset puuttuivat jotakuinkin kokonaan. Tutkijat ovat todenneet, että ulkomaalaisten aterioiden kuvauksista harvoin välittyi ruokailijan innostus vieraan maan ruokaa maistellessa. Ruoka oli usein enemmänkin muodollisuus, osa olosuhteita (Kostova 2003, 29). Tämä havainto pätee myös brittiläisten kuvauksiin suomalaisista aterioista. Niissä ruokailija oli usein

passiivinen vastaanottaja eikä aterian aktiivinen valitsija ja tilaaja. Tosin kun ruoka tuotiin pöytään ja tarjoiltiin, teki erityisesti palvelu brittiläiset tyytyväisiksi. Tällainen asenne viittaa jossain määrin ylemmydentuntoon tai ainakin hyvän palvelun arvostamiseen. Hygieniaan ja ruokailupaikkojen puhtauteen liittyvät kysymykset tulivat monesti esiin aterioihin viitattaessa. Englantilaisten matkakirjoitusten kuvaukset aterioista olivat lähinnä listoja ilman tarkempia tietoja, mutta niihin sisältyi arvioivia kommentteja. Myös eräissä amerikkalaisten kirjoituksissa viitattiin ohimennen suomalaiseen ruokaan sitä enempää kommentoimatta.

Matkakirjailija Taylorin Laatokan aluetta kuvaavassa artikkelissa on poikkeuksellisesti jonkin verran kuvauksia paikallisesta ruoasta. Osittain tämä voidaan ymmärtää Venäjän ruokatottumusten ihmettelemisenä. Taylorin (1864, 533, 536) mukaan usein tarjolla oli tummaa leipää, tuoretta keitettyä tai paistettua kalaa sekä ”raakaa suolakalaa”¹² eli silliiä, kaalia tai kaalikeittoa, suolakurkkuja, yhdellä aterialla jopa salaattia ja juomaksi olutta. Tekstissään Taylor viittasi myös talonpoikien ruokaan kuvatessaan, kuinka köyhät maalaiset kulkivat torilla korit täynnä vastenmielisen keltaisia, selvästi sitkeitä keksejä ja kakkuja. Muutoin heidän ateriansa koostuivat tummasta leivästä sekä kinkun- ja lihanpaloista (Taylor 1864, 530, 549).¹³ Myös Maxwell katsoi paikallisen ruuan mainitsemisen arvoiseksi sitä sen enempää kommentoimatta.

Yleisesti ottaen Suomessa nautitut ateriat olivat hyvin vaatimattomia. Yksinkertaisten suomalaisten ruokien joukosta britit mainitsivat kirjoituksissaan tumman leivän ja kalan, jota syötiin raakana, paistettuna tai keitossa sekä vasikan- ja naudanlihan, jota kuvattiin ”surkeaksi, vähärasvaiseksi ja mauttomaksi” (Murray 1868, 383).¹⁴ Kesällä metsämansikat koivukoreista tarjoiltuina liitettiin ruokien listaan, kuten myös ”erinomainen maito ja kala”, ”hyvänpuoleinen

12 ”raw salt fish”

13 ”baskets of biscuits and cakes”; ”of a disagreeable yellow color and great apparent toughness”; ”gritty black bread, and bits of ham and meat”

14 ”miserable, lean, and tasteless” beef

kahvi” ja ”hyvä leipä ja suolainen voi”, jota oli saatavilla joka paikassa (Rees 1893, 547).¹⁵ Reesin mukaan Suomi oli kuuluisa mansikoistaan, minkä lisäksi Suomessa kaikki oli todella halpaa¹⁶ ja suomalaiset ateriat olivat yleensä runsaita, vaikkakin yksinkertaisia. Kun Rees pysähtyi Jyväskylässä [sic], aamiainen koostui erilaisista leikkeleistä ja kaloista. Pöytään oli katettu anjoviksia, voita, leipää, juustoa, bolognamakkaraa, kylmiä naudanlihapaloja, retiisejä ja lohta; juotavana tarjolla oli snapsia ja vodkaa. Tämän lisäksi, Reesin asiantuntevan selostuksen mukaan, suomalaiseen aamiaiseen kuului usein lämmin ateria. Illalliseen puolestaan lisättiin keitto ja vaukka (Rees 1893, 546, 548, 552).¹⁷ Reesin mukaan vodkaa tarjottiin lähes joka aterialla. Lahdessa vieraillessaan Rees totesi, että venäläiset kävivät usein viinakaupassa, kun taas suomalaisilla näitä kauppoja ei ollut.¹⁸ Murrayn oppaan mukaan taas hyvää kevyttä olutta oli saatavilla ympäri maan ja suomalaisten ”maissibrandy” tai ”viljaviina” oli erittäin hyvänmakuista (Murray 1875, 481).¹⁹ Ne harvat amerikkalaiset, jotka viittasivat suomalaisten ruokailutottumuksiin, mainitsivat yleensä juomina kahvin, maidon ja joskus oluen brittiläisten listoilla olleiden viljaviinan ja vodkan sijaan. Tämän voidaan katsoa viittaavan amerikkalaisten omaan suhtautumiseen alkoholin käyttöön.

Amerikkalaisten 1800-luvun matkakertomuksiin heijastui kuvia yhdysvaltalaisten omasta yhteiskunnasta, kulttuurista, arvoista ja ihanteista muun muassa raittiuden arvostamisen sekä valkoisuuden ja miehekkyyden idealisoinnin muodossa. Amerikkalaiset ihailivat

15 ”most excellent milk and fish, fair coffee, good bread and salt butter”

16 ”exceedingly cheap”

17 ”The table at breakfast is spread with anchovies, butter, bread, cheese, bologna sausage, slices of cold beef, radishes in and out of milk, collops of salmon, and bottles of schnapps and vodka [sic]. This, with one hot dish to follow, forms the usual breakfast, and with the additions of soup and pudding, the ordinary dinner of Finland.”

18 ”The Russian again is often in the liquor shop, but the Finn generally has no liquor shop to which to go.”

19 ”[g]ood light beer is to be had throughout the country, and the corn brandy of the country is very good”

sellaisia arvoja kuin työetiikkaa, hurskautta ja kohteliaisuutta (Babb 1998, 87). Usein juuri nämä piirteet korostuivat positiivisina suomalaisten kuvauksissa. Matkakirjailijat toivat esiin sen, miten suomalaiset olivat uskonnollisia, raittiita, puhtaita ja hyvin käyttäytyviä. Esimerkiksi Bairdin mukaan (1842, 332) suomalaiset olivat maineeltaan ystävällisiä, kärsivällisiä ja ahkeria. Tämä suomalaisten ”maine” oli hyvin mahdollisesti peräisin englantilaisten julkaisemista teoksista, sillä suomalaisilla tuskin oli vielä tuolloin kovin suurta tunnettuutta Yhdysvalloissa. Myös Englannissa arvostettiin ystävällisyyttä, puhtautta, ahkeruutta ja uskonnollisuutta, jotka mainittiinkin suomalaisia kuvaavissa matkakertomuksissa. Näissä kuvauksissa korostettiin suomalaisten ja amerikkalaisten (tai englantilaisten) yhteisiä piirteitä ja arvoja. Yhtäläisyyksien hakemisen tuloksena tuntemattomat suomalaiset tulivat tutummiksi amerikkalaisille vierailijoille ja matkakirjojen lukijoille.

Historiantutkija Juhani Paasivirta (1962, 22) muistuttaa, että ”Suomi ei ollut itsenäinen valtio, eikä sen hallituksella mahdollisuutta esiintyä toimiyksikkönä kansainvälisessä politiikassa”; tämä seikka, kuten Paasivirta jatkaa, ”välillisesti vaikutti ehkäisevästi mahdollisuuksiin tiedon lisääntymiseksi Suomen olemassaolosta”. 1800-luvulla Suomen ja Yhdysvaltojen väliset suhteet olivat lähes olemattomat. Vuonna 1850 Helsinkiin saatiin ensimmäinen Amerikan konsuli ja 1890-luvulla Turkuun ja Viipuriin kauppa-agentit. Vielä vuosisadan vaihteeseen tultaessa Suomi oli silti suurimmalle osalle amerikkalaisista täysin tuntematon. Tilanne oli kuitenkin sama monien muiden maiden kohdalla, eikä Suomi ollut tässä mielessä erikoistapaus (Paasivirta 1962, 22, 26). Monet brittiläiset ja yhdysvaltalaiset, jotka vierailivat Suomessa, olivat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että Suomi oli hyvin erilainen muuhun Venäjään verrattuna. Sekä miehet että naiset pohtivat Suomen poliittista asemaa, vaikkakin usein ohimennen ja ilmaisten asian hyvin pintapuolisin kommentein.

Miesten ja naisten kirjoittamissa matkakuvauksissa oli paljon samankaltaisuuksia, muun muassa juuri se, että he rakensivat kuvaa Suomesta emämaa Venäjästä erillisenä. Esimerkiksi Rees katsoi,

että sivilisaatio oli Suomessa saavuttanut Venäjää korkeamman tason. Hänen mukaansa autonominen suuriruhtinaskunta oli demokraattisempi, sen tiet olivat erinomaisessa kunnossa ja puhtaus, rauhallisuus ja järjestys olivat Suomelle tyypillisiä piirteitä ja verrattavissa Skandinaviaan ja Britteihin saariin. Murrayn oppaiden tavoin myös Rees mainitsi, että Suomessa naisten asema oli erittäin hyvä ja heillä oli laillinen oikeus omaisuuteensa. Reesin (1893, 555) ainoa huoli oli Suomen mahdollinen venäläistyminen.²⁰

North American Review -lehdessä vuonna 1899 ilmestyneen artikkelin ”The Constitutional Conflict of Finland, by A Member of the Finnish Diet” nimetön kirjoittaja väitti, ettei Suomea ollut koskaan liitetty itse Venäjään vaan se oli vain yhteydessä Venäjään säilyttäen kaikki omat lakinsa, uskonnonvapauden ja muut etuoikeudet, joista se oli nauttinut osana Ruotsia. Edelleen kirjoittaja katsoi, että Suomi ja suomalaiset olivat Euroopassa vähän tunnettuja ja Yhdysvalloissa eivät juuri ollenkaan (”Constitutional” 1899, 180). Jotkut, kuten amerikkalainen Willard, totesivat positiivisesti yllätyneinä, että suomalaiset muistuttivat kovasti muita ihmisiä, mikä herättää kysymyksen amerikkalaisten ennakoasenteista ja odotuksista. Willard myös katsoi, että Suomen kaupungit olivat muiden Euroopan tai Yhdysvaltojen kaupunkien kaltaisia. Willardin naiivit havainnot ja lausumat osoittavat, kuinka amerikkalaisten ennako-odotukset olivat epämääräisiä ja etukäteistiedot matkan kohteesta niukkoja.

20 ”Judged by any test, Finland has reached a very high stage of civilization. The roads are excellent, the railways reach farther north than those of any other country, and the mileage in proportion to the inhabitants, is, perhaps, as high as anywhere. All classes of the people are represented in Parliament; its commerce is considerable, its government advanced and enlightened; in towns, in villages, and in the country perfect peace and order prevail, while the cleanliness of the people is only equalled, I believe, in Scandinavia and the British Isles. But take, perhaps, the greatest test – the condition of women. Their rights over their property are well recognized, and well defined in regard to the married as well as the unmarried.”

Matkailijat

Koska 1800-luvun amerikkalaisten matkailu suuntautui pääasiallisesti Keski- ja Etelä-Euroopan maihin, vain harva matkustaja saapui pohjoiseen Suomeen asti. Harvoista vierailijoista useimmat olivat välttämättömällä ohikulkumatkalla Tukholmasta Pietariin. Kuten matkakirjallisuudentutkija Sven Hirn esittää: ”Varhaisimmat matkailijat kävivät Suomessa siitä yksinkertaisesta syystä, että sijaitseme Tukholman ja Moskovan välimaastossa. Maamme halki liikuttiin matkalla metropolista toiseen”. Siitä seuraa, kuten Hirn (1995, 64) toteaa, että Suomen asema ulkomaisessa matkakirjallisuudessa ei ole kovin huomattava. Kuitenkin muutama harva amerikkalainen matkaaja kävi Suomessa ja matkan päätteeksi julkaisi vierailustaan matkakuvauksen. Näiden muutamien 1800-luvun Yhdysvalloista saapuneiden vierailijoiden ja matkoistaan kirjoittaneiden joukosta voidaan mainita muun muassa myöhemmin raittiusliikkeen johtohahmona ja naisasian puolestapuhujana tunnetuksi tullut Frances Willard (1839–1898), manner-Eurooppaa jalkaisin kiertänyt matkakirjailija Bayard Taylor (1825–1878) ja Pietarin Yhdysvaltojen-edustajiston sihteerinä toiminut John S. Maxwell (1813–1899?). Kuva Suomesta rakentui heidän kirjoituksissaan pitkälti maisemien kuvauksen kautta, mutta niissä käsiteltiin myös paikallisia erikoisuuksia, ihmisten fyysisiä piirteitä, vaatetusta ja tapoja. Joissakin 1800-luvun teksteissä Suomi käsiteltiin osaksi Skandinaviaa (ks. esim. Baird 1842, vol. 2, 334). Yhteistä ajan matkakuvauksille on se, että Suomi kuvattiin jo 1800-luvulla omana alueenaan, jonka katsottiin olevan erillinen sekä Ruotsista että Venäjältä, joista sen koettiin myös poikkeavan, vaikka maiden kesken löytyikin satunnaisia samankaltaisuuksia.

Mutta keitä nämä Suomessa vierailleet matkustajat oikeastaan olivat? Mitä sukupuolta ja millaisia sosiaaliryhmiä he edustivat ja mikä oli heidän matkojensa tarkoitus? Suurin osa Yhdysvalloista Suomeen 1800-luvulla saapuneista vierailijoista oli yksittäisiä matkajia, jotka edustivat lähinnä keskiluokkaa. Heidän matkojensa tarkoitusperät saattoivat vaihdella vapaa-ajan matkailusta työmat-

koihin, mutta mukana oli esimerkiksi yksi kansainvälisen raittiusliikeaattteen innoittama matka. Vaikka suurin osa näistä matkailijoista vieraili Suomessa lomamatkalla, heitä ei voi luokitella varsinaisiksi turisteiksi eikä varsinkaan massaturismin edustajiksi, sillä kuten matkailuntutkija Auvo Kostianen (1994, 10) toteaa: ”Turismissa tarkoitetaan lähinnä 1900-luvulla (osin jo 1800-luvun jälkipuoliskolla) tapahtunutta matkailua”. Tyypillistä massaturismille oli suurten turistilaumojen liikehdintä paikasta toiseen ja nimenomaan samoihin kohteisiin, jotka olivat myös muiden turistien määränpäänä. Tällaisessa matkailussa matkakokemukset jäivät usein hyvin pintapuoliseksi. Vaikka samoissa paikoissa vierailu ja pintapuoliset kokemukset pätevät myös 1800-luvulla Suomeen tutustuneisiin amerikkalaisiin, matkustajien määrät poikkeavat massaturismista.

Ensimmäiset 1800-luvun amerikkalaiset, jotka myös raportoivat matkoistaan, saapuivat Suomeen 1840-luvulla, kun taas viimeisimmät tässä tarkastellut kertomukset ilmestyivät 1890-luvun lopussa. Kirjoitusten määrä on sen verran vähäinen ja matkaajien lukumäärä niin pieni, ettei niiden pohjalta voi tehdä tilastollisesti merkitseviä yhteenvetoja tai yleisiä johtopäätöksiä. Kirjoitukset tarjoavat kuitenkin käsityksen näiden erityisten matkailijoiden Suomi-kuvasta ja siitä, miten tämä kuva rakennettiin. Niukoista tiedoistaan ja vähäisestä kiinnostuksestaan huolimatta suhteellisen monet amerikkalaiset vierailijat kuvasivat itseään paikallisina asiantuntijoina samalla, kun he tutustuivat Suomeen.

Koska naismatkustajat olivat 1800-luvulla vielä harvinaisuus, on yllättävää, että Suomessa vierailleiden amerikkalaisten joukossa oli sekä miehiä että naisia. Amerikkalaisten naisten matkustustapoja ja matkakirjallisuuden strategioita tutkinut Suzanne Schriber (1997) on todennut, että itse matkustamiseen liittyvän vapauden tunteen lisäksi matkoista kirjoittaminen antoi naisille mahdollisuuden itseilmaisuuksiin ja itsenäisten mielipiteiden esittämiseen. Julkaistut matkakuvaukset olivat kanava, jonka avulla he saivat äänensä julkisesti kuuluviin. 1800-luvulla miehet, jotka kokivat itsensä naisia pätevämmiksi kirjoittajiksi, pitivät matkatekstejä suhteellisen helppona kirjoittamisen lajina, joten sen katsottiin olevan hyväksyttävä ilmaisu-

Kuva 3: Kate Jackson ja Frances Willard, n. 1868. © Frances Willard Library & WCTU Archives, Evanston, Illinois. Kaikki oikeudet pidätetään.

muoto myös naisille. Nopeasti lisääntyvässä naisten kirjoittamissa matkakjulkaisuissa kuvattiin matkakohteista tehtyjen havaintojen ja mielipiteiden lisäksi myös vieraiden maiden kansalaisia. Erityisesti vierasmaalaiset naiset kiinnostivat amerikkalaisia naismatkaajia.

Matkakertomusten kirjoittaminen ja julkaiseminen lehdistössä tarjosi naisille julkisuuden lisäksi ansiomahdollisuuksia. Näin esimerkiksi Willard kattoi osan matkakuluistaan laajan Euroopan-kiertueensa aikana, jolloin hän vieraili myös Suomessa. Willard oli syntynyt Churchvillessä, New Yorkissa ja viettänyt lapsuutensa Wisconsinin osavaltiossa. Kolme vuotta kestäneelle Euroopan-

kiertueelleen hän lähti yhdessä ystävättärensä Kate Jacksonin kanssa vuonna 1868. Matka oli hänen lapsuudenunelmansa, joka nyt toteutui. Matkaohjelma koostui Euroopan tärkeimpinä pidetyistä kohteista – Skotlanti, Englanti, Ranska, Italia ja Hollanti – mutta niiden lisäksi siihen kuuluivat Skandinavian maat ja Venäjä. Euroopan ulkopuolisista maista reitille kuuluivat myös Egypti ja Palestiina. Omaelämäkerrassaan Willard kertoi, että hän vieraili lähes jokaisessa Euroopan pääkaupungissa ja matkasi kauas pohjoiseen, aina Helsinkiin saakka (Willard [1889] 1970, 250).²¹ Kate Jacksonin isä, joka oli varakas New Jersey Locomotive Worksin omistaja, maksoi suurimman osan myös Willardin matkakuluista. Avustuksen lisäksi Willard ansaitsi pieniä summia julkaisemalla kertomuksia kaukaisista paikoista sellaisissa amerikkalaisissa lehdissä kuin *The New York Independent*, *Christian Union*, *Methodist* ja *Chicago Republican*. (Bordin 1986, 50; Earhart 1944, 95–96.) Saadakseen yleisön huomion osakseen naisten odotettiin kirjoittavan uusista, innoittavista ja mielenkiintoa herättävistä aiheista (ks. Siegel 2004, 2). Se, että Willard sattui kirjoittamaan harvinaisemmasta matkakohteesta, voi olla yksi syy siihen, miksi *Harper's New Monthly Magazine* hyväksyi julkaistavaksi hänen matkakuvauksensa Suomesta, kun taas monet muut hänen pintapuoliset tarinansa Euroopasta hylättiin. Willardin Suomea kuvaava kertomus ilmestyi 1869.

Euroopan-kiertue kannusti Willardia kasvavassa määrin kohti taloudellista ja henkistä riippumattomuutta samalla, kun se antoi hänelle itsenäisyyden tunteen ja laajensi hänen ymmärrystään naisten asemasta. Willard onkin esimerkki naisista, joihin tutkija Kristi Siegel (2004, 7) viittaa analysoidessaan naisten matkustamista ja sen merkitystä naisten vapauden ja omanarvontunteen lisääntymiselle. Matka tarjosi Willardille ainutlaatuisen mahdollisuuden tarkastella ja vertailla naisten asemaa eri maissa ja kulttuureissa. Tällä oli tärkeä vaikutus hänen tulevaisuuteensa, sillä palattuaan Yhdysvaltoi-

21 "While abroad, we visited almost every European capital, large city, and specially interesting haunt of history, learning and art, besides going north as far as Helsingfors, Finland."

hin Willard aloitti julkisen toimintansa raittiusliikkeen johtohahmona ja naisten aseman puolestapuhujana.

1800-luvulla naisten oikeuksien parantamisesta keskusteltiin kiivaasti ja sen puolesta taisteltiin sekä Euroopassa että Yhdysvalloissa. Usein aktivistit kampanjoivat samanaikaisesti sekä naisten että orjien sortoa vastaan. Kipinän varsinaisen naisasialiikkeen syntyy Yhdysvalloissa katsotaan syntyneen Lontoossa 1840 järjestetyn orjuuden vastaisen maailman konventin (*World Anti-Slavery Convention*) seurauksena. Tapahtumassa naisilta kiellettiin osallistuminen keskusteluun ja he saivat vain seurata tilaisuutta konferenssisalin parvelta. Tilaisuuden jälkeen sellaiset aktivistit kuin Lucretia Mott (1793–1880) ja Elizabeth Cady Stanton (1815–1902) järjestivät oman kokouksen New Yorkin osavaltion Seneca Fallsissa vuonna 1848. Tilaisuudessa perustettiin virallinen naisasialiike, joka irrotettiin orjuudenvastaisesta toiminnasta. Vuosisadan aikana sellaiset pohjoismaalaiset naisten oikeuksien puolustajat kuin suomalaissyntyinen ruotsalainen kirjailija Fredrika Bremer (1801–1865), suomalainen paronitar, kirjailija ja journalisti Alexandra Gripenberg (1857–1913) ja raittiusliikkeessä tunnettu aktivisti Alli Trygg-Helenius (1852–1926) levittivät kansainvälisesti tietoa pohjoismaisten naisten asemasta muun muassa osallistumalla ensimmäiseen kansainväliseen naiskonferenssiin tai konventtiin (*International Women's Convention*), joka järjestettiin Yhdysvaltojen Washington D.C.:ssä maaliskuussa 1888. Suomessa naisyhdistys perustettiin vuonna 1884 ja se liittyi kansainväliseen naisasiajärjestöön neljä vuotta myöhemmin, vuonna 1888. (Lisää aiheesta, ks. esim. Offen 2000, McFadden 1999 tai Rupp 1997.) Willard oli Yhdysvalloissa aktiivisesti mukana suffragettien toiminnassa ja johti naisten kristillistä raittiusliittoa vuodesta 1879 alkaen aina kuolemaansa saakka.

Vaikka matkustaminen oli 1800-luvun puolivälissä muuttunut mukavammaksi, saattoi se silti olla koettelevaa, varsinkin naisille. Päiväkirjassaan Willard kuvaili elokuussa 1868 *Wiborg*-nimisellä aluksella tehtyä matkaa Tukholmasta Turkuun. Hän oli viettänyt päivän tutustumalla Tukholman nähtävyyksiin, minkä jälkeen matka kohti Suomea alkoi kello kaksi aamulla. Naisilla oli käytössään

epämukava hytti ja siellä vietetty yö oli kamala. Luteet ja kirput vaivasivat Willardia ja hänen ystäväänsä läpi yön. Aamulla molemmat olivat sitä mieltä, että matkustaminen oli humpuukia ja toivoivat, etteivät olisi koskaan lähteneet tälle matkalle. Mutta kuten Willard totesi, tämä oli epämukavien olojen aiheuttama yleinen tunne matkustajien keskuudessa. Seuraavan yön naiset viettivät Turussa. Kate oli niin väsynyt, että kuorsasi syvään, kun taas Willardia vaivasivat ”syöpäläiset” (lutikat) ja melu, jotka pitivät häntä valveilla koko yön (Willardin julkaisematon päiväkirja 21. elokuuta 1868).²² Luteisiin ja kirppuihin viittasivat myös muut matkaajat, muun muassa Harriet Cornelia Hayward (lisää Haywardista alla).

Muita Suomesta ja suomalaisista lehtiartikkeleita kirjoittaneita amerikkalaisia naisia olivat Edna Dean Proctor (1829–1922) ja Isabel Hapgood (1850–1928).²³ Proctor oli newhamphshirelainen opettaja ja runoilija, joka oli opiskellut Massachusettsin osavaltiossa sijaitsevassa naisten Mount Holyoke -korkeakoulussa. Jo nuorena hän osoitti kirjallista lahjakkuutta. Hän julkaisi runoja ja artikkeleita yhdysvaltalaisessa lehdistössä ja toimitti teoksen *Life Thoughts: Gathered from the Extemporaneous Discourses of Henry Ward Beecher* (1859). Teos pohjautui Henry Ward Beecherin saarnoihin, joita Proctor oli kuullut Plymouthin seurakunnan kirkossa. Uskonnon lisäksi Proctor oli kiinnostunut kirjallisuudesta. Hänen ystäväpiiriinsä kuuluivat muun muassa runoilijat Henry Wadsworth Longfellow (1807–1882) ja John Greenleaf Whittier (1807–1892).

Longfellow’n ja Whittierin lailla Proctor oli orjuuden vastustaja ja maailmanmatkaaja. Julkaistuaan vuonna 1867 teoksen *Poems*,

22 ”[—] we left S. by steamer Wiborg at 2 o’clock Friday A.M. Kate & I had a poor state room & spent a wretched night—between bedbugs, fleas & smotheration. ‘We both voted traveling a humbug & wished we hadn’t come.’ This however is the invariable feeling when one is not well or not comfortable.”

23 Marina Ledkovskyn mukaan Isabel Florence Hapgood oli syntynyt vuonna 1851. Ledkovsky viittaa Warren Hapgoodin teokseen *The Hapgood Family: Descendants of Shadrach 1656–1898* (Boston: T. B. Hapgood, 1898), jossa mainitaan, että Isabelin vanhemmat menivät naimisiin vuonna 1850 ja Isabel syntyi 21. marraskuuta 1851. (Ledkovsky 1998, 4, alaviite 12).

National and Miscellaneous, Proctor lähti laajalle ulkomaankierueelleen, jonka aikana hän vieraili lähes kaikissa tärkeimmissä Euroopan kaupungeissa sekä, Willardin tavoin, myös Egyptissä ja Palestiinassa. Venäjällä hän kiersi alueita, joille ulkomaalaiset harvemmin eksyivät. Hänen matkakuvauksensa Venäjältä, ”Northern Russia and St. Petersburg”, julkaistiin *Scribners Monthly* -lehdessä marraskuussa 1872. Proctorin pidempi teos *A Russian Journey* (1871) sai jopa kansainvälistä huomiota osakseen. (Lisää Proctorista, ks. esim. ”Edna Dean Proctor”, Framingham Biographies.) Teoksessaan hän kuvasi kahden vuoden oleskeluaan Venäjällä ja mainitsi suomalaiset myös tässä tekstissä. Hän koki heidät myönteisemmin kuin venäläiset. Teoksessaan hän ihmetteli, miksi venäläiset olivat käyttäneet Pietarin rakentamiseen Välimeren marmoria alueen kylmään ilmastoon paremmin soveltuvan Suomen graniitin sijaan. Tumma graniitti olisi Proctorin (1871, 7) mielestä näkynyt ”majesteettisesti” soiselta tasangolta. Proctor (1871, 11, 16, 248) viittasi Suomen graniittiin useamman kerran, mahdollisesti siksi, että se oli tehnyt häneen vaikutuksen.

Isabel Hapgoodin Venäjää käsittelevä matkakuvauus ”A Russian Summer Resort” ilmestyi puolestaan *The Atlantic Monthly* -lehdessä parikymmentä vuotta Proctorin kirjoituksen jälkeen, vuonna 1893. Marina Ledkovskyn (1998) mukaan Yhdysvalloissa oli tuolloin hyvin vähän kiinnostusta Venäjää kohtaan. Bostonilainen Hapgood oli lahjakas vieraiden kielten opiskelija, kirjailija ja kääntäjä, joka oli kiinnostunut Venäjän kirjallisuudesta. Hän opiskeli latinaa ja ranskaa ja hallitsi lähes kaikki germaaniset, romaaniset ja slaavilaiset kielet. Hänen uransa kääntäjänä alkoi vuonna 1886, jolloin hän alkoi tehdä venäläistä kirjallisuutta tunnetuksi Yhdysvalloissa. Uransa aikana Hapgood käänsi Leo Tolstoilta muun muassa teokset *Lapsuus, poika-ikä, nuoruus, Sevastopolin kertomukset* ja *Kreutzer-sonaatti* sekä Ivan Turgenevilta muun muassa teokset *Tarpeettoman ihmisen päiväkirja* ja *Aateliskoti*. Muita venäläiskirjailijoita, joiden teoksia Hapgood käänsi englanniksi, olivat esimerkiksi Ivan Bunin, Fjodor Mihailovitš Dostojevski, Nikolai Gogol, Maxim Gorki, Nikolai Leskov ja Anton Tšehov. Lisäksi Hapgood teki Yhdysval-

Kuva 4: Isabel Florence Hapgood (oik.) äitinsä Lydia A. B. Crossley Hapgoodin kanssa syksyllä 1890 ("Lydia A. B. Crossley Hapgood + Isabel Florence Hapgood"). Ritz Portraits, Boston, MA, USA. New York Public Library.

loissa tunnetuksi muita eurooppalaisia kirjailijoita, kuten ranskalaiset Victor Hugon ja Ernest Renanin sekä italialaisen Edmondo De Amicisin. Hapgood toimi yli 20 vuotta New Yorkin *Evening Post* ja *Nation* -lehtien kirjeenvaihtajana, kirja-arvostelijana ja toimittajana. (Lisää aiheesta ks. esim. Ledkovsky 1998; Reveal, ”Isabel Florence Hapgood”; Encyclopedia Britannica; Whittaker 1998.)

Vuosien 1887–1889 Venäjän-matkansa aikana Hapgood tutustui erityisesti paikallisiin kirkkoihin ja luostareihin ja solmi ystävyys-suhteita esimerkiksi kreivi ja kreivitär Tolstoin sekä tsaaritar Alexandran kanssa. Kirjallisuuden lisäksi Hapgoodia kiinnosti venäläisten naisten asema. Hän kirjoitti artikkeleita muun muassa venäläisten naisten koulutuksesta ja tiedotti amerikkalaisia lukijoita Venäjän nälkävuosista 1891–1892. Hapgoodin artikkeleissa julkaistujen avunpyyntöjen tuloksena toimitettiin yli 7 000 yhdysvaltain dollaria kirjailija Leo Tolstoin (1828–1910) kampanjaan nälkää näkevien talonpoikien puolesta (Ledkovsky 1998, 5–6). Hapgood vieraili lähes vuosittain Venäjällä, jossa hän vietti useimmiten aikaa ystäviensä parissa ja kokosi materiaalia esimerkiksi *Service Book Of the Holy Orthodox-Catholic Apostolic Church* -teosta varten, joka julkaistiin vuonna 1906. Talven 1916–1917 vierailu päättyi suunniteltua aiemmin vallankumouksen alkaessa talvella 1917. Hapgood oli tuolloin Moskovassa, josta hän vaivoin pääsi pakenemaan Yhdysvaltain konsulin avulla.

Hapgood oli ensimmäisiä, jotka kommentoivat vallankumousta Amerikan lehdistössä ja raportoivat Vladimir Leninin johtamasta bolševikkipuolueesta (Ledkovsky 1998, 11). Hän kirjoitti myös Venäjää kuvaavia teoksia, joiden joukosta voidaan mainita kirjat *Russian Rambles* (1895) ja *A Survey of Russian Literature* (1902). *Russian Rambles* teoksen alkusanoissa Hapgood mainitsi, että hänen tarkoituksenaan oli kuvata venäläisten tavallista elämää, pienillä anekdooteilla väritettynä. Hänelle oli kerrottu, että jos hän kaipasi suosiota Yhdysvalloissa, hänen tulisi puhua pahaa Venäjästä. Syytä tähän hän ei ymmärtänyt, eivätkä ymmärtäneet hänen venäläiset ystävänsäkään (Hapgood 1895, vi). Sekä kyseisessä matkakirjassa että artikkelissaan ”A Russian Summer Resort” Hapgood mainitsi

ohimennen suomalaiset. Vähäisestä Suomen tuntemuksestaan huolimatta Hapgood, Proctorin tavoin, vakuutti, että suomalaiset erotuivat selkeästi venäläisistä.

Hapgoodin lailla myös Hayward kirjoitti matkaoppaan, jossa kuvailtiin Suomea ja suomalaisia. Hänen teoksessaan oli Hapgoodin ja Proctorin tekemiä pintapuolisia havaintoja tarkempia kuvauksia suuriruhtinaskunnasta ja sen asukkaista. Haywardin opaskirja on siitä erikoinen, että siinä kuvattiin Turun ja Helsingin lisäksi sellaisia kaupunkeja kuin Oulu, Kajaani ja Savonlinna. 1800-luvun matkakirjoituksen strategioiden mukaisesti siinä verrattiin Suomen maisemia Uuden-Englannin ja Pennsylvanian maanviljelysalueisiin.

Koska naisten matkailu yleistyi vasta 1800-luvun loppupuolella, ei ole yllättävää, että edellä mainitut naisten kirjoittamat kuvaukset Suomesta ja suomalaisista ilmestyivät noin 1870–1890-luvuilla (1869, 1872, 1893). Willard, Proctor, Hapgood ja Hayward olivat niiden harvojen etuoikeutettujen 1800-luvun naisten joukossa, joilla yleensäkin oli mahdollisuus matkustaa; vielä harvempi nainen pääsi ulkomaille ja heistä todella pieni osa matkusti pohjoiseen Suomeen saakka. Useimmat naisista, jotka pystyivät matkustamaan – kuten neljä edellä mainittua amerikkalaista – olivat valkoihoisia, koulutettuja, keskiluokkaa tai ylempää keskiluokkaa edustavia itsenäisiä naisia, joilla oli kunnioitettavaksi määritelty tai yleensäkin naisille sopiva ammatti. Kyseiset naiset toimivat opettajina, kääntäjinä, runoilijoina ja matkakirjailijoina. Matkustaminen mahdollisti heille osallistumisen kulttuuria ja yhteiskuntaa koskevaan julkiseen keskusteluun. Willardin ja muiden amerikkalaisten naisten luomissa Suomi-kuvissa sovellettiin yleensä naisten käyttämää matkakirjallisuuden strategiaa eli ihmisten tekstuaalisten muotokuvien luomista. Heidän oma kunniallisuutensa ja odotusten mukainen, naisille sovelias käytös tulivat esiin näissä kuvauksissa katseen nopeana siirtymisenä fyysisen olemuksen kuvauksesta vaatteiden tutkimiseen. Ja kuten jo aiemmin on mainittu, matkakirjallisuus oli julkinen kanava, jonka kautta naiset saattoivat saada mielipiteitään kuuluviin jopa kansainvälisistä ja poliittisista asioista (ks. esim. Schriber 1995, xxv–xxx).

Poikkeuksena Suomea tai suomalaisia kuvaavien naiskirjailijoiden joukossa oli afrikkalaisamerikkalainen Nancy Gardner Prince (1799–1856). Hänen teoksensa ei varsinaisesti ole matkakirja vaan omaelämäkerta, jossa on mukana kuvaus Princen yhdeksän vuotta kestäneestä oleskelusta Venäjällä. Vaikka Princen teoksessa mainitaan vain ohimennen Suomi ja suomalaiset, on teos siitä harvinaisen, että siinä tuodaan esiin 1800-luvun afrikkalaisamerikkalaisen naisen näkökulma. Prince matkusti Venäjälle yhdessä aviomiehensä kanssa ja palasi Yhdysvaltoihin vuonna 1833. Teos, joka julkaistiin vuonna 1850, on mielenkiintoista luettavaa 1800-luvun Venäjältä, ja siitä otettiin useita uusintapainoksia, muun muassa vuosina 1853 ja 1856.

Nancy Gardner syntyi Massachusettsin Newburyportissa vuonna 1799. Myös hänen äitinsä oli syntynyt Yhdysvalloissa, Massachusettsin osavaltiossa, mutta hänen isänsä oli kotoisin Afrikasta. Vaikka äidin isä oli ollut orja, hän oli Nancyn mukaan taistellut aktiivisesti vapauden puolesta ja oli osallistunut merkittävään Bunker Hillin taisteluun Massachusettsin osavaltion Charlestownissa kesäkuussa 1775. Nancyn äidin äiti oli puolestaan ollut englantilaisten vangitsema alkuperäiskansan jäsen. Nancyn afrikkalaisperäinen isä, Thomas Gardner, kuoli tyttärensä ollessa kolmen kuukauden ikäinen. Nancyn äidille tämä oli jo toinen kerta, kun hän jäi leskeksi. Hän meni pian uudelleen naimisiin, tällä kertaa afrikkalaisen miehen kanssa, joka oli paennut orjalaivan saapuessa satamaan. Nancyn isäpuoli kohteli lapsia väkivaltaisesti, ja jo nuorena Nancy päätti muuttaa pois kotoa heti kun se olisi mahdollista. Neljätoistavuotiaana hän löysi töitä Massachusettsin Salemista ja myöhemmin Bostonista (Prince [1850] 1853, 5–6, 12).

Helmikuussa 1824 Nancy Gardner meni naimisiin Venäjältä väliaikaisesti Yhdysvaltoihin palanneen herra Princen kanssa. Tämä oli työskennellyt Pietarin keisarillisessa hovissa prinsessa Purtoosofin palveluksessa. Saman vuoden huhtikuussa Princen pariskunta matkusti Pietariin pysähtyen matkan aikana muutamaksi päiväksi Kööpenhaminassa. Pietariin saavuttuaan Nancy Prince esiteltiin keisarilliselle pariskunnalle, joka antoi hänelle ajan tapojen mukaisesti

lahjaksi kellon. Prince kertoi, ettei hän kokenut ”rodullista” syrjintää Venäjän hovissa, jossa eri maiden ja säätyluokkien edustajat tiesivät, mikä heidän asemansa sosiaalisessa hierarkiassa oli. Hovissa oli tuolloin palveluksessa 20 ”värillistä” miestä (Prince 1853, 20–23). Prince kuvasi omaelämäkerrassaan Pietarin hovia, ortodoksisen kirkon kastajaisia ja hautajaisia sekä kertoi muun muassa 9. lokakuuta 1824 Pietarin alueella tuhoja tehneestä tulvasta, kaupungissa vietetyistä pyhäpäivistä sekä vuoden 1826 verilöylyistä ja uuden keisarin kruunauksesta syyskuussa 1826 Moskovassa. Pietarin historian kuvauksen yhteydessä hän mainitsi suomalaiset, mutta vain ohimennen. Prince kertoi, että Pietari sijaitsi Suomenlahden äärilaidassa ja oli ollut suomalaisten asuttama, kunnes Pietari Suuri oli ottanut sen haltuunsa. Alueen muutamat kalastajamökit olivat tuolloin olleet suomalaisten omistamia (Prince 1853, 37). Kuvaus vastaa todellisuutta, sillä Pietari oli rakennettu Pietari Suuren käskystä Suomenlahden pohjukkaan, suomalaisheimojen asuttaman Nevanlinnan tilalle. Kaupungin rakentamiseen käytettiin orjatyövoimaa: inkeriläisten ja venäläisten maaorjien lisäksi työvoimana käytettiin suomalaisia ja ruotsalaisia sotavankeja (ks. esim. ”Pietarin kaupunki”, inkeriläiset/finlit/fi).

Näitä 1800-luvun amerikkalaisten naisten kirjoittamia matkakertomuksia julkaistiin lähinnä vasta vuosisadan loppupuolella, mutta miesten kirjoittamia Suomea käsitteleviä matkakuvauksia ilmestyi amerikkalaisessa lehdistössä ja matkaoppaissa jo 1840-luvulta alkaen. Ensimmäisten Suomessa vierailleiden ja matkakuvauksia julkaisseiden amerikkalaismiesten joukossa oli raittiusaatteelle omistautunut raittiusliikeaateen levittäjä, pennsylvanialainen opettaja ja lehtimies Robert Baird (1798–1863). Hän opiskeli teologiaa, minä jälkeen hän paneutui lähetystyöhön 1820-luvulta alkaen. Vuonna 1835 hän lähti kahdeksan vuotta kestäneelle Euroopan-matkalle, jonka aikana hän levitti protestanttista kristinuskoa erityisesti Etelä-Euroopan maissa. Hänen raittiusliikkeen historiaa käsittelevä teoksensa, *History of the Temperance Societies*, julkaistiin vuonna 1836 ja käännettiin pian useille eri kielille. Teoksen saksankielisestä versiosta julkaistiin suomennos vuonna 1843, jolloin Bairdista tuli

tunnettu henkilö myös Suomessa (Virtanen 1988, 53). Monet muut hänen julkaisuistaan käsitteivät uskontoa Yhdysvalloissa. Kirjoituksissaan hän viittasi myös orjuuteen. Bairdin teosten joukossa ovat muun muassa *Religion in the United States of America* (1844), *The Progress and Prospects of Christianity in the United States of America: With Remarks on the Subject of Slavery in America* (1851) ja *Sketches of Protestantism in Italy, Past and Present: Including a Notice of the Origin, History, and Present State of the Waldenses* (1845). Vuonna 1846 Baird palasi Eurooppaan osallistuakseen Tukholmassa pidettyyn raittiusliikkeen kokoukseen (*World's Temperance Convention*). Hän kommentoi Euroopan-kiertueensa aikana raittiusliikkeen toimintaa esimerkiksi Saksassa. (Virtanen 1994, 74; ks. myös Moyne 1953, 71.)

Baird kuvasi Suomen-matkaansa teoksessa *Visit to Northern Europe: or Sketches (Descriptive, Historical, Political and Moral) of Denmark, Norway, Sweden, and Finland, and the Free Cities of Hamburg and Lubeck* (1841). Teoksessa on noin kaksikymmentä sivua, jotka käsittelevät Suomen suuriruhtinaskuntaa. Aihetta kuvatessaan Baird löysi samankaltaisuuksia suomalaisten ja ruotsalaisten tapojen ja paheellisuuksien välillä. Asiantuntevaan sävyyn hän tiedotti, että juopuneisuutta oli Suomessa samoissa määrin kuin Ruotsissa, koska maiden tislusaste oli sama – mitä hän sillä tarkoittaneekaan. Matkaoppaassaan hän kertoi, että Venäjän hallitus oli antanut luvan julkaista raittiusliikeaатteen historiikin, joten hän toivoi, että sama raittiuteen tähtäävä työ, joka Ruotsissa oli jo aloitettu, pian etenisi myös Suomessa (Baird 1842, 334).²⁴ Juomatapojen lisäksi Baird kertoi Suomen historiasta, maantieteellisestä asemasta, ilmastosta, kaupankäynnistä, suomalaisten alkuperästä, kansalaisten luonteesta ja

24 "The state of morals in Finland does not differ much from that of Sweden. The same vices essentially prevail, because the manners and customs exist which generate them. There is the same amount of drunkenness, because there is about the same extent of distillation. As the Russian government has given permission to publish a History of the Temperance Societies, it is to be hoped that the same good work which has been so auspiciously commenced in Sweden, will begin and make progress in Finland also."

Kuva 5: Bayard Taylor, 1864. McGuigan Collection, USA.

fyysisistä piirteistä, moraalisesta ja uskonnollisesta asenteesta sekä koulutuksesta. Matkaajille tyypilliseen tapaan myös Baird keskittyi Turun ja Helsingin kaupunkien kuvauksiin.

Suomea kuvaaviin matkakirjoihin kuuluu myös John S. Maxwellin *The Czar, His Court and People*, joka julkaistiin 1848. Maxwell toimi Amerikan edustuston sihteerinä Pietarissa vuonna 1842 (Moyne 1953, 72). Hän korosti teoksessaan Suomen erillisyyttä Venäjältä ja mainitsi esimerkiksi, kuinka hän heti Turun satamaan saavuttuaan vaihtoi valuuttaa Suomen seteleiksi (Maxwell 1848, 78). Oma Venäjän ruplasta erillinen markka oli Maxwellille osoitus Suomen autonomiasta.

Vuosisadan puolivälissä ilmestyi ammattimatkakirjailija Bayard Taylorin (1825–1878) opaskirja *Northern Travel: Summer and Winter Pictures, Sweden, Denmark and Lapland* (1857), joka keskittyi erityisesti Lapin kuvaukseen. Taylor oli runoilija, kriitikko, kääntäjä ja diplomaatti, mutta tunnetuin ehkä matkakirjailijana. Taylorille matkustamisen pääasiallinen syy oli kirjoittaa kuvauksia paikoista, joissa hän vieraili. Näin hän poikkesi yleisestä matkajaatyypistä, lomamatkailijoista. Vaikka esimerkiksi Willard ja Proctor ansaittivat lisätuloja matkakertomuksillaan, ei matkoista kirjoittaminen ollut heille ammatti eikä varsinainen matkojen tarkoitus kuten Taylorille. Myös Taylorin valitsema matkakohde, Lappi, oli poikkeus amerikkalaisten matkajien perinteisten Suomen sisäisten matkakohteiden joukossa.

Taylor oli kotoisin Amerikan itärannikolta, Delawaren osavaltion Kennett Squaresta. Hänen suurta suosiota saavuttanut teoksensa on nimeltään *Views A-foot, or, Europe Seen with a Knapsack and Staff*, jonka esipuheen on kirjoittanut amerikkalainen kirjailija, dandynä eli keikarina tunnettu Nathaniel Parker Willis (1806–1867). Eurooppaa kuvaava teos julkaistiin vuonna 1846. Kuten Willard ja Proctor, myös Taylor kiersi maailmaa; vuosien 1851 ja 1853 aikana hänen matkakohteinaan olivat muun muassa Liverpool, Lontoo ja Wien. Matkan harvinaisempien kohteiden joukossa olivat Egypti, Syyria, Palestiina, Intia, Kiina, Singapore ja Japani. Heinäkuussa 1856 Taylor lähti jälleen kerran New Yorkista kohti Eurooppaa. Tällä kertaa matkan tarkoitus oli koota aineistoa uutta matkakirjaa varten kahden kuukauden mittaisen Lapin-kiertueen aikana.

Taylorin lisäksi toinen ammattimainen matkakirjailija oli Pembroke W. Fetridge (1827–1896). Hän asui osan ajasta Bostonissa, osan aikaa hän oleskeli Pariisissa, Ranskassa. Fetridgen Euroopan opas, *Harper's Hand-Book for Travelers in Europe and the East: Being a Guide Through Great Britain and Ireland, France, Belgium, Holland, Germany, Italy, Sicily, Egypt, Syria, Turkey, Greece, Switzerland, Tyrol, Spain, Russia, Denmark, and Sweden*, joka julkaistiin vuonna 1864, kuului hänen *The American Travellers' Guides* -opaskirjojensa

sarjaan. Kirjasarja oli kirjoitettu ja julkaistu nimenomaan amerikkalaisia matkustajia ajatellen. Teoksessa on vain yksi sivu Suomesta, jota ei mainita lainkaan sen otsikossa. Sen sijaan muissa samoihin aikoihin ilmestyneissä teoksissa otsakkeeseen oli liitetty myös Suomi. Esimerkkinä voi toimia edellä mainittu englantilaisen John Murrayn, *Handbook for Travellers in Russia, Poland, and Finland*, joka nimesi Venäjän ja Suomen erikseen.

1800-luvun lopulla ilmestyneisiin amerikkalaisiin opaskirjoihin kuuluu myös James Monroe Buckleyn (1836–1920) *The Midnight Sun, the Tsar and the Nihilist: Adventures and Observations in Norway, Sweden and Russia* (1886). New Jerseystä kotoisin oleva Buckley toimi metodistiopiskarina. Hänet valittiin *New York Christian Advocate* -lehden toimittajaksi vuonna 1880. Hän oli lehden palveluksessa yli 30 vuotta. Myös hän julkaisi useita teoksia. Niiden joukossa ovat muun muassa matkakirjat *Two Weeks in the Yosemite and Vicinity* (1883) ja *Travels in Three Continents: Europe, Africa, Asia* (1887). Buckley, joka oli naisten lisääntyvien oikeuksien vastustaja, kuvaili negatiivista asennoitumistaan naisiin teoksessaan *The Wrong and Peril of Woman Suffrage* (1909).

Buckley'n pohjoiseen suuntautuva matka alkoi New Yorkista ke-säkuussa 1884. Ennen Suomeen saapumistaan hän pysähtyi sellaisissa paikoissa – kaupungeissa ja valtioissa – kuin Liverpool, Lontoo, Hollanti, Köln, Rein, Frankfurt, Dresden, Berliini, Hampuri ja Kööpenhamina. Tanskasta Buckley jatkoi matkaa laivalla yhdessä amerikkalaisen lakimiesystävänsä ja 18-vuotiaan poikansa kanssa. Teoksessaan *The Midnight Sun, the Tsar and the Nihilist: Adventures and Observations in Norway, Sweden and Russia* hän esitteli Kööpenhaminaa, Ruotsia, Norjaa ja Venäjää; Suomea teoksen otsakkeessa ei kuitenkaan mainittu vaikka sille oli omistettu kokonainen luku ("Suomi ja sen historia", luku XVI). Teoksensa alussa Buckley (1886, iii) vakuutti matkustamisen yksitoikkoisuuteen kyllästyneille, että Pohjois-Euroopasta löytyi uusia elämyksiä. Taylorin tapaan, myös Buckley tutustui Lappiin, jota hän kuvasi omana alueenaan, joka muodostui Norjan, Ruotsin ja Venäjän pohjoisista osista (luku VIII, "Among the Laplanders"). 1800-luvun lopulla ilmestyi myös Charles

F. Cuttingin teos *Glimpses of Scandinavia and Russia* (1887), josta tehtiin vain noin sadan kappaleen yksityispainos.

Myös kustantaja ja matkakirjailija Maturin Murray Ballou (1820–1895) kuvasi Suomea oppaassaan *Due North; or, Glimpses of Scandinavia and Russia* (1887). Bostonilainen Ballou oli tunnetun *Boston Daily Globe* -lehden ensimmäinen toimittaja. Hänen kirjallinen tuotantonsa sisältää kaunokirjallisuutta ja matkakuvaksia, mutta myös eri tyylilajeja sensaationhakuista romaaneista lehtiartikkeleihin. Vuosina 1880–1890 hän kiersi maailmaa ja julkaisi matkoistaan kirjoja, joiden joukossa ovat muun muassa *History of Cuba, or, Notes of a Traveller in the Tropics: Being a Political, Historical, and Statistical Account of the Island, from Its First Discovery to the Present Time* (1854), *The New Eldorado: a Summer Journey to Alaska* (1889), *Due South; or, Cuba Past and Present* (1885) ja *Due West: or, Round the World in Ten Months* (1884). Muiden 1800-luvulla Suomessa vierailleiden amerikkalaisten matkakirjailijoiden tavoin myös Ballou keskittyi kuvauksissaan Suomen ranta-kaupunkeihin.

Opaskirjojen joukossa on myös Connecticutin Hartfordissa vuonna 1833 syntyneen runoilijan ja kriitikon Edmund C. Stedmanin suunnittelema ja toimittama *Cassell's Complete Pocket-Guide to Europe: Revised and Enlarged* (1897), jossa Suomi nimetään Venäjää kuvaavan luvun alussa. Suomen osuus kirjassa kuitattiin mainitsemalla laivareitti Tukholmasta Pietariin, joka kesti kolmesta neljään päivää. Matkan aikana pysähdyttiin Turussa, Suomen vanhassa pääkaupungissa, jonka venäläiset olivat ottaneet ruotsalaisilta vuonna 1809. Stedmanin mukaan kesäisin laivoja kulki päivittäin Tukholman ja Turun välillä. Helsinki kuvattiin yhtenä vahvimmin linnoitettuna satamana. Viipurista taas todettiin, että Pietari Suuri oli valloittanut sen ruotsalaisilta 1710 (Stedman 1897, 455). Stedman (1897, 475) kertoi myös, että Amerikan varakonsulina Helsingissä toimi Herman Donner. Muita tietoja ei Suomesta tässä oppaassa annettu. James R. Osgood & Companyn laatimassa, Bostonissa muutamaa vuotta aiemmin julkaistussa opaskirjassa *Osgood's Complete Pocket-Guide to Europe* (1883) sivulta 455 löytyy sama tieto, jopa

samoin sanoin. Tekstit toimivat esimerkkinä ajan yleisestä tavasta ”lainata” tietoja lähteestä toiseen.

Varsinaisten matkaoppaiden lisäksi amerikkalaiset vierailijat julkaisivat lyhyempiä matka-artikkeleita, jotka ilmestyivät eri lehtien sivuilla. Esimerkiksi Taylor julkaisi Lapin oppaansa lisäksi Laatokan aluetta kuvaavan artikkelin ”A Cruise on Lake Ladoga”, joka ilmestyi *The Atlantic Monthly* -lehdessä 1864. Kirjoituksessa Taylor kuvasi Laatokan aluetta, Valamon luostaria sekä Sortavalan kaupunkia ja sen suomalaisia asukkaita.

Elokuussa 1869, eli muutamaa vuotta Taylorin artikkelin ilmestymisen jälkeen, julkaistiin Willardin kertomus ”A Peep at Finland” *Harper’s New Monthly Magazine* -lehdessä. Artikkeliki keskittyi kuvaamaan Etelä-Suomen rannikkokaupunkeja. Suomi ei ollut Willardille, kuten ei monille muillekaan amerikkalaismatkailijoille, varsinainen määränpää vaan pelkkä läpietappi Tukholmasta Pietariin.

Monissa matkakertomuksissa kirjoittajan sukupuolen oletettiin vaikuttavan siihen, mihin hänen kiinnostuksensa kohdistui. Sukupuolisidonnaisten olettamusten mukaan miesten odotettiin olevan kiinnostuneita historiasta, juridiikasta, tilastoista ja kaikkesta, mikä liittyi miesten julkiseksi koettuun rooliin. Naisten kiinnostuksen kohteiksi puolestaan oletettiin yksityiselämän aihepiirit, kuten koti. Kuten tutkijat yleensä huomauttavat, on syytä välttää yleistyksiä, joissa kirjoittajien ja matkajien yksilölliset piirteet unohdetaan. Kaikkien Suomeen matkanneiden nais- tai mieskirjoittajien tekstit eivät esimerkiksi olleet sukupuolen mukaan yhdenmukaisia, eivätkä kirjoittajatkään tulleet samoista lähtökohdista, vaikka he enimäkseen edustivatkin valkoista koulutettua amerikkalaista keskiluokkaa. Willardin voi mainita esimerkkinä naisesta, joka keskittyi ihmisten kuvaamiseen, mutta jakoi mieskirjoittajien tavoin myös tilastotietoja kaupungeista. Taylor puolestaan liitti kertomuksiinsa hyvin vähän faktatietoa ja niiden sijaan keskittyi luomaan tekstuaalisia muotokuvia ihmisistä tai maisemakuvia ympäröivästä luonnosta. Toisin sanoen aihepiirit vaihtelivat enemmän kirjoittajan kuin sukupuolen mukaan.

Amerikkalaisten Suomi-kuvissa kirjoittajan sukupuoli tulee kuitenkin esille siinä, minkä genren kirjoittaja valitsi. Lähes kaikki Suomea kuvaavat matkakirjat ja oppaat ovat miesten kirjoittamia ja sisältävät paljon faktatietoja. Mieskirjoittajille tyypillisiä julkaisumuotoja olivatkin juuri opas- ja matkakirjat, mutta toisaalta myös lehtiartikkelit. Naiset taas julkaisivat etupäässä matka-artikkeleita ja usein puhuivat niissä suomalaisista kuvailevasti. Heidän suosimansa julkaisukanava oli siten amerikkalainen lehdistö, joka mahdollisesti olikin useille heistä ainoa vaihtoehto. Poikkeuksia ovat Haywardin opaskirja vuodelta 1892 ja Princen 89-sivuinen omaelämäkerta. Jälkimmäisessä matkakuvaukset muun muassa Venäjältä ovat vain yksi osa teosta. Haywardin teoksessa taas kuvattiin muitakin matka-alueita, ei pelkästään Suomea, kuten tehtiin myös miesten kirjoittamissa oppaissa. Lisäksi matkaoppaita, joissa mainittiin Suomi, ilmestyi myös muiden naisten kirjoittamina, esimerkiksi Hapgoodin *Russian Rambles* (1895), vaikka heidän varsinaisena kuvauskohteenaan ei ollutkaan Suomen suuriruhtinaskunta vaan muut Venäjän alueet.

Kaupunki- ja maisemakuvaukset

Suomea kuvattiin Yhdysvalloissa julkaistuissa teksteissä siitäkin huolimatta, että se oli kovin syrjäinen ja huonosti tunnettu alue ja matkakohde. Matkakirjallisuuden tutkijat Glenn Hooper ja Tim Youngs ovat esittäneet matkakirjallisuuden todistavan siitä, että Euroopan sisällä on eroavaisuuksia. Voidaan sanoa, että on olemassa erilaisia Eurooppa-käsityksiä. Hooper ja Youngs (2004, 1) ovat erityisesti tutkineet sitä, miten erojen vahvistamista käytetään toiseuden rakentamiseen. Suomi, joka amerikkalaisten keskuudessa oli Euroopan matkakohteiden joukossa marginaalinen määränpää, koettiin idän ja lännen väliin jäävänä ongelmallisena välimaastona. Sen ei koettu olevan osa Ruotsia, mutta sitä ei myöskään nähty Venäjän alueena. Yhteistä 1800-luvun amerikkalaisille matkakertomuksille on siten se, että niissä luotiin kuvaa Suomesta selvästi

naapurimaistaan erottuvana. Yhdistävä piirre on myös se, että amerikkalaisten vierailijoiden kuvausten mukaan Suomi tarjosi hyvin vähän mitään näkemisen arvoista. Kaupunkikuvaukset keskittyivät lähes yksinomaan Turkuun ja Helsinkiin, jonkin verran Viipuriin, ja kuten edellä on todettu, tärkeinä niissä esiintyivät numerotiedot Helsingin yliopiston opiskelijoista, professoreista ja jopa kirjaston kirjamääristä. Kaupungeissa pyörittiin keskuspaikoilla, Turussa linnan ja Helsingissä Senaatintorin ympärillä, eikä kaupunkien muihin alueisiin juurikaan tutustuttu tai ainakaan niistä ei kirjoitettu. Kuva Suomen kaupungeista jäi amerikkalaiselle lukijakunnalle siten hyvin suppeaksi ja pintapuoliseksi. Matkaoppaiden kirjoittaneista vain Harriet Cornelia Hayward ja ammattimatkakirjailija Bayard Taylor ulottivat kuvauksensa kahden rannikkokaupungin ulkopuolelle.

Kuva Suomesta Venäjältä erillisenä ja siitä monin tavoin erottuvana alueena oli siis yleinen mielikuva 1800-luvun amerikkalaisten keskuudessa. Viittaus Suomeen osana Venäjää tulee esiin kertomuksissa lähes ainoastaan maininnoissa Suomen kaupunkien venäläisten kaltaisista leveistä kaduista tai viittauksissa Helsingin yliopistoon Venäjän vanhimpana (ks. esim. Willard 1869, 397). Suomi, joka oli ollut Ruotsin vallan alla noin viisisataa vuotta Pähkinäsaaren rauhasta 1323 aina Haminan rauhaan 1809 saakka, liitettiin tuolloin Venäjään autonomisena suuriruhtinaskuntana. Kuitenkin jo vuonna 1518 ruotsalainen historioitsija Johannes Magnus oli viitanut Suomen alueeseen latinalaisella nimellä, joka erotti sen muusta Ruotsista: ”magnus ducatus Finlandiae”. Nimityksen käyttöä jatkettiin alueen kartoissa 1500- ja 1600-luvuilla (Kemiläinen 1998, 30–31). Kun Suomesta tuli suuriruhtinaskunta, Helsinki nimettiin sen hallinnolliseksi keskuksiksi ja pääkaupungiksi 1812. Tämä muutos oli konkreettinen todiste uudesta poliittisesta järjestyksestä. Uusia rakennuksia kaavailtiin autonomisen alueen hallinnollisten elinten päämajoiksi. Kuten aiemmin on mainittu, venäläiset antoivat Suomen pitää jo olemassa olevan yliopiston (Turun akatemian), Suomen omat siviili- ja rikoslainsäädännön ja luterilaisen kirkkokunnan. Suomi sai markan eli oman rahan vuonna 1860 ja sen kurssi irrotettiin Venäjän ruplasta 1865. Tällaiset konkreettiset asiat vaikut-

tivat siihen, että monelle amerikkalaiselle syntyi käsitys Suomesta Venäjältä irrallaan olevana kansakuntana.

Ensimmäisten amerikkalaisten Suomi-kuvaa rakentavien kirjoitusten joukossa ilmestyi Robert Bairdin teos, jonka ensimmäinen osa julkaistiin vuonna 1841 ja toinen osa, jossa kuvattiin Suomea, 1842. Bairdin matkaopas käynnisti prosessin nähtävyyksien valikoimisesta ja niiden kuvaamiseen käytetyn sanaston luomisesta. Teoksensa esipuheessa Baird kertoi, että kirjaa valmistellessaan hän oli oletanut, ettei lukijoilla olisi minkäänlaista käsitystä paikoista, joissa hän vieraili. Hän kokosi tiedot aiemmin julkaistuista teoksista ja lisäsi niihin henkilökohtaisia havaintojaan sekä eri maissa paikallisten asiantuntijoiden kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta syntyneitä näkemyksiä (Baird 1842, vi). Jotkin Bairdin kommenteista toivat esiin Helsingin nähtävyydet ja niihin liittyvät faktatiedot, osittain virheellisetkin, joita sittemmin toistettiin muissa julkaisuissa matkakuvauksissa. Esimerkiksi Turusta Helsinkiin siirretyn yliopiston perustamisvuosi vaihteli matkakertomusten välillä; monien amerikkalaisten antamien tietojen mukaan yliopisto oli perustettu vuonna 1640 ja siirretty Helsinkiin 1828 (todellisuudessa 1827).

Bairdille Suomi oli suuri maa, jonka väestömääräksi vuonna 1837 hän ilmoitti 1 410 394. Hän, muiden ohella, mainitsi Suomen hallintoa kuvatessaan, miten Suomella oli omat lakinsa ja miten suuriruhtinaskunnan senaatissa istuvalla kuudellatoista edustajalla oli vahva vaikutusvalta maan asioihin. Bairdin mukaan kaikki Suomen suuriruhtinaskunnan hallinnollisia asioita hoitaneet olivat suomalaisia. Hänen esittämiensä tilastojen mukaan Suomessa asui 40 000 venäläistä ja suomalaiset kävivät kauppaa sekä Ruotsin että Venäjän kanssa (Baird 1842, 332–333). Näillä kommenteilla Baird vahvisti kuvaa Suomesta valtiolliseen hallintaan kykenevänä maana (suuriruhtinaskunnan senaatista ja hallintojärjestelmästä ks. esim. Rauhala 1921).

Bairdin tietojen mukaan suurin osa Suomen maaperästä ei kelpannut maanviljelyyn. Joissain paikoissa maata kuitenkin viljeltiin ja viljan lisäksi tuotettiin perunoita ja muita vihanneksia. Hän kertoi, että Suomessa metsät olivat susien ja karhujen asuttamia; metsästys

ja kalastus olivat monen suomalaisen pääelinkeino. Luontoa kuva-
tessaan Baird (1842, 330–331) luetteli joukon Suomen jokia ja järviä,
mainitsi suot ja puulajeista koivun, männyn ja hemlokin. Luonto-
kuvausten lisäksi hän jakoi tietoa Viipurista ja Suomen rantakau-
pungeista, Helsingistä ja Turusta.

Helsingistä Baird mainitsi leveät kadut ja upeaksi todettuina ra-
kennuksina Senaatintalon, tähtitornin, uuden kirkon ja yliopiston.
Kuten historioitsija Matti Klinge (2020, 11–13) toteaa, Helsinki oli
uusi ja näyttävä Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupunki sekä
tärkeä yliopistokaupunki ja hallinnollinen keskus. Bairdin mukaan
yliopisto oli perustettu vuonna 1638 (oikeasti 1640) ja siirretty Tu-
rusta 1827. Hänen vierailunsa aikaan yliopistossa oli 600 opiskelijaa,
joista lähes 150 opiskeli teologiaa. Bairdin mielestä Helsinki muis-
tutti venäläistä kaupunkia. Nähtävyyksien joukkoon hän liitti kas-
vitieteellisen puutarhan ja Suomenlinnan eli ”Pohjolan Gibraltarin”.
Suomenlinnasta Baird (1842, 339–340) kertoi myös anekdootin, jon-
ka mukaan venäläisten mielestä linnoitus oli niin vahva, että heidän
oli ollut pakko täyttää tykit kultadukaateilla ennen kuin he olivat
onnistuneet ottamaan sen haltuunsa. Tämän tarinan voi tulkita jo-
ko kirjaimellisesti tai todennäköisemmin viittauksena korruptioon.

Bairdin oppaan tapaan Suomenlinna esiintyi Pohjolan Gibraltarina
myös John S. Maxwellin teoksessa, jossa sen oikeellisesti kerrot-
tiin olevan ruotsalaisten rakentama. Bairdin tavoin Maxwell (1848,
82) kertoi, että suomalaiset menettivät Sveaborgin linnoituksen
venäläisille, hänen mukaansa halveksittavalla tavalla.²⁵ Helsinkiä
Maxwell (1848, 83) kehui muiden matkikirjailijoiden tavoin mo-
derniksi, jopa Euroopan nuorekkaimmaksi kaupungiksi.²⁶ Hänen
mukaansa Venäjän keisari oli päättänyt yliopiston siirtämisestä ja
sen mukana professoreiden ja opiskelijoiden muutosta Helsinkiin,
jonka hallitsija oli rakennuttanut ja täyttänyt venäläisillä (Maxwell
1848, 81). Maxwellille (1848, 83) tämä moderni pääkaupunki oli

25 ”most basely surrendered to the Russians”

26 ”the modern capital”; ”the most youthful looking town we saw in Europe”

myös tärkeä satamakaupunki niin merimiesten ja muiden työmies-ten värväämiseen kuin myös kaupankäynnin kannalta.

Numerotietojen lisäksi Maxwell esitti historiallisia tietoja, joista välittyi hänen asennoitumisensa Suomeen ja Venäjään. Hänen kommenteissaan ja erityisesti sanavalinnoissaan näkyy, että monien muiden amerikkalaisten tavoin hän vastusti sortovaltaa. Esimerkiksi yliopiston siirtämistä Turusta Helsinkiin Maxwell kommentoi kertomalla, että läntisessä Suomessa asuville suomalaisille se oli ollut kova isku. Suomalaiset joutuivat uusien asetusten alaisiksi ja muun muassa nuorten koulutus siirtyi venäläisten vastuulle. Maxwellin mukaan venäläiset olivat kansalaisia, joiden tapoja ja uskontoa suomalaiset inhosivat. Hänen mukaansa suomalaiset olivat jo rappeutuneet venäläisten ikeen alla.²⁷ Maxwell (1849, 83–84) totesi yksinkertaisesti, että venäläiset olivat barbaareja.

1800-luvun puolessa välissä, jolloin yllä mainitut opaskirjat julkaistiin, myös yhdysvaltalaisessa lehdistössä ilmestyi artikkeleita amerikkalaisten Suomeen suuntautuvista matkoista. ”From an American in the Russian Service” on kirje Venäjällä asepalveluksessa olleelta amerikkalaiselta, joka oli kahden muun yhdysvaltalaisen kollegansa kanssa työskentelemässä paikallisissa sairaaloissa Krimin sodan aikana. Kirje oli kirjoitettu Hämeenlinnassa (Tavastehus) 22. syyskuuta 1855 ja se julkaistiin *New York Tribune* -lehdessä 29. lokakuuta 1855. Kuukauden Pietarissa oltuaan amerikkalaiset vierailivat Suomessa, jossa he sopimuksensa mukaisesti ilmoittautuivat Suomen kenraalikuvernöörille, joka päätti heidän lopullisen työskentelypaikkansa (ks. myös Moyne 1972).

Lehdistössä julkaistussa kirjeessä kerrottiin, miten matka Pietarista Suomen rajalle eteni surkeassa kunnossa olevia teitä pitkin ja miten matkan aikana amerikkalaiset tulivat mustelmille, ainakin kirjoittajan mukaan. Suomessa taas tiet olivat loistavassa kunnossa – kiinteitä, tasaisia ja täynnä maalauksellisia mutkia ja käännteitä.

27 ”they quietly submitted to a decree which placed the education of their youth under the influence of a nation whose customs and religion they detested”; ”It is an extraordinary instance of the degradation of a people.”

Matkaa tehtiin kaksipyöräisellä hevosten vetämällä *bondkara*-kärnyllä, jossa ei ollut jousia eikä pehmusteita. Kärryjä vetävät hevoset olivat pieniä, mutta täynnä eloa, joten matkaa tehtiin sellaisella vauhdilla, joka olisi helposti pelästyttänyt hermostuneemman matkaajan, kuten kirjoittaja totesi. Ympäröivä maasto oli villi, mutta viehättävä. Verratessaan Suomen peltomaastoa Yhdysvaltoihin, kirjoittaja totesi maiseman olevan kovin samankaltainen. Jopa maatalojen viereen rakennetut aitat, joissa säilytettiin viljaa, sekä pellot, joilla kypsyvä vilja huojui kuin meri kesätuulessa, olivat tuttu näky amerikkalaisille (Moyne 1972, 237–238).

Kertomus on siitä mielenkiintoinen, että vaikka matkan päämääränä oli Helsinki, jossa ystävällinen kenraalikuvernööri otti amerikkalaiset kohteliaasti vastaan, pysähdyttiin sen aikana Porvoossa ja Loviisassa; Helsingistä matka puolestaan jatkui Hämeenlinnaan. Porvoota kuvattiin tarinassa pieneksi kaupungiksi, jonka kadut olivat mutkaisia ja talot rähjäisiä, mutta sitä ylistettiin suomalaisten suosituimman runoilijan Runebergin kotipaikkana. Tämän arvioitiin olevan keskimääräistä lahjakkaampi runoilija. Loviso [sic] oli kirjoittajan mukaan pieni viehättävä paikka, joka oli rakennettu amfiteatterin malliseksi. Hämeenlinna (tekstissä Tavastheus [sic]) oli pieni mutta vanha kaupunki, joka sijaitsi kauniin järven rannalla. Nämä pienet järvet, joita kukkulat, männyt ja katajat viehättävästi ympäröivät, täplittivät koko maan. Hämeenlinnan nähtävyyksien joukossa matkaja mainitsi vanhan ruotsalaisen linnan, joka toimi Hämeen (tekstissä Tavaslandin [sic]) lakien rikkojien vankilalaitoksena. Kaupunki kuvattiin tärkeänä sotilastukikohtana, jonka suuri sairaala toimi hoitopaikkana sadalletuhannelle ympäri aluetta sijoitetulle sotilaille. Kirjoittajan mukaan sotilaat toivat hieman vaihtelua muutoin kovin hiljaiselle paikalle (Moyne 1972, 238–239).

Helsingissä amerikkalaiset otti vastaan herrasmiesmäisesti käyttäytyvä kreivi Friedrich Wilhelm Rembert Berg (1794–1874), joka toimi Suomen kenraalikuvernöörinä vuosina 1855–1861. Samaan aikaan Helsingissä työskenteli myös Yhdysvaltojen konsuli: suomalaissyntyinen Reynold Frenckell toimi Helsingin Amerikan-konsulin virassa lähes 30 vuotta, vuodesta 1850 vuoteen 1880, kuo-

lemaansa saakka (Moyne 1972, 237–239). Muiden matkailijoiden tapaan Helsingin kauniit, leveät kadut kiinnittivät kirjoittajan huomion, samoin kuin observatorio, Senaatintalo, kaunis kreikkalainen kirkko, yliopisto ja kirjasto sekä Suomen parasta satamaa suojeleva vahva ”Sweaborgin” linnoitus (Moyne 1972, 238).

Bairdin ja Maxwellin käsityksiä vastaavia näkemyksiä esitti myös Maturin Murray Ballou. Hänen matkaoppaansa *Due North; or, Glimpses of Scandinavia and Russia* sisältää Suomesta kertovan osan, kokonaisen luvun (luku XI), jossa hän kuvaili muun muassa hetkeä, jolloin hänen katseensa ensimmäistä kertaa osui Turun rannikkoon. Ballou kertoi, kuinka hän heti kiinnitti huomiota siihen, että ensimmäisenä Tukholmasta yli ”Pohjoisen Välimeren” saapuvia aluksia tervehti Venäjän lippu.²⁸ Hän kuitenkin kiirehti selittämään, ettei Suomi osoittanut ihailuaan Venäjälle vaan oli lähes yhtä itsenäinen ja demokraattinen kuin Norja, joka oli tuolloin personaaliunionina osa Ruotsia. Ballou (1887, 199) jatkoi kertomalla, miten Suomi jopa määräsi itse omat veronsa, säätöi omat lakinsa, noudatti omaa perustuslakiaan ja piti yllä omaa uskontoaan. Näin hän loi kuvaa Suomesta, joka toimi käytännöllisesti kaikin puolin itsenäisenä ”valtiona” ja pystyi itsehallintoon, vaikka olikin virallisesti Venäjän vallan alla.

James Monroe Buckley puolestaan kertoi heti Suomea käsittelevän lukunsa alussa, että vaikka Suomi olikin osa Venäjää, ei kansalaisten välillä ollut lainkaan sukulaisuutta tai toisiinsa kohdistuvaa kiinnostusta ja hyvin vähän sympatiaa.²⁹ Toisin sanoen suomalaisten ja venäläisten välillä ei ollut ystävyyttä, geneettistä eikä ehkei edes historiallista sukulaisuutta tai minkäänlaista samankaltaisuutta. J. D. Rees taas totesi, että koska Suomen ”itsenäisyys tuskin oli mahdollista”, autonomia oli hyvä vaihtoehto. Lisäksi hän huomautti, että: ”Harvoin näki kansaa, jolla olisi parempaa kykyä itsehallintaan tai joka pystyisi saamaan näin paljon aikaiseksi pienillä tuloilla, koettelevalla ilmastolla ja kiittämättömällä maaperällä” (Rees 1893,

28 ”the Mediterranean of the North”

29 ”no affinity, and little sympathy”

556).³⁰ Toisaalta Hayward totesi, että Suomi oli Venäjältä riippuvainen, melko itsenäinen, muttei kuitenkaan niin itsenäinen kuin olisi halunnut olla. Haywardin mukaan Suomi oli ”kansakunta”, joka oli täysin kykeneväinen itsehallintoon. Suomen hallituksella ei käytännöllisesti katsoen ollut lainkaan velkaa; hallitusta johdettiin tiukalla taloudella ja sen jäsenille maksettiin pientä palkkaa. Tulot se sai tuontituloista. Suomessa oli oma rahajärjestelmä ja pankkilaitos, oma tsaarin nimittämä venäläinen kenraalikuvernööri, oma parlamentti, postilaitos ja rautatie. Lennätinjärjestelmä oli puolestaan venäläisten omistama ja operoima (Hayward 1892, 59–60).

Hayward jatkoi kertomalla, että vaikka Suomi oli alueellisesti suuri, sen asukasluku oli vain 2,5 miljoonaa. Hänen mukaansa väkiluku oli kuitenkin kasvamaan päin suuresta Yhdysvaltoihin suuntautuvasta muuttoliikkeestä huolimatta. Suomen vientituotteita olivat kala, terva, ruis, ohra ja kaura, joka oli parempaa laatua kuin Yhdysvalloissa. Voi oli myös vientituote, laadultaan maailmankuulun tanskalaisen voin veroinen. Suurin vientituote oli puu ja puusta tehdyt tuotteet. Koska tuon ajan metsälaki oli viisaasti laadittu ja tarkkaan valvottu, puuvarat olivat Haywardin mielestä ehtymättömät. Yhdysvalloista tuotiin Suomeen puuvillaa, petroolia ja maatalouteen työkaluja. Suomalaisten koulutus oli luterilaisen kirkon ansiota, sillä jos Suomessa halusi naimisiin, luterilainen kirkko vaati luku- ja kirjoitustaidon. Mikäli paikkakunta oli niin pieni, että sieltä puuttui koulu, pappi kiersi talosta taloon antamassa alkeisopetusta (Hayward 1892, 60–61).

Suomi oli Haywardin mukaan jakautunut kielikysymyksen takia. Ruotsia puhuttiin edelleen paljon ja sitä käytettiin kaupankäynnissä, mutta suomi oli käytössä muun muassa lainsäädännössä. Keisari Aleksanteri II tuki suomen kielen aseman parantamista ja venäläiset yleensäkin kannustivat suomen kielen käytön leviämistä, jotta siteet entisiin Ruotsi-yhteyksiin katkeaisivat. Yksi Aleksanteri II:n tavoitteista oli opetuslaitoksen uudistaminen (Klinge 2020, 13).

30 ”seldom has a people shown a greater capacity for self-government or done so much with a small revenue, a rigorous climate, and an ungrateful soil”

Haywardin mukaan venäläiset tiesivät hyvin, että jos eteen tulisi hetki, jolloin suomalaisten pitäisi valita entisen ja nykyisen valloittajan välillä, he valitsisivat Ruotsin. Jäähvyäisinään Suomelle Hayward (1892, 59, 64) toivoi, ettei sen rajoilla koskaan enää kuuluisi taistelun ääntä vaan siellä kukoistaisi onni, rauha ja hyvinvointi.

Haywardin teoksesta poiketen Fetridgen opas, joka selvästi tähtäsi lukijoidensa valistamiseen, keskittyi numeeristen faktojen välittämiseen kuvaavan tekstin jäädessä vähemmälle. Opaskirja tarjosi tiivistettyä tietoa, joka oli puristettu puoleentoista palstaan. Osa tekstistä keskittyi lisäksi Pietarista Suomeen kulkevan matkareitin kuvaamiseen. Lyhyt ja pintapuolinen Suomen kuvaus viittaisi siihen, ettei Fetridge kokenut matkakohdetta kovinkaan tärkeäksi. Noin sivun mittainen esittely on pääosin tilastotietoa Suomen poliittisesta keskuksista, Helsingistä. Kaupungin väkiluvun kerrottiin olevan 16 000 henkeä. Muu osa *Harper's Hand-book*ia käsitteli Suomen historiaa ja sisälsi ohjeet valuutan vaihtamiseen paikallisessa pankissa ennen Pietarista lähtöä sekä maininnan nähtävyyksistä Pietarista Helsinkiin kulkevan reitin varrella. Fetridge mainitsi muun muassa Iisakin kirkon kultaisen kupolin Pietarissa ja Eestin (Viron) pääkaupungin ”Revelin” (myös Reval eli Rääveli, nykyisin Tallinna).

Näiden matkan aikana ihailtujen nähtävyyksien pikaisen maininnan jälkeen seurasi muutaman lauseen mittainen selostus Helsingin väestöstä ja kaupungin historiasta. Fetridgen oppaassa kerrottiin, miten sataman läheisyydessä oleva Suomenlinna oli Helsingin puolustusasema, joka oli urheasti pitänyt puolensa englantilaisen ja ranskalaisen laivaston hyökkäyksiä vastaan Krimin sodan aikana elokuussa 1855. Fetridge (1864, 506) kertoi myös, kuinka Helsinki oli lähes tuhoutunut tulipalossa 40 vuotta aiemmin ja oli sen jälkeen rakennettu uudelleen. Kaupungintaloa teoksessa keuhuttiin melko hienoksi³¹ ja majoituspaikaksi suositeltiin Societats Hausia eli samaa Helsingin Senaatintorilla sijaitsevaa hotelli Seurahuonetta, jota myös englantilainen Murray (1868, 387) suositteli teoksessaan.

31 ”quite a fine building”

Myös Hayward viittasi hotelliin kertoen, että Suomen jokaisessa tärkeässä kaupungissa oli ”Societets-hus”. Hänen mukaansa ne olivat kaikki korkeaa tasoa ja edullisia. Hayward itse yöpyi Societets-hus-hotellissa Oulussa vieraillessaan (Hayward 1892, 28).

Muiden amerikkalaisten matkakirjailijoiden tapaan Fetridge (1864, 506) nähtävästi piti tärkeänä Suomeen liittyvänä tietona sitä, että Helsingin yliopiston kirjastossa oli 40 000 kirjaa. Tilastotiedot koettiin niin kirjoittajien kuin lukijoiden keskuudessa tärkeiksi muun muassa sen takia, että niiden kautta luotiin kuvaa kirjoittajan tiedoista ja asiantuntevuudesta, mutta myös kohdemaan asukkaista. Fetridgelle yliopisto ja sen kirjasto edustivat suomalaisten korkeaa koulutusta ja sivistyneisyyttä mahdollisesti siksi, että lukemaan oppiminen ei tuohon aikaan ollut kaikille mahdollista, ei varsinkaan Yhdysvalloissa. Suomalaisten suhteellisen korkea sivistystaso teki Helsinki-kuvasta amerikkalaisten matkakirjailijoiden keskuudessa hyvinkin myönteisen.

Myös Willard keskittyi lyhyen vierailunsa aikana vuonna 1869 erityisesti Turun ja Helsingin nähtävyyksien kuvailuun. Hakiesaan faktatietoja kaupungeista hän kääntyi ajan tärkeimpien opaskirjojen puoleen. Kun hänen matkakertomustaan vertaa Murrayn ja Fetridgen oppasiin, on melko selvää, että tietoja oli lainattu suoraan näistä lähteistä. Willardin artikkelissa Helsinkiä koskeva tieto vaikuttaa olevan suurelta osin peräisin Murrayn matkakirjasta, kun taas Turkua koskevat lainaukset olivat Fetridgeltä. Turkua esitellesään Willard käytti samoja, harvoja kuvaavia sanoja, jotka esiintyivät Fetridgen oppaassa. Hän kirjoitti, että rannikkoa lähestyttäessä näkymä oli suurenmoinen: ”vanha tuomiokirkko – ensimmäinen kristillinen temppeli näissä kylmissä ja karuissa maisemissa – kohosi aavemaisena tämän Suomen entisen pääkaupungin yllä” (Willard 1869, 395).³² Turku esiteltiin samalla tavalla Suomen entisenä pääkaupunkina Fetridgen *Harper*-oppaassa, jossa mainittiin myös

32 ”The approach was fine; the old Cathedral – first of Christian temples in these frigid lands – rising in ghastly fashion above this ancient capital of Finland.”

tuomiokirkko, jota kuvattiin ”tämän pohjoisen maan ensimmäiseksi kristilliseksi temppeliksi” (Fetridge 1864, 506).³³

Suuriruhtinaskunnan pääkaupunkiin saapuessaan Willard kiinnitti huomiota kaupungin tärkeimpään aukioon, jolla sijaitivat Senaatintalo ja yliopisto. Hän ei kuitenkaan kommentoinut sitä, miten Senaatintori oli rakennettu tuomiokirkon ympärille, Suurtorin paikalle, kun Helsingistä oli tehty suuriruhtinaskunnan pääkaupunki. Kirkkoa ympäröivä hautausmaa oli tasoitettu aukiolle pohjaksi. Senaatintoria ympäröivät kaupungin tärkeimmät rakennukset, jotka Pietarissa työskennellyt saksalaissyntyinen arkkitehti Carl Ludwig Engel oli suunnitellut antiikin esikuvien mukaan. Rakennusten joukossa oli muun muassa edellä mainittu Senaatintalo, luterilainen Nikolainkirkko (nykyinen Tuomiokirkko) ja yliopisto (ks. esim. Hilska, Marjomaa & Halonen 2021, ”Senaatintori”). Vuonna 1827 Turusta Helsinkiin siirretty yliopisto oli Willardin mukaan Venäjän vanhin. Se muodostui viidestä eri tiedekunnasta, joissa oli 31 professoria. Senaatintaloa ja aukiolla sijaitsevaa, yliopistoa sivuavaa kirkkoa Willard (1869, 397) kuvasi kreikkalaisen ristin muotoiseksi.³⁴ Hyvin samanlainen kuvaus on Murrayn oppaassa, jossa kirkkoa kuvattiin myös korinttilaisen arkkitehtuurin edustajaksi ja verrattiin kreikkalaiseen ristiin. Jos myös faktatietoja vertaa Murrayn oppaaseen, vaikuttavat nekin kovin samanlaisilta. Samat yliopistoon liittyvät tiedot tiedekunnista ja professoreiden lukumääristä löytyvät englantilaisesta opaskirjasta (Murray 1868, 387–388).³⁵

33 Åbo, ”the ancient capital of Finland” ja tuomiokirkko eli ”cathedral,” ”the first Christian temple in this northern land”

34 ”Helsingfors, the present capital of Finland [– –] made a very fine appearance as we approached, and upon closer inspection holds its own bravely. It has a handsome granite quay, with a fine statue of some local hero in the centre of the square that extends from it. A costly church, Corinthian in architecture and shaped like a Greek cross, is flanked on one side by the fine University building, and on the other by the Senate House. This University was removed from Åbo in 1827. It is the oldest in Russia, and has five different faculties and thirty-one professors.”

35 ”Helsingfors, the capital of Finland [– –] the approach to Helsingfors by water is exceedingly striking. [– –] Two sides of the principal square are occupied by the Senate-house and University respectively [– –] on the eastern side is a fine church

Vaikuttaa todellakin siltä, että Helsinkiä koskevat vuosiluvut, mielikuvia luovat kuvailevat sanat ja tilastolliset tiedot oli kopioitu suoraan virallisista opaskirjoista: Willardin tekstissä Senaatintoria koristava ”jonkun paikallisen sankarin hieno patsas” jäi ilman tarkempia tietoja ja sankari pysyi nimettömänä todennäköisesti sen takia, että sitä ei mainita kummassakaan oppaassa, ei Murrayn eikä Fetridgen.³⁶ Willard kuitenkin mainitsi patsaan ja samalla paljasti oman tietämättömyytensä. Maininta patsaasta on erikoinen, sillä Senaatintorilla oleva Johannes Takasen (1849–1885) ja Walter Runebergin (1838–1920) suunnittelema Aleksanteri II:n patsas paljastettiin vasta vuonna 1894. On mahdollista, että Willard sijoitti Helsingissä näkemänsä patsaan väärään paikkaan. Hän ei ilmeisesti käyttänyt muita tietolähteitä matkansa aikana eikä hankkinut tarkempia tietoja paikallisilta asukkailta. Hänen tekstinsä toimii erinomaisena esimerkkinä 1800-luvun tyyppillisestä pintapuolisesta matkakertomuksesta, jonka tiedot ainakin osittain plagioitiin aiemmin julkaistuista teoksista. Muutoin Willardin kertomuksessa kuvailtiin kirjoittajan omaa matkan aikana muodostunutta päivärutiinia, joka koostui lukemisesta ja kirjeiden kirjoittamisesta. Suomeen liittyvissä tiedoissa Willardin artikkeli keskittyi pääasiallisesti ihmisten kuvaukseen. Kertomuksen sisältö ja niukka Suomesta annettu tieto viittaavat siihen, että matkakuvauksen tarkoitus oli lähinnä lukijoiden viihdyttäminen. Willardin (1869, 397) loppukommentti matkasta oli kuitenkin positiivinen: ”Olimme hyvin tyytyväisiä Helsinkiin”.³⁷

Päiväkirjamerkinnoissään Willard kertoi, että matka Turusta Helsinkiin jatkui laivalla, jossa illallisella matkustajille tarjoihtiin kaviaaria. Hänen mielestään se oli hirveän makuista. Kate Jackson taas sulloi sitä suunsa täyteen, koska luuli sitä karhunvatukkahillok-

[– –] the New Church is in the form of a Greek cross: each side is terminated by a handsome portico of Corinthian columns [– –] the University, which has 5 faculties and 31 professors.”

36 ”a fine statue of some local hero”

37 ”We were much pleased with Helsingfors.”

si. Lauantai-iltana, laivan saavuttua Helsinkiin, matkajat nousivat maihin ja ajoivat ”droskey”-kulkueena keskustaan. Willard mainitsi ”huvipuutarhassa” järjestetyn *soiree musicalen* ja kertoi illallistaneensa siellä englantilaisten herrasmiesten seurassa. Seurue katseli suomalaisia hämmästellessä heidän olemustaan ja pukeutumistaan. Muistiinpanoissaan Willard selitti, että puutarha oli täynnä suomalaisia, kauniita nuoria naisia lyhyissä puvuissaan, samanlaiset pienet hatut päässään kuin mitä yleisesti näki Yhdysvalloissa. Matkan aikana näkemistään naisista suomalaiset olivat Willardin mukaan parhaiten pukeutuneita. Upseerien univormuja lukuun ottamatta paikalliset ihmiset muistuttivat ylemmän luokan chicagolaisia tai evanstonilaisia. Bostonin konserttiyleisön tavoin herrasmiehet ja rouvat promenoivat tai istuskelivat puistonpenkeillä keskittyen musiikin kuunteluun – syömättä, juomatta ja tupakoimatta. Suomalaisen kohteliaisuus, pukeutuminen ja käyttäytyminen tekivät positiivisen vaikutuksen Willardiin (Willardin päiväkirja 22. elokuuta 1868). Lähes samat tiedot toistettiin Willardin julkaisemassa matka-artikkelissa.

Buckleyn yleiskuva Helsingistä, jossa hän ilmoitti viettäneensä mukavan päivän, oli myös positiivinen. Hän, kuten monet häntä aiemmin Helsingissä vierailleet, kuvasi suuriruhtinaskunnan vuonna 1819 [sic] nimettyä pääkaupunkia moderniksi. Buckley valisti lukijoitaan kertomalla, että se oli senaatin kokoontumispaikka, jonne oli siirretty vuonna 1640 perustettu Turun yliopisto. Kyseessä oli Buckleynkin mukaan Venäjän vanhin yliopisto, jossa hänen vierailunsa aikana oli suuri kirjasto, lähes 50 professoria ja noin 1 000 opiskelijaa. Buckleyn (1886, 147) mielestä yliopisto edusti modernia aikaa erinomaisesti.

Yliopiston lisäksi Buckley mainitsi ortodoksisen kirkon, joka teki vaikutuksen, vaikkei ollutkaan upein Buckleyn näkemistä kirkoista. Kirkon ääriviivat ja kauniit maalaukset jättivät miellyttävän muiston vierailusta, hän kirjoitti (Buckley 1886, 147).³⁸ Kreivi Ehrenswardin

38 ”its outline and beautiful paintings still remain a vivid and pleasing recollection”

[sic] suunnittelema Sveaborgin linnoitus sai osakseen pienen selityksen historiastaan ennen kuin Buckleyn matka jatkui kohti Viipuria. Sitä kuvatessaan hän kehui satamaa kauniiksi ja luokitteli Viipurin ulkopuolella sijaitsevan paroni Nikolain talon alueen päänähtävyydeksi. *Mon Repos* -puiston (suomeksi Monrepos) Suomi-maisema kivikkoineen, järvineen ja suihkulähteineen hurmasi Buckleyn. Viipuri oli Buckleyn matkareitillä Suomen viimeinen satama, kuten hän kertomuksessaan totesi (Buckley 1886, 147).

Ballou taas aloitti Helsingin kuvaamisen kertomalla, että kaupungin asukasluku oli hänen vierailunsa aikaan noin 50 000–55 000 asukasta. Yliopisto, jonka kirjastossa Balloun mukaan oli noin 200 000 teosta, kertoi suomalaisten erittäin korkeatasoisesta koulutuksesta, heidän erinomaisuudestaan tai tasokkuudestaan (Ballou 1887, 198).³⁹ Opiskelijoita yliopistolla oli 700 ja professoreita 40. Yliopisto oli Balloun tietojen mukaan perustettu vuonna 1640 ja oli siten Venäjän vanhin. Jälleen kerran sama tieto siisti toistui matkakertomuksesta toiseen. Balloun kuvauksissa viitattiin myös suureen ”kreikkalaiseen kirkkoon”, millä hän todennäköisesti tarkoitti ortodoksisista Uspenskin katedraalia, joka oli vihitty käyttöön vuonna 1868. Sitä ennen ortodoksisella kirkolla oli tarkoitettu Senaatintorin lähellä sijaitsevaa Pyhän Kolminaisuuden kirkkoa. Balloun mukaan ”kreikkalaista” kirkkoa koristivat viisitoista kupolia ja minareettia, joista jokainen oli lisäksi välkkyvän ristin koristama. Kaikki tämä teki häneen suuren vaikutuksen (Ballou 1887, 198).⁴⁰ Myös luterilainen kirkko graniittiportaineen ja kullattuine kupoleineen oli Balloun tekstin mukaan näyttävä ja paikalle tyypillinen, jopa maalauksellinen. Kadut ja jalkakäytävät hän mainitsi erikseen ja kiinnitti huomiota jälkimmäisten puuttumiseen monista muista Euroopan kaupungeista.

Kuvatessaan Helsinkiä Ballou käytti toistuvasti vertailua eli yhtä aikakauden suosittua matkakirjallisuuden strategiaa. Imartelevasti

39 ”The University is represented to be of a high standard of excellence.”

40 ”the large Greek Church with its fifteen domes and minarets, each capped by a glittering cross”

Helsingin vertauskohde oli Ranskan pääkaupunki: Helsingin leveät kadut ja ornamentaalinen arkkitehtuuri toivat Balloun (1887, 199) mieleen Pariisiin.⁴¹ Mielikuva oli lähellä todellisuutta tai ainakin todellisia pyrkimyksiä, sillä 1800-luvulla kaupunkisuunnittelijoiden tavoitteena oli kansainvälistää Helsinkiä ja rakentaa siitä Pariisiin kaltainen. Kuten tutkijat ovat todenneet, esikuvina toimivat Haussmannin Pariisin lisäksi Pietari ja Tukholma. Saksalaissyntyinen arkkitehti Carl Ludvig Engel suunnitteli kaupungin Euroopan suurkaupunkien mukaiseksi ja Helsinkiin rakennettiin aiempaa leveämmät kadut Johan Albrecht Ehrenströmin asemakaavan mukaan. Esplanadi puistokäytävineen oli sosiaalisen elämän keskus. (Ks. esim. Klinge 2020, 83 tai Hilska, Marjomaa & Halonen 2021, ”Keisarillisen Helsingin rakentaminen”.) Kaupungin suunnitteluun vaikutti myös Turun palo, joka oli toiminut varoittavana esimerkkinä: katujen leveyteen vaikutti paloturvallisuuteen panostaminen.

Kuten muiden matkailijoiden teksteissä, myös Balloun Helsinki-kuvissa tulivat esille Suomenlinna ja Krimin sota. Hän muun muassa kertoi, että linnoitus, jota pidettiin yhtenä maailman vahvimmita, oli ruotsalaisen kenraali Ehrensvärdin rakentama (Ballou 1887, 200). Tässä kuvauksessa tulee esiin yksi harvoista amerikkalaisten Suomi-kuviin liitetystä ilmaisuista, joka vaikuttaa hyperboliselta – näinköhän Sveaborgin linnoitus voitiin lukea koko maailman vahvimpien joukkoon? On kuitenkin totta, että tykistöupseeri Augustin Ehrensvärdin suunnittelema ja toteuttama Suomenlinna oli yksi maailman suurimmista merilinnoituksista, johon kaukaakin tulevat sotilasiantuntijat kävivät tutustumassa oppimismielessä 1800-luvulla.

Muiden tavoin myös Hayward vieraili Helsingissä, joka oli hänen viimeinen pysähdyspaikkansa Suomessa. Sveaborgin linnoitusta kuvatessaan hän toi esiin vedenalaiset tunnelit ja Krimin sodan aikaiset pommitukset. Hän mainitsi myös kreivi Ehrensvärdin, Suomenlinnan suunnittelijan. Helsingin nähtävyyksistä myös Hayward

41 ”quite Parisian in effect”

mainitsi ”kreikkalaisen” kirkon, Senaatintalon, kaupungintalon, teatterirakennukset ja ”suurenmoisen” yliopiston. Hänen mukaansa se oli tunnettu Euroopan perusteellisimpänä oppilaitoksena (Hayward 1892, 57–59).⁴²

Helsingin lisäksi amerikkalaiset matkustajat, kuten esimerkiksi Ballou, kuvasivat Turkuu. Hänen kuvaamansa nähtävyydet perustuivat jälleen kerran jo julkaistuissa matkakertomuksissa esiintyviin tietoihin. Ensimmäisten kaupungissa vierailleiden matkakirjailijoiden joukossa oli Baird, joka vietti päivän Turussa jo vuonna 1841. Kuten edellä on todettu, tämä oli hänen toinen vierailunsa Euroopassa, kun ensimmäinen oli ajoittunut vuodelle 1835. Vaikka Turku oli jo vanha kaupunki, hänelle se välitti kuvan modernista venäläisestä kaupungista leveine katuineen ja keltaisine tiilitaloineen. Hänen kuvauksessaan Turun katukuva kytkeytyi siten hetkellisesti Venäjään. Suorakulmaisten katujen varrella oli Bairdin mukaan hyvin rakennettuja taloja. Hän kertoi tämän ”muinaisen kaupungin” asukasluvun olleen 12 000 henkeä. Koska tulipalo oli tuhonnut Turun Bairdin mukaan noin 30 vuotta ennen hänen vierailuaan, suomalaiset ja ruotsalaiset piirteet olivat hänen mukaansa kadonneet kaupunkikuvasta. Yhteenvetona Baird totesi, että kaupungissa oli hyvin vähän kiinnostuksen kohteita. Hän mainitsi samat nähtävyydet, jotka myöhemmin toistettiin seuraavissa amerikkalaisten Suomi-kuvauksissa eli vanhan kirkon ”likaisine tiilinen” ja ”kuuluisan” tähtitornin (Baird 1842, 330).⁴³ Näkymä tähtitornista oli Bairdin (1842, 330) mukaan hyvä, vaikkakin sama monotoninen kivikko tai kivinen jäte (kivimurska) jatkui joka suuntaan.⁴⁴ Hän ihaili kaupunkia ympäröiviä, ulkonäöltään ainutlaatuista punahkoa graniittia olevia kiviä. Tornista näkyi myös muutama pelto ja pieni joki, joka virtasi kohti ”valtamerta”.

Myös Maxwell, joka saapui *Finland*-nimisellä höyryaluksella Tukholmasta, kuvasi Turkuu vuonna 1848 ilmestyneessä kirjassaan

42 ”the most thorough institution of its kind in Europe”

43 ”a large old Cathedral built of dingy bricks”

44 ”the same, monotonous, rocky waste”

The Czar; His Court and People. Turun majatalo oli hänen mukaansa hyvin samanlainen kuin majatalot Ruotsissa ja jopa siellä tarjoiltu ruoka, lohi raakana tai paahdettuna, oli samanlaista kuin naapurivaltiossa (Maxwell 1848, 80).⁴⁵ Kuten Baird ennen ja Ballou hänen jälkeensä, Maxwellkin (1848, 80) kiinnitti huomiota Turun leveisiin katuihin, puutarhoihin, vanhaan linnanraunioon ja hylättyyn tähtitorniin, jotka hänen mukaansa olivat todiste Turun edesmenneestä tärkeästä asemasta.⁴⁶ Asema oli hänen mukaansa heikentynyt ilmeisesti myös kaupungin palon jälkeen, jolloin Venäjän keisari oli määrännyt yliopiston muutosta Helsinkiin (Maxwell 1848, 81).

Myöhemmin myös Ballou mainitsi matkakertomuksessaan tähtitornin, joka oli muutettu tieteelliseksi kouluksi sekä kirkon, jossa oli mielenkiintoisia muistoesineitä. Hänenkin mukaansa Turku vaikutti modernilta; katuja oli vähän, mutta ne olivat leveitä. Samoin kuin Baird ja Maxwell hän totesi, että Turku oli hiljainen pikku kaupunki, joka oli kadottanut maineensa, kun se lakkasi olemasta Suomen pääkaupunki vuonna 1819 (Ballou 1887, 197). Herää kysymys siitä, millainen tämä kadotettu maine mahtoi Balloun mielestä olla. Hänen kertomuksessaan mainittiin lisäksi Turun linna ja vankila.

Turun ja Helsingin kaupunkien lisäksi Balloun opas kuvasi muista poiketen myös Ahvenanmaata ja Helsingin saaristoa. Matka Suomeen oli Balloulle miellyttävä ja rauhallinen, eikä etäisyys Ruotsista ollut hänen mukaansa merkittävä, vain noin kuusisataa mailia. Vastaan tulevat näkymät muodostivat ”ikimuistoisia kuvia”, eikä ”saarilabyrinttien” kauneutta ja maalauksellisuutta voinut helposti unohtaa.⁴⁷ Saaret olivat Balloun mukaan puiden ja viehättävän vehreyden peitossa ja loivat näin kuvan puutarhamaisesta kauneudesta. Pienet kesämökit lisäsivät maiseman viehkeyttä ja Balloun oli vaikea nimetä toista yhtä ihastuttavaa tai miellyttävää merimatkaa kuin tämä.⁴⁸ Hän vertasi suomalaista saaristomaisemaa

45 ”graf lax”; ”rost lax”

46 ”an old and ruined castle”; ”a deserted observatory”

47 ”making memorable pictures”; ”an almost endless labyrinth of picturesque islands”

48 ”so thoroughly delightful”

Kuva 6: Maisemaa St. Lawrence -joelta vuosilta 1870–1877. Kuvaaja A. C. McIntyre, Alexandria Bay, Jefferson Co, N.Y. © Frances Willard Library & WCTU Archives, Evanston, Illinois. Kaikki oikeudet pidätetään.

Pohjois-Amerikan St. Lawrenceen ja jopa Japanin nähtävyyksiin (Ballou 1887, 196–197). Kuten on jo aiemmin todettu, vertailu maiden välillä ja kuvausten liittäminen kotoiseen ympäristöön, myös Suomen osalta, oli tyypillinen matkakirjallisuuden strategia, jolla tehtiin kuva vieraista maista ja paikoista lukijalle tutummaksi. (Lisää aiheesta ks. esim. Hooper & Youngs 2004, Schriber 1995 ja Pelvo 2007.) Vertailukohteiden valintaa voi tietysti ihmetellä, mutta voidaan olettaa, että Ballou koki Suomen maiseman viehkeyden samankaltaiseksi kuin St. Lawrenceen alueen New Yorkin osavaltiossa. Se oli tunnettu ”tuhansien saarien” alueena. Tietyiltä osin se hieman muistutti Suomen järvimaisemia, esimerkiksi kansallismaisemaa Kolia. Sen sijaan Japanin valitseminen vertailukohteeksi vaikuttaa oudon kaukaa haetulta, satunnaisen assosiaation tulokselta. Tältä osin Ballou saattoi nähdä suomalaisen luonnon kauneudessa yhtenevyyttä Japanin pohjoisosien koivumetsiin. Muutenhan alueet ovat kovinkin erilaisia keskenään.

Myös Fetridge ja Willard käyttivät Balloun tavoin Suomen vertauskohteena St. Lawrenceen aluetta. Fetridgen (1864, 506) opas kehui Suomen maisemien kauneutta väittäen, että vain ne, jotka ovat

seilanneet St. Lawrence'n tuhansien saarien keskellä, voivat kuvitella näkymän. Willard puolestaan kommentoi näkemiään saaria kertomalla, että ne olivat pieniä ja suuria, osa puiden peitossa ja osa paljaita, osa ihmisten asuttamia ja osa autioita eli yksinkertaisesti: ne olivat kaikenlaisia.⁴⁹ Hänen antamansa kuvaus ei juuri kerro mitään erityistä alueesta. Yhdellä pienellä saarella hän huomasi yksinäiseltä vaikuttavan mökin, joka toi hänelle mieleen Robinson Crusoen majan (Willard 1869, 395). Willardin kokonaisvaikutelma Suomesta oli, että se oli outo maa, jossa oli hyvin vähän maantieteellisiä tai maisemallisia kiinnostuksen kohteita ulkomaalaisille vierailijoille. Willard teki johtopäätöksensä siitä huolimatta ettei itse tutustunut rannikkoalueiden ulkopuolisiin paikkakuntiin. Niinpä hän keskittyikin lähinnä ihmisten kuvaamiseen. Artikkelin pisin kuvaus oli turkulaisista tanssijoista.

Buckleyn matkaohjelma koostui niin ikään vierailusta Turkuun ja myös hän keskittyi kaupunkikuvaukseen vaikka kuvailikin myös maisemia ja paikallista kieltä. Buckley saapui Maxwellin tavoin Ruotsista Suomeen *Finland* -nimisellä aluksella elokuussa 1884. *The Midnight Sun* (1886) sisältää noin kymmensivuisen kuvitetun jakson Suomesta ja sen historiasta (luku XVI, ”Finland and Its History”, sivut 138–148). Buckley mainitsi, että suomen kieli oli musikaalinen, mutta kuulosti täysin erilaiselta kuin mikään muu hänen tuntemansa kieli. Keskusteltuaan suomea ja englantia hallitsevien paikallisten asukkaiden kanssa ja tutustuttuaan kielioppiin hän osasi kertoa, että kielen rakenteesta puuttuivat täysin muun muassa etuliitteet ja artikkelit (Buckley 1886, 141). Lyhyen historiallisen katsauksen jälkeen hän kuvasi tekstissään samoja nähtävyyksiä kuin muut matkailijat eli lähinnä Turun kirkkoa ja linnaa. Lisäksi hän liitti mukaan Turusta näkyvien maisemien kuvausta. Hän mainitsi, että Turun satamaa ympäröiviltä kukkuloilta oli upeita näköaloja kaupunkiin ja sitä ympäröivälle maaseudulle, joka oli järvien laikuttama. Hän totesi lainaavansa maantieteilijä Keith Johnsonia

49 ”large and small, wooded and bare, peopled and solitary”

kuvatessaan Suomen luontoa harvinaisen kauniiksi (Buckley 1886, 141). Sen lisäksi Buckley (1886, 142) loi hyvin ainutlaatuisen mielikuvan kaupunkia ympäröivästä maisemasta: hänen mielestään auringonpaisteen valossa kirkon ympärillä kiertävä järvien pieni ketju oli kuin timanttikaulanauha.⁵⁰

Buckleyn laiva oli ankkurissa kymmenisen tuntia, joiden aikana hänellä oli mahdollisuus tutustua kaupunkiin. Buckley (1886, 141) antoi Turun linnan rakennusvuodeksi 1157 (oikeasti 1280-luku). Myös hän toi esille, miten kirkko ja linnanraunio edustivat mennyttä aikaa. Kuten Buckley totesi, Suomen vanhimpana kaupunkina Turku edusti maan kristinuskon ja historian alkupistettä. Kirkossa häntä kiinnostivat haudat ja niihin liittyvät tarinat. Hän mainitsi Catharina Mansdotterin (suomeksi Kaarina Maununtytär, Tukholma 1150–1612 Kangasala, Liuksialan kartano) ja kertoi, että Ruotsin kuningas Eerik XIV oli tehnyt talonpoikaissäätöisistä Kaarinasta Ruotsin kuningattaren. Vuonna 1568 Eerik XIV oli syrjäytetty valtaistuimelta ja myös Kaarina oli menettänyt kruununsa. Hänet oli lähetetty Turun linnaan ja hän kuoli Suomessa Kangasalan Liuksialan kartanossa vuonna 1612. Buckleyta (1886, 142) kiinnosti kirkon lasimaalaus, joka kertoi Kaarina Maununtyttären tarinan.

Ensimmäinen kaupunki, jossa myös Hayward pysähtyi saapuesaan Suomeen, oli Turku. Sen asukasluku oli tuolloin 28 000, mutta alueena kaupunki oli niin laaja, että Haywardin mukaan sinne olisi mahtunut tuplasti sen verran asukkaita. Vaikka tulipalot olivat tuhonneet kaupungin jo useampaan kertaan, löytyivät Turusta siitä huolimatta Suomen vanhimmat rakennukset. Näiden joukossa oli Turun linna. Se oli Haywardin mukaan yli 700 vuotta vanha, rakennettu Pyhän Eerikin aikaan. Hän oli tuonut kristinuskon Suomeen yhdessä Uppsalan piispan Pyhän Henrikin kanssa vuonna 1157. Paikallisten asukkaiden toimesta Pyhästä Eerikistä oli tehty marttyyri ja Suomen suojeluspyhimys. Buckleyn tavoin, Hayward koki vanhan kirkon holvien haudat erityisen mielenkiintoisiksi.

50 "In the sunlight a succession of little lakes surrounding a church resembled a diamond necklace."

Turun nähtävyyksistä Hayward mainitsi tähtitornin, kauniit puistot ja puutarhat sekä leveät, puhtaat kadut yllä mainittujen Turun linnan ja kirkon lisäksi. Turussa Hayward majoittui hyvin hoidettuun Phoenix-hotelliin, jossa myös kenraali Ulysses S. Grant oli kuuleman mukaan majoittunut Turun-vierailunsa aikana. Grant oli lähtenyt maailmanympärimatkalleen pian toisen presidenttikautensa päätyttyä vuonna 1877 yhdessä vaimonsa Julian kanssa. Koska Turun hotelli oli suuri ja valkoiseksi maalattu, Grant oli ilmeisesti vitsailut asuvansa ”Valkoisessa talossa”. Tämän jälkeen turkulaiset alkoivat viitata hotelliin Valkoisena talona. Atlantin ylittäneiden vierailijoiden kunniaksi hotelli nosti Yhdysvaltojen lipun tankoon. Haywardin (1892, 5–6) mukaan se oli osoitus suomalaisten rakkautesta Yhdysvaltoja ja sen kansalaisia kohtaan.

Laivamatkansa aikana Tukholmasta Turkuun Hayward jutusteli erään herrasmiehen kanssa, joka kertoi, miten keisarillisen parisunnan viimeisimmän Suomen-vierailun aikana turkulaiset olivat vieneet heidät lähellä olevaan saareen piknikille. Keisaripariskunta oli osallistunut huvitukseen samoin kuin kaikki muut. Keisari oli auttanut puun hakkaamisessa ja tulen sytyttämisessä, kun taas keisarinna oli keitellyt kahvia. Molemmat näyttivät nauttineen yhdessäolosta ”lojaalien” suomalaisten kanssa (Hayward 1892, 5). Näin matkakertomuksiin liitettiin kerronnallisia tarinoita, joista usein kehitettiin irrallisia muotokuvia paikallisista ihmisistä ja tavoista.

Kerronnallisia kuvauksia löytyy myös muilta matkustajilta. Edna Dean Proctorin (1872, 4) mukaan massiivisen Turun kirkon rakentaminen oli aloitettu silloin, kun suomalaisten ”Yummala” oli vaihdettu kristilliseen Jumalaan. Proctorille kirkko edusti Pohjolan voimaa ja pitkäjänteistä kestävyyttä. Kirkkojen kuvaus liittyi suomalaisten protestanttiseen uskoon, joka oli amerikkalaisille läheisempi uskonto kuin esimerkiksi Yhdysvaltojen italialaisten ja irlantilaisien siirtolaisten katolisuus. Mahdollisesti siitä syystä suomalaisten uskonnollisuus koettiin positiivisena: siinä oli liittymäkohtia amerikkalaisten omaan uskoon ja yhteiskunnan arvoihin. Toisaalta maininnat ortodoksisista tai kreikkalaisista kirkoista toi-

vat kuvauksiin eksoottista sävyä ja osittain jopa korostivat Suomen ja Venäjän yhteyttä.

Myös Buckleyn matkakertomuksessa on kerronnallinen jakso lukijoiden viihdyttämiseksi. Buckleyn Turun-vierailun oli ollut alun perin tarkoitus kestää noin kymmenen tuntia, mutta hänen palatuaan laivalle hänelle kerrottiin, että lähtöön menisi vielä jonkin aikaa. Hän oli juuri ollut pohtimassa, miten parhaiten viettäisi nämä muutamaiset lisätunnit, kun hautajaiskulkue ilmaantui hänen näköpiiriinsä. Hän astui maihin ja päätti seurata kulkuetta, joka eteni niin nopeasti, että hänen oli vaikea pysyä perässä. Niinpä hän hyppäsi ”droskyn” kyytiin ja ajoi hautausmaalle. ”Droskyn” Buckley (1886, 142) kertoi olevan ”Suomen omituinen vuokrauunu”. Hautajaisten ja niihin osallistuneiden suomalaisten kuvaus on Suomeen liittyvän luvun mahdollisesti pisin jakso (sivut 142–146 kuvitusten kera). Näin lähinnä kai siksi, ettei matkaja keksinyt muuta kerrottavaa Turusta. Linna, kirkko ja tähtitorni oli kuvailtu jo aiemmissa matkakertomuksissa ja kuten monet häntä edeltäneet amerikkalaiset vierailijat olivat todenneet, niiden lisäksi kaupungissa oli hyvin vähän muuta nähtävää. Odotellessaan laivan lähtöä Buckley ehti seurata hautajaiskulkuetta ikään kuin se olisi ollut teatteriesitys. Kirjassaan hän kuvasi hautajaisiin liittyviä erikoisuuksia, kuten esimerkiksi sitä, miten ensin pappi ja sen jälkeen osallistujat heittivät vuorollaan kourallisen maata arkun päälle. Päähuomio kohdistui tavanomaiseen hautajaisseremoniaan.

Buckley siis seurasi hautajaissaattuetta hautausmaalle, jossa itkevät omaiset osallistuivat ”outoihin” rituaaleihin.⁵¹ Pappi, joka luki liturgiaa, näytti puhuvan suoraan vainajalle, jonka arkun päälle hän heitti multaa joka lauseen loppuksi. Tätä mullanheittoa toistettiin jonkin aikaa, kunnes arkku laskettiin hautaan. Buckley selitti, että vainajan ystävät ja omaiset vaipuivat polvilleen heittäen nopeasti maata arkun päälle, kunnes hauta oli lähes täytetty. Tätä seurasi muutos, joka Buckleyn mielestä oli epämiellyttävä: omaiset kiireh-

51 ”some strange things were done”

tivät portille, jossa he nousivat ajovaunuihin ja lähtivät heti liikkeelle hevoset kovaa vauhtia laukaten. Surijoiden vaunut rynnistivät eteenpäin, kolme tai neljä vierekkäin, ja yrittivät ohittaa toisiaan. Buckley kertoi osallistuneensa muiden mukana tähän hurjaan ajoon läpi kaupungin ajoneuvojen kolistessa kovia kivisiä katuja pitkin. Tapahtuman huipentuma oli hetki, jolloin laivan kannelle kerääntyneet hilpeinä tilannetta seuranneet matkustajat huomasivat Buckleyn hurjaa vauhtia rynnistävien vaunujen joukossa (Buckley 1886, 145–146). Buckley vaikutti olleen tyytyväinen kansamatkustajien huomiosta ja siitä, että he näkivät, kuinka hän oli päässyt viettämään aikaa paikallisten asukkaiden parissa.

Kirjoituksensa loppuksi Buckley (1886, 146) kehui sitä, miten Suomessa voi liikkua nopeasti, koska siellä tiet olivat erinomaiset ja nämä kummalliset suomalaiset ajovaunut, ”droskyt”, olivat erittäin korkealaatuisia. Vajaan päivän mittaisen vierailunsa aikana hän ehti luoda mielipiteitä Suomen liikenneolosuhteista, omien sanojensa mukaisesti tutustua Turkuun, suomalaisten sukujuuriin ja sellaisiin erikoisuuksiin kuin hautajastraditioihin sekä keskittyä myös maisemakuvaukseen. Hänen tarkoituksenaan, kuten hän itse Suomea käsittelevän luvun alussa totesi, oli nähdä niin paljon kuin mahdollista Suomesta, joka oli hänen sanojensa mukaan sitkeän kansan koti. Lyhyen pysähdyksen aikana Hangossa hän ei kuitenkaan viitsinyt edes nousta maihin aluksesta. Lopulta hänelle ilmeisesti siis riittivät ne kymmenisen tuntia Turussa ja päivän vierailu Helsingissä.

Hayward ei tyytynyt tutustumaan ainoastaan Helsinkiin ja Turkuun vaan jatkoi matkaansa junalla kohti pohjoista. Hän kehui Suomea heti teoksensa alussa yhdeksi maapallon ihasuttavimmista kesämatkakohteista (Hayward 1892, 1).⁵² Hän suositteli amerikkalaisille matkustajille Suomen vierailun ajankohdaksi toukokuuta. Silloin matkaaja olisi ajoissa perillä keskiyön aurinkoa ihailemaan. Pohjoiseen matkaaville hän suositteli tulkin palkkaamista. Hänen oma seurueensa oli saanut Englannin konsulin kautta palkattua tul-

52 ”There are not many places upon this fair earth more delightful for a summer jaunt than Finland.”

kiksi paikallisen johtavan yrityksen työntekijän, joka puhui useita kieliä, muun muassa täydellistä englantia.

Turun jälkeen Haywardin ensimmäinen pysähdyspaikka oli Tampere, ”Suomen Manchester”, josta matka jatkui Östermyraan Seinäjoelle. Matkan aikana seurue pysähtyi ruokailemaan. Haywardin teoksesta löytyy yksi harvoista amerikkalaisen kirjoittamista kuvauksista suomalaisten ruokailutottumuksista. Odotettuaan pitkään tarjoilijaa seurueen jäsenet huomasivat, miten muut kävivät noutamassa ruokansa itse. Kyseessä oli seisova pöytä, joka oli uusi kokemus Haywardille ja hänen matkakumppaneilleen. Itse ruokaa hän ei kuitenkaan kuvannut. Seurue yöpyi Östermyrassa, mutta heillä, joilla ei ollut varaa hotellihuoneeseen, oli mahdollisuus nukkua rautatieaseman odotushuoneen pinnasängyissä. Useilla matkustajilla olikin tynnyt ja peitot mukanaan. Amerikkalaisseurueen seuraava etappi oli Oulu (tekstissä Uleaborg). He ylittivät rajan ”Torneasta” Ruotsin Haparandaan. Mainitsemisen arvoinen pohjoisessa oli erinomainen valtion rakentama tie.

Hayward koki Tornion alueen maisemat hyvin samanlaisina kuin maanviljelysaluet Pennsylvaniassa tai Uuden-Englannin alueen eteläisissä osavaltioissa. Hän vertasi maisemaa ja viljelysmaita, joissa kasvoi ruista, ohraa ja perunaa, kouluaikoina rakentamiinsa mielikuviin Pohjolasta. Kuvat eivät kuitenkaan vastanneet seurueen odotuksia lainkaan. Kouluaikojen mielikuvissa alue oli ollut autio ja tyhjä sekä kasvillisuudesta että ihmisasutuksesta (Hayward 1892, 10, 15, 24). Vierailunsa aikana Hayward kävi paikallisessa kirkossa, jossa osallistujat veisasivat suloisen haikeita virsiä. Matkaoppaassaan hän kuvaili kirkkorakennusta ja sen viereen rakennettua kellotornia. Jälkimmäinen oli ”turhan suuri ja kaikkea muuta kuin taiteellinen” (Hayward 1892, 26). Paluumatkinsa amerikkalaiset tekivät Oulun kautta, mutta tällä kertaa heitä kuljettava höyrylaiva pysähtyi Kemijoen varteen. Siellä paikalliset naiset kantoivat käsin brodeeratuissa esiliinoissaan puita höyrylaivaan. Naisten ”ristipistokirjonta” oli kaunista ja Hayward kuvaili, miten naiset keskittyivät sen tekoon pimeinä talvi-iltoina. Oulun kauniit rakennukset, leveät ja

puhtaat kadut sekä yleinen vaurauden ilmapiiri tekivät amerikkalaiseen matkustajiin vaikutuksen.

Matkaoppaassaan Hayward (1892, 28) mainitsi, että Oulu oli tunnettu Suomen suurimmasta nahkatehtaasta, laivanrakennuksesta sekä puutavaran ja tervan ulkomaankaupasta. Hän liitti mukaan kuvauksen paikallisesta kalastuksesta ja mainitsi, että Suomen joissa oli runsaasti kaloja. Oulu oli niin viehättävä, että Hayward olisi mielellään viettänyt siellä enemmänkin aikaa, mutta matka jatkui höyrylaivalla kohti seuraavaa etappia. Seurue pysähtyi ”Muhus”-nimisessä paikassa, joka lienee ollut Muhos. Siellä kävi ilmi, että paikalliset puhuivat ainoastaan suomea, mutta ranskaa osaava suomalainen oli saapunut paikalle parin mailin päästä kuultuaan, että ”Muhukseen” oli tulossa amerikkalaisia. Näin hän pystyi kommunikoimaan yhdysvaltalaisen seurueen kahden ranskaa hallitsevan jäsenen kanssa.

Seuraavaksi amerikkalaiset matkasivat hevoskärryillä Paasoon. Siellä he yöpyivät paikallisen herrasmiehen luona, joka oli ystävälliseen suomalaiseseen tapaan kutsunut seurueen luokseen. Amerikkalaiset olivat samaa mieltä siitä, että ”tällaista vilpítőntä ystävällisyyttä tuskin tapasi missään muualla maailmassa” (Hayward 1892, 33).⁵³ Paaso, jossa matkaajat yöpyivät, oli joen toisella puolen Vaalasta, josta matka jatkui höyrylaivalla kohti Kajaania (tekstissä ”Kajana”). Siellä äitimäiset iäkkäät rouvat tekivät kaikkensa, jotta amerikkalaisilla olisi mukavaa. Seurue oli ihastuksissaan kaupungin kauniista sijainnista ja halusi jäädä sinne mahdollisimman pitkäksi aikaa. Haywardin (1892, 35) mukaan paikalliset suomalaiset kutsuivat ”Ulea”-järveä putouksineen ”Suomen Niagaraksi”.⁵⁴ Kajaanissa amerikkalaismatkaajat kokeilivat koskenlaskua, ja jännittävä kokemus teki heidät jopa hieman hysteerisiksi. Paikallisista nähtävyyksistä Hayward mainitsi Kajaanin linnanrauniot. Kajaanin linna oli otettu käyttöön jo vuonna 1610 vaikka sen rakentaminen oli jatkunut vuoteen 1620 asti. 1620–1640-luvuilla sitä oli käytetty vankilana.

53 ”such disinterested kindness could hardly be met with anywhere else in the world”

54 ”the Niagara of Finland”

Ruotsissa syntynyt historioitsija, Uppsalan oikeustieteen professori Johannes (Haywardin mukaan ”John”) Messenius oli ollut siellä vankina vuosina 1616–1635. Häntä epäiltiin muun muassa maanpetturuudesta (ks. esim. Luontoon.fi, ”Kajaanin linnan historia”).

Kajaanin yhteydessä esiin tuli myös *Kalevala* ja sen sankari, ”Wainamoinen”. Hayward viittasi erään professori Lathamien lausahdukseen, jonka mukaan ei kukaan molemmat runokokoelmat lukenut voinut epäillä *Kalevalan* vaikutusta Henry Wadsworth Longfellow’n runoelmaan *The Song of Hiawatha* (*Kalevala* ja *Hiawatha* -kiistasta lisää seuraavassa luvussa kaunokirjallisuuden käsittelyn yhteydessä). Hayward oli sitä mieltä, että Longfellow’n olisi pitänyt myöntää *Hiawathan* idean ja runomitän tulleen *Kalevalasta*. Itse asiassa Longfellow myönsi tämän päiväkirjamerkinnössään. *Kalevalaan* viitatessaan Hayward mainitsi, että se oli luokiteltu viidenneksi maailman mahtavimmista eepoksista. Vuoteen 1888 mennessä siitä oli tehty käännöksiä ”ruotsiksi, saksaksi, unkariksi ja ranskaksi”. Hän kertoi, että Ranska oli ylläpitänyt kääntäjää tukemalla hänen oleskeluaan Suomessa jopa 11 vuotta (Hayward 1892, 39). John Martin Crawfordin englanninkielinen *Kalevalan* käännös oli ilmestynyt neljän vuoden työlään tutkimisen tuloksena vuonna 1888. Hayward ilmoitti, että monet olivat yrittäneet kääntää runoelmaa ennen häntä, ja muun muassa Yalen yliopiston professori Porter oli onnistunut muutaman säkeen kääntämisessä. Haaste oli ollut kuitenkin niin suuri, että Porter oli luopunut jatkosta. Kajaanissa seurue vieraili talossa, jossa Elias Lönnrot (1802–1884) oli asunut valmistellessaan *Kalevalaa* julkaisukuntoon (Hayward 1892, 40). Amerikkalaiset vierailijat lahjoittivat kajaanilaisille *Kalevalan* englanninkielisiä versioita.

Haywardin matka jatkui ”Idensalmen” (Iisalmen) kautta Kuopioon. Kaupungin asukasluku oli tuolloin 8 000. Kuopion kaduista Hayward mainitsi sen, että ne olivat leveitä ja puhtaita ja kaupungin keskustaa koristi pieni, varjoisa puisto. Tämän alueen hevoset olivat kuulemma kuuluisia ja haluttuja nopeita ravureita, joita venäläiset, suomalaiset ja jopa englantilaiset havittelivat omikseen.

Kuva 7: Imatrankoski, n. 1890–1900 (”The rapids from the bridge. Imatra, Russia, i.e. Finland”). Library of Congress.

Seuraavat etapit olivat Savonlinna, josta Hayward (1892, 44–45) kirjoitti, ettei se ollut kovin viehättävä muuten kuin sijaintinsa puolesta ja Punkaharju (Haywardin tekstissä ”Nyslott”), jossa neljän mailin ajomatka hotellista saaren kärkeen ja takaisin tuoksuvien mäntyjen reunustamaa tietä pitkin teki matkustajiin ikimuis-toisen vaikutuksen. Punkaharjulta palattiin Savonlinnaan ja sieltä matka jatkui Lappeenrantaan (tekstissä ”Villmanstrand”), jossa seurue vieraili keisarintalossa. Keisarillisen seurueen vieraillessa kaupungissa se toimi Venäjän keisarin virallisena asuinpaikkana vuodesta 1885 alkaen.

Imatran ”putouksia” Hayward suositteli kaikille Suomeen matkaaville. Kyseessä oli Imatrankoski, jota kutsuttiin Euroopan Niagaraksi. Haywardin mielestä se oli mahtava näky. Vesi syöksyi ”nuolen nopeudella” ja sen vaihtuvat värit olivat upeat; Haywardin mukaan kukaan taidemaalari ei onnistuisi tuomaan esiin veden eri vihreitä sävyjä. Paras kuvaus näistä maisemista löytyi Haywardin mukaan

Kalevalasta, josta hän lainasi säkeen matkaoppaansa tekstiä elävoitämään. Säkeessä ”Wainamoinen” soitti maagista ”taikaharppuaan” (Hayward 1892, 49).⁵⁵ Kyseessä oli tietenkin kantele. Imatralla englantia puhuva suomalainen tarjoilija kuuli lainauksen *Kalevalasta* ja pyysi teosta lainaksi. Ruokailun päätyttyä muut tarjoilijat kerääntyivät kiinnostuneina lukijan ympärille (Hayward 1892, 50). Hayward (1892, 51) kehui suomalaisia insinöörejä ja kertoi myös, että aluetta ympäröivä maisema saattaisi kenen tahansa taiteilijan hurmioon.⁵⁶

Imatrankoskelta matkaa jatkettiin kohti Viipuria. Matkan varrella amerikkalaiset ihailivat pittoreskejä taloja, joista kaunein oli Venäjän ulkoministerin, M. De Giersin koti. Ulkoministeri istui talonsa verannalla nauttien kesälomastaan (Hayward 1892, 52). Seurue toteasi 17 000 asukkaan Viipurin viehättäväksi ja erityisesti kaupungin ulkopuolella olevaa *Mon Repos* -puistoa ihailtiin. Linnasaaren yksityisomistuksessa olevassa puistossa oli kanteletta soittavan Väinämöisen patsas, ”Väinämöisen laulu” tai ”Kanteletta soittava Väinämöinen”, jonka Johannes Takanen oli veistänyt alkuperäisen, tuolloin jo tuhotun Väinämöisen patsaan tilalle. Se oli vihitty vuonna 1873. Viipurissa amerikkalaisille tarjoutui tilaisuus tervehtiä keisarillista pariskuntaa, joka oli tuolloin vierailulla kaupungissa. He olivat matkalla Lappeenrantaan (Hayward 1892, 54). Haywardin matka sen sijaan jatkui kohti Pietaria.

Suomi mainittiin Pietarin yhteydessä Isabel Hapgoodin matkaoppaassa. Hapgood kertoi, miten Nevsky Prospekt -kadun varrella oli sijainnut yksi Pietarin alueen suomalaisten asuttamista neljästäkymmenestä kylästä. Toisen kerran Suomi mainittiin Pietarin eteläpuolella sijaitsevan suosituksen venäläisen kesäpaikan Tsarskoje Selon (suomeksi Tsaarin kylä) kuvauksen yhteydessä. Hapgoodin mukaan kylän nimi tuli suomalaisesta sanasta *saari*, joka tarkoitti ’maatilaa’. Asiantuntijan roolissaan Hapgood valisti lukijoitaan siitä, miten Pietari Suuri oli rakennuttanut maatilan paikalle yhden monista kesäpaikoistaan, koska Pietarin alue oli kovin kostea kun taas

55 ”his magic harp”

56 ”wild with rapture”

Tsaarin kylässä ja Pietarin Suomen-puoleisella alueella ilmasto oli kuivempi. Lisäksi Hapgood kertoi, että suomalaisten kesäpaikoissa ei juurikaan ollut hotelleja, joten siellä oli majoituttava majataloihin, kun taas Tsaarin kylässä oli tarjolla sekä majataloja että hotellimajoitusta. Pääsiäisen vieton kuvauksen yhteydessä Hapgood mainitsi pienet suomalaiset pulskat ja punaiset papukaijat sekä suomalaiset jääkelkat; koska Suomi ei ole tunnettu papukaijoista, on mahdollista, että Haywardin näkemät linnut olivat papukaijoja hieman muistuttavia punarintaisia taviokuurnia. Teoksessa mainittiin myös Suomen harmaa ja punainen graniitti (Hapgood 1895, 22, 37, 52, 58, 101, 107).⁵⁷ Kuten aiemmin on todettu, myös Baird ja Proctor ihailivat Suomen graniittia.

Haywardin lisäksi Taylor oli yksi niistä harvoista amerikkalaisista, joka kierteli Suomessa muuallakin kuin Turussa ja Helsingissä. Teoksessaan *Northern Travel: Summer and Winter Pictures, Sweden, Denmark and Lapland* ([1857] 1881) hän esitti Lapin alueen ominaispiirteiltään ainutlaatuisena. Kuvauksissaan Taylor ihmetteli taivaan värejä ja pimeyttä sekä sisällytti niihin yksityiskohtaisia selityksiä majataloista, pulkista ja poroista. Taylor aloitti matkansa Lyypeksistä, josta hän suuntasi Tukholmaan valmistautuakseen siellä varsinaiseen pohjoisen kiertueeseensa. Lapissa hänen vierailukohteitaan olivat Ruotsin ja Suomen raja-alueella Haparanda, Torneå, Jokijalka, Kihlangi, Parkajoki, Muoniovara, Muonioniska, Lippajärvi ja Muonio sekä Norjan puoleinen Kautokeino. Paluumatkansa hän teki omia jälkiään seuraten (Muoniovara, Jokijalka, Torneå, Haparanda).

Northern Travel -kirja sisältää myös jonkinlaisen, niukan ja paikoittain virheellisen suomen kielen sanaston. Sanat ovat siinä muodossa kuin miltä ne mahdollisesti amerikkalaisvieraan korviin kuulostivat ja sisältävät ikään kuin kirjoitusasuun liitetyt lausumisohjeet. Sanasto, joka paikoin on nykysuomalaiselle kovin kummallinen, sisältää mahdollisesti pohjoisen paikallismurretta ja saamen kielen sanoja. Esimerkkinä voidaan mainita, miten Taylorin

57 "plump little red Finland parrots"

pienimuotoisessa sanastossa *leipä* oli *leba* ja *immediately* oli käännetty *varsin*; muuten hän oli liittänyt sanastoon numerot yhdestä kymmeneen ja muutaman ruokatarvikkeen, kuten maidon. *Voi* oli kirjoitettu *voy* ja *hyvä* on sanastossa *hüva*. Muita mukana olevia, matkustajille mahdollisesti tarpeelliseksi katsottuja sanoja olivat *sänky* (*sängu*) ja *tuli* (*valkär*). Huvittavista muodoista esimerkkeinä ovat muun muassa *how much*, joka oli käännetty *guinga palia?* ja *drive on!*, jonka käännös oli *ayò perli!* tai numerot, jotka ovat kirjoitusasussa *ix, cax, kolma, nelia, viis, oos, settima, kahexa, öhexa, kiumene* (Taylor 1881, 85–86). Eipä sanastoon paljon muuta ole mukaan otettukaan. Ilmeisesti oli katsottu, että näiden sanojen ja lausahdusten avulla matkaaja pärjäsi Suomessa vierailunsa ajan.

Laatokkaa kuvaavassa artikkelissaan Taylor mainitsi pysähtyneensä ”Serdopolissa” eli ”Sordovalassa”, kuten hänen mukaansa paikkaa kutsuttiin suomeksi. Laatokan Karelian Sordovala (Sortavala) sijaitsee noin 135 kilometrin päässä Joensuusta ja oli liitetty Suomen suuriruhtinaskuntaan vuonna 1812. Taylorin vieraillessa siellä kaupungin kadut olivat ”epätasaisesti päällystettyjä” ja likaisia. Katuja reunustavat kaupat myivät alkeellista rautatavaraa, voimakkaasti haiskahtavaa suolakalaa ja leipää. Kaupungissa oli lisäksi yksi kelloseppä ja paperikauppa, josta löytyi kyniä ja suomalaisia kalentereita. Juomaloissa oli tarjolla ylenmäärin kvassia ja vodkaa.⁵⁸ Kvassi oli alueen erikoisuus, fermentoitu viljapohjainen, hieman olutta muistuttava vähäalkoholinen juoma. Väriltään se oli vaaleanruskeaa, hieman sameaa ja sen maku oli makean hapan. Sitä voitiin maustaa marjoilla tai hedelmillä sekä yrteillä tai hunajalla. Sortavalan kaupunki, kuten Taylor totesi, oli pieni ja syrjäinen, mutta sieltä löytyi kolmen eri ”rodun” edustajia, jotka puhuivat eri kieliä. Hallitus oli venäläinen, suurin osa asukkaista suomalaisia ja ruotsia puhuivat vain muutamat ylimystön edustajat. Taylorin mukaan kaupunki oli perustettu noin 1640 (oikeasti 1632; kaupunkioikeudet Sortavala oli saanut 1646) ja epäilemättä sen historia

58 ”roughly paved”; ”qvass and vodki”

oli paikallisille asukkaille tärkeä. Taylor (1864, 530) ei kuitenkaan katsonut kaupungin historian kiinnostavan lukijoitaan, joten näin hän omien sanojensa mukaan välttyi vaivalloiselta tutkimustyöltä.

Muiden 1800-luvun amerikkalaisten vierailut olivat lyhyitä rannikkokaupunkeihin tutustumisia. Syynä matkojen keskittymiseen rannikolle oli tietysti se, että alukset pysähtyivät satamiin vain lyhyiksi ajoiksi, joten matkustajilla oli mahdollisuus pikaisesti tutustua vain Turkuun ja Helsinkiin ja niihinkin ainoastaan noin päivän ajan. Tästä johtuu, että myös maisemakuvaukset haettiin kaupunkien tuntumasta. Joistakin matkakertomuksista välittyy kirjoittajien hämmennys siitä, miten tätä välimaastoa tulisi kuvata tai mistä löytää kirjoitusaiheita. Amerikkalaisten pintapuolinen Suomen tuntemus johti siihen, ettei uusia kohteita keksitty eikä kerrottavaa juuri löytynyt tunnetuimpien nähtävyyksien kuvausten lisäksi. Näin ollen kuvaukset olivat saman toistoa teoksesta toiseen eikä niiden joukosta nouse esiin mitään kovinkaan erikoisia tai yllättäviä juuri Suomea kuvaavia piirteitä. Jotta kertomuksista saatiin kiinnostavampia, niihin liitettiin kuvauksia hautajaiskulkueista ja kiihkeistä ajomatkoista kivikaduilla kopisevilla ajoneuvoilla.

1800-luvun matkakertomuksista käy kuitenkin selväksi se, miten kaupunkien ja Suomenlinnan historialla oli tärkeä merkitys nuorista Yhdysvalloista tuleville matkustajille. Luontoa kuvatessaan amerikkalaiset ihailivat Suomen järvimaisemaa, joka koettiin yhtenä Suomen erikoisuutena, vaikka se nähtiinkin samankaltaisena St. Lawrencen alueen maisemien kanssa. Lisäksi matkaajat ihailivat modernia pääkaupunkia, sen arkkitehtuuria ja leveitä katuja. Myös yliopistoa arvostettiin ja suomalaisten kirkot toimivat osoituksena kansalaisten uskonnollisuudesta. 1800-luvun amerikkalaisten matkakirjoitusten kaupunkikuvista – kuten ihmiskuvauksista – puuttui silti suurimmilta osin kontekstualisointi. Niissä mainittiin esimerkiksi Turun palo sen syytä ja seurauksia kuitenkin sen enempää tutkimatta. Samoin Helsingin katukuvaa ihasteltiin, mutta sen modernisointiin liittyviä motiiveja ja tavoitteita ei kuvauksissa pohdittu. Matkaajat tekivät johtopäätöksiä pintapuolisten havaintojen perusteella, jotka nekin usein pohjautuivat aiemmin julkais-

tuihin yleistyksiin. Amerikkalaiset ihailivat Suomen autonomiaa ja suomalaisten kykyä itsenäiseen valtiolliseen hallintaan, vaikka suuriruhtinaskunta oli osa Venäjää; tilanteen mahdollisia haasteita ja Venäjän alaisena suuriruhtinaskuntana toimimisen ongelmia ei teksteissä kuitenkaan käsitelty. Näin amerikkalaisten matkaajien 1800-luvun Suomi-kuvat jäivät pinnallisiksi yleistyksiksi.

Tekstuaaliset muotokuvat suomalaisista

Kuten kirjallisuudentutkijat ovat osoittaneet, matkailuaiheisissa kirjoituksissa luotiin usein kuvaa vieraasta, ”toisesta” (*Other*), kuvailemalla ihmisten ulkoista olemusta ja vaateetusta. Tutkija Susan Van Zyl (1998, 92) väittää, että brittiläisissä koloniaalisissa matkakertomuksissa oli hyvin yleistä keskittyä vierasmaalaisten fyysisen ulkonäön kuvaamiseen. Usein tällaisissa ihmiskuvauksissa, kuten tutkija Mary Louise Pratt (2001, 133) osoittaa, vierasta tutkittiin ilman varsinaista kosketusta häneen. Monissa matkateksteissä kuvattiin ympäröivää maisemaa, josta ihmiskuvaukset oli irrotettu ikään kuin erillisiksi tekstuaalisiksi muotokuviksi. Samaan kirjoitusstrategiaan liittyivät myös tapojen ja käyttäytymisen kuvaukset (Pratt 2001, 136, 142, 146). Näin ollen matkaajien havainnointikohteet ja dokumentoinnin strategiat noudattivat tyypillisesti niitä periaatteita ja tieteellisiä menetelmiä, joita oli kehitetty 1800-luvun aikana muun muassa antropologisessa, vieraisiin kulttuureihin kohdistuneessa kenttätutkimuksessa. Historiallisesti antropologia oli tieteenalana kehittynyt yhtä aikaa 1800-luvun länsimaiden imperialistisen toiminnan kanssa. Tietämättään ja usein tahtomattaan antropologit osallistuivat kolonialistisen vallan vahvistamiseen tuottamalla hallintaan tarvittavaa tietoa valtakoneiston hyödyksi (ks. esim. Metcalf 2018).

Amerikkalaisten 1800-luvun matkailijoiden kertomuksissa suomalaisia analysoitiin tietyn välimatkan päästä niin, että havainnoijan katse kohdistui havainnointikohteen käyttäytymiseen, tapoihin, fyysiseen ulkonäköön ja vaatteisiin. Ainoat kosketukset paikallisiin

jäivät usein pinnallisiksi tervehdyksiksi. Tämäkin oli mahdollista vain niiden matkustajien kohdalla, jotka osasivat muutaman sanan suomea. Esimerkiksi Bayard Taylorin sanavarasto koostui muutamista kohteliaista tervehdyksistä. Sanakirjan avulla hän pystyi jotenkin kommunikoimaan paikallisten kanssa, mutta myönsi, ettei hän ymmärtänyt suomea, vaan ainoastaan hahmotti kielen musiikkaisuuden. Kielitaidottomuudestaan huolimatta hän kuitenkin oli valmis toteamaan, että suomalaisten kommentit olivat hyvin teräviä ja älykkäitä (Taylor 1864, 531).⁵⁹

Toinen mahdollisuus keskusteluun paikallisten kanssa oli palkata tulkki, joka osasi joko englantia tai ranskaa. Näin teki muun muassa Harriet Cornelia Hayward. Kuten monet muut amerikkalaiset, Hayward oli ihmeissään suomalaisten kielitaidosta, muun muassa sujuvasta englannin kielen hallitsemisesta. Siitä huolimatta kommunikaatio ja kontakti suomalaisten kanssa oli lähes aina vähäistä tai ainakaan matkakertomuksista ei käy ilmi läheisten suhteiden solmiminen amerikkalaisten ja suomalaisten kesken. Etäisten, sattunnaisten ja ohimenevien havaintojen perusteella monet matkajat yleistivät muotokuvansa, käsityksensä ja johtopäätöksensä suomalaisista. Esimerkiksi Hayward kertoi, että suomalaiset ja ruotsalaiset olivat tunnettuja merimiehinä ja pilotteina, alusten ohjaajina, koska heillä oli tarvittavaa kokemusta ja varovaisuutta, jotka takasivat sen, että alukset pystyivät välttämään karikot.

Suomalaismiesten fyysisen olemuksen kuvaaminen oli yleisempää kuin naisten kehon kuvaaminen. 1800-luvulla naisen vartalon katselu ja siitä julkisten havaintojen tekeminen ei ylipäätään ollut sopivaa käyttäytymistä. Sen sijaan miesten ulkonäköä oli helpompaa, soveliaampaa ja yleisesti hyväksyttyä tarkkailla. Miehet olivat helpommin julkisen katseen saavutettavissa työskennellessään laivoissa, ajureina tai oppaina kun taas naisten toiminta-alueen muodostivat yksityisemmät sisätilat. Poikkeuksena olivat matkateksteissä kuvatut torimyyjät, joista monet olivat naisia. Frances Willardin

59 "I could understand nothing of the Finnish tongue except its music; but it was easy to perceive that the remarks of the crowd were shrewd, intelligent, and racy."

Suomi-kuvista löytyy myös havaintoja hienostuneista helsinkiläisistä ja tanssivista turkulaisista naisista.

Matkakirjoituksissa yleisesti käytetty strategia oli vertailu, joka tulee esiin niin kaupunki-, maisema- kuin ihmiskuvauksissakin. Teksteissä suomalaisia verrattiin usein joko amerikkalaisiin tai Suomen lähinaapureihin, ruotsalaisiin tai venäläisiin. Kuva suomalaisista pohjautui näin niin eroavaisuuksien kuin yhtäläisyyksien hakemiseen. Käsitukset perustuivat usein yleistyksiin ja stereotyyppisiin määrittelyihin, ja esiin nousevat arvomaailmat liitettiin kansalaisten luonteenpiirteisiin. Näin tavoiteltiin yhtenäistä kuvaa siitä, millaisia suomalaiset ”todellisuudessa” olivat. Tekstuaalisissa muotokuvissa suomalaisten joukko eli ”he” olivat tietyn etäisyyden päässä tutkivasta yksilöstä eli kirjoittajasta jopa silloin, kun havaittavan ja havannoitsijan välillä oli todettavissa yhteisiä piirteitä. Lähes kaikissa kirjoituksissa, joissa puhuttiin suomalaisista tai heidän ”rodustaan”, luotiin käsitys paikallisista yhtenäisenä ryhmänä enemmän kuin yksilöinä, vaikka usein satunnaiset yksilöt saivatkin kuvauksissa edustaa laajempaa yhteisöä.

Yhtä lailla niin amerikkalaiset miehet kuin naisetkin rakensivat ihmisistä tekstuaalisia muotokuvia, joissa kuvauksen kohteena olivat ajan rotuoppien mukaisesti erityisesti suomalaisten (miesten) fyysiset piirteet. Vaikka suomalaisten monesti katsottiin omaavan ihanteelliset piirteet, joissakin tapauksissa heidän fyysisen olemuksensa luonteenomaisia piirteitä katsottiin olevan idealisoitujen rotupiirteiden sijaan litteä naama ja kuopalla olevat posket. Heidän ”rodullinen” luokittelunsa oli usein epämääräistä ja heihin liitettiin joskus jopa täysin vastakohtaisia määreitä. Sekavissa rotumääritelmässä suomalaisten joskus kerrottiin kuuluvan germaaneihin, joskus heidän taas sanottiin olevan aasialaista alkuperää. Joidenkin antropologien mukaan suomalaiset eivät kuuluneet lainkaan Euroopan ”valkoiseen rotuun” (Kemiläinen 1998, 12). Kreivi A. De Gobineun vaikutusvaltaisessa teoksessa eriarvoisista roduista suomalaisten todettiin olevan ”keltaisia alkukansalaisia”. Välillä De Gobineu totesi suomalaisten olevan rodullisesti hierarkioiden alinta tasoa, välillä taas niiden huipulla. Hänen neliosainen teoksensa julkais-

tiin Ranskassa vuosina 1853–1855 ja siinä fyysiset piirteet kytkettiin ”rodullisiin” luonteenominaisuuksiin. 1800-luvun rotuteorioiden mukaisesti fyysisiin ominaisuuksiin liitettiin näin mutkattomasti oletuksia luonteenpiirteistä, joskus jopa määritelmiä ”rodullisesti” tyypillisistä tavoista. Suomalaisiin kuten moniin muunmaalaisiin-kiin liitetyt ”rodulliset” mielikuvat ja asenteet olivat siis usein risti-riitaisia. (Lisää aiheesta, ks. Kemiläinen 1994, 139–144.)

Kirjassaan *The Midnight Sun* (1886) James Monroe Buckley selitti, että suomalaiset edustivat sitkeää ”rotua”. Lisäksi hän kertoi asian-tuntevaan sävyyn, miten suomalaisten ja venäläisten välillä ei ollut mitään rodullista sukulaisuutta eikä juuri edes sympatiam (Buckley 1886, 138).⁶⁰ Buckleyn mukaan suomalaiset olivat saapuneet asutta-malleen alueelle alun perin Altai-vuorilta matkustaen Venäjän läpi ja jättäen uudisasukkaita jälkeensä, asutettuina hajalleen sinne ja tänne.⁶¹ Hänen käsityksensä mukaan samaan ”rotuun” suomalaisten kanssa kuuluivat unkarilaiset, virolaiset ja lappalaiset, jotka olivat saapuneet Suomeen muita kansoja ennen (Buckley 1886, 138).

Samansuuntaisen käsityksen esitti Taylor oppaassaan *Northern Travel* (1881), jossa suomalaisille on omistettu kokonainen luku. Siinä hän kuvasi Lapissa asuvia suomalaisia, jotka Taylorin mu-kaan selkeästi erosivat ruotsalaisista. Kansalaisten kesken ei ollut minkäänlaista rodullista assimilaatiota, joten heidän fyysiset piir-teensä ja luonteenominaisuutensa olivat hyvinkin erilaiset. Taylorin ensivaikutelma suomalaisista oli se, että heiltä puuttui ruotsalais-ten rehellisyys ja avoimuus, mutta he olivat omaperäisempiä ja kuvauksellisempia. Hän väitti, että suomalaiset olivat ”poissulke- via” ja ”sisäänpäinlämpiäviä”,⁶² millä hän todennäköisesti viittasi suomalaisten eristyneisyyteen ja keskinäiseen yhteenkuuluvuuteen. Taylorin mukaan suomalaisten avioliitot ruotsalaisten ja venäläisten kanssa olivat harvinaisia, mikä johtui suomalaisten vastenmielisyy-destä molempia naapureitaan kohtaan. Luonteeltaan suomalaiset

60 ”the home of a hardy race, between which and the Russian people there is no affinity, and little sympathy”

61 ”They passed *through* Russia, leaving scattered settlers here and there.”

62 ”exclusive”; ”clannish”

olivat ruotsalaisia temperamenttisempia, kiihkeämpiä ja heidän kansallistunteensa oli syvälle juurtunut, Taylor totesi (1881, 155).

Taylorin käsitykset suomalaisista ja varsinaisista lappalaisista olivat melko sekavia. Hänen kuvauksessaan pohjoisen asukkaista heillä oli vieläkin havaittavissa erikoispiirteitä kaukaisesta aasialaisesta alkuperästään, samoin kuin heidän sukulaisillaan, unkarilaisilla. Havaintojaan hän tarkensi selittämällä, että lappalaisissa tuskin oli enää mongolialaista verta ja että ainoa piirre, jossa he edelleen muistuttivat ”eskimoita”, oli heidän likaiset elintapansa. Toisaalta taas suomalaisten tavoista heijastui heidän henkinen ja moraalinen ”luonteensa” mistä näkyi, miten sivistyneitä suomalaiset olivat. Näsbysssä, Suomen ja Ruotsin rajalla, Taylor taas havainnoi, että vaaleahiuksisia, sinisilmäisiä, ovaalikasvoisia, hoikkia ja suoraselkäisiä asukkeja ei näkynyt Suomen puolella. Tämä poikkeaa muiden amerikkalaisten havainnoista, joiden mukaan suomalaiset rannikkokaupunkien asukkaat vastasivat kyseistä kuvausta. Taylor kuitenkin näki Lapin suomalaiset piirteiltään itämaisina, ei eurooppalaisina: he olivat ”kuutio/neliökasvoisia, tummasilmäisiä, matalaotsaisia” ja heillä oli ”korkeat poskipää, neliömäinen, vahva leuka, täyteläiset mutta kiinteät huulet, matala, leveä otsa, tummat silmät ja hiukset ja tummemmat, lämpimämmän punaiset posket kuin ruusunpunaisilla ruotsalaisilla”. Jopa heidän liikkeissään oli havaittavissa ”itämaista tulta ja lämpöä” (Taylor 1881, 70, 155–156).⁶³ Naisten kirkasväriset huivit ja heidän tapansa solmia ne otsan päälle ja leuan alle muistuttivat Tayloria armenialaisten naisten pukeutumisesta ja hän ihmetteli sitä, että näin kylmältä vyöhykkeeltä löytyi itämaista tuntua.

Taylor tarkensi vielä, että vaikka suomalaiset olivat hieman ruotsalaisia lyhyempiä, heidän fyysisessä voimakkuudessaan ei ollut havaittavissa huonommuutta. Monien miesten ”pituus, voima ja mit-

63 ”The blue eyes and fair hair, the lengthened oval of the face, and slim, straight form disappear. You see, instead, square faces, dark eyes, low foreheads, and something of an Oriental fire and warmth in the movements.”; ”high cheek-bones, square, strong jaws, full yet firm lips, low, broad foreheads, dark eyes and hair, and a deeper, warmer red on the cheeks than on those of the rosy Swedes”

tasuhteet” olivat ”suurenmoiset” (Taylor 1881, 70, 155–156).⁶⁴ Lapin suomalaiset omasivat siis ihanteellisen maskuliinisuuden piirteitä. Luonteeltaan he olivat kuitenkin ”kiivaita” ja alttiita liioitteluun (Taylor 1881, 156).⁶⁵ Lappalaiset olivat Taylorin mukaan taikauskoi-
sia, mikä johtui heidän matalasta koulutustasostaan. Lappalaisten ”kirous” oli juoppous, mutta se oli vähentynyt samoin kuin siitä joh-
tunut rikollisuus. Esimerkkeinä hän kertoi, miten vielä muutamaa vuotta aiemmin muoniovaaralainen nainen oli yrittänyt myrkyttää appensa ja kuinka aiemmin juopuneiden suomalaisten kuoliaaksi jäätyminen oli ollut melko yleistä (Taylor 1881, 156–157).

Vaikka Taylor teki selvän eron suomalaisten ja lappalaisten välil-
le jopa vertaamalla heitä toisiinsa, hän huomautti, että heidän sa-
manlaiset fyysiset piirteensä ja samanlainen kielensä kertoivat
etnologisesta yhteenkuuluvuudesta. Sen sijaan ulkoisessa olemuk-
sessa ja fyysisessä kestävyudessa oli nähtävissä eroavaisuuksia, joi-
den Tayloria tiedottanut paikallinen herra Von Buch oli kertonut
johtuvan suomalaisten tavasta käydä ”höyrykylvyssä” (Taylor 1881,
135; lisää suomalaisten höyrykylvyistä alaluvussa ”Suomalaisia eri-
koisuuksia”).

Taylor sai suomalaisista ja lappalaisista tietoa myös herra Wolleyl-
ta, joka oli asunut Lapissa kolme vuotta. Paikallisten asiantuntijoi-
den lisäksi Taylor yhdessä seurueensa jäsenten kanssa teki havain-
toja ja johtopäätöksiä itse tapaamistaan Lapin asukkaista. Hän
vakuutti, että suomalaiset olivat ”rehellisiä ja kunniallisia” ja ”kiih-
keästä eläimellisestä intohimostaan” huolimatta ”siveellisiä”. Suo-
malaisilla rakastavaisilla oli tapana ”kääriytyä yhteen”, mutta siitä
huolimatta heidän keskuudessaan ei juurikaan ollut avioliiton ulko-
puolisia lapsia (Taylor 1881, 158–159).⁶⁶ Sukupuolten välisissä suh-

64 “many men of splendid stature, strength, and proportion”

65 “They are passionate, and therefore prone to excesses.”

66 “universally honest and honourable”; “[–] notwithstanding physical signs which denote more ardent animal passions than their neighbors, they are equally chaste, and have as high a standard of sexual purity. Illegitimate births are quite rare, and are looked upon as a lasting shame and disgrace to both parties. The practice of ‘bundling’ which, until recently, was very common among Finnish lovers, very seldom led to such results, and their marriage speedily removed the dishonour.”

teissa suomalaiset vaikuttivat kovin ristiriitaisilta. Alastomat naiset ja miehet kylpivät keskenään ja naiset epäröimättä ”hankasivat, hieroivat ja kuivasivat” aviomiehiaan, veljiään ja jopa miespuolisia ystäviään. Sen sijaan suutelemista pidettiin ”törkeän säädyttömänä ja sopimattomana”. Herra Wolley kertoi suomalaisille, että Englannissa aviomiehet ja -vaimot suutelivat tavanomaisesti ja julkisesti. Siihen eräs nainen vastasi, että jos hänen miehensä yrittäisi samaa, nainen ”löisi häntä korville niin että se tuntuisi vielä viikon päästä” (Taylor 1881, 159).⁶⁷ Naisen kontrolloiva asenne ja valmius käyttää fyysisistä väkivaltaa miestään kohtaan poikkeavat ajan naisihanteen käsityksistä. Suomalaisten rodullisten ominaisuuksien, rakenteen, luonteenpiirteiden ja tapojen kuvaamisen lisäksi Taylor (1881, 155, 158–159) kehui kielen musikaalisuutta ja suomalaisten rakkautta runouteen, vaikkei hän Lapissa vieraillessaan kuullutkaan puhuttavan *Kalevalasta*.

Robert Bairdin mukaan suomalaiset sen sijaan olivat aasialaista alkuperää olevia fennejä (*Fenni*). Tämä nimitys oli yleisesti tiedossa niiden keskuudessa, jotka tunsivat roomalaisen historioitsija Tacituksen vuonna 98 ilmestyneen *Germania*-teoksen. Englanniksi teoksen käänsivät ainakin Alfred John Church ja William Jackson Brodrigg vuonna 1876. Tacitus tarkoitti fenni-nimityksellä epämääräistä koillis-Euroopassa elänyttä antiikin aikaista kansaa. Joidenkin tulkintojen mukaan hän viittasi tällä kaikkiin pohjoisen ei-germaanisiin kansoihin. Baird kuitenkin valisti lukijoitaan kertomalla, että hän katsoi fennien jälkeläisten, suomalaisten, muistuttavan kovasti ulkomuodoltaan ja tavoiltaan ruotsalaisia. Jopa alkoholinkäyttötavat olivat samanlaiset suomalaisten ja ruotsalaisten keskuudessa (Baird 1842, 332, 334).

67 “[– –] while both sexes freely mingle in the bath, in a state of nature, while the women unhesitatingly scrub, rub and dry their husbands, brothers or male friends, while the salutation for both sexes is an embrace with the right arm, a kiss is considered grossly immodest and improper.”; “A Finnish woman expressed the greatest astonishment and horror [– –] ‘If my husband were to attempt such a thing’, said she, ‘I would beat him about the ears so that he would feel it for a week.’”

Haywardin kuvauksissa suomalaiset olivat arjalaisia varhaisempaa rotua, koko Pohjois-Euroopan alkuperäiskansaa. Maan keski-osista löytyivät Euroopan ”puhtaimmat” suomalaiset: suomalainen fysionomia, temperamentti ja kieli ”kaikessa puhtaudessaan” eli kai lähinnä alkuperäisessä tai selväpiirteisimmässä muodossaan. Suomalaisten fysionomia oli Haywardin (1892, 63) mukaan epäilemättä mongolialainen ja temperamentti hitaasti kiihtyvä, mutta suutuessaan suomalaiset todistivat, etteivät he kuuluneet ”pelkureiden rotuun”.⁶⁸ He olivat tunnetusti sitkeitä, jääräpäisiä, vilpittömiä ja rehellisiä muiden kanssa asioidessaan. Suomalaiset olivat myös leppoisia, hyväsydämiisiä ja kaikin puolin ystävällisiä ja kansana progressiivisiä. Myös Hayward (1892, 63–64, 54) totesi Taylorin lailla, että suomen kieli oli hyvin musikaalinen.

Kommenteista käy ilmi, miten rotuteoriat ja käsitykset suomalaisten sukujuurista olivat todellakin hyvin sekavia. Siitä huolimatta esimerkiksi Isabel Hapgood venäläisellä torilla vieraillessaan oli vakuuttunut siitä, että suomalaiset erotti selkeästi venäläisistä erilaisten kasvonpiirteiden, ilmeiden, vaatteiden ja kielen perusteella. Niin ikään hän vakuutti lukijoilleen, että suomalaiset tunnisti erehtymättä etäisyyksienkin päästä (Hapgood 1893, 348–9).⁶⁹ Myös Edna Dean Proctor (1872, 4) painotti sitä, että vaikka suomalaisten erikoispiirteet olivat pitkälti kadonneet ruotsalaisten ja venäläisten kanssa solmittujen seka-avioliittojen myötä, saattoi suomalaiset ja jopa suomalaista syntyperää olevat tunnistaa selkeästi kuutiomaisesta muodosta, lyttynaamasta, kelmeän kalpeasta ihosta, korkeista poskipäistä, litteästä nenästä ja lyhyestä, kömpelöstä rakenteesta.⁷⁰ Rotuteorioihin ja niiden fyysisiin erontekoihin pohjaten venäläiset olivat tunnistettavissa pidemmiksi ja vaaleammiksi raskasjäsenisiin suomalaisiin verrattuna. Proctor tähdensi, miten ”aitojen” venäläis-

68 “the purest type in Europe”; “they are kind-hearted, and slow to anger, but if by unjust dealing their anger is aroused they speedily demonstrate the fact that they are not a race of cowards”

69 “unmistakably Finnish at any distance”

70 “square forms, flat faces, and sallow complexions [– –] high cheek-bones, depressed noses, and low, awkward figures”

ten piirteet olivat sopuisimmat ja heidän liikehdintänsä viehättävämpää ja ketterämpää kuin suomalaisten. Proctorille (1872, 4) kyseessä oli lopulta kuitenkin vain ”hienovivahteinen rodullinen” eroavaisuus.⁷¹

Kirjassaan *A Russian Journey* (1871) Proctor mainitsi esimerkkinä suomalaisista tapaamansa Volgaa pitkin matkanneen höyrylaivan suomalaisen kapteenin. Tämä kuului ”merimiehiksi syntyneiden rotuun” ja puhui melko hyvin englantia, jota oli oppinut matkallaan New Yorkiin (Proctor 1871, 114).⁷² Näin suomalaisen kapteenin ammatti esitettiin mutkattomasti rodullisena piirteenä, kun taas suomalaisten kielitaito tuli esiin useammassakin kertomuksissa.

Joissakin kuvauksissa myös suomalaisten uskonto ja tapakulttuuri yhdistettiin rotukategorioihin. Esimerkiksi Proctorin tietojen mukaan suomalaiset olivat luterilaisia ja heidän saamansa sivistys oli saksalaista alkuperää. Ja saksalaiset, kuten hän huomautti, olivat joka paikassa vaikuttavissa valta-asemissa (Proctor 1872, 5). Saksalaiset kuuluivat pohjoismaalaisten tavoin rotuhierarkioiden huipulle, joten sama uskonto ja sivistyneisyys kytkivät heidät suomalaisiin ja vahvistivat jo muodostettua kuvaa molempien kansojen idealisoidusta ”rodullisesta” valkoisuudesta.

Myös Baird (1842, 336) kuvasi tyypillisen suomalaisen lyttynämaisena, harmaasilmäisenä, pienikokoisena ja vantterana, suomalaisen miehen lisäksi ohutpartaisena. Bairdin ja Proctorin kuvaukset suomalaisten fyysisistä piirteistä eivät siis olleet kovinkaan imartelevia. Miehet eivät vaikuttaneet kovin maskuliinisilta, eivätkä naiset mitenkään erityisen viehättäviltä. Samalla kuvaukset lyhyistä, vantterista suomalaismiehistä loivat kuvaa uutterista työntekijöistä, jotka sopivat hyvin fyysisyyttä vaativiin kaivostöihin tai maanviljelyyn. Kuvaukset naisista antoivat niin ikään käsityksen fyysisesti vaativiin tehtäviin sopivista työntekijöistä ja usein heitä rekrytoitiinkin juuri

71 ”Ah, these subtle differences of race! The true Russian is taller, slenderer, fairer. His features are more harmonious, and his movements have a grace and agility to which the heavy-limbed Finn is a stranger.”

72 ”that race of born sailors, a Finn”

piioiksi eli kotiapulaisiksi (ks. esim. Virtaranta, Jönsson-Korhola, Martin & Kainulainen 1993, 15). Näin ymmärettynä kuvaukset ”pienistä lyttynaamoista” voi nähdä jossain määrin positiivisina, mutta ”rodullisesti” brittiläistä yläluokkaa perimältään vähäarvoisempina.

Kansojen ja ”rotujen” välisessä vertailussa suomalaisten fysiomiiaa kuvattiin negatiivisesti, mutta toisaalta suomalaisista yleisesti muodostettu käsitys oli monin puolin parempi kuin kuva venäläisistä. Joskus venäläisten vaikutus suomalaisiin todettiin jopa haitalliseksi. Esimerkiksi John S. Maxwell (*The Czar; His Court and People*, 1848) totesi tyyliä Suomea kuvaavan jaksonsa päätteeksi, että suomalaiset alkoivat muistuttaa ulkomuodoltaan ja käytökseltään venäläisiä. Tämä ilmensi Maxwellille suomalaisten taantumista ja rappiota.⁷³ Hän meni arvioinnissaan niin pitkälle, että katsoi itäsuomalaisten ajautuneen venäläisvaikutuksen alaisuudessa sivistyksestä barbaarisuuteen (Maxwell 1848, 83).⁷⁴

Varsinaisen Venäjän alueella asuvat suomalaiset taas saatiin kokea edustuskelpoisina niin fyysisen olemuksensa kuin sivistyneisyytensä ja älykkyytensä puolesta. Esimerkiksi Proctor kertoi, että hän tapasi Venäjällä höyrylaivan kapteenin lisäksi hotellia pitävän suomalaisen. Hotellin sängyt olivat loisteliaampia ja hotellissa tarjoiltu ruoka herkullisempaa kuin missään muualla Venäjällä (Proctor 1871, 118). Samoin Edmund Noble antoi erittäin positiivisen kuvan suomalaisesta Tor Agnokista, jonka hän tapasi vieraillessaan Laatokan alueella, Schlüsselburgin (Pähkinälinna) kaupungissa. Hän kertoi, että Tor oli puhdasverinen suomalainen, joka kuului Tavastian eli hämäläisten sinisilmäiseen sukuhaaraan. Muista suomalaisista poiketen hän oli huomattavasti pidempi ja hänen lyhytkalloisuutensa olisi Noblen (1886, 799) mielestä hyvinkin voinut kiinnostaa antropologeja.⁷⁵ Luonteeltaan Noble (1886, 799) totesi

73 ”an extraordinary instance of the degradation of the people”

74 ”the Finns of the east have passed from a state of comparative civilization to a state of barbarism”

75 ”A Finn of the purest blood, he belonged to the Tavast stock of blue-eyed fatalists, towered nearly a foot and a half above the men of his own race, and had a brachycephalic head that would have delighted an anthropologist.”

hänen olevan älykäs ja yritteliäs. Tor oli rakentanut itselleen viihtyisän asunnon ja illat hän vietti keskustellen paikallisen pormestarin kanssa suuriruhtinaskunnan tilanteesta. Tor Agnokin nimi ei vaikuta kovin suomalaiselta ja vaikka Nobel viittasi Tavastian sukuun tai syntyperään, jää tekstistä epäselväksi viittasiko hän termillä ”Tavastia” Hämeen alueeseen vai Tavastien aatelissukuun, joka oli taustaltaan skandinaavinen.⁷⁶ Joka tapauksessa, Noblille Tor oli älykkään valkoisen rodun edustaja.

Myös Willard loi suomalaisesta Helsingistä kotoisin olevasta *Wiborg*-aluksen kapteenista, Lars Krogiuksesta, kuvan ihanteellisen valkoisuuden edustajana. Krogiuksen vaaleat hiukset ja siniset silmät olivat Willardille fyysinen todistus hänen ”rodustaan”, ja hänen kapteenista välittämänsä kuva liittyi Yhdysvalloissa vallinneeseen yleiseen pohjoismaalaisten ihannointiin. Vaikka kapteenin kuvaus oli irrotettu muusta Suomen maisema- ja kaupunkikuvauksesta, Willard kytki sen kiinteästi luontoon. Hänen mukaansa kapteeni seisoi suorana kuin kotimaansa männyt ja hänen silmänsä olivat siniset kuin vuoristojärvi. Vertauskohteena vuoristojärvet eivät sovellu Suomeen kovinkaan hyvin vaan yhdistyvät vuoristoisempiin alueisiin, mutta mielikuva vastaa paremmin Willardin luomaa suomalaista sankaria kuin Suomen tyypillinen tasainen peltomaasto. Kuvauksellaan Willard korosti luonnon asemaa Suomi-kuvissa ja liitti maisemakuvauksen mutkattomasti ihmiskuvaukseen. Myöhemmin historiassa tämän kaltainen artikulaatio yksilön kotiseudun maiseman sekä hänen fyysisen ja henkisen olemuksensa välillä tunnettiin *Blut und Boden* -rotuoppina. Sitä soveltaneen kansallissosialistisen liikkeen taustat juonsivat jo 1800-luvun lopun saksalais-sveitsiläiseen *Heimatkunst*-liikkeeseen ja sen ideologioihin (ks. esim. Eigler & Kugele 2012), joka muotoutui 1930-luvun natsi-Saksassa rasistiseksi rotuopiksi ja sai myötämielistä vastakaikua Yhdysvalloissa. (Ks. esim. Darré 1930; Smolla 2020, 21–27.)

Sinisilmäinen vaaleahiuksinen kapteeni oli Willardin mukaan luotettava ja kaikin puolin ihailtava. Hän oli täydellinen herrasmies,

76 ”Tavast stock”

joka oli matkannut meriä lapsuudestaan saakka. Hän oli vierailnut jopa Yhdysvalloissa. Talvella merien jäätyessä hän toimi myös merenkulkutieteiden professorina Helsingin yliopistossa (Willardin päiväkirja 22. elokuuta 1868). Willard kiinnitti huomiota siihen, miten kapteeni kohteli matkustajia näiden yhteiskuntaluokasta riippumatta yhdenmukaisesti ja erittäin tasa-arvoisesti. Suomen lisäksi kapteeni hallitsi englannin, jota hän käytti amerikkalaisten kanssa keskustellessaan. Willardin ihailevaan sävyyn kirjoitetussa kuvauksessa kapteeni näyttäytyi romanttisena sankarihahmona. Hänessä yhdistyivät villi luonto ja sivilisaatio, kaupunki ja maaseutu. Luonnollisuus, suoraselkäisyys, fyysiset piirteet, tavat ja kokemus tekivät kapteeni Krogiuksesta kunnollisen ja kunnioitettavan (Willard 1869, 395).⁷⁷ Yleisen 1800-luvun käsityksen mukaisesti Willard teki johtopäätöksiä kapteenin luonteesta ulkoisten tekijöiden pohjalta. Kuten historioitsija Matthew Frye Jacobson esittää, 1800-luvulla fyysisten olemusten katsottiin heijastavan luonteenpiirteitä. Jacobsonin (2002, 32) mukaan ulkoisten piirteiden käsitettiin yleensä ilmaisevan sisäisiä intellektuaalisia, moraalisia ja temperamentillisiä ominaisuuksia. Näin sinisilmäistä, vaaleahiuksista kapteeni Krogiusta luontevasti asiaa kyseenalaistamatta pidettiin luotettava ja täydellisenä herrasmiehenä.

Willard (1869, 395) kuvasi kapteenia sankariksi, jonka amerikkalaisen kirjailija James Fenimore Cooperin kynä olisi voinut tehdä kuuluisaksi.⁷⁸ Kuvauksella hän yhdisti kapteenin villin lännen ke-

77 "He seemed to us the very picture of a Scandinavian hero of the romantic days, toned and tamed by nineteenth century civilization. Straight as his native pines, with eyes blue as a mountain lake, and abundant flaxen hair, he is a figure to be noticed any where, and to be trusted and admired at the same glance. Our Captain is a Finn, and at the same time a perfect gentleman; a sailor from his boyhood, and at the same time Professor of the science of Navigation in Helsingfors [- -]. He is as kind to the humblest steerage passenger as to the wealthiest loungeur in the cabin [- -]. In his pleasant Finnish tones and idioms, but with well-spoken English words, he tells us much about his country, wrested from Sweden in Czar Peter's time, and urges us to devote a week to its scenery and its people; saying that in recent years it is quite common for travelers to tarry there a little before making the more 'fashionable' Russian tour."

78 "hero worthy to have been made famous by Cooper's pen"

syttämiseen, josta monet Cooperin romaanit kertovat. Näin Willard loi suomalaisesta mielikuvaa amerikkalaisen maskuliinisuuden edustajana. Hän kiinnitti huomiota suoraan kapteenin fyysiseen olemukseen ja maskuliinisuuteen mainiten tämän ”miehekkään olemuksen” ja ”miellyttävät eleet” (Willard 1869, 395).⁷⁹ Nämä piirteet kuuluivat ajan Yhdysvalloissa ihannoidun valkoisuuden sanastoon ja heijastivat amerikkalaisia arvoja.

Willardin suomalaisten ihailu jatkui Helsingissä. Hän käytti yleistä matkakirjallisuuden strategiaa verratessaan Suomea Yhdysvaltoihin, mikä teki tuntemattoman Suomen amerikkalaisille lukijoille tutummaksi. Kuten naisten matkailua tutkinut Kristi Siegel (2004, 8) on todennut, ulkomaanmatkajien identiteetti ja kokemus vieraasta paikasta voidaan toteuttaa eli konkretisoida ja vahvistaa vain löytämällä yhteyksiä uuden ympäristön ja kotiin liittyvien muistojen välillä.⁸⁰ Helsingissä Willard osallistui *soirée musicale* -konserttiesitykseen, jossa taitava orkesteri soitti valikoiman sen ajan suosituimpia oopperoita. Willardin mukaan suomalaiset herrasmiehet ja naiset kuuntelivat musiikkia kuin kriittisin Bostonin yleisö. Willard (1869, 397) lujitti kuvaa yleisöstä taiteellisen ja henkisen nautinnon arvostajina toteamalla, että sellaiset ”maalliset” sosiaaliset toiminnat tai nautinnot kuin syöminen, juominen ja tupakanpoltto unohtuivat konsertin ajaksi, vaikka orkesterilavan vieressä sijaitsikin erinomainen ravintola.⁸¹

Willard painotti helsinkiläisten hienostuneisuutta, älykkyyttä ja kulttuurintuntemusta vertaamalla heitä bostonilaisiin, jotka tunnustusti edustivat Yhdysvaltojen intellektuaalista eliittiä. Viittaamalla Bostoniin Willard laski itsensä amerikkalaisten intellektuellien joukkoon heidän tapojensa ja kokemustensa asiantuntijana. Näin

79 ”his manly figure”; ”graceful gesture”

80 ”a sense of identity and place can be achieved only by finding connections between their new surroundings and their memory of home”

81 ”Selections from favorite operas were skillfully rendered by a fine orchestra. Gentlemen and ladies listened as attentively as the most critical Boston audience [- -]. The creature comforts of eating, drinking, and smoking were discarded – seemingly forgotten.”

hän rakensi kuvaa omasta identiteetistään samalla, kun kommentoi suomalaisten tapoja ja olemusta. Kirjoituksensa kautta hän myös vahvisti omaa yhteiskunnallista asemaansa kotimaisen lukijakunnan silmissä. Lisäksi hän huomioi, miten suomalaiset kovasti muistuttivat newyorkilaisia ja chicagolaisia – ja päin vastoin (Willard 1869, 397).⁸² Näin hän samaisti suomalaisista luomansa positiivisen kuvan amerikkalaisiin. Enemmän kuin merkittävää historiallista totuutta Willardin kommentti korosti hänen ennakkoluuloisuuttaan ”vierasta” kohtaan.

Artikkelissaan Willard mainitsi, että iltaa vietettiin Helsingin viihdealueena toimivassa puistossa, joka todennäköisesti oli Esplanadi.⁸³ J. A. Ehrenströmin suunnittelema Esplanadin Kauppatorin puoleinen osa oli kunnostettu puistoksi, jonne istutettiin vaahteria ja jalavia (Klinge 2020, 71). Willardin mainitsema erinomainen ravintola viittasi varmaankin Kappeli-ravintolaan, joka avasi ovensa vuonna 1867. Alun perin se oli limonadikioski, johon kuului ulkopöytiä (Klinge 2020, 71, 73–74). Orkesterilava oli (ja on edelleen) ravintolan edustalla ja Willardin kuvausta vastaa mahdollisuus kävellä Esplanadin puistossa taukojen aikana.⁸⁴ Konserttityleisön muodostivat ylempien yhteiskuntaluokkien edustajat. Willardin (1869, 397) arvion mukaan silmiinpistäviin univormuihinsa pukeutuneet upseerit kohtelivat naisia kunnioittavasti, kun taas naiset osoittivat erinomaista makua vaatimattomalla pukeutumisellaan, josta puuttui täysin minkäänlainen liioittelu.⁸⁵

Pukeutumisen ja käytöksen lisäksi Willard kiinnitti huomiota suomalaisten sivistyneisyyteen luettellessaan kirjoja, joita hän kertoi nähneensä paikallisen kirjakaupan hyllyillä. Klassisten kirjojen joukossa oli sellaisten brittikirjailijoiden kuin Charles Dickensin ja William Makepeace Thackerayn teoksia sekä irlantilaisen kirjailijan Julia Kavanaghin tuotantoa. Ne löytyivät Platonin, Plutarkhoksen ja

82 ”Finns look very much like New Yorkers and Chicagoans, and vice versa.”

83 ”the pleasure-grounds of Helsingfors”

84 ”promenaded decorously during intervals”

85 ”the entire absence of exaggeration in the perfect taste of the ladies’ toilet”

Ciceron filosofisten pohdintojen vierestä (Willard 1869, 397). Näin Willard osoitti suomalaiset kansaksi, joka tunsi korkeatasoista kirjallisuutta, filosofiaa ja historiaa. Tämä korkeatasoinen koulutus tuki kuvaa suomalaisista idealisoidun valkoisuuden edustajina ja muita ”rotuja” älykkäämpinä. Asenteessa heijastui jälleen kerran amerikkalaisten oma yhteiskunta ja arvomaailma: valkoisuus ja siihen kytketyt ominaisuudet, kuten koulutus, sivistyneisyys ja älykkyys.

Ilmeisesti Willardilla oli vaikeuksia keksiä Suomeen ja sen asukkaisiin liittyviä kirjoitusaiheita, koska vajaan kolmisivuisen artikkelin täytteeksi on ympätty kuvaus Turun lähistöllä tavatuista tanssijoista. Willard tunnusti päiväkirjassaan, että nämä olivat ensimmäiset tanssiaiset, joihin hän osallistui. Ne pidettiin yleisessä huvipuutarhassa ja paikalla oli useita venäläisiä upseereita ja kauniita naisia, jotka edustivat Suomen keskiluokkaa. Willardin mukaan se oli matkan hupaisin tapahtuma. Tanssiminen oli tarmokasta ja koko tilaisuus oli kummallinen (Willardin päiväkirja, 21. elokuuta 1868). Lehdistössä julkaistussa artikkelissaan Willard kertoi, että kaupungin keskustan ulkopuolella järjestettyihin juhliin, oimittuiseen tapahtumaan, ajettiin kummallisilla kevyillä ajoneuvoilla, ”droskeyilla”. Illanvietosta alkoi Willardin mukaan tutustuminen tähän outoon maahan.⁸⁶ Itse asiassa Willard matkakumppaneineen lähti tansseihin koska oli ilta, eikä heillä ollut mitään muutakaan tekemistä.

Willard kuvasi, miten matkalla tansseihin kaasulamput loivat varjoja Turun katuja pitkin hurjaa vauhtia ”droskeylla” kiitävien amerikkalaisten ylle. Tanssipaikalla punaposkiset turkulaiset ja joukko venäläisiä upseereita muodostivat tanssijoiden ryhmän, jonka läpi amerikkalaiset etenivät kohti salin päädyssä olevia penkkejä. Willardin mukaan amerikkalaiset vierailijat muodostivat yhtä kummallisen näyn tanssijoille kuin tanssijat heille. Tapahtumaa kuvattaessa hän mainitsi, miten heidän vieressään istuvat ”seinäruusut” heiluttivat penkkiä musiikin tahdissa huojuessaan niin, että ame-

86 ”to begin our investigations of a strange land”

rikkalaiset pelkäsivät koko penkin kellahtavan nurin. Tanssisalista luotu kuva oli karu: se oli pitkä ja paljas huone, jonka laidoilla nuo ”seinäruusut” heiluivat ”vähä-älyisten tavoin” (Willard 1869, 396).⁸⁷ Willardin kirjoittamassa kuvauksessa tansseihin osallistuvat maalaiset vaikuttivat sivistymättömiltä, hikeä valuvilta tuppisuilta. Hiki valui myös pitkin suosituimman tanssijan kasvoja voimaa uhkuvan esityksen aikana ja hänen vaaleat, tuuheat kutrinsa heiluivat ylös ja alas liikkeiden hurjassa tahdissa. Willardin mielestä tätä heiluntaa oli raskasta tai jopa surullista katsella. Tanssijan kasvot roihusivat ilmeisesti punaisen ja violetin vivahteissa, mutta siitä huolimatta hän haki parin toisensa jälkeen tanssilattialle (Willard 1869, 396).⁸⁸ Tämä kuvaus assosioituu sitkeän kansan urhoolliseen edustajaan. Turkulaisten näin harrastama ”taidevoimistelu” oli näky, jonka vertaista Willard (1869, 396) ei aiemmin ollut nähnyt. Näky pursui elämää, energiaa ja innostusta. Liikkumattomina penkeillä istuvat amerikkalaiset loivat vastakohtan hurjina ympäri ja ympäri pyöriville tanssijoille. Willardin kuvaus maalaistansseista oli mukaansatempaava mielikuvituksen värittävä kertomus.

Miestanssijat yleensä saivat yllättäen Willardilta negatiivista palautetta: he kohtelivat naispartnereitaan hänen huomioidensa mukaan tahdittomasti ja jättivät heidät tyyliä penkin päähän tanssin päätyttyä ilman tervehdystä tai edes nyökkäystä.⁸⁹ Muuten maalaiset vaikuttivat yksinkertaisilta ja ystävällisiltä, mikä oli stereotyyppinen käsitys maalaisista yleensä. Merkittävää on se, että tanssimatkan kuvaus muodosti kolmanneksen Willardin matkakirjoituksen kokonaisuudesta. Muista matkakertomuksista poiketen hänen tekstissään kaupunki- ja maisemakuvat eivät ole pääasiallinen huomion kohde vaan jäävät maalaistanssien kuvauksen varjoon.

87 ”long, bare room”; ”rocking back and forth in an imbecile way”

88 ”What particularly strikes us is the forcibility of the performance as a whole. For instance, take this well-favored Finn. Perspiration is streaming from his face; his fair, abundant locks are tossing up and down in a manner melancholy to behold; his face is in a blaze of color; but persistent still, he brings partner after partner upon the floor.”

89 ”inconsiderate style”

Maalaistanssijoiden kuvauksessa fyysiset piirteet ja tavat olivat tärkeämpiä kuin oletetut luonteenpiirteet. Maalaisten fyysinen olemus ja äyllinen yksinkertaisuus sekä heidän epäkohteliaat tapansa olivat Willardille todiste heidän alemmasta sosiaalisesta asemastaan. Heidän hikeä valuvat kasvonsa ja tanssilattialla pyörivät kehonsa olivat vastakohta kulttuuritapahtumaan osallistuneille hienostuneille, hyvin pukeutuneille ja hillityille herrasmiehille ja rouville, joiden liikkuminen rajoittui hienostuneeseen kävelyyn konsertin tauoilla. Näin ollen Willard muodosti vastakohtaan vertailussaan yhtäältä maalaisten ja kaupunkilaisten, toisaalta sivistyksen ja vitalisuuden välillä. Tämä 1800-luvun ajatus elinvoimasta yhdistettiin luonnonmystiikkaan ja myöhemmin osaksi psyykkistä energiaa. Yksinkertaistettuna voidaan sanoa, että vitalisuus käsitettiin organismin energiana, joka sivistyneessä käytöksessä oli kontrolloitua. Näin se yhdistyi dualismin käsitteeseen eli ajatukseen kah-tiajaosta hengen ja materian välillä. Vitalisuus voitiin siis kokea sivistyneisyyden vastakohtana. Usein amerikkalaisten matkaku-vissa maaseudun ja kaupungin välinen vastakkainasettelu viittasi nostalgisesti pastoraalisen menneisyyden kaipuuseen, jossa maa-seutu koettiin positiivisena ja sen rauhan ja verkkaisuuden vasta-painoksi asettuivat kaupungin modernisaatio, melu ja kiihtyvä muutos. Willardin dikotomia poikkesi tästä yleisestä asetelmasta. Hän vahvisti sivistyneisyys–sivistymättömyys-ajatusta, joka liittyi kaupunki–maaseutu-vastakkainasetteluun, mutta hän kytki sen myös yhteiskuntaluokkiin.

Turkulaisten pukeutuminen ja heistä muodostettu yleiskuva antoivat kuitenkin sellaisen vaikutelman, että pysähtyessään tarkkail-tavaksi turkulaiset tanssijat muistuttivat ”enemmän muita ihmisiä” kuin amerikkalaiset olivat osanneet odottaa (Willard 1869, 396).⁹⁰ Tämä odotus, josta Willard ei antanut tarkempia tietoja, pohjautui ennakkolta muodostettuun asenteelliseen käsitykseen, joka vaihtui lopulta myönteiseksi positiiviseksi yllätykseksi, kun amerikkalaiset

90 ”in dress and general appearance, when at rest, more like other people than we should have thought to find these Finns”

totesivat suomalaisten olevan muiden ihmisten kaltaisia. Willardin oma suomalaisiin samaistuminen tapahtui kuitenkin hänen havaitessaan yhtäläisyyksiä erityisesti hienostuneiden ja hillittyjen helsinkiläisten sekä newyorkilaisten ja bostonilaisten välillä.

Willardista poiketen Taylorin vertaukset suomalaisten ja amerikkalaisten välillä liittyivät ainoastaan maaseudulla asuviin alemman luokan edustajiin. Taylorille talonpoikien ja muiden maatyöläisten köyhyys vastasi amerikkalaisten viljelijöiden oloja. Sortavalassa järjestetyt markkinat olivat hänen näkökulmastaan samanlaiset kuin markkinat missä tahansa amerikkalaisessa kylässä: samoin kuin maalaiset Yhdysvalloissa, myös Sortavalassa karkeisiin pellava-vaatteisiin pukeutuneet lapset kerjäsivät rahaa, naiset katselivat vieraita uteliaina ja talonpojat kantoivat heinää myytävänä oleville hevosille. Jopa viljelijöiden kasvot olivat ”jenkkityyppiä” (Taylor 1864, 530–531).⁹¹ Taylorin artikkelin julkaisemisen aikoihin, erityisesti vuosina 1867–1868, koko Suomi kärsi mittavista katovuosista ja nälänhädästä. Ankeat olosuhteet näkyivät amerikkalaisvierailijan kuvauksissa esimerkiksi siinä, millaista ruokaa Taylor kertoi talonpojilla olevan tarjolla. Hän kuvasi suomalaisten talonpoikien pikkuleipiä sitkeiksi, koviksi ja epämiellyttävän keltaisen värisiksi kun taas talonpoikien varsinainen ateria hänen mukaansa koostui kovasta tummasta leivästä ja kinkku- tai lihapaloista (Taylor 1864, 530, 549).⁹² Köyhyys näkyi Taylorin (1864, 531) kuvauksissa myös maalaisten ulkonäössä: heidän sään kovettamat ja ruskettamat kasvonsa, ohuet tiukalle puristetut huulensa ja koukkuiset sormensa kertoivat kovista elinoloista.

Vähävaraiset maalaiset olivat huomion keskipisteenä myös lyhyessä viittauksessa suomalaisiin Hapgoodin artikkelissa ”A Russian Summer Resort” (1893), joka ilmestyi noin 30 vuotta Taylorin tekstin jälkeen. Hapgood keskittyi Tsarskoje Selon (Tsaarin kylän) kuvaamiseen. Hän kirjoitti pääasiallisesti kodin piiriin liittyvistä aiheista,

91 ”Yankee type”

92 Biscuits and cakes, ”of a disagreeable yellow color and great apparent toughness”; ”gritty black bread, and bits of ham and meat”

Kuva 8. Albert Edelfeltin piirros tuohikontista ja virsuista ("Birchpark knapsack and shoes"). *Harper's New Monthly Magazine*, helmikuu 1891, 348.

muun muassa palvelijoista sekä vaatteiden ja ruuan valmistuksesta. Mukana oli myös kertomus vierailusta lihakaupassa ja torilla, jossa venäläisten joukossa oli myös suomalaisia torimyyjiä. Jälkimmäisen ryhmän hän irrotti erilliseksi tekstuaaliseksi ryhmäkuvakseen matkakertomuksen yleisestä torikuvauksesta. Hapgoodin matkakirjassa *Russian Rambles* (1895) kuvattiin samoja torimyyjiä samoin sanoin luvussa, jonka otsake oli sama kuin lehtiartikkelin, ”A Russian Summer Resort”.

Hapgoodin mukaan suomalaisten ja venäläisten eroavaisuuksista ei voinut erehtyä. Suomalaisten myyjien vaatetus, ilmeet, kasvopiirteet ja kieli erosivat täysin venäläisistä. Hän kuvaili, miten suomalaiset maalaiset, joiden erikoisuus oli kielojen myynti, tunnisti puumaisista piirteistä ja ilmeestä, joka oli vähemmän älykäs kuin venäläisten (Hapgood 1893, 348; 1895, 112–113).⁹³ Myös heidän huutelunsa perusteella heidät tunnisti suomalaisiksi. Heidän esi-liinoissaan oli hurmaavia kuvioita ja niihin oli kiinnitetty hopeisia koristeita (ilmeisesti rintakoruja), mutta heidän jaloissaan olevat sukat olivat kärjettömät ja sukkien päälle oli ilmeisesti vedetty kengät (Hapgood 1893, 349). Kuvaus herättää kysymyksen siitä, miten Hapgood pääsi näkemään nuo kärjettömät sukat. Ilmeisesti hänellä oli tilaisuus nähdä naisia heidän pukeutuessaan tai mahdollisesti kengät olivat varpaiden kohdalta avoimet.

Toria kuvatessaan Hapgood totesi, että silloin tällöin vaaleahiukksisten maalaisten ostoksien joukkoon kuuluivat sellaiset luksustuotteet kuin rusinat. Hän kertoi, että joskus hän ”sai kiinni” maalaisia ”ostamassa tarvikkeita, jotka vaikuttivat tarpeettomilta ylellisyyksiltä”. Se, miten hän puki havaintonsa sanoiksi, antaa sellaisen vaikutelman, että kyseisten maalaisten ei olisi pitänyt havitella tämän kaltaisia ylimääräisiä luksusherkkuja (Hapgood 1893, 349).⁹⁴ Ehkä Hapgood katsoi, että maalaisten olisi varallisuustasoonsa nähden

93 ”wooden” features; expression is ”far less intelligent than that of the Russians”

94 ”I sometimes caught these buying articles which seemed extravagant luxuries, all things considered, such as raisins.”

pitänyt olla vaatimattomampia ja yhteiskuntaluokkaansa sitoutuneita, hyväksyä köyhyys, olla säästäväisiä ja pysytellä erossa herkuista, joihin heillä ei ollut varsinaista tarvetta eikä mahdollisesti varaa. Asenne ilmaisi Hapgoodin vankkaa uskoa yhteiskuntaluokkien eroihin ja heijasti hänen omia ennakkoluuloisia näkemyksiään. Köyhät maalaiset edustivat alempia yhteiskuntaluokkia, jotka Yhdysvalloissa monesti liitettiin juuri vierasmaalaisiin, yhteiskunnallisia ongelmia aiheuttaviin siirtolaisiin.

Samoin kuin Hapgood ja Willard, myös Proctor kuvasi ihmisten olemusta omiin ennakoasenteisiinsa nojaten. Hän kehui suomalaisia utteriksi ja säästäväisiksi ja suomalaisia sotilaita ja merimiehiä korkeassa arvossa pidetyiksi (Proctor 1872, 4). Miesten kehuminen viittaa maskuliinisuuden ihannointiin ja kuvaan niistä vahvoista ja lihaksikkaista miehistä, joita Willard ja Taylorkin kertomuksissaan kuvailivat.

Kierrellessään Laatokkaa Taylor kiinnitti huomiota suomalaiseen merimieheen, jonka kauniit ruskettuneet kasvot, nopeat, päättäväiset liikkeet ja puhtaat, elastiset ruumiinjäsenet saivat hänet toteamaan, että jokaisessa ihmisessä arvostettiin eniten sukupuolen leimaa – jopa enemmän kuin kulttuuria tai älyä. Tässä tapauksessa ihanteellinen maskuliinisuus tuli esiin suomalaisen merimiehen päättäväisyydessä, itseluottamuksessa ja valloittajan otteissa, jotka Taylorin (1864, 529–530) pohdinnan mukaan erottivat tämän uroksen naaraista.⁹⁵ Huomion pääkohteena oli suomalaisen miehekäs ruumis ja sen voimakkuus, johon liitettiin sellaisia mielikuvia kuin itsenäisyys ja itseensä luottaminen. Kuvauksesta nousee esille nopea, päättäväinen, rohkea ja miehekäs mies. Kuvatessaan merimiestä Taylor, kuten muutkin Suomessa vierailleet amerikkalaiset, jälleen kerran toi esille yhdysvaltalaisen 1800-luvulla ihailemia maskuliinisuuden käsitteitä.

95 "handsome, tanned face, quick, decided movements, and clean, elastic limbs [– –] what we most value in every man, above even culture or genius, is the stamp of sex, – the asserting, self-reliant, conquering air which marks the male animal."

Sekä Taylor että Willard ihailivat miehiä, jotka olivat tottuneet vaatimaan ruumiilliseen työhön, joten heidän fyysinen voimakkuutensa ja liikkeidensä nopeus ei ollut kovinkaan yllättävää. Se, mikä kuvauksissa kiinnittää huomiota on, että molempien katse keskittyi juuri sellaisiin miehiin, jotka edustivat Yhdysvalloissa vällinneita ihanteita. Kaikkien näkemiensä suomalaisten miesten ja naisten joukosta he siis valitsivat kuvaustensa kohteeksi juuri nämä voimaa ja miehekkyyttä uhkuvat merenkävijät.

Useat amerikkalaiset kiinnittivät huomiota suomalaisten korkeaan koulutukseen. Siihen viitattiin erityisesti kaupunkikuvausten yhteydessä: niissä yliopiston professorit ja opiskelijat poimittiin mutkattomasti edustamaan erityisesti helsinkiläisiä, mutta joskus jopa kaikkia suomalaisia. Näin Suomen asukkaista luotiin homogeeninen ihmiskuva. Se rakennettiin vastaamaan matkaaajan omia odotuksia ja ennakkoasenteita varsinkin silloin, kun se kytkettiin valkoisuuden käsitteisiin. Kuten Baird ilmoitti vuonna 1837, jolloin suomalaisten lukumäärä hänen tekstissään julkaistun tilaston mukaan oli 1 410 394, suurin osa suomalaisista osasi lukea ja monet jopa kirjoittaa. Hänen kertomansa mukaan Suomen hallitus ylläpiti noin 3 100 professoria ja opettajaa (Baird 1842, 330–334).

Suomalaisten ihailtava koulutustaso tulee esiin myös silloin, kun Helsinki määriteltiin kuvauksissa modernina yliopistokaupunkina. Kuten on jo todettu, useissa matkakirjoituksissa mainittiin Helsingin yliopiston professoreiden ja opiskelijoiden määrän lisäksi kirjaston laaja kokoelma ja annettiin tietoa kirjojen lukumäärästä. Luvut vaihtelivat vuodesta toiseen, mutta kuten amerikkalaiset huomauttivat, opiskelijamäärät olivat suuret suomalaisten kokonaislukumäärään nähden. Esimerkiksi Buckleyn vieraillessa Suomessa 1880-luvulla hänen tietojensa mukaan yliopistolla työskenteli lähes 50 professoria, kun taas opiskelijoita oli noin tuhat (Buckley 1886, 147). Ihailtavaa oli myös se, että suuri määrä opiskelijoista oli hyvinkin uskonnollisia tai ainakin heillä oli kiinnostusta tutustua teologiaan (ks. Baird 1842, 339). Myös suomalainen kansallistaiteilija Albert Edelfelt antoi tilastollisia tietoja suomalaisista artikke-

lissaan ”Sketches in Finland” (1891). Edelfeltin mukaan yliopistola oli tuolloin yli sata professoria ja opiskelijoita 1700. Suomen kokonaisuuskasluvun hän kertoi kasvaneen jo 2 200 000 henkeen (Edelfelt 1891, 344).

Myös Buckleyn mukaan hänen vierailunsa aikana lähes kaikki kaksi miljoonaa Suomen kansalaista olivat lukutaitoisia tai osasivat ainakin aakkoset. Syyn tähän korkeaan lukutaitotasoon hän katsoi olleen luterilaisessa kirkossa, joka salli vain luku- ja kirjoitustaitoitteiden osallistumisen sakramentteihin (Buckley 1886, 138). Hän selvästi hämmästeli ja ihaili kansalaisten yleistä koulutustasoa, mutta erityisesti alemmille yhteiskuntaluokille tarjottua mahdollisuutta oppia luku- ja kirjoitustaitoa.

Myös useiden eri kielten hallitseminen niin sanotun ”tavallisen kansan” keskuudessa esitettiin osoituksena suomalaisten älykkyydestä ja korkeatasoisesta koulutuksesta. Buckleyn (1886, 141) mukaan useat suomalaiset puhuivat suomea ja englantia, minkä lisäksi ruotsia puhuttiin rannikkoalueilla. Myös Willardin (1869, 395) kuvaama kapteeni Krogius osasi sujuvasti englantia. Hayward mainitsi suomen kielen musikaalisuuden ja suomalaisten kielitaidon. Hänen tekstistään käy ilmi, että jopa jotkut maaseudulla asuvat suomalaiset hallitsivat englannin lisäksi ranskan. Viipurin suomalaiset taas puhuivat hänen mukaansa kaikki kolmea tai jopa kuutta eri kieltä. Esimerkkinä hän valitsi joukosta yhden, joka osasi suomea, ruotsia, saksaa, ranskaa, venäjää ja englantia (Hayward 1892, 54–55). Amerikkalaiset esittivät kielitaidon yhtenä suomalaisten erikoispiirteinä.

Vieraiden kielten osaamista painotti myös Noble kuvauksessaan suomalaisesta höyrylaivan perämiehestä, jonka hän tapasi Laatokan alueella vieraillessaan. Noblen yleistyksen mukaan suomalaiset perämiehet osasivat kaikkia vieraita kieliä. Väitteensä hän perusti henkilökohtaiseen kokemukseensa, jonka mukaan hän oli kuullut perämiesten keskustelevan vierasmaalaisten kanssa ranskaksi, englanniksi, saksaksi, hollanniksi, flaamin kielellä, italiaksi, espanjaksi ja kreikaksi yhtä sujuvasti, kuin jos he olisivat viettäneet lapsuutensa näiden vierasmaalaisten kanssa samassa kylässä ja jopa opiskelleet samassa koulussa (Noble 1886, 799). Noblen väite kuvastaa hyvin

1800-luvun matkajien tapaa tehdä yleistyksiä hyvinkin ohuiden ja sattumanvaraisten kokemusten perusteella. On epätodennäköistä, että kirjoittaja itsekään hallitsi kaikkia näitä kieliä, joten hänen toteamuksensa perämiesten sujuvasta usean vieraan kielen taidosta ei vaikuta kovinkaan todenmukaiselta tai vakuuttavalta. Toisaalta monet merimiehet niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa olivat kautta aikain seilanneet kansainvälisillä vesillä ja toimineet monikielisisä työyhteisöissä, joten oletettavaa myös on, että heillä oli valmiuksia kommunikoida erikielisten ihmisten kanssa ainakin jollain tasolla. (Lisää merimiesten kielestä ja monikielisistä kieliyhteisöistä ks. esim. Delgado 2019.)

Vaikka Noblen kuvaus on todennäköisesti liioiteltu, se tuo hyvin esiin kirjoittajan suomalaisten oppineisuuden ihailun. Yleistystä tukee kunnioittavaan sävyyn esitetty tieto siitä, miten tämä suomalainen ”jättiläinen”, jonka kirjoittaja oli henkilökohtaisesti tavannut, oli hyvin koulutettu, hallitsi sosiaaliset käyttäytymisnormit ja luki ahkerasti kirjoja sekä suomeksi että ruotsiksi (Noble 1886, 799). Vastakohtana ihailtavalle suomalaiselle Noble (1886, 796) esitti alueella asuvat englantilaiset, jotka hän määritteli ei-kosmopoliittisiksi heidän vähäisen paikallisten tapojen tuntemuksensa ja ymmärtämisensä sekä puuttuvan kielitaitonsa takia. Itseen kirjoittaja ei määritellyt mitenkään, vaikka tuskin hänkään osasi suomea tai oli syvällisesti perehtynyt suomalaisten tapoihin.

Kauniin kielen, korkeatasoisen koulutuksen, hyvien käytöstapojen ja puhtauden lisäksi suomalaisia keuhuttiin uskonnollisuudesta. Kuten tutkijat Hooper ja Youngs (2004, 5) ovat todenneet, matkakertomuksissa voitiin käyttää uskonnollisuutta etnisyyden osoitukseksi. Kuten aiemmin on jo mainittu, amerikkalaisten oli helpompi hyväksyä suomalaisten protestanttinen usko, koska se oli hyvin lähellä heidän omia uskonnollisia oppejaan ja käsityksiään. Joissakin matkakuvauksissa suomalaisten ”Jumala” tai ”Yummala” esitettiin kuitenkin pakanallisena jumalolentona. Esimerkiksi Proctor (1872, 4) mainitsi, että Turun tuomiokirkko, joka hänen mielestään oli kaupungin yleisin rakennus, oli rakennettu siinä historian vaiheessa,

kun kristillinen Jumala oli korvannut suomalaisten Yummalan.⁹⁶ Taylor taas kertoi suomalaistaruja ajoista, jolloin karjalaiset olivat olleet vielä pakanoita. Taylorin (1864, 526) tulkinnan mukaan karjalaisten jumalhahmo oli ollut suomalaisten Jumala, ”the Jumala of the Finns”. Hän jatkoi selittämällä, että Jumalan alttarikivet seisoi-
vat vieläkin Saimaan alueella pyhien tammien varjossa ja Wäinä-
möisen [sic] perilliset lauloivat *Kalevalaa* (Taylor 1864, 528). Tällä tavoin Taylor sekoitti suomalaisten uskonnon, pakanalliset usko-
mukset ja kansalliseepoksen amerikkalaiseksi tulkinnaksi suoma-
laisten henkisestä elämästä. Kuva oli kuitenkin esitetty neutraalisti tai ehkä voisi jopa sanoa, että suomalaisten uskomukset tuotiin esiin positiivisessa valossa. Yleisesti suomalaisten uskonnollisuus esitettiin kunnioitettavana piirteenä ja usein kansalaiset todettiin ahkeriksi kirkossakävijöiksi.

Kaupunkikuvauksissa, erityisesti Turun kohdalla, keskipisteenä ja tärkeimpänä paikallisena kohteena mainittiin juuri Turun kirkko. Samoin Helsingin kuvauksissa tuotiin usein esiin kirkko, joka monesti kuitenkin jäi yliopiston kuvauksen varjoon. Lisäksi Baird ja Buckley huomauttivat, että kirkolla oli Suomessa tärkeä asema kansan sivistämisessä. (Baird 1842, 333–334; Buckley 1886, 138–139.) Näin suomalaisten luterilainen usko esitettiin tyypillisenä piirteenä juuri näille vaaleahiuksisille, sinisilmäisille, kaunista kieltä puhuville, koulutetuille ja sivistyneille ihmisille.

Monet muut matkajaajat, kuten esimerkiksi Buckley, eivät antaneet minkäänlaista kuvaa suomalaisista ihmisinä ja kansana. Ballou (1887, 200–201) puolestaan tarkasteli naisia kalastajaveneiden ohjaamoissa Helsingin edustalla kehuen heidän veneilytaitojaan miesten kaltaisiksi. Baird listasi yleistyksiä siitä, miten suomalaiset ihmiset olivat köyhiä, mutta heillä oli hyvä maine ja he olivat pidettyjä ja arvostettuja, kärsivällisiä ja kovia työntekijöitä. Hänen kuvauksensa noudatteli Yhdysvalloissa yleistynyttä käsitystä 1800-luvulla värvätyistä suomalaisista siirtolaisista.

96 ”the massive Cathedral at Abo, begun when Yummala, the deity of the Finns, was discarded, like Odin and Perun, for the God of the Christians”

Voidaan siis todeta, että matkakirjallisuus usein heijasti sitä yhteiskuntaa missä sitä tuotettiin ja kulutettiin. Ihmisten ulkonäön lisäksi erityisesti vuosisadan alkupuolella kirjoituksiaan julkaisseet amerikkalaiset esittelivät suomalaisten sukujuuria ja historiaa, jotka he kytkivät aikakauden rotuteorioihin. Suomalaisten ihailu liitettiin kuvauksissa heidän oletettuihin ”rodullisiin” piirteisiinsä, jotka yhdistettiin luonteenomaisuuksiin, koulutukseen ja oletettuun älykkyyteen. Niinpä teksteissä oli mukana moninaisia kulttuurisidonnaisia tekijöitä (ks. myös Youngs 2004, 175). Tällaiset ideologiset kuvat tulevat esille muun muassa Taylorin ja Willardin teksteissä. Willard painotti merikapteeni Krogiuksen miehekkyyttä ja Taylor kiinnitti huomiota kuvaamansa merimiehen sulaviin liikkeisiin. Näin amerikkalaiset matkaajat loivat kuvaa ihanteellisen valkoisuuden lisäksi ihanteellisesta fyysisestä maskuliinisuudesta. Naisten kuvauksista poiketen miesten oletettiin toimivan tai olevan jollain tavoin aktiivisia, jotta heistä voitiin antaa kuva miehisiyyden edustajina (ks. Conway-Long 1994, 61–81). Nämä maskuliinisuuden käsitteet olivat tietyn yhteiskunnan rakentamia oletuksia ja pohjautuivat strategiaan, jossa yksilö erotettiin joukosta. Yksittäisen miehen fyysisistä olemusta ja tavanomaisia piirteitä käytettiin luomaan yleistyksiä, joiden pohjalta rakennettiin kuva miehistä homogeenisenä ryhmänä. Näissä kuvauksissa biologinen todellisuus ja yhteiskunnallinen organisointi yhdistyivät, kuten tapahtui myös matkakirjailijoiden sekavissa selityksissä suomalaisten ”rodullisista” piirteistä.

Nykytulkimuksesta on selvää, että 1800-luvun amerikkalaisten Suomeen liittyvistä ihmiskuvauksista puuttuu täysin kontekstuaalisointi. Proctor oli yksi harvoista matkaajista, joiden kertomuksesta lukijat saivat tietoa Suomen kasvavasta kansallistunteesta 1800-luvun jälkipuoliskolla. Hän muun muassa kertoi, miten hänen vierailunsa aikoihin suomen kielen käyttö oli kansalaisten keskuudessa yleistä ja kuinka juuri 1800-luvulla syntyvän suomalaisen kansalliskirjallisuuden teosten valikoima kasvoi nopeassa tahdissa. Hän mainitsi Turusta kotoisin olleen professori Henrik Gabriel Porthanin (1739–1804) yhtenä Suomen vaikutusvaltaisimmista henkilöistä, jotka olivat kiinnittäneet huomiota äidinkielen rikkauteen. Porthanin

patsaan Proctor asiantuntevasti kertoi koristavan ”muinaista” Turun kaupunkia. Hän tiesi myös, että tulevaisuudessa, vuodesta 1883 alkaen, suomen kieli tulisi olemaan suuriruhtinaskunnan virallinen kieli ruotsin sijaan. Tosiasiallisesti kielimanifesti oli jätetty jo 1863, mutta virallisesti suomen kielestä tuli hallinnon kieli vasta 1902. Lisäksi Proctor (1872, 4) kertoi, miten suomen kirjakielen isä Elias Lönnrot ja Matias Aleksander Castrén olivat suurella vaivalla koonneet kansalliset runot ja traditiot talteen ja miten Zacharias Topelius oli luonut eläviä kertomuksia Suomen kansalaisista.⁹⁷ Mutta vaikka Proctor kiinnitti huomiota Suomen perinteiden valvomiseen ja alueen oman kielen tärkeyteen, hänkin käytti vain muutaman lauseen tämän Suomelle erittäin tärkeän historiallisen vaiheen kuvaamiseen. Pari vuotta myöhemmin, vuonna 1875, englantilaisen Murrayn opaskirjan kolmanteen painokseen liitettiin pieni maininta kansallisromanttisesta liikkeestä sitä sen tarkemmin selittämättä.

Noble mainitsi omassa vuonna 1886 ilmestyneessä artikkelissaan *Kalevalan* ja Suomessa etenevän kansallisuusliikkeen samassa yhteydessä. Hän kertoi kansalliseepoksen olevan ”vain pisara intellektuaalisen elämän ämpärissä”.⁹⁸ Hänen tapaamansa suomalainen Tor Agnok oli kertonut, miten suomalaisilla oli jo tuolloin oma kansallinen kirjasto ja suomalaisten tavoitteita vastaava kirjapaino, joka levitti kansallisia julkaisuja. Suomen kielen asemaa oltiin kohottamassa niin, että jokaiseen viralliseen virkaan tähtäävän ehdokkaan oli osattava sekä suomea että ruotsia. ”Kaunista” suomen kieltä opetettiin ruotsia puhuville lapsille sekä koulussa että kotona; pian suomea kuultaisiin jopa parlamentissa, Noble (1886, 800) kertoi. Tor uskoi vakaasti Suomen mahtavaan tulevaisuuteen. Intellektuaaliset aatteet olivat hänen mukaansa paljon kiihkeämpiä suomalaisten kuin ruotsalaisten piirissä. Torin ja Noblen mukaan suomalaiset edustivat raikasta ja uutta kansaa historian sivuilla. ”Yksi kieli, yksi mieli!” oli Noblen (1886, 800–801) mukaan Torin iskulause, jossa

97 ”With great labor Lönnrot and Castrén have collected its poems and traditions, and Topelius has embodied the life of its people in vivid story.”

98 ”Kalevala is a mere drop in the bucket of our intellectual life.”

kiteytyi kansallisuusaatteen perusajatus. Näin tietoa Suomen itenäisyyteen tähtäävästä ajattelusta ja toiminnasta levitettiin ulkomaille, vaikkakin melko niukasti. Idea kuitenkin voimistui sekä Suomen kansalaisten että vierasmaalaisten keskuudessa, kun sitä toistettiin ulkomaalaisten kirjoituksissa. Samalla luotiin vaikutelmaa siitä, että kansallisuusaate oli perusteltu, aiheellinen ja myös vierasmaalaisten mielestä yleisesti hyväksytty idea ja luonnollinen suunta Suomen tulevaisuudelle.

Koska ennakkotietoa Suomesta ja suomalaisista oli amerikkalaisilla matkakirjailijoilla vähän, heillä oli selvästikin vaikeuksia ymmärtää lyhyen matkansa aikana, miten kuvata suomalaisia. Matkakertomuksiin rakennettiin tekstuaalisia kuvia tanssilavojen hikoilevista ja penkeillä heiluvista maalaisista. Kertomukset loivat kuvaa hurjista seikkailuista, oudoista tavoista ja paikallisesta hauskanpidosta, joiden kautta lisättiin lukijoiden mielenkiintoa. Muun muassa Willardin tanssimatkan kuvaus on ilmeinen lukijoiden viihdyttämiseksi maalailtu eksoottinen kuriositeetti muuten asia-tietoon pyrkivässä, lyhyessä kirjoituksessa. Suomalaisia kuvaaviin tekstuaalisiin muotokuviiin oli helpompi liittää mielikuvia herättäviä ilmaisuja kuin kaupunkeihin liitettyihin faktatietoihin.

Suomalaisia erikoisuuksia

Kuten on jo aiemmin todettu, monet 1800-luvun amerikkalaisten matkakertomusten Suomi-kuvat olivat melko samankaltaisia ja antoivat pintapuolisen käsityksen siitä, millainen Suomen suuriruhtinaskunta oli. Laajentaakseen tätä kovin suppeaa näkemystä Suomen rannikkokaupungeista ja niiden asukkaista amerikkalaiset matkailijat usein etsivät kaupunkien ja maisemien lisäksi muita suomalaisia erikoisuuksia. Vaikka ihmisten kuvaus, kaupunkeihin tutustuminen ja tapojen tarkkailu olivat tärkeintä, niiden lisäksi kaivattiin kokemuksia, joita ei missään muualla olisi saatavilla. Nämä kuvaukset Suomen erikoisuuksista poikkesivat muista matkakirjallisuuden kuvauksista siinä, että niissä käytetty kirjoitustyyli

ja sanasto olivat kovin erilaisia. Runsaiden adjektiivien värittämät kertomukset olivat tunnelmallisia ja kuvauksellisia, joskus jopa runollisia tekstejä. Tyypillistä näille uutta, tuntematonta ja autenttisuutta etsiville kuville olivat tunnereaktiot, jotka puuttuivat lähes täysin muista Suomi-kuvista.

Tämäntyyppisiä tunne- ja aistikokemuksia haettiin Suomessa muun muassa luonnosta. Suomi tuhansien järvien maana oli yksi yleisimmistä 1800-luvun amerikkalaisten matkakertomuksissa esiintyvistä mielikuvista, jolla kuvattiin erityisesti juuri Suomea. Samaa kuvausta käytettiin myös muissa englanninkielisissä teksteissä ja jopa matkakirjojen otsakkeissa ainakin 1890-luvulta alkaen. Esimerkkinä voi mainita John Beveridgen Englannissa ilmestyneen kirjasen *Finland: The Land of a Thousand Lakes* (1899) (ks. myös Paasivirta 1962, 37). Matkakirjailijat etsivät usein menneisyyteen liittyviä, romanttisia mielikuvia modernia nykypäivää esittävien kuvausten rinnalle ja jopa niiden sijaan. Tällaisten romanttisten menneisyyden kuvien kautta he koittivat löytää merkkejä matkakohteen autenttisuudesta, mikä oli yleinen matkakirjallisuuden strategia (Hooper & Youngs 2004, 8). Kuten arvata saattaa, järvien lisäksi luonnon hiljaisuus ja sauna mainittiin 1800-luvun amerikkalaisissa matkateksteissä Suomeen liittyvänä erikoisuutena, kuten myös Lapin porot. Suomesta näin syntynyt kuva oli eksoottinen, rauhoittava ja mielihyvää tuottava.

Erikoisuuksien kuvaamisen tarkoituksena oli herättää lukijoiden kiinnostus, jota pidettiin yllä hämmästelemällä vierasmaalaisten kummallisuuksia. Siispä matkakirjailijat usein etsivät tarkoituksenmukaisesti aiheita outoihin tarinoihin tai harvinaisempia alueita, joita voisivat kuvailla. Koska Suomeen saapuneet amerikkalaiset matkajat usein vierailivat ainoastaan suuriruhtinaskunnan rannikkokaupungeissa, tällaisen kirjoitusstrategian hyödyntäminen oli harvinaista 1800-luvun amerikkalaisissa Suomea kuvaavissa matkakertomuksissa. Taylorin Laatokan-vierailu ja kuvaus siitä ovat kuitenkin hyvä esimerkki erikoisuuksien ja autenttisuuden etsinnästä: vaikka hän oli yrittänyt hakea kuvauksia alueesta ennen matkaansa, ei hän ollut löytänyt Laatokasta mainintaa edes turistien suosimas-

ta punakantisesta oppaasta. Hän itse totesi, että pääsy Laatokan alueen tutkimiseen oli ollut juuri se, ettei sitä mainittu Baedekerin tai Murrayn oppaissa. Näin Taylor ymmärsi, että hänellä oli harvinaisen tilaisuus vierailta alueella, joka oli muille Eurooppaa kiertävälle tuntematon. Uuteen kohteeseen suunnattu matka heijasti amerikkalaisten uranuurtajien pioneerihenkeä ja Taylorista itsestään voi luoda kuvaa maskuliinisen rohkeuden edustajana, tuntemattoman alueen valloittajana ja tutkimusmatkailijana. Kuten hän totesi, ”tässä oli talleamaton maailman nurkka, helpon matkan päässä mahtavasta pääkaupungista mutta tuntematon tavanomaisille nähtävyyksiä kiertävälle matkustajille” (Taylor 1864, 521–522).⁹⁹

Taylorille selvisi pian, että yhdessä hänen kahden matkatoverinsa kanssa he olivat ensimmäiset amerikkalaiset, jotka vierailivat järven pohjoispuolella. Näin hänellä oli ainutlaatuinen tilaisuus julkaista uusia, tuoreita matkakuvia amerikkalaisille heille täysin tuntemattomasta Sortavalan alueesta. Taylor itse pystyi luomaan alueeseen liittyviä mielikuvia, rakentamaan ensimmäiset käsitykset paikasta ja jopa valitsemaan sanaston, jolla aluetta saattoi kuvata. Niinpä hän kuvasi yksityiskohtaisesti kyliä, kirkkoja, luostareita, munkkeja, merimiehiä ja kansamatkustajiaan – kannella hiljaa istuvia merisairautta pelkääviä keskiluokkalaisia sekä paksupartaisia talonpoikia ja heidän ahavoituneita vaimojaan (Taylor 1864, 524, 529–530).

Taylor lähti matkaan Pietarista höyrylaiva *Valamolla*. Ennen lähtöään hän mietti, mitä hän itse asiassa tiesi Laatokan alueesta. Hänen koulutietojensa mukaan Laatokka oli Euroopan suurin järvi, myrskyinen ja ”täynnä kaloja”. Laatokka, aiemmalta suomalais-ugrilaiselta nimeltään Nevajärvi, on todellakin Euroopan suurin järvi. Sen pinta-ala on noin 17 600 kilometriä, pituudeltaan se on 219 kilometriä ja leveydeltään 125 kilometriä. Taylor löysi lisätietoja järvestä maantieteellisestä sanakirjasta, jonka mukaan nimi *Ladoga* (ei *Ladoğa* kuten amerikkalaiset sen lausuvat) oli suomea ja sanan merkitys oli ’uusi’. Tämä ilmeisesti ei ole *Ladogan* suomen-

99 ”here was an untrodden corner of the world, lying within easy reach of a great capital, yet unknown to the eyes of conventional sight-seers”

kielinen merkitys vaan nimi on karjalaa (*luadokka*) ja tarkoittaa 'laajaa'. (Lisätietoja Laatokasta, ks. esim. Lähteenmäki 2021 tai "Lake Ladoga", Encyclopedia Britannica.) Ennen matkaansa Taylor ei löytänyt matkakuvauksia alueesta, joten hänen mielikuvituksensa loi kuvia maisemista, kasveista ja paikallisista asukkaista. Näin hänelle tuli "kiivas halu" lähteä Laatokan-kiertueelle kahden muun amerikkalaisen seurassa (Taylor 1864, 522).¹⁰⁰

Taylorin matkaa kuvaava artikkeli on kerronnallinen, proosamainen teksti. Muun muassa Neva-joesta Taylor kertoi seuraavaa: "Neva, jatkuvilla äkillisillä käännteillään, kirkkaalla, kylmällä, makealla vedellä ja rantojaan reunustavine koivu-, vaahtera- ja leppälehtoineen kompensoi suuressa määrin rantojensa tasaisuutta". Hän löysi Nevalle vertauskohteita Yhdysvaltojen itärannikolta ja Euroopasta toteamalla, että Nevalta puuttui Hudsonin "hillitty mahtavuus" ja Reinen "kohina".¹⁰¹ Nevan voima muistutti miekkoihin pukeutuneiden muinaisten soturien mahtia, hän selitti (Taylor 1864, 523).

Jokien ja järvien lisäksi Taylor mainitsi kertomuksessaan paikalliset kaupat ja ateriat, joilla alkupalat olivat tarjolla seisovassa pöydässä (Taylorin mukaan venäjäksi *zakowski*). Ateriat syötiin tavallisilta valkoisilta lautasilta, mutta puulusikoilla. Alkupalat koostuivat sillistä, anjoviksesta, juustoista, silputusta sipulista ja leivästä. Pääruokana oli saatavilla kaalikeittoa tai kalaa, joka tuotiin tuoreena suoraan kylmästä Nevasta. Peltopyy tarjoiltiin pulskien venäläisten kurkkujen kera. Ne olivat niin herkullisia, että Taylorin mielestä ne olisi tullut luokitella hedelmien eikä vihannesten joukkoon. Aterian päätteeksi tarjolla oli kahvia ja lopuksi miehet nousivat laivan kannelle polttelemaan Riikan sikareita (Taylor 1864, 524).

Kexholmissa (Käkisalmella) Taylor vaihtoi muutaman sanan suomalaisen ajurin kanssa. Ponnistellen hänen mieleensä tuli suomalainen sana, josta hän muodosti ajurille kysymyksen: "Suomi?". Ylpeänä ajuri vastasi "Suomi-lainen", mutta Taylor valaisi lukijoi-

100 "was conscious of a violent desire to make the cruise with him"

101 "slow magnificence"; "rush"

taan korjaamalla, että tarkka ilmaisu olisi ollut *Olen suomaalainen* (*I am a Swamplander*). Niin ”suomaalainen” ajuri kuin aluekin olivat miellyttäviä. Käkisalmi oli viehättävä, ”yksinkertainen pieni kaupunki”, jonka kadut olivat leveitä ja talot ”helakoita”, ”puhtaita” ja ”kodikkaita”.¹⁰² Vaikka kaupunki oli ”ulkopuolisesta maailmasta eristäytynyt nurkkaus”, se oli puhdas ja mukava. Paikalliset asukkaat olivat ystävällisiä ja he vilkuilivat ulkomaalaisia kiinnostuneina. Taylor (1864, 527) pohti, että jos he olisivat tienneet hänen matkumppaneineen olevan kotoisin Yhdysvalloista, kaupungin koko väestö olisi varmasti rynnännyt paikalle heitä ihmettelemään.¹⁰³ Käkisalmen vierailu kesti kaikkiaan vain puoli tuntia.

Taylor koki Laatokan alueen erikoisuutena paikallisten asukkaiden hiukset ja miesten parran. Leikkaamattomien hiusten kauneus oli hänelle ”uusi ihme”. Taylorin mukaan paikallisten kiiltävät, silkinhienot, kultaiset hiukset loistivat omassa kirkkaudessaan. Hän hämmästeli sitä, että niin kauniit hiukset koristivat asukkaiden kovaa ja karheaa ihoa. Myös miesten parrat olivat ”hätkähdyttävän pehmeitä ja tuuheita”.¹⁰⁴ Nämä olivat luultavasti etäisyyden päästä tehtyjä havaintoja, sillä tuskin Taylor pääsi paikallisten asukkaiden ihoa ja partoja koskettelemaan. Hän halusi kuitenkin kuvata niitä niin, että niistä kehittyisi paikallinen erikoisuus, jota lukijat yhdessä Taylorin kanssa pystyisivät ihmettelemään. Lopuksi hän totesi paikallisten erikoisuuksien – hiusten ja partojen – asiantuntijana, että alueen asukkaat eivät koskaan ajaneet partaansa ja näin murosikäisten poikien untuvasta kasvoi paksu, luonnonmukainen parta (Taylor 1864, 537).

Varsinaiseen matkakohteeseensa, Valamoon, saapuessaan Taylor näki ensimmäisenä luostarin kultaisena hehkuvan kupolin. Se oli kuin auringosta singottu upea meteoriitti. Ilma oli ”ihanan puhdas

102 ”bright”, ”clean”, ”comfortable”

103 ”a nook which is really out of the world”; ”had they known our nationality, I fancy the whole population would have run together”

104 ”a new revelation”; ”strikingly soft and rich”

ja raikas”, täynnä pehmeitä metsäisen luonnon tuoksua.¹⁰⁵ Luostaria ympäröivät tuuheat koivut, tammet ja vaahterat sekä kukkivat omenapuut (Taylor 1864, 528–529). Matkan aikana Taylor ihaili pelargonien ja anemonien hehkuvia värejä ja ihasteli luonnossa villeinä kasvavia kukkia, muun muassa kieloja ja ”höyhenmäisiä valkoisia purppuratäpläisiä” kukkia.¹⁰⁶ Kyseessä oli mahdollisesti helmililja, vanamo, lupiini, puna-apila, ruiskaunokki tai jokin muu yleinen luonnonkukka. Metsän kukinta auringon valon läikyttämänä oli hurmaava näky. Taylor kutsui sitä ”Pohjolan idylliksi”; se oli ”runollinen salaisuus”, jota luonto hellästi vaali. Hän korosti maiseman kauneutta lisäämällä siihen listan maata peittävistä kukista ja niiden kirkkaina hehkuvista väreistä. Lisäksi Taylor näki luonnossa villieläimiä – villihanhia tai sorsia ja harmaahaikaroita – ja kuuli, että syvemmällä metsässä oleskelevat villiporolaumat olivat vähitellen kesyntyneet (Taylor 1864, 535–536).¹⁰⁷ Tekstinsä avulla Taylor loi kuvaa itsestään tuntemattoman alueen asiantuntijana, joka paljasti muille näitä Pohjolan salaisuuksia. Hän oli etsijä, tuntemattoman valloittaja, joka oli päässyt koskemaan ja todistamaan jotain ainutlaatuisia, jota saattoi kutsua autenttisuudeksi.

Se, mikä eniten herätti Taylorin kiinnostuksen, oli maaseudun hiljaisuus. Seudulla, jolla hän vieraili, vallitsi ihanteellinen seesteisyys ja levollinen rauha. Hän pysähtyi hetkeksi unelmoimaan arkaadisesta pastoraalimaisemasta, jossa stereotyyppisesti yksinkertaisiksi kuvatut maalaiset ja jopa Taylor itse saattaisivat elää rauhassa välittämättä maailman levottomuuksista. Taylor kirjoitti (1864, 531), miten paikalla vallitsi täydellinen hiljaisuus. Edes linnut eivät laulaneet, eikä vihreillä nurmilla kuulunut muiden eläinten, lampaiden tai lehmien ääntelyä, eikä myöskään lasten tai kalastajien huutelua. Maaseudulla vallitsi unen ja ikuisen rauhan tunnelma. Taylor pysähtyi nauttimaan tästä rauhasta, jonka hän kuvasi olevan virkistävää kuin syvä uni. Hän totesi muun muassa, miten ”ihmisaivoissa

105 ”wonderfully pure and sweet”; ”delicate woodland odors”

106 ”a feathery flower, white, freckled with purple”

107 ”wild duck”; ”herons”

piilevä levoton pahalainen hiljeni hetkeksi” antaen mahdollisuuden unelmoida pastoraalisesta elämästä yksinkertaisen ja tietämättömän kansan keskuudessa paikassa, jossa maailman kiihkeä vauhti ei vaivannut – samanaikaisesti tietäen unelman mahdottomuuden.¹⁰⁸

Taylor jatkoi hiljaisuuden kuvaustaan kertomalla, miten hän ja hänen amerikkalaiset matkakumppaninsa olivat ”tuskin hengittäneet sisään” – tai pikemminkin ”*insuded*”, kuten hän asian ilmaisi. Näin hän keksi uuden paradoksaalisen termin tunteelle, joka ”tuntui tunkeutuvan joka huokoseen”: he hengittivät ”tätä syvää hiljaisuutta ja siitä huokuvia mielikuvia puolen tunnin ajan kunnes tuuli hiljeni auringon laskiessa ja humisevan hyttyssumun jälleen noustessa” (Taylor 1864, 531).¹⁰⁹ Taylorin unelmointi paluusta idylliseen luonnon rauhaan heijasti jälleen kerran amerikkalaisten omia arvoja ja yhteiskunnan ongelmia. Pastoraalisuuden kaipuu oli vastareaktio kiihtyvälle urbanisoitumiselle ja nopeasti etenevälle modernille elämälle. Taylorin kuvauksessa maaseutu oli tyhjennetty kaikista sivilisaatioon viittaavista tekijöistä. Kalastajaveneet, lampaat, karja ja lapset eivät kuuluneet kuvaan, jonka täytti totaalinen seesteisyys. Kuva toimi todisteena hänen käsityksestään luonnon ainutlaatuisuudesta ja hänen omasta nostalgiastaan katoavaa pastoraaliunelmaa kohtaan.

Myös Harriet Cornelia Hayward ihasteli pohjoisen maisemia kuvaten niitä pastoraalisen suloisiksi.¹¹⁰ Hän kehui ”Tornea”-jokea

108 ”It was wonderfully silent. Not a bird twittered; no bleat of sheep or low of cattle was heard from the grassy fields; no shout of children, or evening hail from the returning boats of the fishers. Over all [sic] the land brooded an atmosphere of sleep, of serene, perpetual peace. To sit and look upon it was in itself a refreshment like that of healthy slumber. The restless devil which lurks in the human brain was quieted for the time, and we dreamed – knowing all the while the vanity of the dream – of a pastoral life in some such spot, among as ignorant and simple-hearted a people, ourselves as untroubled by the agitations of the world.”

109 ”We had scarce inhaled – or, rather, *insuded*, to coin a paradoxical word for a sensation which seems to enter at every pore – the profound quiet and its suggestive fancies for the space of half an hour, when the wind fell at the going down of the sun, and the humming mist of mosquitoes arose again.”

110 ”sweet pastoral scenes”

kauneimmaksi mitä kuvitella voi (Hayward 1892, 16).¹¹¹ Vaikka joki pursui kaloja, se oli Haywardin mielestä kaupallisesti epäonnistunut: sitä pitkin ei voinut navigoida. Siitä huolimatta se elävöitti ympäristöä.¹¹² Jokea ympäröivän alueen halki kulkevan tien molemmilla puolilla sijaitsevat maatilat muistuttivat Uuden-Englannin maatiloja enemmän kuin missään muualla Euroopassa (Hayward 1892, 17). Jokaisella tilalla oli päärakennus, jonka ympärille oli rakennettu ulkorakennuksia, talleja ja aittoja. Portilla oli aina joku naisista tai lapsista avaamassa sen läpikulkeville ajureille. Jos porttia avaamassa olevalle maalaiselle annettiin penni tämän palveluksista, jopa ujoimmat lapset kiittivät kohteliaasti, Hayward (1892, 18) kirjoitti.

Koska näin kaukana pohjoisessa ei ollut hotelleja, matkajat majoittuivat paikallisilla maatiloilla. Lakanat ja tyynyliinat olivat tahrattomia ja koristettu taidokkaasti käsin tehdyllä pitsillä. Aikaisempi kokemus oli kuitenkin osoittanut, ettei näennäinen puhtaus taannut ”yöllisten kiusaajien” poissaoloa. Todennäköisesti näillä ”kiusaajilla” tarkoitettiin luteita. Niinpä seurueen naiset suorittivat vuoteiden perusteellisen tarkistuksen. Vaikka ötököitä löytyi, keskiyön auringon näkeminen oli niin harvinainen kokemus, että luteet, joita oli myös Yhdysvalloissa ja muualla, pian unohtuivat. Tuntureille kiivetessään seurue törmäsi Nebraskan Omahasta koitoisin olevaan amerikkalaiseen. Hän saattoi matkajat Aavasaksaan ihmettelemään keskiyön aurinkoa. Tunturin huipulle oli kokoonnutunut yli 3 000 henkeä odottamaan tätä yöllistä ihmettä. Suurin osa heistä oli saapunut Tukholmasta, Helsingistä ja Kööpenhaminasta. Vaikka Suomessa vuoria ei Haywardin mukaan ollut kuin yksi mainitsemisen arvoinen kukkula, joka sijaitsi 66. leveyspiiristä etelään (ilmeisesti Koli), suomalainen maisema oli hiljainen ja rauhoittava, kuin kaunis uni. Mäntyjen tuoksu, varsinkin sateen jälkeen, oli arabien mausteiden tuoksun vertainen. Hänen oli vaikea ymmärtää, että tämä rauhallinen maisema löytyi samalta maapallolta kuin

111 "one of the most beautiful rivers imaginable"

112 "it is like some sunny natures we have known; they brighten everything around them"

kiireiset, meluisat kaupungit (Hayward 1892, 1–2, 16–18, 21–22, 53).

Myös Buckley kehui Suomen luontoa erittäin kauniiksi. Erityisen ”merkittävä, viehättävä, suurenmoinen” ja ”upea” olivat Buckleyn käyttämiä adjektiiveja, joilla hän luonnehti luontoa.¹¹³ Hän mainitsi luontokuvauksissaan kukkien lisäksi eläimiä; esillä olivat Taylorin edellä mainitsemat karja ja lampaat mutta myös porot.

Lapin vierailuaan kuvatessaan Buckley kertoi kieltäytyneensä poron maidon juomisesta koska oli nähnyt, miten Lapin naiset lypsivät poroja. Poroilla oli ollut tuolloin juuri turkinvaihto meneillään. Lypsämisen päätteeksi lappalaisnaiset olivat nyhtäisseet porojen kyljistä kourallisen karvoja, joilla he olivat pyyhkineet utareet, sitten kätensä ja lopuksi he jostain oudosta syystä olivat laittaneet karvat kyljessään roikkuviin pusseihin. Buckley oli nähnyt, miten karvat sekoittuivat maitoon ja päättänyt, ettei joisi maitoa, ellei keksisi jotain keinoa ensin puhdistaa sitä. Siihen asti hän oli ollut vakuuttunut, että olisi ollut valmis kokeilemaan mitä tahansa eteensä tulevaa uutta ja tuntematonta. Matkaoppaista hän oli lukenut maidon olevan hyvin täyteläistä ja makeaa. Buckleyn (1886, 81–82) mukaan lappalaiset lypsivät poroja vain kahdesti viikossa ja tekivät maidosta myös juustoa. Lisäksi hän kertoi, että porojen liikkuessa heidän nivelistään kuului sähköpariston kaltaisia ääniä (1886, 82).¹¹⁴

Laatokalla kierrellessään Taylor oli toivonut näkevänsä poron, jonka hän yhdisti olennaisena osana Suomen luontoon. Poroja näkemättä hän raportoi pettyneenä vain jatkuvasti kiusaavista itikka-parvista. Lapin kuvauksiin keskittyneessä kirjassaan hän kuitenkin kuvasi poroja useasti ja vertasi muiden matkakirjailijoiden tapaan poroa kameliin. Taylorin (1881, 144–145) käsityksen mukaan, eikä kovinkaan kaukaa haetusti, poron ja kamelin kaviot olivat hyvin samanlaiset. Useiden vauhdikkaiden pulkkareissujen kuvausten lisäksi Taylor liitti kirjaansa myös kuvauksen porojen kastraatiosta. Hän kertoi, kuinka vanha lappalainen nainen oli suorittanut toiminnan jauhamalla rauhasia hitaasti hampaiden välissä, kunnes niistä oli

113 ”very remarkable, charming, magnificent”

114 ”When the animal moves, the joints emit sounds like an electric battery.”

muodostunut hakkelusmainen massa (Taylor 1881, 115). Kastraatio-
toimituksen yksityiskohtainen kuvaus voidaan tulkita viihteellisen
eksoottisuuden tavoitteluksi. Toisaalta puremalla kuohitseminen oli
yleinen ja tavanomainen menetelmä etenkin syksyn poroerotusten
yhteydessä; näin varmistettiin, että välttyttiin tekemästä porolle avo-
haavaa (poroerotuksista ks. Korhonen 2008). Yleinen kerronnal-
linen strategia matkakertomuksissa oli erikoisen ja toisenlaisen
tiedon mutta myös äärimmäisten tunne-elämysten tuottaminen
lukijalle – oli se sitten vastenmielisyyttä, kauhua, ihastelua tai ih-
mettelyä. Samalla tällaiset kirjoitukset olivat osoitus kirjoittajan it-
selleen rakentamasta asiantuntijuudesta. Kertomuksessaan Taylor
esiintyi paikallisten olosuhteiden asiantuntijana, erityisesti poroi-
hin ja Lapin elämään liittyvissä toimenpiteissä.

Toinen matka-artikkeli, jossa kuvattiin poroa osana Suomen
luontoa, on nimettömänä julkaistu teksti, joka ilmestyi *Putnam's
Monthly Magazine of American Literature, Science and Art* -lehdes-
sä vuonna 1856. Siinä selitettiin, miten poro oli verrattavissa etelän
kameliin. Kirjoittaja kertoi lappalaisten käyttävän poroja ajoneu-
voina sekä kaikenlaiseen kuljetukseen; he myös lypsivät niitä, erot-
tivat ne ulkonäöltä toisistaan ja kutsuivat niitä nimillä. Kirjoittajan
mukaan asukkaiden vaatimattomassa kielessä oli noin 76 eri sanaa,
joilla viitattiin tähän lappalaisille rakkaaseen eläimeen ("High Life"
1856, 143).

Myös Ballou (1887, 148) vakuutti, että lappalaisille poro oli sama
kuin kameli autiomaan arabeille.¹¹⁵ Hän kirjoitti asiantuntevasti,
miten kesytetty poro erosi villinä asuvasta "ujosta porosta", joka oli
kooltaan suurempi. Oletettavasti Ballou tarkoitti "ujolla porolla"
peuraa tai hirveä. Vielä seuraavalla sivulla hän toisti, että poro oli
lappalaisille sama kuin kameli arabeille: "tämä pieni olento on lap-
palaisten lehmä, hevonen, ruoka, vaatetus, telttä", kaikki kaikessa
(Ballou 1887, 149).¹¹⁶ Osittain Ballou toisti samoja tietoja, joita Buck-

115 "What the camel is to the Arab of the desert, the reindeer is to the Laplander."

116 "the reindeer is to the Lapp what the camel is to the Arab. This small creature is
the Lapp's cow, horse, food, clothing, tent, everything."

ley oli tuonut esiin vuotta aiemmin: poron maito oli Balloun mukaan ravitsevaa, vaikka sitä olikin niin vähän, että poroja lypsettiin vain kahdesti viikossa. Tällä tavoin tämä ”pohjoisen kameli” sai sijansa juuri Suomeen tai osittain Lappiin liittyvien erikoisuuksien joukossa.

Kuten monissa ulkomaalaisten teksteissä myös 1800-luvun amerikkalaisten kirjoituksissa kummasteltiin poron lisäksi saunaa. Hayward (1892, 43) mainitsi saunan, ”höyry kylpylän” ja kertoi, että suomalaisten tapa saunoa oli peräisin kaukaisilta ajoilta.¹¹⁷ J. D. Rees taas tiedotti lukijoilleen, että Suomessa oli saatavilla erinomaisia kylpyjä, joissa oli mahdollista loiskutella kuumassa tai kylmässä vedessä. Kaikki kylpemiseen tarvittava oli valmisteltu etukäteen niin, että kylpijä voi heti kylpyrituaalin aluksi poistaa kauluksensa ja solmionsa. Avustava pesijänainen ei riisuutumisen hätkähtänyt, mutta kun hän hetkeksi poistui pesuhuoneesta, saattoi alaston kylpijä pikaisesti pulahtaa ammeeseen. Naisen palattua hän aloitti kylpijän vartalon saippuoinnin. Ensin hän saippuoi pään siirtyen sitten vähitellen kehon alempiin osiin kohti raajoja. Rees totesi, että vastaan räpistelemisen olisi ollut turhaa. Lopuksi hän kertoi, että samanlaista kylpylätoimintaa löytyi Japanista (Rees 1893, 548). Rees ihaili suomalaisten puhtautta yleisemminkin, ei ainoastaan kylpemiseen kytkettynä. Hän koki, että Suomessa puhtaus näkyi kaikkialla: naiset olivat ”puhtaita ja siistejä”, asemat puhtaita ja mukavia, jopa ikkunat kiittelivät peilien lailla (Rees 1893, 547, 548, 550). Lopuksi Rees (1893, 553) totesi, että kesäisin Suomessa oli lähes aina hyvä sää. Näin yllättäen myös Suomen sää esitettiin positiivisena paikallisena erikoisuutena.

Myös Taylor kävi suomalaisten höyrykylvyssä, josta hän kertoi nauttineensa pienessä ikkunattomassa puurakennuksessa, joka oli hyvin kuuma ja kostea kuin orientaalin kylpylä (Taylor 1858, 100).¹¹⁸ Hän kuvasi yksityiskohtaisesti, miten sauna toimi, mitkä olivat yleiset käyttäytymissäännöt ja miten lumessa pyöriminen

117 ”steam bath-house”

118 ”little wooden building without windows”; ”like an Oriental bathing-hall”

oli osa saunomista. Hän selitti lukijoilleen, miten saunan sisällä oli kuuma kivikasa, joka oli peitetty hyvältä tuoksuvilla koivunoksilla. Lisäksi ikkunattomassa majassa oli iso vesiallas, jossa istuttiin, kun pesijä kuurasi ja saippuoi saunojan (Taylor 1858, 100).¹¹⁹ Taylorin mielestä olisi ollut naurettavaa epäröidä tai kieltäytyä alastomana altaassa istumisesta viattoman ”hyveellisen” tytön tullessa pesutomiin. Niin hän antoi tytön saippuoida kehonsa kuumassa saunassa, jossa tämän hiki valui noroina.

Ulkona saunan nurkassa vesiastia oli upotettu lumeen, jotta vesi pysyi kylmänä. Taylor (1858, 101) kertoi, miten saunomisen aikana suomalaiset menivät jatkuvasti ulos pyörimään lumessa.¹²⁰ Taylorin uskaltautui ulos ulkoilmaan, mutta mittarin näyttäessä nollaa hän seisokeli siellä vain parin sekunnin ajan. Kylmä ilma kuumalla iholla oli erittäin virkistävää, hän totesi. Jälleen kerran hän antoi lukijoille tilaisuuden ihmetellä suomalaisten outoja tapoja, ikkunattomassa mökissä hikoilemista ja kylmässä ulkoilmassa seisoskelua. Samalla Taylor kuitenkin loi myönteisen kuvan suomalaisten puhtaudesta, joka puolestaan oli arvostettu ominaisuus Yhdysvalloissa. Kaikkineen Taylorin ja muiden amerikkalaisten höyrykylpyjä ja pohjoisen kamelia esittelevät, usein humoristiset tai tunneperäiset, runsaiden adjektiivien rikastuttamat kuvaukset pitivät lukijan tarkkaavaisuuden yllä niin, että huumorin ja eksoottisten elämysten kautta muodostui kuva Suomen erikoisuuksista, maisemasta, saunasta ja poroista.

119 "a pile of hot stones, covered with birch boughs, the leaves of which gave out an agreeable smell, and a large tub of water"

120 "frequently go out and roll in the snow during the progress of the bath"

Kaunokirjallisuus

Suomalainen ”oli hiljainen, harmiton mies [– –], jonka satunnaiset omissuudet tähän mennessä olivat olleet merkityksettömiä”.

Herman Melville, *Omoo: Adventures in the South Seas*, [1847] 1985, 46 (vapaa käännös)¹²¹

1800-luvulla Yhdysvalloissa tuotettu kirjallisuus edusti joko romantiikan tai realismin tyylilajeja, aivan kuten monissa muissakin maissa. Romanttisen kaunokirjallisuuden erityispiirteitä ovat muun muassa sentimentaaliset tarinat, melodraama, epäuskottavuus, yksinkertainen lineaarinen kronologia ja se, että kertojat eivät itse ole osallisina tarinoissa. Monesti tapahtumat etenevät nopeasti ja harvoin niiden sisällä on havaittavissa varsinaisia henkilöiden ympärille rakennettuja erillisiä tarinalinjoja. Fiktiivisten henkilöiden funktio on usein tarinan eteenpäin vieminen, heidän toimintamotiivinsa ovat yksinkertaisia ja käyttäytyminen samankaltaista, suoraviivaista toimintaa. Henkilöhahmoja luonnehditaan yksinkertaisten toimintojen kautta ja heitä määritellään sopivilla adjektiiveilla. Heillä on usein yksi rooli – sankari, sankaritar, velho, hyvyyden ruumillistuma tai muu vastaava – josta puuttuvat täysin psykologiset attributit, eivätkä he omaa varsinaisia monimutkaisia luonteenpiirteitä. He eivät myöskään muutu tai kehity tarinan edetessä vaan pysyvät samoina alusta loppuun. Suomalaisiin viittaavat 1800-luvun ame-

121 the ”Finlander or Finn” ”was a quiet, inoffensive man, to look at, and, among such a set, his occasional peculiarities had hitherto passed for nothing”

rikkalaisten kirjoittamat romaanit ja novellit, kuten osittain myös runot, vastaavat pitkälti kyseistä määritelmää.

Suomi-kuva kaunokirjallisuudessa

Suomalaisen kirjallisuuden tuntemus välittyi Yhdysvaltoihin 1800-luvulla maahanmuuttajien ja matkakirjallisuuden kautta, mutta sitäkin enemmän pohjoismaalaisten vierailijoiden sekä amerikkalaisten oman Suomeen viittaavan kaunokirjallisuuden tuntemuksen välityksellä. Vaikka *Kalevalan* lisäksi suomalaista kaunokirjallisuutta tunnettiin amerikkalaisten keskuudessa vähän, sillä oli vaikutus niiden muutamien 1800-luvun amerikkalaisten Suomeen liittyvien teosten luomiseen, jotka vuosisadan aikana julkaistiin. Suomea kuvaavia ja suomalaishahmoja esitteleviä 1800-luvun amerikkalaisia kaunokirjallisuuden tekstejä on sen verran pieni määrä, ettei niistä nouse esiin mitään varsinaisia temaattisia kokonaisuuksia eikä niitä voi luokitella kirjailijoiden mukaan. Suurin osa amerikkalaisista kirjailijoista, jotka teoksissaan viittaavat Suomeen tai suomalaisiin, julkaisi ainoastaan yhden aihetta käsittelevän tekstin ja niissäkin Suomi tapahtumapaikkana tai suomalaiset fiktiivisinä hahmoina ovat suurimmalta osin melko mitättömissä rooleissa. Siispä tässä luvussa 1800-luvulla julkaistut teokset on jäsennetty genren mukaan: romaanit, novellit ja runot. Teksteistä käy ilmi, että tunnettujen kulttuurin kehtojen – Englannin, Ranskan ja Italian – kirjallisen tuotannon lisäksi amerikkalaisten, erityisesti kirjailijoiden ja intellektuaalien, keskuudessa myös muiden Euroopan maiden kirjallisuutta tunnettiin jossain määrin. Erityisesti heitä kiinnostivat kansalliseen identiteettiin kytkeytyvät eepokset. Kiinnostus juuri näihin teoksiin heijasti amerikkalaisten omaa pyrkimystä rakentaa kansallista kulttuuria ja identiteettiä. 1800-luvulla amerikkalaiset hakivat omaa suuntaa kulttuurilliselle tuotannolle, mutta toimivat vielä pitkään brittien välittämien vaikutusten alaisina.

Erityisesti Henry Wadsworth Longfellow'ta tutkineen Andrew Hilenin mukaan yleinen kiinnostus Skandinaviaa ja viikinkiteemo-

ja kohtaan esimerkiksi englantilaisten keskuudessa heräsi Walter Scottin runojen myötä jo vuosina 1815–1821. Scottin teokset välittivät tietoa pohjoisen tarinoista ja kulttuurista samoin kuin Thomas Grayn norjalaisteemat, joita hän käsittelee muun muassa runoissaan ”The Fatal Sisters” (1761) ja ”The Descent of Odin” (1768). Aihe kiehtoi esimerkiksi Longfellow’ta, mikä osoitti runoilijan Pohjolaan kohdistamaa kiinnostusta. Grayn onkin todettu aloittaneen varsinaisen innostuksen norjalaisaiheita kohtaan 1800-luvun englanninkielisessä kirjallisuudessa (Hilen 1970, 1–2). Viikinkimyytit tulivat hyvin suosituiksi 1830-luvulta alkaen kuningatar Viktorian ajan Englannissa, jossa ne levisivät yleisön keskuuteen matka- ja kaunokirjallisuuden kautta, niin runojen kuin fiktiivisten kertomusten välityksellä (ks. Wawn 2002). Myös tunnettu englantilainen runoilija Samuel Taylor Coleridge (1772–1834) oli kiinnostunut Suomen ja Lapin noitiin liitetystä legendoista. Hänen mielenkiintonsa aiheetta kohtaan jatkui 1700-luvulta seuraavan vuosisadan alkuun (Moyne 1981, 111).

Samoin folkloristien keskuudessa yleensä tunnettiin suomalaisiin liittyviä tarinoita ja legendoja. Niiden joukossa oli mielikuvituksen ja taikauskoisuuden värittämiä käsityksiä suomalaisista merimiehistä. Merimatkoille mukaan otetut suomalaiset tiesivät tavanomaisesti huonoa onnea. Muut merimiehet vastustivat suomalaisten palkkaamista miehistöön uskoen heidän olevan taikureita tai velhoja, joilla oli kyky nostattaa tuulta ja myrskyjä. Merimatkoista kertovaa kirjallisuutta tutkineiden historioitsijoiden keskuudessa oli yleisesti tiedossa suomalaisiin liitetty uskomus heidän kyvystään hallita tuulta. Noitamaiset suomalaiset merenkävijät mainitaan esimerkiksi James Fenimore Cooperin romaanissa *The Water-Witch* (1830). (Lisää aiheesta, ks. esim. Moyne 1981.)

Longfellow’n varhain syntynyt kiinnostus Pohjoismaita kohtaan kasvoi vuosien 1826–1829 aikana hänen opiskellessaan kieliä Italiasa, Ranskassa ja Espanjassa. Ruotsalaiseen kirjalliseen tuotantoon Longfellow tutustui Euroopan-kiertueensa aikana ruotsalaisen runoilijan Karl August Nicanderin (1799–1839) kautta. Longfellow solmi henkilökohtaisen ystävyysuhteen Nicanderiin, joka tunnet-

tiin Ruotsissa maineikkaasta tragediastaan *Runesvärdet* (1820) sekä useista runokokoelmistaan. Alun perin kirjeenvaihto näiden kahden runoilijan välillä tapahtui italiaksi, kunnes Longfellow myöhemmin oppi ruotsia.

Oleskellessaan Roomassa Longfellow tutustui moniin siellä työskenteleviin ruotsalaistaiteilijoihin. Nicanderin kautta hän tapasi muun muassa kuvanveistäjä Johan Nicklas Byströmin (1783–1848) ja muotokuvamaalari Olof Johan Södermarkin (1790–1848). Hän tutustui myös kuuluisaan tanskalaiseen kuvanveistäjään Bertel Thorwaldseniin (1770–1844). (Hilen 1970, 5; Johnson 1915, 39–41.) Ensimmäisen Euroopan-kiertueensa seurauksena Longfellow sai idean Pohjoismaihin suuntautuvasta matkasta, jonka hän aloitti huhtikuussa 1835. Pohjoismaissa oleskellessaan hän opiskeli ruotsia ja tanskaa, otti suomen kielen tunteja ja tutustui pohjoismaiseen kirjallisuuteen. Ruotsiin saavuttuaan Longfellow otti yhteyttä Nicanderiin, jonka kautta hän tapasi suomalaissyntyisen runoilijan ja historiallisista romaaneistaan tunnetun pastori Gustaf Henrik Mellinin (1803–1876). Mellin oli muuttanut vuonna 1810 perheensä mukana Suomesta Ruotsiin venäläisten joukkojen vallattua Suomen alueita Pohjois-Pohjanmaan Revonlahdella, jossa Mellinin perhe Suomen sodan aikana asui. (Wacklin 1989, 255–264; Forsell 1997.) Mellin opetti Longfellow’lle suomen kielen alkeet ja auttoi amerikkalaiskirjailijaa erityisesti suomalaisten sanojen lausumisessa. (Arvin 1962, 31; Thompson 1969, 219.) Yhdessä vieraista kielistä kiinnostuneet ystävykset tarkastelivat suomen kielen rakennetta verraten sitä ruotsiin ja englantiin. Ystävyiden osoituksena ja suomen kielen jatko-opintoja varten Mellin lahjoitti Longfellow’lle suomalaisen *Raamatun* ja tutustutti hänet Elias Lönnrotin (1802–1884) kokoamaan *Kalevalaan*, josta tuli tärkeä teos Longfellow’n omalle myöhäisemmälle kirjalliselle tuotannolle.

Ruotsin-matkan ja lahjaksi saadun *Kalevalan* seurauksena Longfellow alkoi kerätä *Kalevalan* ensimmäisiä käännöksiä, joita ilmestyi 1840-luvulla ruotsiksi (1841) ja ranskaksi (1845). Hän omisti M. A. Castrénin kääntämän ruotsinkielisen version vuodelta 1841 ja hänen kotimuseonsa kirjaston hyllystä löytyvä ranskankielinen *Kalevala*

on ensimmäinen painos vuodelta 1845. Kirjaston hyllyiltä löytyy myös suomenkielinen *Kalevala* (toinen painos, vuodelta 1849), joka oli julkaistu Helsingissä. Longfellow'n omistama saksankielinen painos on Franz Anton Schiefnerin laatima käännös, joka oli teoksen kolmas versio, ja julkaistu vuonna 1852. Sen ensimmäinen versio oli julkaistu 1840 ja Jacob Grimmin valmisteleva lyhennetty versio vuonna 1848. Longfellow oli siis tutustunut *Kalevalan* erikielisiin käännöksiin vuosikymmeniä sen ensimmäisiä englanninkielisiä käännöksiä aiemmin.

Ensimmäisenä *Kalevalan* englanninkielisenä mukaelmana pidetään sotilaan ja maailmanmatkaja Charles-Frédéric Henningsenin (1815–1877) *Kalevalaa* käsittelevää tekstiä, joka ilmestyi hänen teoksessaan *Eastern Europe* (1846). Henningsenin oletetaan vierailleen myös Suomessa 1800-luvun alkupuolella. Hänen Lontoossa julkaisussa matkakirjassaan *Revelations of Russia in 1846, by an English Resident* (2 volyymia, 1846) on viittauksia Suomen luontoon ja Helsinkiin (ks. luku ”Finland”). *Kalevalan* ensimmäinen englanninkielinen osittainen käännös julkaistiin vuonna 1868 John Addison Porterin (1822–1866) kääntämänä ja Eugene Schuylerin (1840–1890) loppuun saattamana ja julkaisemana nimellä *Selections from the Kalevala*. Tätä ennen kuitenkin toinen Porter, Thomas C., oli Longfellow'n runoelman *The Song of Hiawathan* autenttisuuteen liittyvässä kiistassa omien väitteidensä tueksi julkaissut näytteenä *Kalevalan* ensimmäisen runon käännöksen vuonna 1855. (Kiistasta lisää alla; ks. Moyne 1949 ja Moyne 1981, 126.) Porterin laitosta seurasi samanaikaisesti Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa julkaistu John Martin Crawfordin (1845–1916) koko *Kalevalasta* tehty versio *The Kalevala: The Epic Poem of Finland*, vuodelta 1888 (Virtanen 1988, 181). Crawfordin versio perustuu Longfellow'nkin omistamaan Franz Anton Schiefnerin saksalaiseen käännökseen vuodelta 1852. (Lisää *Kalevalan* käännöksistä ks. Forselles 2012, Aarnipuu, toim., 2012, Moyne 1949 sekä Moyne 1963.)

Suomen kirjallisuuden ehkä tunnetuin teos 1800-luvun amerikkalaisten keskuudessa oli juuri Lönnrotin kansanrunoudesta koostuva kansallisepos *Kalevala*. Vaikka suomalainen kirjallisuus

ei koskaan saavuttanut amerikkalaisten keskuudessa samanlaista kuuluisuutta tai yleistä tunnettuutta kuin esimerkiksi Shakespearen runot ja näytelmät tai runoilija Elizabeth Barrett Browningin kirjoitukset, amerikkalaiset olivat kuitenkin kuulleet puhuttavan *Kalevalasta*. 1800-luvun puolivälissä kansankulttuuria kohtaan ylipäättään lisääntynyt kiinnostus näkyi muun muassa kiinnostuksena myös suomalaisen kansanrunouteen.

Longfellow'n eepisen runoelman *The Song of Hiawathan* ilmestyttyä vuonna 1855 runoilijaa syytettiin *Kalevalan* plagioinnista (Mustanoja 1952, 152–153). Ilmeisesti idea *Hiawatha*-runoelmaan oli tullut suoraan *Kalevalasta*. Teos pohjautuu *Kalevalassa* käytettyyn runomittaan, kuten Longfellow itsekin myösi, mutta runoelman aihe ei hänen mukaansa ole kopio *Kalevalan* tarinoista: *Hiawathan* tarinat kertovat Amerikan alkuperäisasukkaista (Hirsch 1964, 37–39). *Kalevalan* runomitan käyttö ja Amerikan lehdistön sivuilla julkaistu polemiikki suomalaiseepoksen vaikutuksesta Longfellow'n omaan teokseen tekivät *Kalevalaa* tunnetuksi amerikkalaisen yleisön keskuudessa.

Ernest J. Moynen mukaan runoilija Walt Whitman (1819–1892) seurasi suurella mielenkiinnolla Longfellow'n *Hiawatha*-runoelman kriittistä vastaanottoa syksyllä 1855. Whitman on yksi Yhdysvaltojen tunnetuimmista ja vaikutusvaltaisimmista runoilijoista, joka saavutti mainetta runokokoelmallaan *Leaves of Grass* (1855). Teos on innovatiivinen kokonaisuus, josta Whitman julkaisi useita eri versioita. Hänen runoissaan esiintyy realistisia kuvauksia ”tavallisista” amerikkalaisista, minkä lisäksi Whitman käsittelee miesten homoeroottisia suhteita liittäen niihin transsendentaalisia pohdintoja. *The Song of Hiawatha* ilmestyi nelisen kuukautta Whitmanin *Leaves of Grass* -teoksen ensimmäisen painoksen julkaisemisen jälkeen. Whitmanilla ilmeisesti oli ainakin yksi sanomalehtileike koskien *Hiawatha* ja *Kalevala* -plagiointikiistaa. Hän oli myös lue-
nut New Yorkin *Daily Tribune* -lehdessä lokakuussa 1855 julkaistun Suomea käsittelevän artikkelin ja oli tehnyt siihen omia merkintöjään. Hän viittaa Skandinaviaan – ja Moynen mukaan myös Suomeen – runossaan ”What do you hear, Walt Whitman?” (eli ”Poem

of Salutation”), joka ilmestyi vuoden 1856 *Leaves of Grass* -painoksessa. Siinä mainitaan suomalainen ja kuvataan Suomen luontoa vastaavaa maisemaa, vaikkei paikkaa mainitakaan: runossa tuodaan esiin keskiyön aurinko, pohjoisen männyt ja kuuset, graniittilohkaareet ja kalliot, vihreät niityt ja järvet (Whitman 1856). Viimeisten elinvuosiensa aikana Whitman luki Venäjää käsitteleviä julkaisuja ja hankki kopion Runebergin runosta *Nadeschda*, joka on vuonna 1879 julkaistu yhdeksän canton mittainen teos; Marie A. Brown oli kääntänyt sen ruotsista (Moyne 1972, 240–241).

Vuonna 1873 kirjailija-filosofi Ralph Waldo Emerson (1803–1882) tutustui *Kalevalaan* kiertäessään Eurooppaa, kuten hänen muistikirjansa merkinnät todistavat (Emerson 1914, 424). Paluumatkaltaan Euroopasta Yhdysvaltoihin hän keskusteli *Kalevalasta* kirjailija Charles Eliot Nortonin (1827–1908) kanssa. Norton kirjoitti, että Emerson oli kuullut *Kalevalasta* kirjailija James Russell Lowellilta (1819–1891) Pariisin-vierailunsa aikana. Lowell puolestaan oli tavannut teoksen ranskalaisen version kääntäjän Pariisin Hotel de Lorraine ruokasalissa. Norton ihmetteli, miten Emerson, jonka kirjallisuuden tuntemus oli hyvin laaja, oli vasta silloin kuullut puhuttavan tästä mahtavan ”monumentaalisesta muinaisesta eepoksesta ja legendaarisesta runoelmasta”.¹²² Hän oli vakuuttunut (1913, 508–509), että pian Emerson tuntisi *Kalevalan* paremmin kuin kukaan toinen, sillä hänen mukaansa Emersonin kiinnostusta oli vaikea tyydyttää. Nortonin päiväkirjamerkinnoistä käy ilmi, että amerikkalaisen älymystön ja intellektuaalisen eliitin edustajat keskustelivat usein eri maiden kirjailijoiden, kuten Alfred Tennysonin, lordi Byronin, Percy Bysshe Shelleyn, Omar Khayyàmin ja Thomas Carlylen, kirjallisesta tuotannosta. He keskustelivat myös Persian, kurdien ja suomalaisten kansalliseepoksista. Tieto *Kalevalasta* ja sen ansioista kulki Longfellow’n, Lowellin, Nortonin ja Emersonin kautta mahdollisesti myös suuremman yleisön keskuuteen.

Myös pohjoismaiset kirjailijat välittivät tietoa suomalaisesta kirjallisuudesta amerikkalaisten keskuuteen omien Amerikan-vierai-

122 ”so striking a monument of early epic and legendary poetry”

lujensa aikana. Esimerkiksi Suomessa syntynyt ruotsalainen romaanikirjailija Fredrika Bremer (1801–1865) tapasi vuosina 1849–1850 Yhdysvaltoja kiertäessään useita amerikkalaisia kirjailijoita, aktivisteja ja muita vaikutusvaltaisia amerikkalaisen kulttuurin edustajia. Longfellow'n kotimuseon kirjaston hyllyiltä löytyy Suomen kansallisrunoilija Johan Ludvig Runebergin (1804–1877) runokokoelma *Fänrik Ståls Sägner* (sen Tukholmassa vuonna 1849 painettu laitos), joka oli lahja Bremeriltä. (Virtanen 1988, 58; ks. myös Dana & Hawthorne 1949.) Massachusetissa vieraillessaan Bremer tapasi Longfellow'n tämän kotona järjestetyssä tilaisuudessa. Hän yllättyi kuultuaan, että Longfellow tunsu ruotsalaista kirjallisuutta, osasi ruotsia, oli jopa kääntänyt viikinkiaiheista tunnetun ruotsalaisrunoilija Esaias Tegnérin julkaisuja ja itse vierailut Ruotsissa. Bremer ihaili myös Harvardin yliopiston laajaa ruotsalaisen kirjallisuuden kokoelmaa, jonka Longfellow oli koonnut Euroopan-matkansa aikana (Bremer 1854, 134).

Vuonna 1837 Longfellow oli luennoinut Yhdysvalloissa Pohjois-Euroopan kirjallisuushistoriasta ("The History of the Literature of the North of Europe"). Teoksensa *The Poets and Poetry of Europe* (1845) täydennysosaan hän lisäsi maininnan Runebergista sekä tämän runojen käännöksistä. Kyseessä on antologia, jonka ruotsalaisten runojen joukkoon Longfellow on siis sisällyttänyt esittelyn Runebergista. Hän kehuu tätä yhdeksi Pohjolan parhaimmista runoilijoista.¹²³ Runebergin tunnetuimpina teoksina Longfellow mainitsee "The Stories of Ensign Stål" (*Vänrikki Stoolin tarinat*), "The Elk-Hunters" (*Hirvenhiihtäjät*), "Idyl and Epigram" (*Idylli ja epigrammi*), "The Gypsy" ("Mustalainen"), "Servian Folk-Songs" (*Serbialaisia kansanlauluja*) ja idyllinen "Hanna" (*Hanna*). Täydennysosaan on liitetty Runebergin taidonnäytteinä Mary Howittsen käännöksiä runoista "Ensign Stål", "Peasant Pavo", "Ojan Pavo's Challenge" ja "By the Brook" (Longfellow [1845] 1896, 798–800).

Suomalaisille *Kalevala* ja Runebergin runot olivat tärkeä todiste suomalaisten omasta kulttuurillisesta tuotannosta. Erityisesti 1800-

123 "he is unquestionably one of the truest, and the greatest poets of the North"

luvun puolivälissä, Aleksanteri II:n hallintokaudella, suomalaisen kansallisen identiteetin rakennusprojekti alkoi muuttua yhä tietoisemmaksi ja ohjelmallisemmaksi prosessiksi. 1860-luvun nälkävuosien jälkeen suomenkielisen kaunokirjallisuuden julkaiseminen lisääntyi, kun suomen kieli asetettiin toiseksi viralliseksi kieleksi ruotsin rinnalle (Virtanen 1988, 165). Kansallisuusaatteen ja kansallisen itsetunnon voimistuminen näyttäytyivät muun muassa siinä, miten suomalaisen kirjallisuuden, taiteen ja taiteilijoiden tuntemus ulkomailla alkoi lisääntyä. Suomi-tietoutta lisäsivät Yhdysvalloissa 1853–1854 konsertoineet ruotsalais-suomalainen laulajatar Betty Boije (1822–1854) ja amerikansuomalainen kääntäjä, muusikko Selma Borg (1838–1921), joka johti konserttia Bostonissa vuonna 1864.

Borg teki *Kalevalaa* ja muuta suomalaista kirjallisuutta tunnetuksi amerikkalaisten keskuudessa englanninkielisten käännösten välityksellä erityisesti 1870- ja 1880-luvuilla. (Virtanen 1988, 167, 168, 180; Borgista ks. myös Suomen Naisyhdistys 1896.) Hän ja Marie A. Brown kokosivat suomalaisten ja ruotsalaisten kirjoittamaa kaunokirjallisuutta ja käänsivät sitä englanniksi. Pohjoismaalaisten kirjoittamia tarinoita on koottu muun muassa heidän toimittamaansa kirjaan *Northern Lights: Stories From Swedish and Finnish Authors* (julkaistu Yhdysvaltojen Philadelphiassa vuonna 1873), jota mainostettiin *The Galaxy* -lehdessä joulukuussa 1873 (*Galaxy* 1873, 863). Myös muuta suomalaista kirjallisuutta oli saatavilla Yhdysvalloissa; esimerkiksi Topeliuksen kirjallisesta tuotannosta ilmestyi englanniksi teos *Fältskärens berättelser (Välskärin kertomukset)* sekä teoksen maailmaan perustuvat käännökset *Gustave Adolf and the Thirty Year's War*, joka julkaistiin 1872 ja *The Surgeon's Stories*, joka ilmestyi vuosina 1883–1891 (Virtanen 1988, 169). Juhani Ahon tarina ”When Father Brought Home the Lamp” (”Siihen aikaan kun isä lampun osti”, 1883) ilmestyi New Yorkissa vuonna 1899 julkaistussa antologiassa *Stories by Foreign Authors*. Myös kansallistaiteilija Albert Edelfeltin (1854–1905) nimi alkoi olla tuttu amerikkalaisten keskuudessa. Hänen töitään oli esillä Yhdysvaltojen taidegallerioissa 1880-luvulla.

Suomalaista kirjallisuutta ja suomen kielen kasvavaa merkitystä ja asemaa tuodaan pintapuolisesti esiin myös joissakin amerikkalaisissa matkakertomuksissa. Edna Dean Proctor mainitsi vuonna 1872 julkaistussa artikkelissaan lisääntyvästä suomen kielen käytöstä ja kansallisen kirjallisuuden kehityksestä. Kuten Proctor kertoi, Lönnrot, Castrén ja Topelius tunnettiin Suomen kirjallisuuden isähahmoina jopa 1800-luvun Yhdysvalloissa. Tällaista tietoa levitti myös Edelfelt kirjoittamassaan artikkelissa ”Finland: Second Part: Sketches in Finland”. Se julkaistiin *Harper’s New Monthly Magazine* -lehdessä 1891. Kuten aiemmin on todettu, artikkeli oli kuvitettu Edelfeltin omilla piirroksilla.

Kirjoituksessaan Edelfelt mainitsi suomalaisista runoilijoista J. L. Runebergin, jota hän kutsui maan suurimmaksi ja isänmaallisimmaksi runoilijaksi. Hän selitti, että Runebergin runojen myötä Suomi oli herännyt itsenäisyyden ajatukseen. *Vänrikki Stålin tarinat* herkistivät ja nostattivat isänmaallisuuden ja ylpeyden tunteen suomalaisten sydämissä. Edelfelt (1891, 345–346) kertoi amerikkalaisille lukijoilleen, että Suomessa Runebergin syntymää juhliittiin kansallisena juhlapäivänä ja lapset opettelivat hänen runojaan ulkoa ei ainoastaan Suomessa vaan koko Skandinaviassa.¹²⁴ Lisäksi hän kertoi, että Runebergin syntymäpaikka Porvoossa oli muutettu museoksi ja se oli kuin pyhiinvaelluskohde isänmaallisille kansalaisille.

Myös englantilainen Rees mainitsi Runebergin matka-artikkelissaan. Hänen mukaansa Runeberg kirjoitti osan hienoimmista runoistaan ”Punkaharyussa” [sic] ja sai inspiraationsa ”Suomen kauneimmista maisemista” (Rees 1893, 553).¹²⁵ Matkakertomuksessaan Rees viittasi myös Väinämöiseen, ”suomalaiseen Orfeukseen”, jonka

124 ”nothing astonishing in the fact that a Swedish Finn became the poet of the country and created the Finnish nation, which had remained unconscious of itself until the moment when the poems called the *Stories of Ensign Stål* made the chord of patriotism and honor vibrate in the heart of every Finn. Runeberg’s birthday is celebrated as a national fête in Finland, and the children learn his poems by heart not only in Finland, but in the whole of Scandinavia.”

125 ”Runeberg composed some of his finest poems under the influence of the most beautiful scenery in Finland.”

patsas koristi Viipurissa sijaitsevaa paroni Nicolayn puistoa (Monrepos-puisto).¹²⁶ Kyseessä oli Johannes Takasen *Väinämöisen laulu*-patsas, joka oli vuonna 1873 korvannut alkuperäisen tanskalaisen kuvanveistäjän Gotthelf Borupin *Väinämöinen*-patsaan (1831). Rees lainasi myös otteita suoraan *Kalevalan* englanninkielisestä käännöksestä. Lainattu runosäe koskee Kyllikin kauneuden ylistämistä: ”Northland thought the moon was shining / When her jewelled earrings glistened / [- -] Beautiful the stars in heaven / Still more beautiful, Kyllikki” (Rees 1893, 546).

Suomen kansalliseeposta ja suomalaisten runoilijoiden teoksia ihailtiin siis 1800-luvun Yhdysvalloissa. Maan kansalaiset (ja brittiläiset kuten Rees) arvostivat erityisesti kansalliskirjailijoiden yksinkertaista ja raikasta tyyliä sekä luontokuvia. Suomalaisten runomitta ja omasta luonnosta löytyneet aiheet inspiroivat amerikkalaisia luomaan teoksia, jotka kytkeytyivät heidän omaan luontoonsa ja historiaansa. Näin kansallisaatteiden kulttuuriset ilmaisut levisivät pohjoisesta Suomesta Atlantin toiselle rannalle Uuteen maailmaan.

Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että Eurooppa, jossain määrin siis myös Suomi, toimi amerikkalaisten inspiraation lähteenä kansallisen taiteen ja kaunokirjallisuuden luomisprojektissa. Samaan aikaan kun vaikutteita haettiin valtameren takaa, etsittiin aiheita myös omasta yhteiskunnasta ja historiasta. Esimerkiksi monet James Fenimore Cooperin (1789–1851) romaanit pohjautuvat oman mantereen tapahtumiin, kuten myös uudisasukkaiden historialle rakentuvalla *settler*-kirjallisuudelle. Teosten päähenkilöinä ovat usein Yhdysvaltojen alkuperäisasukkaat, ”intiaanit”, ja uudisraivaajat, jotka kesyttävät villinä rehottavaa läntistä mannerta. Tähän traditioon kuuluu myös amerikkalaiskirjailija James Kirke Pauldingin (1778–1860) romaani *Koningsmarke, the Long Finne: A Story of the New World* (1823), jonka aiheen, tapahtumapaikkojen ja fiktiivisten henkilöiden inspiraation lähteenä oli Amerikan kansallinen historia, mutta kertomuksen päähenkilönä on suomalainen sankarihahmo.

126 ”Wainamonen [sic], the Finnish Orpheus”

Uudisasukkaiden lisäksi myös suomalaiset merimiehet inspiroivat amerikkalaisia kirjailijoita. He olivat ensimmäisten Yhdysvaltoihin muuttaneiden suomalaisten siirtolaisten joukossa. Kun toinen suomalaisten maahanmuuttajien aalto saavutti Yhdysvallat noin 1840-luvulla, jäivät monet suomalaiset merimiehet asumaan pysyvästi Amerikan satamakaupunkeihin. Monet karkasivat Pohjois-Amerikkaan saapuneista laivoista ja hylkäsivät aluksensa Kalifornian kultalöytöjen houkuttelemina (Kero 1997, 13). Muun muassa Herman Melvillen (1819–1891) omiin kokemuksiin pohjautuvassa romaanissa *Omo: A Narrative of Adventures in the South Seas* (1847) (suomennettu *Omu: seikkailukertomus Etelämereltä*) mainitaan ohimennen suomalainen merimies. Toinen versio suomalaisesta merimiehestä löytyy Jack Londonin *The Mutiny of the Elsinore* -romaanista (*Elsinoren kapina*, 1914). Näiden teosten hahmoille löytyy todellisuuteen pohjautuvat vastineet historiasta.

Myös *Kalevalan* tuntemus vaikutti suomalaisiin fiktiivisiin hahmoihin ja heidän ympärilleen kehitettyihin tarinoihin. Erityisesti niissä muutamissa 1800-luvun amerikkalaisissa novelleissa, joissa esiintyy suomalaisia henkilöihahmoja tai joiden tapahtumat on sijoitettu Suomeen, viitataan *Kalevalaan*. Useat kertomukset ovat sentimentaalisia, melko epäuskottavia tarinoita. Niiden selvästi tai oletetusti suomalaiset henkilöihahmot toimivat moraalisen viestin välittäjinä. Vaaleahiuksiset, sinisilmäiset Pohjolan asukit ovat kilttejä ja uhrautuvaisia. Tarinoiden lopussa hyvyys palkitaan ylempään yhteiskuntaluokkaan siirtymisellä esimerkiksi avioliiton tai hyvien tekojen kautta.

Romaanien ja novellien lisäksi Suomeen tai suomalaisiin viitataan muutamissa 1800-luvun runoissa. 1800-luvulla kirjoitettujen ja julkaistujen Suomeen liittyvien amerikkalaisten kaunokirjallisten teosten lukumäärä on kuitenkin pieni. Muutama tarina ja runo toimivat esimerkkeinä siitä, miten erityisesti luonto toimi amerikkalaisten Suomi-kuvien assosiaatioiden ja inspiraation lähteenä.

Kirjailijat

Amerikkalaisia 1800-luvun kirjailijoita, jotka kokivat Suomen tai suomalaiset inspiraation lähteinä, on vain muutama. Edellä mainittu runoilija Henry Wadsworth Longfellow (1807–1882) oli yksi niistä, joille suomalaisen kirjallisuuden vaikutus oli tärkeä hänen oman kirjallisen tuotantonsa kannalta, vaikkei hän teoksissaan mainitsekaan Suomea eikä suomalaisia. Muille kirjailijoille Suomen merkitys oli vähäisempi eikä suuriruhtinaskuntaa juuri käytetty tarinoiden tapahtumapaikkana. Koska Suomesta ja suomalaisista kiersi melko vähän tietoa 1800-luvun amerikkalaisten keskuudessa, ei paikkaa eikä sen asukkaita juurikaan mainita myöskään heidän kirjoittamiensa romaanien tai novellien sivuilla. Mutta samoin kuin 1800-luvulla Yhdysvalloista Suomeen saapuneet matkustajat olivat sekä miehiä että naisia, myös harvoja kaunokirjallisuudessa esiintyviä Suomi-kuvia olivat luomassa molempia sukupuolia edustavat kirjailijat. Romaaneja, joissa esiintyvät Suomi tai suomalaiset kirjoittivat lähinnä miehet, kun taas naisten kirjoittamia tarinoita julkaistiin useimmiten lehdistön sivuilla novellien muodossa. Joissakin tarinoissa, kuten James Fenimore Cooperin (1789–1851) tyttären Susan Fenimore Cooperin (1813–1894) humoristisessa kertomuksessa ”The Lumley Autograph” Suomi mainitaan vain kerran, eikä se liity juurikaan tarinan kulkuun. Cooperin satiirinen kertomus nimikirjoitusten kerääjistä ilmestyi *Graham’s Magazine* -lehdessä vuonna 1851. Inspiraatio siihen tuli monista Susanin kuuluisan isän saamista ihailijoiden kirjeistä, joissa pyydettiin hänen tai muiden kuuluisuuksien nimikirjoitusta. Tarinassa eräs neiti Rowley lähtee tutustumismatkalle Suomeen, josta ei kuitenkaan kerrota sen tarkemmin eikä Suomeen tai suomalaisiin viitata missään muussa yhteydessä.¹²⁷

Vaikka 1800-luvun amerikkalaisessa kaunokirjallisuudessa ei esiinny kovinkaan montaa fiktiivistä suomalaista, löytyy muutamia

127 ”Miss Rowley left town for an excursion in Finland.”

hahmoja sekä romaaneista, novelleista että runoista. Monet näistä suomalaisista ovat merimiehiä, tuulta hallitsevia noitua. James Fenimore Cooperin romaanissa *The Water-Witch* (1830), joka on yksi hänen kolmesta meriaiheisesta romaanistaan (kaksi muuta ovat *The Pilot*, 1824 ja *The Red Rover*, 1827), esiintyy ohimennen suomalainen merimies. Hän on lyhyt ja tanakka ja hänen silmänsä ovat kirkkaat, mutta katse tyhjä. Romaanissa kerrotaan, että hän on tehnyt sopimuksen kansalaistensa kanssa, jotta merimatkalle saataisiin suotuisa tuuli (ks. Moyne 1981, 147).

Esimerkkinä niistä harvoista teoksista, joissa suomalaisia esiintyy tavallista suuremmassa roolissa, voidaan mainita James Kirke Pauldingin (1778–1860) kaksiosainen romaani *Koningsmarke, the Long Finne: A Story of the New World*, joka on julkaistu vuonna 1823. Hieman myöhemmin siitä ilmestyi uusittu painos otsakkeella *Koningsmarke: or, Old Times in the New World* (1836). Paulding oli romaanikirjailija, runoilija, dramaturgi, journalisti ja elämäkertojen ja esseiden kirjoittaja. Hänen kirjallinen tuotantonsa kattaa realistisia, romanttisia ja satiirisia julkaisuja. Paulding haki tietoisesti aiheita oman maansa historiasta ja yhteiskunnasta, mutta ei koskaan saavuttanut suurta suosiota tai mainetta teoksillaan. Kirjoituksissaan hän toimi sosiaalisena kommentoijana ja kriitikkona. Esseessään ”National Literature” (1820) hän pohti kansallisen kirjallisuuden aseman tärkeyttä Yhdysvalloissa. Hän oli kuuluisien amerikkalaisien romantikkojen ja satiirikirjailijoiden, kuten Edgar Allan Poen (1809–1849), Nathaniel Hawthornen (1804–1864) ja Mark Twainin (1835–1910) edelläkävijä (Wells 1988, v). Hänen ihailemiensa kirjailijoiden joukossa oli muun muassa Cooper, jonka teokseen *The Pioneers* (1823) Paulding viittaa romaanissaan *Koningsmarke*.

Pauldingin historiallisen romaanin tapahtumat sijoittuvat 1600-luvulle Delawaren osavaltion alueelle, joka tunnettiin tuolloin nimellä Uusi-Ruotsi (*New Sweden*). Kirjassa kuvataan ensimmäisinä Ruotsin kruunun alaisina Yhdysvaltojen itärannikolle saapuneita suomalaisia. Kuten Keijo Virtanen (1988, 56) on todennut:

Kirja käsittelee 1600-luvun Delawaren alueen asukkaita, mikä osoittaa Pauldingin oivaltaneen, että amerikkalainen kirjallisuus saattoi 1800-luvun alkupuoliskolla ammentaa aiheensa kansakunnan omasta menneisyydestä. Se on osoitus amerikkalaisten pyrkimyksistä etsiä aiheilleen omaa identiteettiä ja historiaa, tehdä ”pesäeroa” muihin kulttuureihin.

Ruotsalaisten ja suomalaisten maahanmuuttajien asuinalue levisi nopeasti nykyisen Delawaren osavaltion alueelle rakennetusta linna-alueesta pohjoiseen kohti nykyistä Philadelphiata ja New Jerseyä. Tutkijat ovat arvioineet, että 1630–1660-luvuilla noin puolet tuhannesta maahanmuuttajasta Delaware-laakson alueella oli suomalaisia (Spiegel 2022). Uusi-Ruotsi ja sen suomalaiset, ruotsalaiset ja hollantilaiset asukkaat olivat siis Pauldingin romaanin miljöö ja henkilöahmot.

Suomalaisiin ja Suomeen liittyvät amerikkalaiset 1800-luvun romaanit, joita käsitellään myöhemmin tarkemmin, ovat kaikki miesten kirjoittamia. Pauldingin lisäksi muita amerikkalaisia kirjailijoita, joiden romaaneissa seikkailee suomalaisia, olivat Richard Henry Dana Jr. (1815–1882), Herman Melville (1819–1891) ja John Griffith Chaney, paremmin tunnettu kirjailijanimellä Jack London (1876–1916). Londonin teos *The Mutiny of the Elsinore (Elsinoren kapina)* on otettu tässä analyysissä mukaan, vaikka se ilmestyi vasta 1900-luvulla, vuonna 1914. Se on Londonin myöhäisempää tuotantoa, mutta ehkä yksi hänen suosituimmista seikkailuromaaneistaan. Danan romaani *Two Years Before the Mast: A Personal Narrative of Life at Sea (Kaksi vuotta keulanpuolella)* ilmestyi vuonna 1840 ja Melvillen teos *Omoo: A Narrative of Adventures in the South Seas (Omu: seikkailukertomus Etelämereltä)* muutamaa vuotta myöhemmin, vuonna 1847. Kaikki nämä teokset pohjautuvat kirjailijoiden omiin kokemuksiin ja merimatkoihin.

Kaikki kolme – Dana, Melville ja London – olivat seikkailunhaluisia maailmanmatkajia. He matkustivat moniin harvinaisiin kohteisiin, muun muassa Japaniin, jonka eristäytyminen muista maista oli päätynyt vuonna 1853. Se oli amerikkalaisen laivaston kommodori Matthew Calbraith Perry (1794–1858) aloittamien neuvottelujen tulos. Matkakirjailija Bayard Taylor (1825–1878) oli

vieraillut Japanissa heinäkuussa 1853 kommodori Perryn aloittaessa ystävyyssovimusneuvottelut Japanin kanssa. Taylor raportoi Perryn matkasta *New York Tribune* -lehdelle. Dana, joka oli Longfellow'n naapuri, lähti kahden viikon mittaiselle Japanin-matkalle vuosia myöhemmin, huhtikuussa 1860. Yhdeksää kuukautta aiemmin oli Yhdysvaltojen ensimmäinen Japanissa pääkonsulina toiminut diplomaatti Townsend Harris (1804–1878) saattanut loppuun Perryn aloittamat neuvottelut (Longfellow 1998, 5–6). Muiden matkojensa lisäksi myös London vieraili Japanissa, Yokohamassa, 1900-luvun alussa (Steffoff 2002, 75–76). Lyhyen elämänsä aikana hän ehti ylittää Tyynen valtameren kaksi kertaa, Atlantin kerran ja kiertää Etelä-Amerikan ympäri. Hän vieraili Havaijilla, Tahitilla ja Australiassa. Melvillen matkoista tunnetuin oli 21-vuotiaana merimiehenä valaanpyyntialus *Acushnetilla* tehty matka Etelämerelle ja myöhemmin tutustuminen Ranskan Polynesiaan. Nämä seikkailunhaluiset miehet edustivat 1800-luvun amerikkalaista maskuliinisuutta, joka muodosti vastakohtan hienostuneelle, usein naismaiseksi katsotulle englantilaiselle herrasmieheydelle. Tämä toimintaan tähtäävä amerikkalaisen miehen prototyyppi pohjautui esikuvaan läntea valloittavasta ja villissä luonnossa selviytyvästä miehestä (ks. esim. Bronski 2011, 29).

Matkojensa lisäksi Dana, Massachusettsin osavaltion Cambridgesta kotoisin oleva lakimies ja poliitikko, oli tunnettu 1800-luvun Yhdysvalloissa orjuuden vastaisesta toiminnastaan. Hän opiskeli Harvardin yliopistossa ja valmistui sieltä erinomaisin arvosanoin vuonna 1837. Opintojensa välissä Dana lähti merimatkalle, jonka aikana hän purjehti Kap Hornin ympäri ja pitkin Kalifornian rannikkoa. Matkalla hän teki päiväkirjamerkintöjä, joita käytti myöhemmin omaelämäkerrallisen romaaninsa lähtökohtana. Laivalla oli mukana myös suomalainen merimies, joka päättyi Danan fiktiiviseen teokseen. Palattuaan Massachusettsiin Dana jatkoi opintojaan tunnetun tuomarin Joseph Storyn ohjauksessa Harvardin lakiosastolla (Dane Law School). Uransa lakimiehenä ja poliitikkona hän aloitti 1840, samana vuonna, jolloin hänen romaaninsa julkaisiin. Hänen kirjailijauransa merkittävin ja lähes ainoa tulos on ky-

Kuva 9: Richard Henry Dana Jr., n. 1849. Dana Family Papers, Photographs, 3004.002/001-#0394. National Park Service, Longfellow House–Washington’s Headquarters National Historic Site, Cambridge, MA, USA.

seinen lakiopintojen aikana kirjoitettu teos, *Two Years Before the Mast*. Pieni volyyymi merenkäynnistä, *The Seaman’s Friend* (1851), ja lyhyt kertomus matkasta Kuubaan vuonna 1859 ovat ainoat melko merkityksettömiksi jääneet lisäykset hänen kirjalliseen tuotan-

toonsa. Dana oli Longfellow'n ystävä ja naapuri, ja hänen pojastaan Richard Henry Dana III:sta tuli Longfellow'n tyttären Edithin aviomies vuonna 1878. Dana asui pitkään Euroopassa, ensin Pariisissa ja sitten Roomassa, jossa hän kuoli tammikuussa 1882. Hänet haudattiin Rooman protestanttiselle hautausmaalle. Vaikka hän elämänsä aikana koki monia pettymyksiä, hän iloitsi siitä, että hänen omaelämäkerrallinen teoksensa tunnettiin yhtenä amerikkalaisista klassikoista. (Lisää aiheesta ks. esim. ”Richard Henry Dana Jr.”, Longfellow House–Washington’s Headquarters National Historic Site, nps.gov tai ”Introduction” Floating Pressin vuonna 2008 julkaisemassa Danan teoksessa.)

Newyorkilainen Melville ja Kalifornian San Franciscossa syntynyt London tuskin kaipaavat tarkempaa esittelyä. Molemmat olivat tunnettuja kirjailijoita, joiden teoksia on käännetty monille kielille, myös suomeksi. Seuraavaksi kuitenkin lyhyesti muutama sana molemmista.

Melville syntyi köyhiin oloihin New Yorkissa vuonna 1819. Isänsä kuoleman jälkeen hän joutui etsimään töitä pankista, mutta jatkoi samalla opintojaan ja täytettyään 18 vuotta hän sai töitä koulusta opettajana. Ura kesti vain muutaman vuoden ja jo vuodesta 1839 lähtien Melville työskenteli usemmalla eri laivalla erilaisissa työtehtävissä. Seilatessaan Kap Hornin ympäri ja ylös Etelä-Amerikan rannikkoa kohti Galapagos-saaria Melville päätti lopettaa matkansa sietämättömien elinolojen takia. Hän pakeni alukselta yhdessä ystävänsä kanssa, mutta he päätyivät vahingossa Typeen laaksoon, jonka asukkaat olivat tunnettuja kannibalismista. Oltuaan kuukauden vangittuina heidät pelasti australialainen valaanpyyntialus, *Lucy Ann*. Danan tapaan myös Melville käytti omia kokemuksiaan materiaalina sellaisissa romaaneissa kuin *Typee: A Peep at Polynesian Life* (1846) ja *Omoo: A Narrative of Adventures in the South Seas* (1847) sekä tunnetuimmassa teoksessaan *Moby Dick* (1851). Romaanien lisäksi Melville kirjoitti novelleja ja runoja. (Lisää Melvillistä, ks. esim. Howard 1961 ja Kelley 2006.)

Melvillen tapaan myös London tuli köyhistä oloista. Jo nuorena hän joutui itse ansaitsemaan elantonsa muun muassa myymällä

ostereita. Myöhemmin, palattuaan Tyyneltämereltä Kaliforniaan, hän eli pitkään kulkurina. Hän oli aina ollut kiinnostunut kirjallisuudesta ja palattuaan kouluun 19-vuotiaana hän julkaisi kirjoitelmiaan lukion lehdessä. Hänen opintonsa Kalifornian yliopistossa (University of California) päättyivät lyhyeen, koska jo ensimmäisen lukukauden jälkeen hän joutui etsimään töitä elättääkseen vanhempiaan. Klondiken kultakuumeen innoittamana hän lähti Alaskaan, josta palasi yhtä köyhänä kuin oli sinne lähtenyt. Hänen muistikirjansa oli kuitenkin täyttynyt tarinaideoista, joten hän päätti yrittää onneaan kirjailijana. Hän otti isäpuolensa sukunimen (London) ja alkoi kirjoittaa balladeja ja anekdootteja sekä seikkailu- ja kauhukertomuksia. Hän kokosi jo aiemmin julkaisemiaan tarinoita ensimmäiseen teokseensa *The Son of the Wolf: Tales of the Far North* (1900), joka oli menestys. Uransa aikana hän julkaisi yli 50 teosta. (Lisää Londonista, ks. esim. Walcutt 1966, Steffoff 2002, Williams 2017 ja ”Jack London”, Encyclopedia Britannica.)

Myös muutamissa Yhdysvalloissa 1800-luvulla julkaistuissa novelleissa esiintyy fiktiivisiä suomalaisia. Ajan yleisen käytännön mukaisesti lyhyempiä tarinoita sekä myös romaaneja julkaistiin usein sarjakertomuksina lehtien sivuilla. Erityisesti naiset julkaisivat tarinoitaan lehdistössä nimimerkillä tai jopa nimettöminä. Esimerkki nimettömänä julkaistusta novellista, joka (mahdollisesti) liittyy Suomeen, on ”Story of a Bear”. Koska kyseessä on nimettömänä painettu tarina, se voi olla joko naisen tai miehen kirjoittama. Tarina ilmestyi toukokuussa 1852 *Harper’s New Monthly Magazine* -lehdessä.

Toinen nimettömänä julkaistu tarina, jossa viitataan Suomeen, ilmestyi *Harper’s New Monthly Magazine* -lehdessä syyskuussa 1854 otsakkeella ”A Russian Story of a Century Ago”. Kirjoittajan mukaan fiktiivinen kertomus, joka kertoo Venäjän tsaarin marraskuussa 1724 myrskyn kynsistä pelastamasta pojasta, pohjautuu tositahtumiin. Suomen osuus tarinassa on lähes olematon. ”The Troll’s Daughter: A Finnish Legend” -niminen kirjoitus ilmestyi puolestaan nimettömänä *Putnam’s Monthly Magazine* -lehdessä joulukuussa 1853.

Parikymmentä vuotta myöhemmin vuonna 1887 ilmestyi Sanna Steenin kirjoittama tarina, jonka päähenkilö on suomalainen poika. ”Little Matti of Finland” julkaistiin aikakauden suosituimmas-
sa (valkoisille) lapsille suunnatussa amerikkalaisessa lehdessä, *St. Nicholas Magazines*. Kun tarinaan tutustuu tarkemmin käy ilmi, ettei se olekaan Steenin itsensä kirjoittama, vaan kyseessä on käännös Suomessa hyvinkin tunnetusta suomalaisen kirjailijan ja runoilijan Zacharias Topeliuksen (1818–1898) tarinasta. Ilmeisesti Steen toimi tarinan kääntäjänä vaikkei siitä lehdessä näy mainintaa eikä Topeliukseen viitata mitenkään.

Edellä mainitut 1850-luvulla julkaistut tarinat – myös nimettömi-
nä julkaistut tekstit, jotka oletettavasti olivat naisten kirjoittamia – heijastavat naisten uutta kulttuurillista asemaa ja kunnianhimoisia tavoitteita luoda kirjallista uraa itselleen. Sisällissodan aikana ja sen jälkeen naisten kirjoittamia kertomuksia alkoi ilmestyä suuremmissa määrin sellaisten korkeakulttuuria edustavien lehtien kuin *The Atlantic Monthly* sivuilla. Vaikka kirjallisuuspiireissä oli tunnettuja naiskirjailijoita jo ennen sisällissotaa, sodan jälkeen monet heistä kokivat kirjoittamisen osana uudenlaista identiteettiään taiteilijoina. (Lisää aiheesta ks. esim. Ammons 1991, Showalter 1994 ja Boyd 2004.)

1800-luvun lopulla myös naiskirjailijoiden teoksia julkaistiin suuremmissa määrin. Bostonilainen Mary Gray Phelps (1844–1911), joka tunnettiin paremmin nimellä Elizabeth Stuart Phelps, oli 1800-luvulla kansainvälisesti suosittu kirjailija ja tunnettu feministi. Hän julkaisi ensimmäisen kertomuksensa 13-vuotiaana. Omana aikanaan Phelps oli tunnettu erityisesti sentimentaalisista tarinoistaan, joista suurimman huomion sai teos *The Gates Ajar*, joka ilmestyi vuonna 1868. Tämä uskonnollinen romaani oli kansainvälinen menestys ja siitä otettiin vuoden aikana 20 painosta. Teosta myytiin yhteensä yli 600 000 kappaletta. Phelpsin novellissa ”Annie Laurie” (1887) on suomalainen, huonosti englantia puhuva ”Finlander”, joka työskentelee Massachusettsin rannikkokaupungin Stoneportin graniittilouhoksilla.

Phelps oli yksi aikakautensa menestyksekkäimmistä amerikkalaisista kirjailijoista. Uransa aikana hän julkaisi useita kymmeniä

romaaneja sekä runoja ja esseitä. Monet hänen teoksensa käsittelevät sosiaalisia teemoja ja naisten oikeuksia. Hänen progressiivinen asenteensa tulee esiin myös siinä, että hän kannatti vaihtoehtoista lääketiedettä, homeopatiaa. Hän itse käytti homeopaattista lääkitystä ja kirjoitti useita tarinoita, joissa esiintyy naislääkäreitä. Näitä ovat esimerkiksi novelli ”Zerviah Hope” ja romaani *Doctor Zay* (1882). Tohtori Zayn romanttisen tarinan päähenkilönä on nais-homeopaattilääkäri, joka rakastuu potilaaseensa (Roudeau 2017, 165–171). Vuonna 1888 Phelps sävähdetti kirjallisuuspiirejä Yhdysvalloissa menemällä naimisiin itseään 17 vuotta nuoremman Herbert Dickinson Wardin (1861–1932) kanssa. Aviopari asui suurimman osan ajasta erillään. Phelps kuvailee avioliittoaan Mary Adams -nimimerkillä julkaisemassaan fiktiivisessä teoksessa *Confessions of a Wife* (1902) (ks. esim. Duquette 2014).

Rouva Susan Peyton Cornwallin kirjoittama romaani *The Finland Family; or, Fancies Taken for Facts: A Tale of the Past for the Present*, joka julkaistiin New Yorkissa 1852, on mielenkiintoinen siitä, että kirjan otsake on harhaanjohtava. Teoksella ei ole mitään tekemistä Suomen kanssa.

1800-luvulla kirjoitettujen amerikkalaisten Suomi-kuvia tarjoavien kaunokirjallisten teosten joukossa on myös muutama runo. Suomalaisia esiintyy muun muassa Melvillen runossa ”Bridegroom Dick” (1876) ja John Greenlef Whittierin (1807–1892) vuodelta 1856 olevassa runoelmassa ”The Conquest of Finland” (Virtanen 1988, 181). Whittier, yksi aikakautensa arvostetuimmista runoilijoista, oli myös tunnettu orjuuden vastustaja ja Danan lailla Longfellow’n hyvä ystävä. Hän oli kotoisin Massachusettsin Haverhillistä. Hän lähetti ensimmäisen runonsa ”The Exile’s Departure” *Newburyport Free Pressiin*, jossa sen julkaisi orjuuden vastustajana tunnettu William Lloyd Garrison (1805–1879).

Whittierin ensimmäinen kirja, *Legends of New England*, julkaistiin vuonna 1832. Hän toimi aluksi *American Manufacturer* ja *Haverhill Gazette* -sanomalehtien toimittajana, minkä jälkeen hän siirtyi *New England Weekly Review* -lehden toimitukseen. Työskentely tämän kuuluisan julkaisun parissa takasi hänelle pääsyn

Connecticutin Hartfordin kirjallisuuspiireihin. Myöhemmin, vuosien 1874–1891 aikana myös Twain (Samuel Clemens) asui Hartfordissa perheensä kanssa. Palattuaan Haverhilliin Whittier liittyi Garrisonin orjuutta vastaan taistelevien aktivistien ryhmään. Vuonna 1833 hän toimi valtuutettuna Philadelphiassa järjestetyssä National Anti-Slavery Convention -kokouksessa. Vuodesta 1837 alkaen hän julkaisi useita orjuudenvastaisia runoja, jotka ilmestyivät sellaisissa runokokoelmissa kuin esimerkiksi *Voices of Freedom* (1846) (ks. esim. Warren 1971).

1900-luvun alkupuolella suomalaiset mainitaan lisäksi muun muassa niinkin tunnetussa teoksessa kuin F. Scott Fitzgeraldin (1896–1940) *The Great Gatsby*ssa (1925) (suomennettu *Kultahattu*). Romaanin alussa päähenkilö Nick Carraway kertoo, miten hän lähti kaupungin hälystä West Eggiin mukanaan koira, vanha Dodge ja suomalainen nainen, joka valmisti hänen aamiaisensa, petasi hänen sänkynsä ja mutisi itsekseen suomalaisia viisauksia hellalla kokatessaan (Fitzgerald [1925] 1990, 9). Teoksessa suomalainen apulainen rinnastetaan koiraan ja kytketään myös Daisyn rasistisen aviomiehen Tom Buchananin rotukeskusteluun. Romaanissa Buchanan on huolissaan valkoisen rodun (”Nordic race”) degeneraatiosta. Hän katsoo itse kuuluvansa sen edustajiin, mutta suomalaista kotiapu-laista ei aseteta rotuhierarkioiden huipulle, vaikka tämä tuleekin pohjoisesta. Näin romaanissa esiin tuodut rotuteoriat liitettiin yhteiskuntaluokkiin ja niiden eriarvoisuuteen.

Muista 1900-luvulla ilmestyneistä Suomeen liittyvistä teoksista on syytä mainita vähemmän tunnettu, 1950-luvulla julkaistu *The Narrows* (1953). Se on siitä harvinainen, että sen kirjoittaja oli afrikkalaisamerikkalainen Ann (Lane) Petry (1908–1997). Teos on hänen kolmas romaaninsa, ja siinä esitetään New Yorkin Staten Islandin ja Brooklynin väliin jäävän alueen suomalaiset ryypiskelevinä riehujina. Alue tunnettiin ”pikku Harlemina”, jossa ankeiden asuinolojen keskellä kukoisti rikollisuus (Petry [1953] 2019, 373). Tarinan suomalaiset putoilevat ikkunoista humalapäissään. Joka talvi joku heistä putoaa ja kuollessaan kiroilee englanniksi. Selvinpäin olles-

saan he taas kommunikoivat suomeksi (Petry 2019, 423).¹²⁸ Romaanissa humalaiset, riehuvat, ikkunoista putoavat suomalaiset asuvat Narrowsin Dumble-kadulla ennen kuin alueesta tulee afrikkalais-amerikkalaisten naapurustoa (Petry 2019, 596). Pohjois-Amerikkaan muuttaneille suomalaisille ryypiskely ja metelöinti olivat kotimaasta tuotua perintöä (ks. esim. Kero 1997, 52–54).

On muistettava, että Yhdysvalloissa oli saatavilla myös muunmaalaisten kirjoittamia teoksia, jotka liittyivät Suomeen. Erityisesti Britanniassa julkaistuista kirjoista löytyi Yhdysvalloissa tehtyjä uutisapainoksia. Esimerkkejä on monia sekä 1800- että 1900-luvuilta. Niiden joukosta voi tässä mainita Venäjällä syntyneen brittiläisen E. M. Almedingenin kirjoittaman romaanin *One Little Tree: A Christmas Card of a Finnish Landscape*, joka julkaistiin New Yorkissa W.W. Mortonin toimesta vuonna 1963. Sen tapahtumapaikana on Suomi. Tässä alaluvussa viimeisinä mainitut romaanit ja niiden kirjailijat kuuluvat kuitenkin jo selvästi 1900-luvulle, joten niitä ei analysoida sen tarkemmin, vaan amerikkalaisen kaunokirjallisuuden tarkasteltava Suomi-kuva keskittyy edellä mainittuihin 1800-luvun teoksiin.

Romaanit

Yhteistä 1800-luvun amerikkalaisissa romaaneissa esiintyville fiktiivisille suomalaisille on se, että lähes kaikki heistä ovat miehiä. Usein nämä pohjoisen karaisemat maskuliiniset miehet on esitetty voimakkaina ja hieman yksinkertaisina mutta rohkeina ja luotet-

128 "[–] the hedge cut off the view of the depraved goings-on of the Finns next door in summer, and served as a screen in winter, when it didn't really matter what the Finns did because with the doors and windows all closed you couldn't hear the Finns fall out of the windows, cursing each other in English, though when they were sober they spoke in Finnish. Every winter a drunken Finn fell out of the window. A bluejay was screaming like crazy in the pear tree, he watched it fly away, with a sudden upswop, making a flash of blue, its harsh cry was like the sound of the Finns' cursing. The Finns cursed as they died."

tavina hahmoina. Kuvaukset keskittyvät monesti heidän fyysisiin piirteisiinsä, kuten vaaleisiin hiuksiin ja sinisiin silmiin. He ilmentävät amerikkalaisten ihaleimia mies-käsitteitä, joita myös fiktiivisiä miehiä kuvanneet mieskirjailijat itse edustivat.

Sukupuolta ja seksuaalisuutta tutkinut Michael Bronski on havainnut, että monet Herman Melvillen teokset, kuten *Omoo: A Narrative of Adventures in the South Seas* ja Richard Danan *Two Years Before the Mast* sisältävät homoeroottisia aiheita. Merimiesten työympäristö oli homososiaalinen, eikä romaaneissa juurikaan ole mukana naisia. Merimiehet myös viettivät pitkiä yhtäjaksoisia aikoja laivalla, jossa he työskentelivät yhdessä, eikä heillä ollut mahdollisuuksia sosiaaliseen kanssakäymiseen muiden kanssa. Miesten lihaksikas keho oli keskeisessä asemassa töitä tehdessä sekä kyseisissä romaaneissa että todellisuudessa, ja joidenkin tutkijoiden mukaan amerikkalaisten merenkulkijoiden keskuudessa seksuaalisuhteet miesten kesken olivat melko yleisiä. Melvillen *Omoo*-romaanissa viitataan myös Damon ja Pythias -legendaan, joka 1800-luvun kirjallisuudessa on yleisesti kuvattu miesten välisenä ystävytenä, mutta Melvillen teoksessa selkeästi seksuaalisena suhteena (Bronski 2011, 58, 61).

Ihailtujen maskuliinisten piirteiden lisäksi romaaneissa esiintyviin merimiehiin on liitetty taikauskoisuutta tai peräti shamanistisia voimia. Ylipäätään 1800-luvun amerikkalaisten romaanikirjailijoiden luomat fiktiiviset suomalaismiehet edustavat mieskuvaa, joka jossain määrin vastasi todellisuuden suomalaisista merimiehistä, kaivostyöläisistä tai ensimmäisistä Yhdysvaltoihin asettuneista maahanmuuttajista luotua kuvaa. Fiktiiviset suomalaishahmot mainitaan teoksissa usein vain ohimennen eikä heidän panoksensa varsinaisen tarinan kehittämisessä ole kovinkaan suuri. He ovat ikään kuin kerrontaa ja tarinan henkilögalleriaa värittäviä kuriositeetteja. Poikkeuksena on James Kirke Pauldingin romaani *Koningsmarke, the Long Finne: A Story of the New World*, jonka suomalainen sankari Delawaren alueen Uudessa-Ruotsissa on yksi teoksen päähenkilöistä. Sen sijaan Melvillen teoksessa *Omoo: A Narrative of Adventures in the South Seas* ja Jack Londonin romaanissa *The*

Kuva 10: Herman Melville, n. 1860. Library of Congress.

Mutiny of the Elsinore fiktiiviset suomalaiset ovat varsin mitättömässä roolissa. Molemmista romaaneissa suomalainen merimies kytkeytyy *Kalevalan* shamanistiseksi tulkittuun Väinämöiseen ja edustaa näin suomalaisiin liitettyä taikauskoisuutta.

Kuten muun muassa tutkija Keijo Virtanen on todennut (1988, 54), englanninkielisen kaunokirjallisuuden suomalaishahmot ovat ”stereotyyppisiä, kaavamaisia henkilöitä, joille kirjailija ei ole uhraannut taiteellista mielikuvitustaan”. Hän viittaa tässä yhteydessä

englantilaisen W. R. Meadin tutkimukseen fiktiivisistä suomalaisista englantilaisessa ja amerikkalaisessa 1800- ja 1900-luvun kaunokirjallisuudessa. Tutkimuksen mukaan kaavamaisuuden lisäksi esitetty kuva suomalaisista on negatiivinen ja staattinen:

Toiseksi, suomalainen on esitetty negatiivisena henkilötyyppinä pitkälle 1900-luvulle asti. Kolmanneksi, Suomi on nähty eräänlaisena kokonaisuutena kronologiselta kannalta: Suomi on aina sama, se ei muutu ajan mukana, sillä ei ole vuodenaikoja. Ja neljänneksi, Suomi on ollut kirjallisuudessa eniten esillä kriisikausina, lähinnä Napoleonin sotien aikana, Krimin sodan aikana, ns. sortokausien aikana, kansalaissodan aikana ja talvisodan aikana. (Virtanen 1988, 54–55.)

Kuvaus pätee erityisesti amerikkalaisissa romaaneissa esiintyviin suomalaisiin, vaikka esimerkiksi vuodenaikojen vaihtelua toisaalta tuodaan kyllä esiin Suomea tai suomalaisia koskevissa novelleissa. Meadin mainitsemia kaavamaisia tai puisevia fiktiivisiä hahmoja, niin sanottuja ”litteitä” (*flat*) karikatyyllisiä tyyppihahmoja sen sijaan löytyy sekä novelleista että edellä mainituista romaaneista. Heidän joukossaan on myös esimerkkejä positiivisista suomalaisista henkilöahmoista – esimerkiksi Pauldingin Long Finnessä kiteytyvät idealisoitu valkoihoisuus ja maskuliinisuus. Pauldingin romaanissa suomalainen on Yhdysvalloissa ihailtuja fyysisisiä ja luonteenpiirteitä omaava sankari.

Koningsmarke on historiallinen romaani, joka liittyy Pauldingin kansalaisuuden ja kansan identiteetin rakentamiseen keskittyvään kirjalliseen tuotantoon. Paulding soveltaa teoksessa parodian ja yhteiskuntasatiirin keinoja humoristisen kertomuksen päähenkilön seikkailujen kuvaamiseen. Varsinainen tarina alkaa toisessa luvussa, jossa esitellään tapahtumapaikka, ruotsalaisten ensimmäisiin amerikkalaisiin siirtolaisalueisiin kuulunut Elsingburghin linnoitus ja kaupunki. Esipuheessaan Paulding kertoo valinneensa tapahtumapaikaksi huonosti tunnetun kylän, jossa asui epämääräinen siirtokunta. Vaikka tarina on saanut inspiraationsa Delawaren alueen asuttaneesta ruotsalaisten ja heidän mukanaan saapuneiden suomalaisten siirtokunnasta, ei juonella ole juurikaan tekemistä todel-

lisuuden kanssa. Se on tavanomainen: valkoiset uudisasukkaat on asetettu vastakohtaksi villeille ”intiaaneille”. Tarinassa kuvataan uudisasukkaiden ja ”intiaanien” välisiä taisteluita ja kerrotaan kidutuksesta ja tappamisesta sekä vankeudesta ja pakomatkoista, mutta taustalla on tunteellinen rakkaustarina. Henkilökuvaukset ovat stereotyyppisiä ja henkilöhahmot kaavamaisia ja usein rasistisia: valkoiset uudisasukkaat kuvataan hyvinä ja sivistyneinä, ”intiaanit” villoinä barbaareina. Kertomuksen tapahtumat sijoittuvat 1600-luvun puoliväliin, jolloin tarinan mukaan aluetta hallitsi saksalaissyntyinen pieni tyranni Heer Peter Piper (Paulding [1823] 1988, 5–6). Teos itsessään on kuitenkin selkeästi 1800-luvun tuotantoa ja heijastaa aikakauden ongelmia ja asennoitumista.

Teoksen päähenkilö Koningsmarke pohjautuu todelliseen 1600-luvulla eläneeseen henkilöön, jonka nimi oli Marcus Jacobsson, kutsumanimi Long Finne (Wells 1988, x). Kirjan alussa Paulding kertoo, että kertomuksen inspiraationa oli ollut historiallinen henkilö, jonka tarina romaanin sivuilla muuttuu todellisuudessa eläneen henkilön elämästä poikkeavaksi. Pauldingin teos koostuu hänen omien sanojensakin mukaan historian ja fiktion sekoituksesta.

Suomalaissankarin lisäksi Paulding on liittänyt kuvitteellisten henkilöiden joukkoon sellaisia karikatyyrejä kuin Bombie, joka on suomalaisen päähenkilön salaisuuden tunteva musta orja, Afrikasta kotoisin oleva ”pörrötukka” (Paulding 1988, 15).¹²⁹ Bombie oli ollut Heer Piperin matkakumppanina ensin Suomeen suuntautuvan matkan aikana ja sittemmin tämän seuralaisena matkalla Yhdysvaltoihin. Hän edustaa tyypillistä afrikkalaisamerikkalaista ”Mammy”-hahmoa, jolle herra Piper on antanut rasistisen kutsumanimen ”Lumipallo”. Bombien lapsenlapsi, Cupid, on kuvattu yhtä stereotyyppisesti ja rasistisesti: hän on jääräpäinen kuin muuli, ilkkurinen kuin apina ja pahansisäinen kuin bulldoggi (Paulding 1988, 33).

Ensimmäisissä Pauldingin luomissa kuvauksissa Finne on kaikin puolin ihailtava sekä fyysiseltä olemukseltaan että luonteenpiirteil-

tään. Hän on pitkä, suoraselkäinen, vaaleaihoinen ja sinisilmäinen nuorukainen, joka viheltelee ”Yankee Doodlea” (Paulding 1988, 7).¹³⁰ Hänen ihonsa on jopa liian vaalea miehelle ja hänen hiuksensa ovat aikakauden ihanteellisen valkoisen ”rodun” määritelmiä vaaleammat. Tarinassa kerrotaan, miten häntä olisi voinut pitää lähes naisellisena, jos hänen kehonsa ei olisi ollut niin lihaksikas ja elinvoimaa pursuava ja jos hänen silmissään ei olisi pillkottanut katse, josta kuului kiihkeän raju voima. Nämä piirteet tekevät sankarista puoleensavetävän, pelottoman, uskaliaan ja rohkean (Paulding 1988, 8, 19). Hänen pukeutumisensa on vaatimatonta, mutta osoittaa erinomaista makua. Paulding esittää hänet valkoisuuden edustajana, ja hänen luomansa kuva Yhdysvaltojen uudesta siirtolaisesta on lähes täydellinen ja ideaalin mukainen. Pitkä Long Finne on rohkea mies, joka ei pelkää edes auktoriteetin vastustamista. Hänen älykkyytensä, ironiset huomautuksensa valta-asemissa oleville sekä tekopyhyiden ja epäoikeudenmukaisuuden vastustaminen ja paljastaminen lisäävät häneen kohdistettua kunnioitusta ja ihailua. Ne tekevät hänestä moraalisesti oikeamielisen ja vahvan uuden kansakunnan ihannekansalaisen. ”Rodullisten” ominaisuuksiensa lisäksi suomalaisen idealisoitua kuvaa vahvistavat ”Yankee Doodlen” soinnut. Monien seikkailujen lopuksi Long Finne kuitenkin päätyy vankilaan New Yorkiin, josta hänet uhataan myydä orjaksi (Paulding 1988, 194, 234).

Koningsmarke poikkeaa muista aluetta valloittavista uudisasukkaista. Pauldingin kuvauksissa komea ja rehellinen suomalainen taistelee epäoikeudenmukaisuuksia vastaan ja pelastaa kyläläiset ”intiaanien” hyökkäyksiltä ja siirtokunnan tyrannin vallan alta. Mutta hän on myös kiinnostunut ”intiaanien” tavoista. Tarinan keskivaiheilla Koningsmarke on vähällä päätyä ”intiaanilesken” mieheksi tai orjaksi, mutta hän onnistuu pakenemaan traditionaalisen rohkean sankarin tavoin. Hän pitää ”intiaaneja” valkoihoisia uudisasukkaita primitiivisempinä ja hämmästelee ”villien intiaanien” onnellisuutta ja hyveitä (Paulding 1988, 127).¹³¹ Vastakkainasettelu

130 ”a tall, straight, light-complexioned, blue-eyed youth”

131 ”savages”

sivilisaation ja alkuperäisasukkaiden barbaarisuuden välillä oli aikakauden yleinen strategia, jolla perusteltiin alkuperäiskansojen ja heidän alueidensa tuhoamista. Pauldingin tekstistä löytyy kuitenkin myös ristiriitaisia ideologioita viestejä, kuten muun muassa se, että romaanin saksalaissyntyinen tyranni tuhoaa ympäröivää luontoa sivilisaatiota levittäessään. Alkuperäiskansaa edustavan Lenni Lenape -heimon jäsen Ollentangi taas vakuuttaa, että luonnon keskuudessa viihtyvät alkuperäisasukkaat ovat viisaampia ja onnellisempia kuin valkoihoiset. Hänen mukaansa se on osoitus siitä, että luonnon keskellä eläminen on sivilisaatiota parempi vaihtoehto (Paulding 1988, 129–130).¹³²

Pauldingin romaani on mielenkiintoista luettavaa *settler*-kolonialismin teorioiden valossa. Vaikka Long Finne osallistuu Delawaren alueen valloittamiseen, tekstissä luodaan kuva hänestä valkoisen viattomuuden edustajana. Samalla tavoin uudisasukkaiden kerrotaan tulleen alueelle hyvin ja rauhanomaisin aikein. Heidän tarkoituksensa on tuoda sivilisaatio villien heimojen keskuuteen. Vaikka tämä tapahtuu tuhoamalla metsää, valloittamalla ”intiaanien” asuinalueet ja eliminoimalla heidän tapakulttuurinsa ja kielensä, uudisasukkaiden aikaansaama alueen raivaus esitetään osana positiivista sivilisaatioprosessia (ks. Salenius 2022).

Romaanin naispäähenkilö Christina on myös asunut Suomessa. Tarinan edetessä hän ihastuu pitkään suomalaiseen uudisasukkaaseen. Christinan New Yorkissa antama todistus suomalaisen sankarin viattomuudesta pelastaa rohkean nuorukaisen ruoskinnalta. Hänet vapautetaan ja tarina päättyy päähenkilöparin osalta onnellisesti: Christina ja Long Finne menevät naimisiin. Näin Paulding loi tarinan, jossa kuvataan rohkean ja komean suomalaisen seikkailujen kautta uudisasukkaiden maahan asettumista, alueiden valloitusta ja alkuperäisasukkaiden karkoittamista perinteisiltä asuinalueilta. Romaanissa tuodaan esiin Yhdysvaltojen ihanteita, uskomuksia ja maan valloittamisen perusteita. Teos loppuu siihen, että ihannoii-

132 ”a proof that the state of nature is better than the civilized state”

dusti kuvatut älykkäät, rohkeat ja fyysisesti miellyttävät valkoisuuden edustajat asettuvat Yhdysvaltojen itärannikolle, johon he rakentavat itselleen ”sivistyneen” yhteiskunnan.

Richard Henry Dana Jr. loi myös suomalaishahmon omaelämäkerralliseen romaaniinsa *Two Years Before the Mast*, joka ilmestyi 1840. Hänen todellisuudessa tapahtunut matkansa, johon fiktiivinen tarina perustuu, alkoi Bostonista *Pilgrim*-nimisellä aluksella vuonna 1834. Matkan aikana hän tarkkaili merimiehiä, jotka asenoituivat laivalla työskenteleviin suomalaisiin taikauskon ja ihailun sekoituksella. Aluksen afrikkalainen kokki kertoi Danalle tarinoita suomalaisten voimista. Hän oli vakuuttunut, että suomalaiset merimiehet olivat taikureita, jotka pystyivät vahingoittamaan vihollisiaan. Kokki kieltäytyi uskomasta Danan selityksiä taikauskoisuudesta ja väitti, että hänellä oli omakohtaisia kokemuksia suomalaisista muun muassa Sandwich-saarilla seilattuaan. Matkalla oli ollut mukana suomalainen purjeiden tekijä, joka oli ollut juovuksissa lähes joka päivä, mutta siitä huolimatta hänen hytissänsä säilyttämänsä rommipullo oli ollut aina puolillaan. Myös muut *Pilgrim*-aluksella mukana olleet merimiehet kertoivat Danalle tarinoita suomalaisista (Moynes 1981, 147–148). Samoin kuin Pauldingin, myös Danan fiktiivinen suomalainen mies, nimenomaan merimies, on fyysisesti voimakas.

Myös Melvillen *Omo* kertoo merimatkasta, jossa on mukana suomalainen nimeltä Van. Melville oli mahdollisesti saanut vaikutteita omaan tarinaansa Danan romaanista, mutta myös omista kokemuksistaan. Typee-laaksosta paettuaan hän oli saanut pestin valaanpyyntialukselta, jota hän kutsui *Juliaksi*, vaikka sen myöhemmin on todettu olleen australialainen *Lucy Ann*. Teoksessa miehistön joukossa on suomalainen valaanpyytäjä. Melville kuvaa hänet meriprofeettana, sillä matkan aikana Van tekee ennusteen, joka toteutuu. Myös Melvillen romaanissa *Mardi* (1849) vilahtaa mies, johon Moynen mukaan voidaan liittää suomalaisiin kytkettyjä taikauskoisia piirteitä, vaikkei Melville varsinaisesti mainitsekaan suomalaisia (Moynes 1981, 151–153). Koska suomalaisia liikkui tuohon aikaan suhteellisen paljon merillä ansaitsemassa elantoaan, ei ole

yllättävää, että he päätyivät henkilöhahmoiksi merimatkoista ker-toviin fiktiivisiin tarinoihin. (Lisää aiheesta, ks. Virtanen 1988, 57.)

On helppo havaita, miten esimerkiksi Danan fiktiivinen meri-mies vastaa kirjailijan itsensä kuulemia tarinoita suomalaisista merenkävijöistä. Tarinassa tapahtumat ja henkilöhahmot toistu-vat samankaltaisina: fiktiiviset merimiehet kuvataan erittäin taika-uskoisina, merimatalla he pelkäävät, että mukana sattuisi olemaan suomalaisia, joiden kerrottiin tunnetusti olevan noitita tai velhoja.¹³³ Tarinoiden mukaan heidän kykyihinsä kuului erityisesti tuulten ja myrskyjen hallinta. Yksi merimiehistä kertoo omista kokemuksis-taan suomalaisten kanssa Sandwich-saarilla, jossa tarinan kertoja oli tavannut suomalaisen purjeen tekijän. Tällä oli ollut punkkansa vieressä rommipullo, josta hän oli juonut päivittäin itsensä huma-laan. Pahinta suomalaisissa kertojan mukaan oli se, että heistä tuli pirullisia, jos he eivät saaneet tehdä oman mielensä mukaan (Dana [1840] 1992, 53). Kertoja oli merillä seilatessaan nähnyt liikaa suo-malaisia halutakseen heitä seuralaisikseen. Toinen laivamatkalla mukana ollut merimies vahvistaa suomalaisiin liitetyt uskomukset. Hän selittää, kuinka kerran hänen merillä ollessaan vastatuuli oli jatkunut, kunnes matkalla olleet merimiehet olivat ymmärtäneet, että kydyssä oli suomalainen. Kapteeni oli käsenyt suomalaisen kääntää tuulen ja uhannut, että muuten hänet suljettaisiin aluksen keulan alapuolella oleviin tiloihin. Sinne suomalainen sitten joutui-kin pariaksi päiväksi ilman ruokaa, kunnes hän teki jotain, joka sai tuulen kääntymään. Tai näin merimiehet uskoivat. Suomalaisia ei Danan romaanissa varsinaisesti ole, mutta heistä puhutaan ja heidän maineensa tunnetaan merimiesten keskuudessa. Laivan kirvesmies-tä epäillään suomalaiseksi, mutta hän osoittautuu ruotsalaiseksi.

Melvillen kirjassa *Omo* yksi merimiehistä on selvästi suomalai-nen. Teos on pikareski kertomus eli romaani, jonka olemus ja tee-mat hahmottuvat maailmaa kiertelevän päähenkilön matkojen kautta. Kriitikot ovat tutkineet romaania vähemmän kuin muita

133 "wizards"

Melvillen teoksia ja viittaavat siihen vain ohimennen *Typeen* seuraajana (ks. Suzuki 2007, 362). Romaania on kuitenkin analysoitu satiirina missionaarikertomuksista (Suzuki 2007, 362–364). Myös siinä luotu kuva suomalaisesta merimiehestä sijoittuu uskonnon ja mytologisten uskomusten välimaastoon. Tutkija Erin Suzukin mukaan (2007, 363–363) teoksen kaksi teemaa – lähetysseurain ja imperialististen projektien kritisointi yhdessä metafysisempien jumaluutta koskevien pohdintojen kanssa ja niiden suhteesta uskontoon – muodostavat sen keskeisimmän poliittisen kritiikin. Satiiri ja yhteiskunnan kritiikki tulevat esiin Melvillen romaanissa samoin kuin myös Pauldingin *Long Finnessä*.

Omo-tarinan nimetön kertoja väittää, etteivät ihmiset yleensä tienneet yksinkertaisten merimiesten suhtautuvan suomalaisiin kovin taikauskaisesti. Kertoja jatkaa selittämällä, että usein suomalaisilla oletettiin olevan eräänlainen lahja nähdä näkyjä sekä yliluonnollinen kyky kostaa niille, jotka olivat loukanneet heitä (Melville [1847] 1985, 46–47).¹³⁴ Tästä syystä suomalaisilla oli suuri vaikutusvalta merimiehiin, jotka suhtautuivat heihin pelon ja epäileväisyyden sekoituksella. Kertoja itse oli purjehtinut eri aikoina kahden tai kolmen suomalaisen merimiehen kanssa. He olivat hänen mukaansa antaneet juuri tällaisen kuvan itsestään, ainakin niille, jotka uskoivat yliluonnollisiin kykyihin.

Omo-romaanin merimatalla on mukana vanha, keltahiuksinen kaveri, sääprofeetta, jolle miehistön jäsenet ovat antaneet kutsumanimen Van.¹³⁵ Hän pitää jatkuvasti päässään rumaa omatekoista hylkeennahkalakkia ja kantaa mukanaan samasta materiaalista valmistettua tupakkapussia. Van on hiljainen, harmiton ja huomaamaton mies. Niinpä hänen erikoiset yliluonnolliset kykynsä eivät kiinnitä muiden huomiota ennen kuin hän lausuu ennusteen, joka toteutuu. Hän sanoo kahden sairauteen menehtyneen merimiehen hautajai-

134 "It is a circumstance not generally known, perhaps, that, among ignorant seamen, Finlanders, or Finns, as they are more commonly called, are regarded with peculiar superstition."; "they are supposed to possess the gift of second sight, and the power to wreak supernatural vengeance upon those who offend them"

135 "sea profet"

sisä, että vajaan kolmen viikon sisällä enää alle neljännes laivan henkilöstöstä tulisi olemaan aluksella. Vanin ennustus saa muut merimiehet hiljaisiksi, sillä se herättää heidän taikauskoon pohjautuvat pelkonsa (Melville 1985, 47). Suomalaisella merimiehellä katsotaan olevan sekä erityisiä kykyjä että pelkoa herättävää valtaa. Tämän lyhyen kuvauksen jälkeen Vania ei enää mainita romaanissa. Kuva suomalaisista pakanallisina, alkukantaisina ja shamaanien kaltaisina vahvistuu kuitenkin kertojan mainitessa barbaarisen skandinaavien tavan käyttää ihmisten päakalloja kuppeina ja vateina (Melville 1985, 131). Kertoja vakuuttaa, että hirvittävämpi kuin pohjoismaalaisten tapa ottaa hyöty irti ihmisluista on vain Tahitin asukkaiden käytäntö tehdä vihollistensa luista ongenkoukkuja.

Londonin kirjassa *The Mutiny of the Elsinore* on mukana hyvin samankaltainen merimies kuin Danan tarinassa. Teos on yksi Londonin miehisistä romaaneista, joissa moderni psyyke neuvottelee tieteellisen rationaalisuuden ja taikauskoisuuden välillä. Kirjallisuudentutkija Per Serritslev Petersen (2002, 44) on esittänyt artikkelissaan ”Jack London’s Medusa of Truth” (2002), että Londonin teokset yleisesti ottaen liittyvät kirjallisuuden naturalismiin eli modernin amerikkalaisen fiktion zolalaiseen liikkeeseen. *The Mutiny of the Elsinore* julkaistiin *Hearst’s Magazine* -lehdessä jatkokertomuksena, joka alkoi marraskuussa 1913 ja päättyi elokuussa 1914. Samoin kuin Danan tarinan suomalainen merimies, myös Londonin romaanin suomalainen on puunveistäjä (Moyné 1981, 163).

Londonin teos on jaettu kahteen osaan ja se keskittyy laivaelämän kuvaukseen. Romaanin ihmiskuvaukset ovat rasistisia ja fiktiivisen miehistön käytös väkivaltaista. Kirjassa viitataan Suomeen musiikin kautta ennen suomalaisen merimiehen esittelyä. Teoksen sivistyneet henkilöt pitävät Jean Sibeliuksen romanttisista sävellyksistä, vaikka toteavatkin hänen musiikkinsa vaikuttavan ”liian pehmeältä, aivan liian pehmeältä ja liian kauniilta”, mikä tekee siitä lähes ”ällöttävää” (London [1914] 2008, 101).¹³⁶ Loput romaani-

136 ”I like that Finnish man’s stuff, Sibelius, too, although it seems to me too soft, too richly soft, too beautiful, if you know what I mean. It seems to cloy.”

nista on omistettu merimatkan ja merimiesten taikauskon kuvauksille.

Tarina alkaa sanoin: ”Heti alusta alkaen matka sujui huonosti” (*Elsinoren kapina*, 1926). Yksi syy tälle löytyy miehistöstä: yksi heistä on suomalainen. Laivalla olevien merimiesten joukossa on suomalaisen lisäksi italialais-japanilainen puoliverinen, ”half-breed” ”kääpiö”, ”dago”, jota Yhdysvalloissa usein rasisestisesti nimitettiin myös termillä ”white nigger”. Termi kytkettiin 1800-luvun Yhdysvalloissa aasialaisiin ja italialaisiin: aasialaisia vieraksuttiin, italialaisia kutsuttiin ”Euroopan kiinalaisiksi” ja rotuhierarkioissa heidät luokiteltiin valkoisiksi vähempiarvoisiksi (ks. Luconi 2001). Mukana merimatalla ovat myös tyhmä skandinaavi Iare Jacobson, norjalainen kiersilmäinen raivonpuuskia saava Ditman Olansen ja muutama italialainen, juutalainen ja kreikkalainen (London 2008, 8, 66, 105, 193). Heidät yhdistää hulluus ja turmeltuneisuus (London 2008, 32).¹³⁷

Laivaa ohjaa siis tämä monikansallinen ryhmä, jonka joukkoon liittyy matkan aikana vielä kolme tuntematonta miestä. Muut laivalla ovat yrittävät arvailla heidän kansallisuuttaan, joka ei ole yhtä selvästi havaittavissa kuin muiden laivalla työskentelevien. Kolmen miehen epäillään olevan suomalaisia (London 2008, 200–202). Laivan isojalkainen nuori puuseppä, joka vakuuttaa itse olevansa suomalainen, kumoaa epäilyn. Näin muille tulee selväksi, että laivalla oleva kirvesmies on suomalainen. Heidän mielestään tämä on selitys matkan aikana koetulle epäonnelle. Siitä seuraa taikauskoisten merimiesten keskustelu suomalaisten kyvyistä hallita säätä ja tempuilla ilman kanssa. Eräs henkilöistä, Tom Spink, väittää kaikkien tietävän tempuista, joita suomalaiset harrastavat ja vakuuttaa tietävänsä, että suomalaiset ovat noitia, sään ja luonnon olosuhteiden hallitsijoita. Näin uskomus siitä, että suomalaiset olivat velhoja, vahvistuu kertomuksessa uudelleen. Muiden matkustajien mielestä olisikin ollut parempi, jos suomalainen puuseppä ei olisi paljastanut kansallisuuttaan tai olisi edes odottanut laivan saapumista Baltimoreen (London 2008, 202–204).

137 ”crazy”; ”rotten”

Muut laivalla olevat toivovat, että olisivat päässeet eroon suomalaisesta kirvesmiehestä, tuulien kanssa jekkuilemalla huvittelevasta pahanonnen tuojasta matkan aikana kuolleen Boneyn sijaan (London 2008, 226). Pian keskustelun jälkeen kirvesmies katoaa, ja samaan aikaan tuuli kääntää suuntansa. Muut katsovat tämän olevan todiste hänen voimistaan, mikä vahvistaa taikauskoisten merimiesten käsitystä suomalaisista pahanonnen lintuina. Ilmoille jää kuitenkin epäily siitä, että merimiehet ovat tappaneet suomalaisen puusepän saadakseen tuulen muuttumaan sopeammaksi. Kaikki laivalla olevat kuitenkin väittävät, etteivät tiedä, mitä kirvesmiehelle on tapahtunut. Vaikka he etsivät suomalaista kaikkialta, tätä ei löydy. Lopuksi todetaan, että ”kömpelö, isojalkainen, ylikokoinen jättiläispoika” on luultavasti huuhtoutunut yli laidan.¹³⁸ Kukaan ei vain tiedä, onko suomalaisjätti hypännyt yli laidan omasta tahdostaan vai onko hänet tönäisty veteen. Taikauskoiset oletukset katsotaan kuitenkin osoitetun oikeiksi, koska myrskytuulet olivat muuttuneet myötäisiksi (London 2008, 228–229).

Näissä muutamissa romaaneissa seikkailevat suomalaiset ovat melko samankaltaisia. Voimakkaat, lihaksikkaat miehet esiintyvät sekä sankareina että epäilyksiä herättävinä taustahahmoina. Fiktiiviset suomalaiset naishahmot puuttuvat romaaneista täysin. Vaikka Pauldingin Christinan ja Bombien voi kytkeä Suomeen koska he olivat asuneet siellä, kumpikaan heistä ei ole suomalainen. Se, mikä fiktiivisille suomalais miehille on yhteistä, on heidän fyysinen olemuksensa, tavallisuudesta poikkeavat taitonsa – oli kyseessä sitten tuulen hallinta tai ”intiaanien” tapojen ja kielen tuntemus – sekä heidän kosketuksensa luontoon. Voidaankin todeta, että kaunokirjallisuuden suomalaismiehiä on vähän eikä heillä ole suurta osuutta tarinoissa Pauldingin Koningsmarkea lukuun ottamatta. Kyseiset harvat hahmot ovat kaavamaisia ja heihin liitettiin samankaltaisia käsitteitä. Näin vahvistettiin jo olemassa olevia stereotyyppisiä näkemyksiä suomalaisista, jotka seikkailivat merillä ja metsissä, olivat he sitten todellisia tai fiktiivisiä henkilöitä.

138 "clumsy, big-footed, over-grown giant of a boy"

Novellit

Romaanien lisäksi fiktiivisiä suomalaishahmoja esiintyy myös novelleissa ja muissa lyhyissä kertomuksissa. He ovat hyvin samanlaisia kuin 1800-luvun amerikkalaisten romaanien suomalaiset: lähes kaikki ovat kaavamaisiksi tyypitettyjä hahmoja, joilta puuttuvat täysin todellisia ihmisiä muistuttavat inhimilliset syvät ja mutkikkaat henkiset ja intellektuaaliset ominaisuudet. Heidän panoksensa tarinoissa on usein melko mitätön. Ylipäätään nämä 1800-luvulla ilmestyneet suomalaisia tai Suomea käsittelevät lyhyet tarinat ovat niin henkilökuvaukseltaan kuin juonirakenteiltaanakin epäjohtomukaisia ja epätodellisia kertomuksia.

Yksi tällainen tarina on *Harper's New Monthly Magazine* -lehdessä toukokuussa 1852 julkaistu nimettömäksi jääneen kirjoittajan kertomus ”Story of a Bear”. Tarinassa esiintyy rohkea suomalainen (tai mahdollisesti norjalainen) sankarihahmo, vaikka sen tapahtumapaikkana on St. Johnin kylä Norjassa. Hän on urhea päähenkilön Daniel Tissjoebergistin kilpailija Aulic-Finn. Vaikka nimessä esiintyy sana *Finn*, jonka voidaan katsoa viittavan suomalaisiin, on nimi todennäköisesti kuitenkin norjalainen. Koska henkilöhahmon kansallisuus ei ole täysin selvä, käsitellään tässä tarinaa vain lyhyesti. Danielin haavoituttua karhujahdissa auttaa Aulic-Finn kaikin tavoin tämän kihlattia, kaunista Raghildea. Myös Raghilde on selvästi pohjoismaalainen. Hänet tunnetaan tarinan mukaan Wermelandin (Värmlannin) alueella kauniista vartalostaan, pienistä jaloistaan, sinisistä silmistään ja vaaleasta ihostaan.

Kun miehet lähtevät uudelleen metsästämään karhua, joka on tuhonnut Raghilden mehiläiskeot, osuu Aulic-Finnin ampuma luoti karhun olkapäähän. Näin miehestä tulee kertomuksen sankari, joka hurmaa Raghilden. Nöyrytetty Daniel ei anna periksi vaan jatkaa karhun jahtaamista, kunnes haavoittuu vakavasti. Karhu päätyy eläintarhaan, jossa se saa nimen Martin. Aulic-Finn puolestaan voittaa Raghilden puolisokseen. Onneton Daniel matkustaa ulkomaille. Pariisissa vieraillessaan hän saa koston mahdollisuuden, kun hän tunnistaa karhun eläintarhassa. Yrittäessään tappaa eläintä hän

kuitenkin lopulta kuolee itse. Martin-karhu siis onnistuu tappamaan Danielin, vanhan vastustajansa. Karhu saa fyysisen voiton Danielista, kun taas Aulic-Finn voittaa Danielin henkisesti ottamalla hänen kihlattunsa vaimokseen. Näin voimakas, neuvokas ja rohkea Aulic-Finn päätyy tarinan ihannoiduksi sankariksi, kun puolestaan katkeroitunut ja kostonhimoinen Daniel tuhoutuu.

Ihailtu, uuttera ja Aulic-Finniä selkeämmin nimenomaan suomalainen työmies esiintyy Elizabeth Stuart Phelps'n novellissa ”Annie Laurie” (1887). Stuart Phelps'n tarina alkaa kuvauksella harmaasta päivästä meren rannalla sijaitsevassa pienessä kylässä, Stoneportissa. Meri on harmaa, samoin taivas, ilma ja kivilouhoksen nosturit, jotka tekevät kylän yleistunnelmasta surumielisen. Paikalliset merimiehet ja louhoksen työmiehet tuntevat hyvin ilmaston ja sen vaikutuksen, mutta heillä ei ole tapana valittaa eikä kaivata sääliä kesävierailta tai sanomalehtien toimittajilta. Miehet ottavat riskejä eivätkä puhu ongelmistaan. He ovat karaistuneita ja fyysisesti voimakkaita raskaan työn tekijöitä. Tarinan päähenkilö, neiti Laurie, ymmärtää työmiehiä, joita hän kohtelee kunnioittavasti. Hän itse on miesten silmissä enkeli, idoli ja opettaja, jota he lähestyvät kuin iltatähteä. Tarinan alussa tulee ilmi, että hän on kutsunut paikalliset työmiehet järjestämänsä juhlaan. Se on Annie Laurien mielestä paras teko, jonka hän on elämässään tehnyt.

Kertomuksessa Massachusettsin rannikolla sijaitsevalla graniittilouhoksella työskentelevien muiden ulkomaalaisten, kuten skottilaisten, joukossa on myös suomalainen Finlander. Hän on menettänyt räjähdyksessä toisen silmänsä, mutta tästä vajavaisuudesta huolimatta nauttii muiden työmiesten arvostusta, koska osaa pitää kiinni oikeudesta omiin mielipiteisiinsä. Hän on samaa mieltä muiden työmiesten kanssa siitä, että neiti Laurie ansaitsee hyvän aviomiehen (Stuart Phelps 1887, 124–125).¹³⁹

Finlander puhuu huonoa englantia, mutta on oikeudenmukainen ja rohkea. Kun yksi työmiehistä myrskyisenä joulukuun iltana

139 ”Finlander, who had lost one eye by an explosion, reported to be 'worth something' himself, and maintaining on both grounds a certain right to private opinion.”

putoaa vanhaan ”Saatanan louhoskuoppaan” on Finlander heti valmis auttamaan pelastusoperaatiossa. Kyseisenä iltana sataa lunta, on kylmä ja pimeää ja maa on liukas, mutta huonosta näkökyvystään huolimatta Finlander on yksi pelastusoperaation rohkeista vapaaehtoisista, jonka on kuitenkin todistettava arvonsa muiden silmissä. Hän näyttää muille, että osaa juosta yhtä nopeasti kuin kuka tahansa, vaikka onkin vierasmaalainen (Stuart Phelps 1887, 130).¹⁴⁰ Annie Laurie lähtee miesten mukana pelastamaan louhoskuoppaan pudonnutta työmiestä. Miehet yrittävät laskeutua kuoppaan sinne pudonnutta toveriaan auttamaan, mutta maa kuopan ympärillä on liian liukas. He sitovat köyden erään nuoren miehen ympärille, jotta hän voisi laskeutua kaivantoon. Finlander on mukana pitämässä köydestä kiinni ja varmistamassa, ettei mies putoa kaivannon syvyyskiin. Annie Laurie kannustaa miehiä. Näin mies saadaan vedettyä turvallisesti ylös, kukaan ei haavoitu ja pelastetun köyhän työmiehen todetaan vain pyörtyneen. Hänet viedään Annie Laurien kotiin, jossa hän saa toipua rauhassa.

Tarinassa suomalainen Finlander osoittautuu herkkätunteiseksi. Hän muun muassa loukkaantuu ja kokee pilkan henkilökohtaisesti, kun ulkomaalaisista puhutaan väheksyvään sävyyn. Tältä osin tarina kohtaa todellisuuden, sillä usein siirtolaisia, varsinkin huonosti englantia puhuvia, kohdeltiin tuon ajan Yhdysvalloissa alentuvasti ja syrjien. Stuart Phelps kuvaa Finlanderin muiden kaivostyöläisten tavoin yksinkertaiseksi ja köyhäksi, mutta alhaisesta yhteiskuntaluokastaan huolimatta pelottomaksi ja oikeamieliseksi. Finlander ei muun muassa hetkeäkään epäroii auttaa hädässä olevaa toveriaan, vaikka tietää pelastusoperaation vaarantavan oman henkensä. Näin hän muistuttaa Pauldingin romaanin uhrautuvais- ja urheaa Long Finneä.

Stuart Phelps'n tarinassa naispuolisen päähenkilön Annie Laurien sulhasen luullaan kuolleen sisällissodassa. Kaunis Annie Laurie ei ole unohtanut miestä, jota hän oli rakastanut syvästi. Hän oli varma

140 ”He rolled on ahead, to show that he could run as fast as any man, if he was a foreigner.”

siitä, että mies, George Cliff, palaisi sodasta kotiin, Annie Laurien luo. Koko kylä oli odottanut parin menevän naimisiin. Tunteellisen kertomuksen traditoiden mukaisesti yllättävä ja romanttinen käänne tarinassa on se, että sulhanen onkin elossa: hän on Annie Laurien ja muiden kaivostyöläisten pelastama mies. Yli kahdenkymmenen vuoden poissaolon jälkeen hän on saapunut Stoneportiin etsimään morsiantaan, joka on nyt jo 51-vuotias. George oli haavoittunut sisällissodassa ja menettänyt muistinsa eikä näin ollen ollut muistanut edes omaa nimeään. Vähitellen, kun hän oli saanut voimansa takaisin, oli myös muisti palannut. Heti kun hän tiesi jälleen kuka hän oli, hän oli lähtenyt etsimään Annie Laurieta. Tarinan lopussa Finlander on muiden kaivostyöläisten joukossa antamassa siunausta vuosia sodan jälkeen toisensa löytäneelle pariskunnalle. Stuart Phelps'n kertomuksessa graniittilouhoksella raatava yksisilmäinen suomalainen siirtolainen saa siten edustaa jälleen kerran aikakauden amerikkalaisen yhteiskunnan hyveitä: uhrautuvaisuutta ja oikeudenmukaisuutta.

Nimettömän kirjoittajan lyhyessä kahden sivun mittaisessa tarinassa nimeltä ”A Russian Story of a Century Ago” viitataan Suomeen nimeämällä Suomenlahti. Novellin tapahtumapaikkana on myrskyinen Itämeri ja Laatokka. Tarinan päähenkilönä on itse tsaari Pietari Suuri. Kertomus ilmestyi *Harper's New Monthly Magazine* -lehdessä syyskuussa 1854. Nimettömän kirjoittajan mukaan fiktiivinen tarina pohjautui tositapahtumiin, sillä marraskuussa 1724 Venäjän tsaari oli pelastanut myrskyyn joutuneen nuoren pojan. Suomeen tarinan liittyy vain tapahtumapaikka, Suomenlahti, jonka merkitys tarinan kulkuun on lähes olematon.

”The Troll's Daughter: A Finnish Legend” (1853) on mielikuvituksellinen ja epälooginen tarina suomalaisista magiaa harrastavista metsänpeikoista. Tapahtumapaikkana on Karesuando (Karesuvanto) talvella 1795. Muiden romanttisten tarinoiden tapaan keskeisessä asemassa novellissa on luonto. Tarina seuraa ranskalaisen Monseigneurin kelkkamatkaa, joka vie hänet ja hänen ranskalaiset kansamatkustajansa keskelle lumista maisemaa ajajan kiroillessa

suomeksi.¹⁴¹ Epäselväksi jää, mihin ranskalaiset prinssit ja herttuat olivat matkalla ja miksi he matkustivat kelkalla keskellä lumihan-
kia, mutta kelkan ajuri on selvästi suomalainen tai ainakin osaa sanoa ”Perkele!” suomeksi. Tarina liittyy sikäli todellisuuteen, että ranskalaiset tekivät kyseiselle alueelle tutkimusretkiä muun muassa 1800-luvun alussa.

Tarinan alussa lukijan annetaan ymmärtää, että päähenkilön roolissa oleva suloinen kaunotar on suomalainen, kuten hänen nimensä ja fyysiset piirteensä todistavat; tarinan edetessä nimittäin käy ilmi, että hänen nimensä on Toini. Toini edustaa aikakauden amerikkalaista naisihannetta: hän on vaatimaton, nöyrä ja palvelu-
altis kaunis nainen. Hän on pukeutunut vaatimattomasti villaisiin vaatteisiin, mutta hänen vaaleat silkkiset kiharansa ja siniset silmänsä välittävät hänestä hurmaavan kuvan erityisesti ranskalaisen Monseigneurin silmissä. Tyttö puuhailee sellaisten toimien parissa, joiden yleisesti katsottiin kuuluvan naisille. Hän esimerkiksi tarjoilee poronlihasta koostuvan aterian ranskalaisille ennen heidän matkansa jatkumista.

Myöhemmin tyttö paljastuu kuitenkin ranskattareksi. Hänen äitinsä oli työskennellyt kuningatar Marie Antoinetten hovineitona Pariisissa ja joutunut pakenemaan rakastajansa kostoa. Tarinassa ei selitetä, miten tyttö on päätenyt asumaan vanhan shamaanin miehen kanssa pohjoisen Suomen hyttävään luolaan. Vanhaa suomalaismiestä kuvataan peikoksi ja kutsutaan suomalaista sanaa käyttäen *tietäjäksi*. Tarinan mukaan sana tarkoitti ’viisasta’.¹⁴² Tietäjän kerrotaan hallitsevan luontoa. Hän on meressä ja taivaassa asuvien suurten henkien ystävä ja Haltijan (tekstissä ”Haltia”) uskottu. Toini kertoo, että tietäjä, jota hän luulee isäkseen, on taitavampi kuin kuuluisa velho Matti Kallanvaara.

Muut Suomeen liittyvät hahmot ovat suoraan *Kalevalasta* lainattuja. Tarinassa tulevat esiin muun muassa mytologiset paikat ja hahmot, kuten Kalman haudat, Manala ja Hiisi, joista viimeinen esitel-

141 ”’Perkele!’ exclaimed the driver.”

142 ”troll”; ”sage”

lään paholaisena.¹⁴³ Tupalassa tilanteessa apuun kutsutaan ukkosen jumalaa, Ukon poikaa.¹⁴⁴ Lisäksi novellin alaviitteessä kerrotaan, miten ”Tuiskon laulu” esiintyi ”tohtori” (tekstissä ”Dr.”) Lönnrotin kokoamassa *Kalevalassa* (”Troll’s Daughter” 1853, 654). *Kalevalan* tarinoilla onkin melko suuri merkitys tämän nimettömän kirjoittajan *Putnam’s Monthly Magazine* -lehdessä joulukuussa 1853 julkaisemassa tarinassa.

”The Troll’s Daughter” on tyypillinen 1800-luvun sentimentaalinen rakkauskertomus, Tuhkimo-tarina, mutta Suomi sen tapahtumapaikkana on poikkeuksellinen ja yllättävä. Kertomuksen lopussa ranskalainen herttua rakastuu Toiniin, jonka todellinen henkilöllisyys paljastuu. Hän ei olekaan luonnon keskelle syntynyt vaatimaton ja hyveellinen suomalaistyttö, vaan ranskalainen kaunotar. Tarinan lopussa päähenkilö saa tilaisuuden muuttaa pohjoisen Karesuandon ja Rovaniemen maisemista ja luolista hienostuneeseen Pariisiin.

Idealisoidut maalaiset ovat mukana myös Sanna Steenin tarinassa ”Little Matti of Finland”, joka ilmestyi vuonna 1887. Novelli julkaistiin aikakauden suosituimmassa amerikkalaisessa lapsille suunnatussa lehdessä, *St. Nicholas Magazine*ssa. Tarinan päähenkilö on pieni Matti-niminen poika, englanniksi Matthew ja kutsuanimeltään ”pikku Matti”. Hänellä on ”rehelliset siniset silmät” ja kihartuvat vaaleat ”kullankeltaiset hiukset”.¹⁴⁵ Hän on ahkeran sokean sotilaan ja tämän vaimon tottelevainen lapsenlapsi. Pikku Matti kuuntelee isovanhempiaan ”hartaasti”. Tarinan kuluessa käy ilmi, että Matti on myös rohkea, kekseliäs, iloinen ja älykäs. Jälleen kerran suomalaista miespuolista henkilöahmoa kuvataan idealisoidun valkoisuuden edustajana.

Steenin tarina on käännös Zacharias Topeliuksen sadusta ”Pikku Matti”, jonka päähenkilö on orpo sotaveteraanin pojanpoika. Hän on tottelevainen ja hyväsydäminen kuten monet Topeliuksen saduissa esiintyvät lapset. ”Pikku Matti” julkaistiin Topeliuksen teok-

143 ”sepulchres of Kalma”; ”Manala”; ”Hiisi”

144 ”son of Ukko”

145 ”little Matti”; ”honest blue eyes”; ”hair as yellow as gold”

sessä *Sagor af Z. Topelius: Fjerde samligen* vuonna 1852. *St. Nicholas Magazinessa* ilmestynyt ”Suomen Pikku Matti” esitettiin Sanna Steenin kirjoittamana eikä sen missään kohta mainittu olevan käännös Topeliuksen tarinasta.¹⁴⁶

Kuten Topeliuksen sadun tuntevat tietävät, tarinan Matti asuu isovanhempiansa kanssa vaatimattomissa olosuhteissa. Pienessä mökissään he nauttivat kovasta leivästä, silakasta ja oluesta koostuvista illallisista, joihin joskus lisättiin perunaa (Steen 1887, 46). Tarinalla on onnellinen, satuun helposti liitettävä loppu. Kun Matti pukeutuu isoisänsä vanhaan ”Bjorneborgelaiseen” (porilaiseen) sotilasunivormuun kylälle saapunut herrasmies tunnistaa sen oman vanhan komppaniansa sotilaspuvuksi.¹⁴⁷ Mies osoittautuu sotilaaksi, jonka Matin isoisä oli pelastanut miesten taistellessa ja puolustaessa Suomea yhdessä. Käy ilmi, että mies oli yrittänyt kaikkensa löytääkseen pikku Matin isoisän voidaakseen osoittaa hänelle kiitoksensa. Tarina päättyy siihen, että mies tarjoaa pikku Matille parempaa tulevaisuutta. Hän haluaa ottaa Matin mukaansa Suomeen ja opettaa tälle, miten isänmaata tulee puolustaa. Suomessa pikku Matilla olisi mahdollisuus syödä valkoista leipää ja juoda maitoa joka päivä, ehkä jopa syödä kakkuja ja lakritsaa (Steen 1887, 52). Mietittyään asiaa hetken Matti ilmoittaa jäävänsä iäkkäiden isovanhempiansa luo pitämään heistä huolta. Kyyneleet silmissä mies vakuuttaa, ettei Matilta ja hänen isovanhemmiltaan tule koskaan puuttumaan mitään. Tarina loppuu siihen, että mies kiittää Jumalaa ja kertoo rakastavansa isänmaataan. Hän toivoo, että siellä syntyisi monia Matin kaltaisia lapsia. Tämä valkoihoinen, vaaleahiuksinen, sinisilmäinen urhea poika kuvataan ihanteellisen kansalaismateriaalin ruumiillistumana. Satu on tunteellinen kertomus köyhästä pojasta, jolla on kunnioitettavien luonteenpiirteidensä johdosta mahdollisuus tulla rikkaaksi. Hyvä palkitaan ja isovanhemmilleen uskollinen, uhrautuvainen Matti, tarinan suomalainen sankari, on kaikille esimerkillinen hahmo.

146 ”Little Matti of Finland”; ”by Sanna Steen”

147 ”Bjorneborgerne’s old uniform”; ”Bjorneborg is a town in Finland”

1800-luvun amerikkalaisia novelleja, joissa viitataan Suomeen tai joissa esiintyy suomalaisia fiktiivisiä henkilöitä, löytyy kovin vähän ja niillä on usein hyvin rajoitettu osuus kertomuksissa. Muutamissa tarinoissa, kuten Topeliuksen ”Pikku Matti” -sadussa, joka esitettiin lehdistön sivuilla Steenin novellina tai Pauldingin romaanissa suomalaisille on annettu päähenkilön rooli. Suurimaksi osaksi 1800-luvun amerikkalaisissa kaunokirjallisissa teoksissa esiintyvät suomalaiset ovat epätodellisen oloisia tyyppihahmoja, joiden yhteisen piirteen voidaan katsoa olevan se, että matkakertomusten tavoin heistä usein heijastuvat amerikkalaisten omat yhteiskunnalliset asenteet, ennakko-odotukset, ”rodulliset” uskomukset ja kansalaisuuden identiteetin rakentamisessa ilmenneet pyrkimykset tai ongelmat. Esimerkiksi Long Finne kuvataan ihailtavana uhrautuvana valkoisen viattomuuden edustajana. Muutamat suomalaishahmot, kuten voimakkaat maskuliinisuutta edustavat merimiehet taas hallitsevat luontoa ja heidät kytketään *Kalevalan* tarinoin. Heidän kykynsä hallita tuulta merimatkoilla on pelkoa herättävä ominaisuus. Muuten monien fiktiivisten suomalaisten fyysiset piirteet ja luonteenominaisuudet tekevät heistä luodun kuvan kokonaisvaikutelmasta yleisesti ottaen positiivisen. Sekä mies- että naispuoliset Suomeen liitetyt hahmot ovat stereotyyppisiä valkoihaisia, sinisilmäisiä, vaaleahiuksisia pohjoismaalaisia, joiden oletettuihin ominaisuuksiin on kytketty rehellisyys, vaatimattomuus ja hyvyys. Osittain näiden ominaisuuksien voidaan katsoa heijastuvan vielä tänäkin päivänä suomalaisista muodostetuissa yleistetyissä käsityksissä.

Runot

Suomesta kerrotaan tarinoita myös amerikkalaisten kirjoittamissa runoissa. Tässä osiossa käsitellään muutamia runoja niitä sen tarkemmin analysoimatta. Runot ovat aikakautensa tuotteita ja ovat saaneet melko vähäistä huomiota osakseen. Myös niitä kirjoittaneet runoilijat ovat huonosti tunnettuja lukuun ottamatta Herman

Melvilleä (1819–1891) ja John Greenlef Whittieriä (1807–1892). Esiin nostetuissa runoissa Suomi tai suomalaiset liitetään matka- ja muussa kaunokirjallisuudessa esiintyvien viittausten tavoin luontoon, merimatkoihin tai rannikkotaisteluihin. Joskus runoja on myös liitetty matkakirjoihin mukaan, mahdollisesti romanttista tunnelmaa luomaan tai tekstiä elävöittämään. Kuten on aiemmin todettu, Suomi-tietous 1800-luvun amerikkalaisten keskuudessa oli lähes olematonta, joten tähän kaukaiseen maahan ja sen asukkaisiin liitettiin usein mielikuvituksen sävyttämiä mielikuvia. Matkakertomuksiin faktatietojen lisäksi liitetyt luontokuvaukset ja runot toimivat hyvin tällaiseen tarkoitukseen.

Edna Dean Proctorin (1829–1922) matkakirja *A Russian Journey* (1871) alkaa Pietaria kuvaavalla luvulla, ”St. Petersburg”, jonka alkuun Proctor on sijoittanut Suomeen viittavan runon. Siinä kuvataan Suomen soita: ”See! From the Finland marshes there / ’Tis grand St. Isaac’s rears in air, / Column on column, that shining dome ! / And, just beyond its glorious swell, / ’Tis the slender spire of the Citadel / Where great Czar Peter slumbers well / All by the Neva’s flood and foam, – / That lifts its cross till the golden bars / Gleam and burn with the midnight stars !” Runo toimii johdatuksena Itämeren rannan maisemakuvaukseen. Maisema on harmaa ja karu, taivas pilvinen ja idästä puhaltava tuuli kylmä. Kaukana häämöttää synkkä ranta värittömänä tasaisena viivana. Proctorin mukaan maisemasta puuttuu täysin Suomen maalauksellisuus. Vain ”muutama vaalea koivu ja sairaaloinen mänty” toimivat todisteena siitä, mitä kesä pystyi houkuttelemaan näkyviin ”märästä ja karusta maasta”. Tämä oli siis Proctorin ensivaikutelma Pietarista, joka muuttui idyllisemmäksi ja siten positiivisemmaksi valossa hohtavien rakennusten kuvauksen myötä. Suomen soihin viittava runo loi tunnelmaa ja lisäsi mahtavuutta karuun ja harmaaseen maisemaan (Proctor 1871, 3).

Eräs toinen amerikkalainen kirjailija, Massachusettsin osavaltiota kotoisin ollut James Herbert Morse (1841–1923), julkaisi amerikkalaisessa *Century Magazine* -lehdessä runon ”News” vuonna 1896. Vaikka Suomi mainitaan säkeen lopussa, runon yhteys Suomeen

jää kuitenkin epäselväksi. Romanttinen runo kertoo mehiläisistä, tuulesta, epätoivosta ja intohimosta:

”News”

Passion and suffering and wild despair,
 The many dying and the many dead –
 How long shall man on such as these be fed?
 Rather would I make glad the summer air
 With beauty, song, flower-growth, the gardener’s care,
 The buxom breath along the violet-bed
 Of the sweet winds, the priestly bees that wed
 Bloom unto bloom, and home the honey bear,
 A golden fee. Must I, because the wire
 Lies prone the speed the lightning, spend my days,
 Ear down, to gather all men’s pain and woe?
 Nay, let the heavenly messenger of fire
 Tell when the antipodal red roses blow,
 Or Finland bells sing on the frozen bays! (Morse 1896)

Runossa mainitaan Suomi jäätyneeseen luontoon kytkettynä. Suomalaiset mainitaan myös George Alfred Townsandin (1841–1914) kirjoituksissa. Townsandin runokokoelma *Poems* (1870) sisältää runon ”Swedes and Finns” (Virtanen 1988, 182). Siinä suomalaisiin viitataan sitkeinä ja kestävinä Delawaren alueen asuttaneina siirtolaisina.¹⁴⁸

Samantyylinen fiktiivinen rämeä suomalainen henkilöhahmo esiintyy Melvillen merimiesaiheisessa runoteoksessa *John Marr and Other Sailors with Some Sea-Pieces*, joka julkaistiin vuonna 1888. Kokoelma on jaettu neljään osaan, joiden runoja on usein analysoitu temaattisina ryhminä. Siitä ilmestyi yksityisesti painettu 25-teoksen vedos, joka ilmeisesti oli alun perin tarkoitettu ystäville ja perheenjäsenille. Teoksessa on omaelämäkerrallisia viitteitä Melvillen menneisyyteen merillä (Dryden 1997, 326, 349).

148 ”tough Finn”

Melvillen kokoelma sisältää runon ”Bridegroom Dick”, jossa mainitaan suomalaiset. Runon kertoja tai puhuja on yli 65-vuotias merimies, joka nostalgisesti muistelee nuoruuden meriseikkailuun ja sankarillista menneisyyttään. Hän kertoo ylistävästi merimatkoilla olleiden merimiesten toveruudesta. Siitä huolimatta runo on pessimismin värittävä (Dryden 1997, 336). Suomalaisen kuvaukseen kytketään jälleen kerran erilaisia uskomuksia ja hänet esitetään pitkänä jättiläisenä: ”No whit the less though judicious was enough / In dealing with the Finn who made the great huff; / Our three-decker’s giant, a grand boatswain’s mate, / Manliest of men in his own natural senses; / But driven stark mad by the devil’s drugged stuff, / Storming all aboard from his run-ashore late” (Melville [1876] 2006, 41). Kuten muissakin 1800-luvun kuvauksissa, myös Melvillen runossa suomalainen esitetään maskuliinisten miesten edustajana ja hänen kuvauksensa liitetään luontoon (ks. myös Virtanen 1988, 182).¹⁴⁹

Ihailtuja suomalaismiehiä kuvataan siis matkakertomuksissa, romaaneissa ja runoissa, joissa kerrotaan myös taisteluista, jotka liittyivät Suomeen. Esimerkkinä voi mainita Whittierin vuodelta 1856 olevan runoelman ”The Conquest of Finland”. Se ilmestyi kokoelmassa *Songs of Labor and Reform*, joka julkaistiin vuonna 1892 (Virtanen 1988, 181). Runo syntyi Whittierin ystävän Joseph Sturgen (1793–1859) Suomen-vierailun tuloksena ja kuvaa Krimin sota (1853–1856), jonka aikana brittiläiset pommittivat Suomen rannikko-kaupunkeja vuosien 1854 ja 1855 aikana. 1800-luvulla sota kulki joko nimellä Itämainen tai Venäjän sota. Taisteluita käytiin Krimin niemimaalla, Balkanilla ja Baltian alueella, erityisesti Itämerellä. Sodan osapuolina olivat Britannian, Ranskan ja Turkin eli Osmanien tai Ottomaanien valtakunnan liittoutuma, johon Sardinia liittyi 1855. Liittoutuma puolusti liberalismia ja taisteli Venäjää ja sen itsevaltiutta vastaan. Erityisesti Britannia ja Venäjä olivat maailman johtavia maita – ja toistensa kilpailijoita. Sodan taloudelliset seu-

149 ”Manliest of men”

raukset näkyivät ympäri Eurooppaa, muun muassa Itävallassa. Tarinoita sodasta kerrottiin jopa niinkin kaukana kuin Australiassa, Jamaikalla ja Intiassa. Historioitsijoiden mukaan siitä uhkasi kehittyä maailmansota. Sodalla ei ollut varsinaista voittajaa, vaikka Britannian liittoutuman voidaan katsoa saavuttaneen tavoitteensa (Tate 2018, 1, 7, 9).

Suomessa Krimin sota tunnettiin Oolannin sotana. Vuosien 1854–1855 aikana brittiläisranskalainen laivasto pommitti Helsingin edustalla sijaitsevaa Suomenlinnaa, tuhosi Suomen rannikon satamia ja hävitti suomalaisten kauppalaivoja. Tarkoituksena oli Suomenlahden kauppasaarto. Venäjälle tuhot olivat suhteellisen pienet, mutta sota vahingoitti huomattavasti Suomen kauppamerenkulkua ja sen seurauksena alueen taloutta. Monissa kirjoituksissa Venäjän suuriruhtinaskunta tuodaan esiin sotaan syyttömänä pikku Suomeksi. (Lisää Oolannin sodasta, ks. esim. Johnsson & Malmberg 2013.) Ajan sotarunoissa esiintyvät kuvaukset pohjautuivat usein sanomalehtiutisiin, joita julkaistiin erityisesti Lontoossa. Whittier sai sotarunonsa inspiraatiota Krimin sodasta, mutta ilmeisesti nimenomaan Sturgen välityksellä.

Sturge oli rauhan puolestapuhuja, joka oli vuonna 1853 matkustanut Venäjälle tapaamaan tsaaria juuri ennen Krimin sodan puhkeamista, ilmeisesti toimiakseen välienselvittäjänä. Sturge palasi Venäjältä surulliseen Englantiin, jossa sodan estämiseksi ei hänen käsityksensä mukaan voitu tehdä mitään. Hän odotti kärsivällisesti sodan loppumista ja kuultuaan vahingoista, joita englantilaiset olivat aiheuttaneet Suomen rannikolla polttamalla talonpoikien majoja ja tuhoamalla viljasatoja, hän keräsi rahaa ja lähti itse Suomeen henkilökohtaisesti auttamaan kärsiviä ihmisiä. Amerikkalainen kveekari (*Quaker*), runoilija Whittier, joka oli Sturgen hyvä ystävä, tallensi tapahtumat runomuotoon. (Lisää Sturgesta ks. esim. Hughes 1940 tai Richard 1864. Jälkimmäisen kirjan luku XXV, joka alkaa sivulta 503, kuvaa Sturgen Venäjän-matkaa ja Suomen-vierailua sekä tuo esiin Whittierin runon).

Whittier itse oli tunnettu sorrettujen puolestapuhuja, joka aktiivisesti tuki muun muassa orjien vapauttamisliikettä Yhdysval-

loissa ennen sisällissodan puhkeamista. Runot toimivat hänen propaganda-aseinaan. Siten myös runo Suomesta ilmaisee hänen ajatuksiaan ja mielipiteitään koskien Krimin sodan raatelemaa kaukaisen pohjoisen aluetta. Runon alkuperäinen englanninkielinen versio on seuraavanlainen:

Songs of Labor and Reform
”The Conquest of Finland”

Across the frozen marshes
The winds of autumn blow,
And the fen-lands of the Wetter
Are white with early snow

But where the low, gray headlands
Look o’er the Baltic brine,
A bark is sailing in the track
Of England’s battle-line

No wares hath she to barter
For Bothnia’s fish and grain;
She saileth not for pleasure,
She saileth not for gain.

But still by isle or mainland
She drops her anchor down,
Where’er the British cannon
Rained fire on tower and town.

Outspake the ancient Amtman,
At the gate of Helsingfors:
”Why comes this ship a-spying
In the track of England’s wars?”

”God bless her,” said the coast-guard, –
”God bless the ship, I say.
The holy angels trim the sails
That speed her on her way!

"Where'er she drops her anchor,
The peasant's heart is glad,
Where'er she spreads her parting sail,
The peasant's heart is sad.

"Each wasted town and hamlet
She visits to restore;
To roof the shattered cabin,
And feed the starving poor.

"The sunken boats of fishers,
The foraged beeves and grain,
The spoil of flake and storehouse,
The good ship brings again.

"And so to Finland's sorrow
The sweet amend is made,
As if the healing hand of Christ
Upon her wounds were laid!"

Then said the gray old Amtman,
"The will of God be done!
The battle lost by England's hate,
By England's love is won!

"We braved the iron tempest
That thundered on our shore;
But when did kindness fail to find
The key to Finland's door?

"No more from Aland's ramparts
Shall warning signal come,
Nor startled Sweaborg hear again
The roll of midnight drum.

"Beside our fierce Black Eagle
The Dove of Peace shall rest;
And in the mouths of cannon
The sea-bird make her nest.

”For Finland, looking seaward,
 No coming foe shall scan;
 And the holy bells of Abo
 Shall ring, ’Good-will to man!’

”Then row thy boat, O fisher!
 In peace on lake and bay;
 And thou, young maiden, dance again
 Around the poles of May!

”Sit down, old men, together,
 Old wives, in quiet spin;
 Henceforth the Anglo-Saxon
 Is the brother of the Finn!” (Whittier 1856)

Suomen luonto, sen suot ja lumen peittämät maastot tulevat esiin heti runon ensimmäisten sanojen myötä. Sen sijaan sen lopussa vakuutetaan anglosaksien ja suomalaisten välistä ystävyyttä. Runossa esiintyvät pääosissa maalaiset, mutta siinä mainitaan 1800-luvun amerikkalaisille matkustajille yleisesti tutut paikat, kuten Helsinki, Turku, Ahvenanmaa ja Viapori eli Suomenlinna.

* * *

Yhteenvetona voi todeta, että rakentaessaan Suomi-kuvia 1800-luvun amerikkalaiset usein valitsivat katseelleen kohteen, joka vahvisti heidän omia asenteitaan ja arvomaailmaansa. Ajan matka- ja kaunokirjallisuudessa heijastuvat aikakauden rotuteoriat, suhtautuminen jatkuvasti kiihtyvään urbanisoitumiseen ja luonnon seesteisyyden, autenttisuuden ja eksoottisuuden etsintä. Kaupunki-, maaseutu- ja ihmiskuvaukset pohjautuvat yleistykseen ja saman toistoon. Näin kaunokirjallisissa teoksissa – romaaneista ja novelleista runoihin – esiintyy samoja stereotyyppisiä suomalaishahmoja, kuvauksia ja paikkoja, jotka tulivat amerikkalaisille tutuiksi myös matkakirjallisuuden kautta. Niitä tehtiin tunnetuiksi sanomalehtiartikkelien tai keskustelujen välityksellä ja usein niihin liitettiin käsityksiä maahanmuuttajista. Suomalaisia miehiä kuvattiin amerikkalaisten ihailmien miehisyyskäsitteiden värittämässä valossa, kun taas

naiset – niin fiktiivisissä tarinoissa kuin matkakirjallisuudessa – esitettiin hyveellisinä ja vaatimattomina valkoihoisina neitoina, joiden kuvaukseen kytkettiin usein sosiaalinen asema. Näkemys suomalaisista ihailun valkoihoisuuden edustajina vastasi valkoisten amerikkalaisten keskuudessa vallinnutta kuvaa heistä itsestään ainutlaatuisina ja jopa muita parempina.

Nämä amerikkalaisten 1800-luvulla muodostamat käsitykset Suomesta ja suomalaisista osoittavat, miten lähes olematon tieto ja vähäinen asiantuntemus eivät olleet esteinä Suomi-kuvien rakentamiselle. Stereotyyppisissä mielikuvissa suomalaisten katsottiin usein olevan rehellisiä, hyvin koulutettuja, luontoa rakastavia, voimakkaita, viattomia ja hyveellisiä sinisilmäisiä ja vaaleahiuksisia ihanneihmisiä. 1800-luvun amerikkalaisten luomat Suomi-kuvat, jotka toistuvat teoksesta toiseen ja joita löytyy sekä matka- että kounokirjallisuudesta, olivat suurelta osin positiivisia. Kuten Frances Willard (1869, 397) matka-artikkelissaan totesi, ”me ihailimme täysin tätä suomalaisia täynnä olevaa puutarhaa!”¹⁵⁰ Lopuksi voidaan siis todeta, että 1800-luvun Suomi-kuvien tärkeys tulee esiin siinä, miten niiden pohjalta vahvistettiin amerikkalaisten luomia käsityksiä seuraavan vuosisadan aikana. Näin kuvista tehtiin kestäviä ja toiston kautta niiden uskottavuus vahvistui. Voidaankin sanoa, että 1800-luvun Suomi-kuvista muodostui kestäviä mielikuvia, jotka osittain heijastuvat vielä nykypäivän käsityksissä Suomesta ja suomalaisista.

150 ”we thoroughly admired this garden full of Finns!”

Lähteet

Arkistolähteet ja sanomalehdet

- "A Russian Story of a Century Ago." 1854. *Harper's New Monthly Magazine* 9.52: 509–511.
- Cooper, Susan Fenimore. 1851. "The Lumley Autograph." *Graham's Magazine* 38 (tammi-kesäkuu): 31–36, 97–101.
- Dryden, Edgar A. 1997. "John Marr and Other Sailors: Poetry as Private Utterance." *Nineteenth-Century Literature* 52.3 (joulukuu): 326–349.
- Edelfelt, Albert. 1891. "Finland: Second Part: Sketches in Finland." *Harper's New Monthly Magazine* 82.489: 339–354.
- "From an American in the Russian Service." 1855. *New York Tribune*, 29. loka-kuuta.
- Hapgood, Isabel F. 1893. "A Russian Summer Resort." *The Atlantic Monthly* 72.431: 343–358.
- "High Life: At the North Pole." 1856. *Putnam's Monthly Magazine of American Literature, Science and Art* 7.38: 138–143.
- Johnson, F. Juns. 1882. "The Upper Peninsula of Michigan." *Harper's New Monthly Magazine* 64. 384: 892–902.
- Landsell, Henry. 1891. "Finland: First Part. General View of the Country and People." *Harper's New Monthly Magazine* 82.489: 330–339.
- Morse, James Herbert. 1896. "News." *Century Magazine* 51.3: 469.
- Noble, Edmund. 1886. "Up the Neva to Schlüsselburg." *The Atlantic Monthly* 58.350 (joulukuu): 792–802.
- Proctor, Edna Dean. 1872. "Northern Russia and St. Petersburg." *Scribners Monthly* 5.1: 1–21.
- "Recollections of St. Petersburg." 1852. *Harper's New Monthly Magazine* 4.22: 447–457.
- Rees, J. D. 1893. "A Fortnight in Finland." *Littell's Living Age* 25.78: 546–556.
- "Sketches Over the Sea. No. V. Finland." 1840. *The United States Democratic Review* 7.28: 446–453.

- Steen, Sanna. 1887. "Little Matti of Finland." *St Nicholas Magazine* 15.1 (marraskuu): 46–53.
- "Story of a Bear." 1852. *Harper's New Monthly Magazine* 4.24 (toukokuu): 786–790.
- Stuart Phelps, Elizabeth. 1887. "Annie Laurie." *Harper's New Monthly Magazine* 76.451 (joulukuu): 122–138.
- Taylor, Bayard. 1864. "A Cruise on Lake Ladoga." *The Atlantic Monthly* 13.79: 521–539.
- "The Constitutional Conflict of Finland, by A Member of the Finnish Diet." 1899. *The North American Review* 169.513: 180–190.
- "The Troll's Daughter: A Finnish Legend." 1853. *Putnam's Monthly Magazine* (joulukuu): 649–657.
- Walker, Francis A. 1875. "Growth and Distribution of Population." *Harper's New Monthly Magazine* 51.303: 391–415.
- Wheatley, Richard. 1887. "The New York Police Department." *Harper's New Monthly Magazine* 74.442: 495–519.
- Willard, Frances. 1868. Julkaisematon päiväkirja. 21. ja 22. elokuuta.
- Willard, Frances. 1869. "A Peep at Finland." *Harper's New Monthly Magazine* 39.231: 395–397.

Painetut lähteet

- Baird, Robert. 1842 [1841]. *Visit to Northern Europe: or Sketches (Descriptive, Historical, Political and Moral) of Denmark, Norway, Sweden, and Finland, and the Free Cities of Hamburg and Lubeck*. Vol. 2. New York: John S. Taylor.
- Ballou, Maturin Murray. 1887. *Due North; or, Glimpses of Scandinavia and Russia*. Boston: Ticknor.
- Beveridge, John. 1899. *Finland: The Land of a Thousand Lakes*. Hull (UK): Harland and Son.
- Borg, Selma & Marie A. Brown, eng. 1873. *Northern Lights: Stories From Swedish and Finnish Authors*. Philadelphia: Porter and Coates.
- Bremer, Fredrika. 1854. *The Homes of the New World: Impressions of America*. Eng. Mary Howitt, vol. 1. New York: Harper & Brothers.
- Buckley, J. M. 1886. *The Midnight Sun, the Tsar and the Nihilist: Adventures and Observations in Norway, Sweden and Russia*. Boston: D. Lothrop.
- Cornwall, Susan Peyton. 1852. *The Finland Family; or, Fancies Taken for Facts. A Tale of the Past for the Present*. New York: Dodd, Mead & Company.
- Dana, Richard Henry, Jr. 1992 [1840]. *Two Years Before the Mast*. New York: Westvaco Corporation.

- Dana, Richard Henry, Jr. 2008 [1840]. "Introduction." *Teoksessa Two Years Before the Mast: A Personal Narrative of Life at Sea*. Auckland: Floating Press. 7–17.
- Emerson, Ralph Waldo. 1914. *Journals of Ralph Waldo Emerson with Annotations*. Toim. Edward Waldo Emerson & Waldo Emerson Forbes. Vol. 10 (1864–1876). Boston: Houghton Mifflin.
- Fetridge, Pembroke W. 1864. *Harper's Hand-Book for Travelers in Europe and the East: Being a Guide Through Great Britain and Ireland, France, Belgium, Holland, Germany, Italy, Sicily, Egypt, Syria, Turkey, Greece, Switzerland, Tyrol, Spain, Russia, Denmark, and Sweden*. New York: Harper & Brothers.
- Fitzgerald, F. Scott. 1990 [1925]. *The Great Gatsby*. Lontoo: Penguin.
- Happgood, Isabel F. 1895. *Russian Rambles*. Boston: Houghton, Mifflin and Company / Cambridge (US): Riverside Press.
- Hayward, Harriet Cornelia. 1892. *From Finland to Greece or: Three Seasons in Eastern Europe*. New York: John B. Alden Publisher.
- James, Henry. 1984. *Henry James Letters*. Toim. Leon Edel. Vol. 1. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- London, Jack. 1926. *Elsinoren kapina*. Suom. Tauno Nuotio. Helsinki: Otava.
- London, Jack. 2008 [1914]. *The Mutiny of the Elsinore*. LaVergne: Tutis.
- Longfellow, Henry Wadsworth, toim. 1896 [1845]. *The Poets and Poetry of Europe*. Boston: Houghton Mifflin.
- Maxwell, John S. 1848. *The Czar; His Court and People: Including a Tour in Norway and Sweden*. Dublin: James M'Glasham.
- Melville, Herman. 1985 [1847]. *Omoo: The Adventures in the South Seas*. Lontoo: Routledge.
- Melville, Herman. 2006 [1876]. "Bridegroom Dick." *Teoksessa John Marr and Other Sailors With Some Sea-Pieces*. Toim. Douglas Robillard. Kent: Kent State University Press. 27–50.
- Murray, John. 1836. *Handbook for Northern Europe; including Denmark, Norway, Sweden, Finland, and Russia*. Lontoo: John Murray.
- Murray, John. 1849. *Handbook for Northern Europe; including Denmark, Norway, Sweden, Finland, and Russia*. Lontoo: John Murray.
- Murray, John. 1865. *Handbook for Travellers in Russia, Poland, and Finland*. Lontoo: John Murray.
- Murray, John. 1868 [1865]. *Handbook for Travellers in Russia, Poland, and Finland*. 2. painos. Lontoo: John Murray.
- Murray, John. 1875 [1865]. *Handbook for Travellers in Russia, Poland, and Finland; Including the Crimea, Caucasus, Siberia, and Central Asia*. 3. painos. Lontoo: John Murray.
- Norton, Charles Eliot. 1913. *Letters of Charles Eliot Norton with Biographi-*

- cal Comment*. Toim. Sara Norton & M. A. DeWolfe Howe. Vol. 1. Boston: Houghton Mifflin.
- Osgood, James R. & Company. 1833. *Osgood's Complete Pocket-Guide to Europe*. Boston: James R. Osgood & Company.
- Paulding, James Kirke. 1888 [1823]. *Koningsmarke, the Long Finne: A Story of the New World*. New York: Union College.
- Petry, Ann. 2019 [1953]. *Ann Petry: The Street, The Narrows*. Toim. Farah Jasmine Griffin. Library of America.
- Prince, Nancy. 1853 [1850]. *A Narrative of the Life and Travels of Mrs. Nancy Prince. Written by Herself*. 2. painos. Boston: Nancy Price.
- Proctor, Edna Dean. 1871. *A Russian Journey*. Boston: Houghton, Mifflin & Company.
- Stedman, Edmund C. 1897. *Cassell's Complete Pocket-Guide to Europe: Revised and Enlarged*. Lontoo: Cassell and Company.
- Taylor, Bayard. 1881 [1857]. *Northern Travel: Summer and Winter Pictures, Sweden, Denmark and Lapland*. New York: G. P. Putnam.
- Topelius, Zacharias. 1871. *Topeliuksen satuja, VI: Pikku-Matti ja Wähä-Lassi*. Suom. C. A. Gröneberg. Pori: O. Palanderin kirjapaino.
- Townsend, George Alfred. 1870. "Swedes and Finns." Teoksessa *Poems*. Washington D.C.: Rhodes and Ralph. 116–120.
- Whitman, Walt. 1856. "Poem of Salutation." Saatavissa: https://whitmanarchive.org/item/ppp.00237_00240. Viitattu: 24.02.2025.
- Whittier, John Greenleaf. 1856. "The Conquest of Finland." Saatavissa: <http://www.poetryatlas.com/poetry/poem/834/the-conquest-of-finland.html>. Viitattu: 24.02.2025.
- Willard, Frances. 1970 [1889]. *Glimpses of Fifty Years: The Autobiography of an American Woman*. New York: Source Book Press.

Tutkimuskirjallisuus

- Aarnipuu, Petja, toim. 2012. *Kalevala maailmalla: kansalliseepoksen kääntämisen kulttuurihistoriaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ammons, Elizabeth. 1991. *Conflicting Stories: American Women Writers at the Turn into the Twentieth Century*. New York: Oxford University Press.
- Arvin, Newton. 1962. *Longfellow: His Life and Work*. Boston: Little, Brown and Company.
- Babb, Valerie. 1998. *Whiteness Visible: The Meaning of Whiteness in American Literature and Culture*. New York: New York University Press.
- Baker, Paul R. 1964. *The Fortunate Pilgrims: Americans in Italy 1800–1860*. Cambridge: Harvard University Press.

- Bordin, Ruth. 1986. *Frances Willard: A Biography*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Boyd, Anne E. 2004. *Writing for Immortality: Women and the Emergence of High Literary Culture in America*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Bronski, Michael. 2011. *A Queer History of the United States*. Boston: Beacon Press.
- Buzard, James. 1993. *The Beaten Track: European Tourism, Literature, and the Ways to Culture, 1800–1918*. Oxford: Clarendon Press.
- Calhoun, Charles C. 2004. *Longfellow: A Rediscovered Life*. Boston: Beacon Press.
- Chard, Chloe. 1999. *Pleasure and Guilt on the Grand Tour: Travel Writing and Imaginative Geography 1600–1830*. Manchester: Manchester University Press.
- Chiarelli, Cosimo & Walter Pasini, toim. 2010. *Paolo Mantegazza e l'Evoluzionismo in Italia*. Firenze: Firenze University Press.
- Clausen, Julius. 1928. "Longfellow and Scandinavia: His Visit to Denmark and Sweden in 1835 with Some Unpublished Letters." *American-Scandinavian Review* 12: 730–740.
- Conway-Long, Don. 1994. "Ethnographies and Masculinities." Teoksessa *Theorizing Masculinities*. Toim. Harry Brod & Michael Kaufman. Lontoo: Sage. 61–81.
- Dana, Henry Wadsworth Longfellow & Manning Hawthorne. 1949. "'The Maiden Aunt of the Whole Human Race': Fredrika Bremer's Friendship with Longfellow and Hawthorne." *American Scandinavian Review* 37.3: 217–229.
- Darré, Richard Walther. 1930. *Neuadel aus Blut und Boden*. München: J. F. Lehmann.
- Delgado, Sally J. 2019. *Ship English: Sailors' Speech in the Early Colonial Caribbean*. Studies in Caribbean Languages 4. Berliini: Language Science Press.
- Duquette, Elizabeth. 2014. "Introduction." Teoksessa *Elizabeth Stuart Phelps: Selected Tales, Essays, and Poems*. Toim. Elizabeth Duquette & Cheryl Tevlin. Lincoln: University of Nebraska Press. ix–xxxvii.
- Earhart, Mary. 1944. *Frances Willard: From Prayers to Politics*. Chicago: University of Chicago Press.
- "Edna Dean Proctor." Framingham Biographies. Saatavissa: <https://biographies.framinghamhistory.org/edna-dean-proctor/>. Viitattu: 24.02.2025.
- Eigler, Friederike & Jens Kugele, toim. 2012. *Heimat: At the Intersection of Memory and Space*. Berliini: De Gruyter.
- Encyclopedia Britannica. "Isabel Florence Hapgood." Saatavissa: <https://www.britannica.com/biography/Isabel-Florence-Hapgood>. Viitattu: 24.02.2025.

- Encyclopedia Britannica. ”Jack London.” Saatavissa: <https://www.britannica.com/biography/Jack-London>. Viitattu: 24.02.2025.
- Encyclopedia Britannica. ”Lake Ladoga.” Saatavissa: <https://www.britannica.com/place/Lake-Ladoga>. Viitattu: 24.02.2025.
- Finlex. 1986. Valtiosopimukset 79/1986. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/>. Viitattu: 24.02.2025.
- Forselles, Cecilia af. 2012. ”Englanninkieliset käännökset: Kalevalan muuttuvat ylikansalliset tehtävät.” Teoksessa *Kalevala maailmalla: kansalliseepoksen kääntämisen kulttuurihistoriaa*. Toim. Petja Aarnipuu. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 111–126.
- Forsell, Pia. 1997. ”Mellin, Gustaf Henrik (1803–1876).” Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kgb-002920>. Viitattu: 24.02.2025.
- Gassan, Richard. 2005. ”The First American Tourist Guidebooks: Authorship and the Print Culture of the 1820s.” *Book History* 8: 51–74.
- Halmesvirta, Anssi. 1995. ”Barbariasta demokratiaan: englantilaisia näkökulmia Suomeen ja suomalaisuuteen 1700-luvun lopulta toiseen maailmansotaan.” Teoksessa *Toisten Suomi eli mitä meistä kerrotaan maailmalla*. Toim. Hannes Sihvo. Jyväskylä: Atena Kustannus. 77–157.
- Henriksson, Kristiina. 1982. ”Baedekerin matkaoppaan antama kuva Suomesta matkailumaana 1914.” Julkaisematon seminaaripaperi. Turku: Turun yliopisto.
- Hilen, Andrew, toim. 1956. *The Diary of Clara Crowninshield: A European Tour with Longfellow 1835–1836*. Seattle: University of Washington Press.
- Hilen, Andrew. 1970. *Longfellow and Scandinavia: A Study of the Poet's Relationship with the Northern Languages and Literature*. North Haven: Archon Books.
- Hilka, Minna, Ulpu Marjomaa & Marko Halonen. 2021. ”Keisarillisen Helsingin rakentaminen.” 15.11. Saatavissa: <https://historia.hel.fi/fi/kaannekohdat/1800-luku/keisarillisen-helsingin-rakentaminen>. Viitattu: 24.02.2025.
- Hilka, Minna, Ulpu Marjomaa & Marko Halonen. 2021. ”Senaatintori.” 27.10. Saatavissa: <https://historia.hel.fi/fi/alueet/etelainen/senaatintori>. Viitattu: 24.02.2025.
- Hirn, Sven. 1995. ”Kosken kuohuista keskiyön aurinkoon: Suomi matkakirjallisuudessa.” Teoksessa *Toisten Suomi eli mitä meistä kerrotaan maailmalla*. Toim. Hannes Sihvo. Jyväskylä: Atena Kustannus. 63–76.
- Hirsch, Edward L. 1964. *Henry Wadsworth Longfellow*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Hooper, Glenn & Tim Youngs. 2004. ”Introduction.” Teoksessa *Perspectives on Travel Writing*. Toim. Glenn Hooper & Tim Youngs. Hants: Ashgate. 1–12.

- Howard, Leon. 1961. *Herman Melville*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Hudelson, Richard. 2002. "The Ideological and Cultural Roots of Karelian Fever in the Western Lake Superior Region." Teoksessa *Entering Multiculturalism: Finnish Experience Abroad*. Toim. Olavi Koivukangas. Turku: Siirtolaisinstituutti. 66–72.
- Hughes, William R. 1940. *Sophia Sturge: A Memoir*. Lontoo: George Allen.
- Jacobson, Matthew Frye. 2002. *Whiteness of a Different Color: European Immigrants and the Alchemy of Race*. Cambridge: Harvard University Press.
- Johnson, Amandus. 1915. "The Relation of Longfellow to Scandinavian Literature." *American-Scandinavian Review* (tammikuu): 39–42.
- Johnsson, Raoul & Ilkka Malmberg. 2013. *Kauhia Oolannin sota: Krimin sota Suomessa 1854–1855*. Helsinki: John Nurmisen säätiö.
- Kelley, Wyn. 2006. *A Companion to Herman Melville*. Malden (MA): Blackwell Publishing.
- Kemiläinen, Aira. 1994. *Suomalaiset, outo Pohjolan kansa: rotuteoriat ja kansallinen identiteetti*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Kemiläinen, Aira. 1998. *Finns in the Shadow of the "Aryans": Race Theories and Racism*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Kero, Reino. 1996. *Suureen länteen: siirtolaisuus Suomesta Yhdysvaltoihin ja Kanadaan*. Turku: Siirtolaisinstituutti.
- Kero, Reino. 1997. *Suomalaisina Pohjois-Amerikassa: siirtolaiselämää Yhdysvalloissa ja Kanadassa*. Turku: Siirtolaisinstituutti.
- Klinge, Matti. 2020. *Eurooppalainen Helsinki*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kolehmainen, John I. 1938. "Finnish Newspapers in Ohio." *The Ohio State Archaeological and Historical Quarterly* XLVII. 2: 123–128.
- Korhonen, Teppo. 2008. *Poroerotus: historia, toiminta ja tekniset ratkaisut*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kostiainen, Auvo. 1994. "Massaturismin historian tutkimushanke." Teoksessa *Matkakuumetta: matkailun ja turismin historiaa*. Toim. Taina Syrjämaa. Turku: Turun yliopiston historian laitos, julkaisuja 31: 9–16.
- Kostiainen, Auvo, Janne Ahtola, Leila Koivunen, Katariina Korpela & Taina Syrjämaa. 2004. *Matkailijan ihmeellinen maailma: matkailun historia vanhalta ajalta omaan aikaamme*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kostova, Ludmilla. 2003. "Meals in Foreign Parts: Food in Writing by Nineteenth-Century British Travellers to the Balkans." *Journeys: The International Journal of Travel and Travel Writing* 4.1: 21–44.
- Lears, Jackson T. J. 1994. *No Place of Grace: Antimodernism and the Transformation of American Culture 1880–1920*. Chicago: University of Chicago Press.

- Ledkovsky, Marina. 1998. "A Linguistic Bridge to Orthodoxy: In Memoriam Isabel Florence Hapgood." A lecture delivered at the Twelfth Annual Russian Orthodox Musicians Conference, 7–11 October 1998, Washington D.C. 1–12.
- Lehti, Marko. 1994. "Suomalaisten Tallinnan-matkailun alkuvaiheet: Tallinna fennomaanien silmin 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla." Teoksessa *Matkakuumetta: matkailun ja turismin historiaa*. Toim. Taina Syrjämaa. Turku: Turun yliopiston historian laitos, julkaisuja 31: 94–116.
- Longfellow, Charles Appleton. 1998. *Twenty Months in Japan, 1871–1873*. Cambridge: Friends of the Longfellow House.
- Longfellow House Washington's Headquarters National Historic Site. "Richard Henry Dana Jr." Saatavissa: <https://www.nps.gov/people/richard-henry-dana-jr.htm>. Viitattu: 24.02.2025.
- Longfellow, Samuel. 1968. *Life of Henry Wadsworth Longfellow*. Vol. 1. Grosse Pointe: Scholarly Press.
- Luconi, Stefano. 2001. *From Paesani to White Ethnics: The Italian Experience in Philadelphia*. Albany: State University of New York Press.
- Luuntoon.fi. "Kajaanin linnan historia." Saatavissa: <https://www.luuntoon.fi/kajaani/historia>. Viitattu: 24.02.2025.
- Lähteenmäki, Maria, toim. 2021. *Laatokka: suurjärven kiehtova rantahistoria*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Marmier, Xavier & Marja Itkonen-Kaila. 1999. *Pohjoinen maa: 1800-luvun Lappia ja Suomea ranskalaisen silmin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- McFadden, Margaret H. 1999. *Golden Cables of Sympathy: The Transatlantic Sources of Nineteenth-Century Feminism*. Lexington: University Press of Kentucky.
- Metcalfe, Peter. 2018. *Antropologia: johdatus perusteisiin* [Anthropology: The Basics]. Suom. Matti Eräsaari, Timo Petri Kallinen & Katja Marikka Uusi-hakala. Helsinki: Gaudeamus.
- Moyne, Ernest J. 1949. "Kalevalan käännökset Amerikassa." *Kalevalaseuran vuosikirja* 29. Helsinki: WSOY.
- Moyne, Ernest J. 1953. "American Travelers in Finland." *Neuphilologische Mitteilungen* 1–2: 67–81.
- Moyne, Ernest J. 1963. *Hiawatha and Kalevala: Study of the Relationship Between Longfellow's "Indian Edda" and the Finnish Epic*. Newark: University of Delaware Press.
- Moyne, Ernest J. 1972. "Leaves of Grass and Granite Boulders: Walt Whitman and Finland." *Neuphilologische Mitteilungen* 73, 1/3: 235–244.
- Moyne, Ernest J. 1981. *Raising the Wind: The Legend of Lapland and Finland Wizards in Literature*. East Brunswick: Associated University Presses.

- Mustanoja, Tauno F. 1952. ”Longfellow ja Suomi.” *Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja* 12. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 152–156.
- Nelson, N. C. 1920. ”Gustaf Retzius.” *American Anthropologist*, 22.2: 173–177.
- Offen, Karen M. 2000. *European Feminisms, 1700–1950: A Political History*. Stanford: Stanford University Press.
- Paasivirta, Juhani. 1962. *Suomen kuva Yhdysvalloissa 1800-luvun lopulta 1960-luvulle: ääriiviivoja*. Helsinki: Werner Söderström.
- Paavolainen, Jaakko. 1973. ”Englantilaisen ja amerikkalaisen aikakauslehdistön kuva Suomesta 1800-luvun lopulla.” *Turun historiallinen arkisto* 28: 290–309.
- Pelvo, Martti. 2007. *Avautuva maailma ja kodin pyyteet: kodin ja vieraan suhde suomalaisissa ulkomaanmatkojen kuvauksissa 1945–1963*. Joensuu: Joensuu yliopisto.
- Petersen, Per Serritslev. 2002. ”Jack London’s Medusa of Truth.” *Philosophy and Literature* 26.1: 43–56.
- Pratt, Mary Louise. 1995. *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*. Lontoo: Routledge.
- Pratt, Mary Louise. 2001. ”Scratches on the Face of the Country; or, What Mr. Barrow Saw in the Land of the Bushmen.” Teoksessa *Defining Travel: Diverse Visions*. Toim. Susan L. Roberson. Jackson: University Press of Mississippi. 132–152.
- Rauhala, K. W. 1921. *Keisarillinen Suomen Senaatti 1809–1909 I–II*. Otava: Helsinki.
- Reveal, Judith C. ”Hapgood, Isabel (1850–1928).” Encyclopedia. Saatavissa: <https://www.encyclopedia.com/women/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/hapgood-isabel-1850-1928>. Viitattu: 24.02.2025.
- Richard, Henry. 1864. *Memoirs of Joseph Sturge*. Lontoo: S. W. Partridge.
- Roudeau, Cécile. 2017. ”Elizabeth Peabody, Elizabeth Stuart Phelps, and the Transatlantic Homeopathic Politics of Reform.” Teoksessa *Transatlantic Conversations: Nineteenth-Century American Women’s Encounters with Italy and the Atlantic World*. Toim. Beth L. Lueck, Sirpa Salenius & Nancy Lusignan Schultz. Durham: University of New Hampshire Press. 157–176.
- Rupp, Leila J. 1997. *Worlds of Women: The Making of an International Women’s Movement*. Princeton: Princeton University Press.
- Salenius, Sirpa. 2022. ”Building a (White) Nation: Finns in James Kirke Paulding’s *Koningsmarke, the Long Finne* (1823).” Teoksessa *Finnish Settler Colonialism in North America: Rethinking Finnish Experiences in Transnational Spaces*, AHEAD 2. Toim. Rani-Henrik Andersson & Janne Lahti. Helsinki: Helsinki University Press. 131–152.
- Salmi, Hannu. 1994. ”Elokuva, turismi ja arkipäivä: metodisia näkökulmia matkailun historiaan.” Teoksessa *Matkakuumetta: matkailun ja turismin*

- historiaa*. Toim. Taina Syrjämaa. Turku: Turun yliopiston historian laitos, julkaisuja 31: 17–38.
- Schriber, Mary Suzanne. 1995. "Introduction." Teoksessa *Telling Travels: Selected Writings by Nineteenth-Century American Women Abroad*. Toim. Mary Suzanne Schriber. Ithaca: Northern Illinois University Press. xi–xxii.
- Schriber, Mary Suzanne, toim. 1995. *Telling Travels: Selected Writings by Nineteenth-Century American Women Abroad*. Ithaca: Northern Illinois University Press.
- Schriber, Mary Suzanne. 1997. *Writing Home: American Women Abroad 1830–1920*. Charlottesville: University Press of Virginia.
- Sewall, John S. 1886. "Henry Wadsworth Longfellow." *New Englander and Yale Review* 45.195: 745–783.
- Showalter, Elaine. 1994. *Sister's Choice: Tradition and Change in American Women's Writing*. New York: Oxford University Press.
- Siegel, Kristi. 2004. "Introduction: Intersections Women's Travel and Theory." Teoksessa *Gender, Genre, and Identity in Women's Travel Writing*. Toim. Kristi Siegel. New York: Peter Lang. 1–11.
- Sihvo, Hannes. 1995. "Merkkillinen maa pohjan perillä: Suomi ja suomalaiset maantieteellisissä kuvauksissa ja Suomi-kirjoissa." Teoksessa *Toisten Suomi: eli mitä meistä kerrotaan maailmalla*. Toim. Hannes Sihvo. Jyväskylä: Atena Kustannus. 13–62.
- Sihvo, Hannes, toim. 1995. *Toisten Suomi: eli mitä meistä kerrotaan maailmalla*. Toim. Hannes Sihvo. Jyväskylä: Atena Kustannus.
- Smolla, Rodney A. 2020. *Confessions of a Free Speech Lawyer: Charlottesville and the Politics of Hate*. Ithaca: Cornell University Press.
- Spiegel, Taru. 2022. "The Finns in America". Saatavissa: <http://www.loc.gov/rr/european/FinnsAmer/finchro.html>. Viitattu: 24.02.2025.
- Steadman, Jennifer Bernhardt. 2007. *Traveling Economies: American Women's Travel Writing*. Columbus: Ohio State University Press.
- Stedman, Edmund Clarence. 1883. "Longfellow." *Century* 26.5: 926–941.
- Steffoff, Rebecca. 2002. *Jack London: An American Original*. Oxford: Oxford University Press.
- Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietävä-oppimissivusto. "Pietarin kaupunki." Saatavissa: <https://inkerilaiset.finlit.fi/1000-vuotta-inkerin-historiaa/pietarin-kaupunki>. Viitattu: 24.02.2025.
- Suomen Naisyhdistys. 1896. *Biograafisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla*. Helsinki: Suomen Naisyhdistys.
- Suzuki, Erin. 2007. "Frauds and Gods: The Politics of Religion in Melville's Omoo and Mardi." *ESQ: A Journal of the American Renaissance* 53.4: 360–386.
- Tate, Trudi. 2018. *A Short History of the Crimean War*. Lontoo: I. B. Tauris.

- Thompson, Lawrance. 1969. *Young Longfellow (1807–1843)*. New York: Octagon Books.
- Urry, John. 2002. *The Tourist Gaze*. Lontoo: Sage Publications.
- Van Zyl, Susan. 1998. "The Other and Other Others: Post-Colonialism, Psychoanalysis and the South African Question." *American Imago* 55.1: 77–100.
- Varpio, Yrjö. 1997. *Matkalla moderniin Suomeen: 1800-luvun suomalainen matkakirjallisuus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Virtanen, Keijo. 1988. *Atlantin yhteys: tutkimus amerikkalaisesta kulttuurista, sen suhteesta ja välittymisestä Eurooppaan vuosina 1776–1917*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Virtanen, Keijo. 1994. "Two-way Stereotypes? The Cultural Dialogue Between Finland and the United States." Teoksessa *Finnish Literature in North America*. Toim. Keijo Virtanen, Richard Impola & Tapio Onnela. Turku: Turun yliopisto. 72–84.
- Virtaranta, Pertti, Hannele Jönsson-Korhola, Maisa Martin & Maija Kainulainen. 1993. *Amerikansuomi*. Hämeenlinna: Karisto.
- Wacklin, Sara. 1989. *Sata muistelmaa Pohjanmaalta*. Oulu: Scripta Historica.
- Wagenknecht, Edward. 1955. *Longfellow: A Full-Length Portrait*. New York: Longmans, Green & Co.
- Walcutt, Charles Child. 1966. *Jack London*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Warren, Robert Penn. 1971. *John Greenleaf Whittier's Poetry: An Appraisal and a Selection*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Wawn, Andrew. 2002. *The Vikings and the Victorians: Inventing the Old North in Nineteenth-Century Britain*. Cambridge: Brewer.
- Wells, Daniel A. 1988. "Introduction." Teoksessa *Koningsmarke, the Long Finne: A Story of the New World*. New York: Union College Press. v–xxiv.
- Whittaker, Robert. 1998. "Tolstoy's American Translator: Letters to Isabel Hapgood, 1888–1903." *TriQuarterly*; Evanston, Illinois. 3.102 (kevät): 7.
- Williams, Cecil B. 1964. *Henry Wadsworth Longfellow*. New York: Twayne.
- Williams, Jay, toim. 2017. *The Oxford Handbook of Jack London*. Oxford: Oxford University Press.
- Wipo Lex. "Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works." <https://www.wipo.int/search/en>. Viitattu 24.02.2025.
- Youngs, Tim. 2004. "Where Are We Going? Cross-Border Approaches to Travel Writing." Teoksessa *Perspectives on Travel Writing*. Toim. Glenn Hooper & Tim Youngs. Hants: Ashgate. 167–192.
- Youngs Tim. 2006. "Introduction." Teoksessa *Travel Writing in the Nineteenth Century: Filling the Blank Spaces*. Toim. Tim Youngs. Lontoo: Anthem Press. 1–18.

Kirjoittaja

FT **Sirpa Salenius** on Itä-Suomen yliopiston dosentti ja hänellä on professorin pätevyys eli *l'habilitation à diriger des recherches* (HDR, Ranska). Hän toimii tutkijana Pariisin Université Paris Cité ja CNRS:n (valtion tutkimuslaitos *National Centre for Scientific Research*) LARCA -tutkimuskeskuksessa (*Laboratoire de recherches sur les cultures anglophones*). Hänen tutkimustyönsä keskittyy Pohjois-Amerikan historiaan, kulttuuriin ja kirjallisuuteen. Erityisesti häntä kiinnostavat 1800-luvun amerikkalainen kirjallisuus, transatlanttisuus, sukupuoli, ”rotu” ja seksuaalisuus. Hän on saanut useita tutkimusapurahoja muun muassa Koneen Säätiöltä, Taiteen edistämiskeskukselta, Longfellow House–Washington Headquartersilta sekä Terra säätiöltä (*Terra Foundation for American Art Senior Fellowship*) työskentelyyn Smithsonian amerikkalaisen taiteen museossa (SAAM) 2020–2021. Hänen julkaisujensa joukossa ovat muun muassa sellaiset teokset kuin *Rose Elizabeth Cleveland: First Lady and Literary Scholar* (Palgrave Macmillan, 2014) ja *An Abolitionist Abroad: Sarah Parker Remond in Cosmopolitan Europe* (University of Massachusetts Press, 2016).

📄 <https://orcid.org/0000-0003-1051-2483>

Abstract

Paris of the North – and Other 19th-Century American Images of Finland

Despite their scant knowledge of Finland, 19th-century Americans constructed persistent images of the Russian autonomous Grand Duchy and its people in their travel writing and fictional works. Americans, who commonly passed through Finland on their way to Russia proper, tended to stop briefly in such coastal cities as Helsinki and Turku. In their travel writing, American visitors described these same sites, often using the same vocabulary that was then repeated from one guidebook or magazine article to another. The few fictional stories, written by such well-known authors as Herman Melville or Jack London, for example, mention Finnish sailors and portray them as magical figures, who bring bad luck; yet, at the same time, they also appear as embodiments of ideal masculinity. The images 19th-century Americans constructed of Finland and Finnish people repeatedly reflected the values and beliefs Americans cherished in their own nation.

Hakemisto

- Adams, John Quincy 15
Adams, Mary ks. Phelps,
 Mary Gray
Agnok, Tor 109–110, 126
Ahlqvist, A. 46
Aleksanteri II, keisari 76, 80, 147
Almedingen, E. M. 161
 *One Litte Tree: A Christmas
 Card of a Finnish Landscape* 161
American Travellers' Guides, the
 65
Atlantic Monthly, the 46, 57, 68,
 158, 190–191
- Baedeker, Carl 19, 40, 129, 195
Ballou, Maturin Murray 67, 75,
 82–86, 124, 136–137, 191
 *Due North, or, Glimpses of
 Scandinavia and Russia* 67, 75,
 191
Baird, Robert 36, 49, 51, 62–64,
 71–72, 75, 84–85, 97, 106, 108,
 121, 124, 191
 *Visit to Northern Europe:
 or Sketches (Descriptive,
 Historical, Political and Moral)*
 *of Denmark, Norway, Sweden,
 and Finland, and the Free
 Cities of Hamburg and
 Lubeck* 63, 191
 *History of the Temperance
 Societies* 62, 63n
 *Religion in the United States of
 America* 63
 *The progress and prospects
 of Christianity in the United
 States of America: with
 remarks on the subject of
 slavery in America* 63
 *Sketches of Protestantism
 in Italy, past and present:
 including a notice of the origin,
 history, and present state of
 the Waldenses* 63
- Berg, Friedrich Wilhelm
 Rembert, kreivi 74
Beveridge, John 128, 191
 *Finland: The Land of a
 Thousand Lakes* 128, 191
Boije, Betty 147
Borg, Selma 147, 191
Borup, Gotthelf 149

- Boston 61, 65, 67, 81, 112, 147, 168
Boston Daily Globe 67
 Bremer, Fredrika 12, 55, 146, 191, 194
 Britannia 21, 37, 39, 54, 143, 161, 184–185
 Brodribb, William Jackson 106
 Brown, Marie A. 145, 147, 191
 Browning, Elizabeth Barrett 144
 Buckley, James Monroy 6, 15, 38, 42, 66, 75, 81–82, 87–88, 90–91, 103, 121–122, 124, 135, 191
The Midnight Sun, the Tsar and the Nihilist: Adventures and Observations in Norway, Sweden and Russia 6, 15, 38, 66, 87, 103, 191
Two weeks in the Yosemite and Vicinity 66
Travels in Three Continents: Europe, Africa, Asia 66
The Wrong and Peril of Woman Suffrage 66
 Bunin, Ivan 57
 Byron, lordi 145
 Byström, Johan Nicklas 142

 Carlyle, Thomas 145
 Castrén, Matias Aleksander 126, 142, 148
Century Magazine 182, 190
 Chaney, John Griffith ks.
 London, Jack
Chicago Republican 54
Christian Union 54

 Church, Alfred John 106
 Cicero 114
 Clemens, Samuel ks. Mark Twain
 Coleridge, Samuel Taylor 141
 ”Constitutional Conflict of Finland, The, by A Member of the Finnish Diet” 50, 191
 Cook, Thomas 19, 21
 Cooper, James Fenimore 14, 15, 111–112, 141, 149, 151, 152
The Last of the Mohicans (Viimeinen Mohikaani) 14
The Water-Witch 141, 152
The Pilot 152
The Red Rover 152
The Pioneers 152
 Cooper, Susan Fenimore 151, 190
 ”The Lumley Autograph” 151, 190
 Cornwall, Susan Peyton 159, 191
The Finland Family; or, Fancies Taken for Facts: A Tale of the past for the Present 159, 191
 Crawford, John Martin 94, 143
The Kalevala: The Epic Poem of Finland 143
 Crusoe, Robinson 87
 Cutting, Charles F. 67
Glimpses of Scandinavia and Russia 67
 Cygnaeus, F. 46

 Dana, Richard Henry Jr. 7, 153–156, 159, 162, 168–169, 171, 191–192, 197

- Two Years Before the Mast: A Personal Narrative of Life at Sea (Kaksi vuotta keulanpuolella)* 153, 155, 162, 168, 191–192
The Seaman's Friend 155
- Dante (Alighieri, Dante) 24
- De Amicis, Edmondo 59
- Delaware 25–26, 29, 65, 152–153, 162, 164, 183
- Dickens, Charles 113
- Dostojevski, Fyodor Mikhailovich 57
- Dwight, Theodore 17
Travels in New England and New York 17
A Journal of a Tour in Italy, in the Year 1821 17
- Edelfelt, Albert 6, 8, 42, 118, 121–122, 147–148, 190
 ”Finland: Second Part. Sketches in Finland” 42, 148, 190
- Eerik IX 44, 88
- Eerik XIV 88
- Ehrenström, Johan Albrecht 83, 113
- Ehrensvärd, Augustin, kreivi 81, 83
- Ekman, R. 46
- Emerson, Ralph Waldo 145, 192
- Engel, Carl Ludvig 36, 79, 83
- Englanti ks. Britannia
Evening Post 59
- Fettridge, Pembroke W. 36, 65, 77–80, 86, 192
Harper's Hand-Book for Travelers in Europe and the East: Being a Guide Through Great Britain and Ireland, France, Belgium, Holland, Germany, Italy, Sicily, Egypt, Syria, Turkey, Greece, Switzerland, Tyrol, Spain, Russia, Denmark, and Sweden 65, 78, 192
- Firenze 13–14
- Fitzgerald, F. Scott 160, 192
The Great Gatsby (Kultahattu) 160, 192
- ”From an American in the Russian Service” 73, 190
- Galaxy, the* 147
- Gardner, Thomas 61
- Garrison, William Lloyd 159
- Gobineau, A. de, kreivi 102
- Gogol, Nikolai 57
- Gorki, Maxim 57
- Graham's Magazine* 151
- Grant, Ulysses S. 89
- Gray, Thomas 141
- Grimm, Jacob 143
- Gripenberg, Alexandra 55
- Hapgood, Isabel 6, 56–60, 69, 96–97, 107, 117, 119–120, 190, 192, 194, 197, 198, 200

- "A Russian Summer Resort"
 57, 59, 117, 119, 190
*Service Book Of The Holy
 Orthodox-Catholic Apostolic
 Church*
Russian Rambles 59, 69, 119,
 192
A Survey of Russian Literature
 59
Harper's New Monthly Magazine
 6, 8, 20, 26–27, 42–43, 54, 68,
 118, 148, 157, 174, 177, 190–191
 Harris, Townsend 154
 Haverhill 159–160
Haverhill Gazette 159
 Hawthorne, Nathaniel 152
 Hayward, Harriet Cornelia 10,
 41–44, 56, 60, 69–70, 76–78,
 83–84, 88–89, 91–97, 101, 107,
 122, 133–135, 137, 192
*From Finland to Greece or;
 Three Seasons in Eastern
 Europe* 10, 41, 192
Hearst's Magazine 171
 Helsinki (Helsingfors) 16, 32, 33,
 35–36, 40, 43–45, 49, 54, 67,
 70–74, 77–83, 85, 91, 99, 111n,
 113n, 121, 186, 188
 Henningsen, Charles-Frédéric
 143
Eastern Europe 143
*Revelations of Russia in 1846,
 by an English Resident* 143
 Hollanti 54, 66
 Holmberg 46
 Howells, William Dean 16
 Howitt, Mary 146, 191
 Hugo, Victor 59
 Imatra 6, 41, 44, 95–96
 Irving, Washington 17
*The Sketch Book of Geoffrey
 Crayon, Gent* 17
 Italia 9, 13–14, 17, 21, 24, 34–35, 54,
 140–141
 Jackson, Kate 6, 53–54, 80,
 Jacobsson, Marcus 165
 James, Henry 16, 21, 192
 Japani 65, 86, 137, 153–154
 Joensuu 33, 41, 98
 Johnson, F. Juns 26, 190
 Johnson, Keith 87
 Kajaani 44, 60, 93–94, 197
Kalevala 10, 30, 46, 94, 96, 106,
 124, 126, 140, 142–147, 149–150,
 163, 178–179, 181, 193, 195, 197
 Kyllikki 149
 Manala 178
 Väinämöinen 29, 96, 124, 148,
 149, 163
 Kahyyàm, Omar 145
 Kallanvaara, Matti 178
 Kavanagh, Julia 113
 Koskinen, Yrjö 46
 Krimin sota (Oolannin sota) 73,
 77, 83, 164, 184–186, 196
 Krogius, Lars, kapteeni 28, 110–
 111, 122, 125

- Krohn, J. 46
 Kuopio 94
- Laatokka 43, 98, 120, 129, 177, 197
 Landsell, Henry 42–45, 190
 "Finland: First Part. General
 View of the Country and
 People" 42, 190
 Lappeenranta 95–96
 Lappi 43–44, 65–66, 68, 97, 103–
 106, 128, 134–137, 141, 193, 197
 Lassels, Richard 14
 Ledyard, John 15
 Lenni Lenape 167
 Leskov, Nikolai 57
Littell's Living Age 42, 190
 Liverpool 65
 Lohrmann, Ernst Bernhard 36
 London, Jack 29, 150, 153–154,
 156–157, 162, 171–173, 192
 The Mutiny of the Elsinore
 (*Elsinoren kapina*) 29, 150, 153,
 163, 171, 192
 The Son of the Wolf: Tales of
 the Far North 157
 Longfellow, Edith 156
 Longfellow, Henry Wadsworth 7,
 10–11, 14, 56, 94, 140–146, 151,
 154–156, 159, 192–200
 "The Song of Hiawatha" 94,
 143–144, 197
 The Poets and Poetry of Europe
 146, 192
 Loviisa 42, 44, 74
 Lowell, James Russell 145
- Lönnrot, Elias 46, 94, 126, 142–
 143, 148, 179
- Magnus, Johannes 70
 Marie Antoinette 178
 Massachusetts 10, 56, 61, 154, 158–
 159, 175, 182,
 Maununtytär, Kaarina (Catharina
 Mansdotter) 88
 Maxwell, John S. 36, 47, 51, 64,
 72–73, 75, 84–85, 87, 109, 192
 Czar, His Court and People, the
 64, 85, 109, 192
 Mellin, Gustaf Henrik 142, 195
 Melville, Herman 7, 139, 150, 153–
 154, 156, 159, 162–163, 168–171,
 182–184, 192, 196, 199
 "Bridegroom Dick" 184, 192
 John Marr and Other Sailors
 with some Sea-Pieces 183, 190,
 192
 Moby Dick 156
 Omoo: A Narrative of
 Adventures in the South Seas
 (*Omu: Seikkailukertomus*
 Etelämereltä) 139, 150, 156, 162,
 168–170, 192, 199
 Typee: A Peep at Polynesian
 Life 156, 168, 170
 Messenius, Johannes 94
 Methodist 54
 Michigan 25–27, 190
 Minnesota 25, 27
 Mitchell, Thomas 38
 Moskova 42, 51, 59, 62

- Mon Repos* 82, 96
- Morse, James Herbert 30, 182–183, 190
 ”News” 30, 182, 190
- Morton, W. W. 161
- Mott, Lucretia 55
- Muikku, Antti 27
- Murray, John 19, 32–33, 37–41, 44, 46–48, 50, 66, 77–80, 126, 129, 192
- Nation* 59
- Newburyport Free Press* 159
- New England 17, 159
- New England Weekly Review* 159
- New Jersey 25, 27, 54, 66, 153
- New York 9–10, 17, 28, 53, 55, 59, 66, 86, 108, 147, 159–161, 166–167, 191
- New York Christian Advocate* 66
- New York Independent, the* 54
- New York Tribune, the* 73, 144, 154, 190
- Niagara 9, 93
- Nicander, Karl August 141–142
Runesvärdet 142
- Noble, Edmund 46, 109–110, 122–123, 126, 190
- North American Review* 50
- Norton, Charles Eliot 145, 192
- Ny-Karleby 32
- Osgood, James R. and Company 67, 193
Osgood’s Complete Pocket-Guide to Europe 67, 193
- Oulu 60, 78, 92–93
- Pariisi 9, 13, 33, 38, 65, 83, 145, 156, 174, 178–179
- Paulding, James Kirke 29, 149, 152–153, 162, 164–168, 170, 173, 176, 181, 193
Koningsmarke, the Long Finne: A Story of the New World (Koningsmarke: or, Old Times in the New World) 29, 149, 152, 164–166, 173, 193, 198, 200
- Perry, Matthew Calbraith 153–154
- Petry, Ann (Lane) 160–161, 198
The Narrows 160, 198
- Phelps, Mary Gray (Elizabeth Stuart Phelps) 158–159, 175–177, 191, 194, 198
 ”Annie Laurie” 158, 175, 191
Doctor Zay 159
Mary Adams: Confessions of a Wife 159
The Gates Ajar 158
 ”Zerviah Hope” 159
- Pietari 15, 37, 41–43, 46, 51, 57, 61–62, 64, 67, 73, 77, 79, 83, 96–97, 129, 182, 199
- Pietari Suuri 62, 67, 96, 177
- Plato 113
- Plutarkho 113
- Poe, Edgar Allan 152
- Porter, John Addison 143
- Porter, Thomas C. 94, 143
- Porthan, Henrik Gabriel 125

- Porvoo (Borgo) 42, 44, 74, 148
- Prince, Nancy Gardner 61–62, 69, 193
- Proctor, Edna Dean 56–57, 60, 65, 89, 97, 107–109, 120, 123, 125–126, 148, 182, 190, 193–194
Life Thoughts: Gathered from the Extemporaneous Discourses of Henry Ward Beecher 56
 ”Northern Russia and St. Petersburg” 57, 190
Poems, National and Miscellaneous 56–57
A Russian Journey 57, 108, 182, 193
- Punkaharju 95
- Purtossof, prinsessa 61
- Putnam’s Monthly Magazine of American Literature, Science and Art* 136, 157, 179
- Ranska 13–14, 21, 33, 54, 65, 83, 94, 103, 140–141, 154, 179, 184
 ”Recollections of St. Petersburg” 43, 190
- Rees, J. D 42, 44, 46, 48–50, 75, 137, 148–149, 190
 ”A Fortnight in Finland” 42, 46, 190
- Renan, Ernest 59
- Retzius, Gustaf 23, 198
- Robin Hood 45
- Rooma 13–14, 142, 156
- Runeberg, Johan Ludvig 46, 74, 145–146, 148
- Nadeschda* 145
Vänrikki Stålin tarinat (Fänrik Ståls Sägner) 146, 148
- Saimaa 43–44, 124
- Saksa 16, 24, 63
- Savonlinna 60, 95
- Schaumann, F. L. 46
- Schiefner, Franz Anton 143
- Schuyler, Eugene 143
Selections from the Kalevala 143
- Scott, Walter 141
- Shelley, Percy Bysshe 145
- Siperia 15
- Snellman, J. V. 46
- Sortavala (Sordovala) 31, 68, 98, 117, 129
- Stanton, Elizabeth Cady 55
- Stedman, Edmund C. 14, 67, 193
Cassell’s Complete Pocket-Guide to Europe: Revised and Enlarged 193
- Steen, Sanna 158, 179–181, 191
- Stenbäck, L. 46
- St. Lawrence 6, 86–87, 99
- St. Nicholas Magazine* 158, 179, 180, 191
- Story, Joseph 154
- Sturge, Joseph 184–185, 196, 198
- Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 12, 27
- Suomenlinna (Sveaborg, Pohjolan Gibraltar) 36, 72, 77, 82–83, 99, 185, 188
- Södermark, Olof Johan 142

- Tacitus 106
- Takanen, Johannes 80, 96, 149
- Tallinna (Reval, Rääveli) 39, 77, 197
- Taylor, Bayard 6, 16, 31–32, 34, 44, 47, 51, 64–66, 68, 70, 97–99, 101, 103–107, 117, 120–121, 124–125, 128–133, 135–138, 153–154, 191, 193
- ”A Cruise on Lake Ladoga” 31–32, 68, 191, 195
- Northern Travel: Summer and Winter Pictures, Sweden, Denmark and Lapland* 44, 65, 97, 103, 193
- Views A-foot, or. Europe Seen with a Knapsack and Staff* 65
- Tegnér, Esaias 146
- Tennyson, Alfred 145
- Thackeray, William Makepeace 113
- Thorwaldsen, Bertel 142
- Tolstoi, Leo 57, 59
- Topelius, Zacharias 126, 147–148, 158, 179–181, 193
- Pikku Matti* 179–181, 193
- Sagor of Z. Topelius: Fjerde samlingen* 180
- Tornio (Tornea) 15, 44, 92, 97, 133
- Townsend, George Alfred 183, 193
- Poems* 183
- ”Swedes and Finns” 183, 193
- Trygg Helenius, Alli 55
- Tsaarin kylä (Tsarskoje Selo) 96, 117
- Tsehov, Anton 57
- Tukholma 15, 37, 41, 43, 51, 55, 63, 67–68, 75, 83–84, 89, 97, 134, 146
- Turgenev, Ivan 57
- Turku (Åbo) 33, 35–36, 45, 49, 55, 70, 78, 84–85, 87–91, 99, 188
- Turun linna 36, 45, 85, 87–90
- Turun tuomiokirkko 36, 87–90
- Turner, Frederick Jackson 24
- Twain, Mark (Clemens, Samuel) 16, 152, 160
- The Innocents Abroad* 16
- A Tramp Abroad* 16
- United States Democratic Review* 42, 190
- Venetsia 13–14
- Viipuri 33, 41–42, 45, 49, 67, 70, 72, 82, 96, 122, 149
- Väinämöinen ks. *Kalevala*
- Walker, Francis A. 26, 191
- Wheatley, Richard 28, 191
- Whitman, Walt 144–145, 193, 197
- Leaves of Grass* 144
- Whittier, John Greenleaf 30, 56, 159–160, 182, 184–185, 188, 193, 200
- ”The Conquest of Finland” 30, 159, 184, 186, 193
- ”The Exile’s Departure” 159
- Legends of New England* 159
- Songs of Labor and Reform* 184

- Willard, Frances 6, 10–12, 28, 35,
38, 41, 50–51, 53–57, 60, 65, 68,
70, 78–81, 86–87, 101, 110–117,
120–122, 125, 127, 189, 191,
193–194
"A Peep at Finland" 12, 38, 68,
191
- Willis, Nathaniel Parker 65
- Wright, von 46
- Åbo ks. Turku

Tietolipas-sarja

- 200 Tom Sjöblom *Druidit*
- 201 Maija-Leena Hänninen & Maijastina Kahlos toim. *Roomalaista arkea ja juhlaa*
- 202 Maarit Knuutila ym. toim. *Suulla ja kielellä*
- 203 Sari Katajala-Peltomaa & Raisa Maria Toivo *Paholainen, noitus ja magia*
- 204 Riku Hämäläinen toim. *Pohjois-Amerikan Intiaaniuskonnot*
- 205 Outi Fingerroos toim. *Uskonnon paikka*
- 206 Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski toim. *Referointi ja moniäänisyys*
- 207 Pirjo Lyytikäinen ym. toim. *Lajit yli rajojen*
- 208 Helena Saarikoski *Leikkikentiltä*
- 209 Eija Timonen *Perinteestä mediavirtaan*
- 210 Marja-Leena Sorjonen & Liisa Raevaara toim. *Arjen asiointia*
- 211 Jaana Hallamaa ym. toim. *Etiikkaa ihmistieteille*
- 212 Tuomas Martikainen toim. *Ylirajainen kulttuuri*
- 213 Anne Mäntynen ym. toim. *Genre – tekstilaji*
- 214 Outi Fingerroos ym. toim. *Muistitietotutkimus*
- 215 Tapani Lehtinen *Kielen vuosituhanneet*
- 216 Marjo Mela & Pirjo Mikkonen *Suomi kakkonen ja kirjallisuuden opetus*
- 217 Satu Grünthal & Elina Harjunen toim. *Näköaloja äidinkielen ja kirjallisuuteen*
- 218 Heikki Pihlajamäki ym. *Keskiajan oikeushistoria*
- 219 Hanna Lappalainen & Liisa Raevaara toim. *Kieli kioskilla*
- 220 Sara Routarinne & Tuula Uusi-Hallila *Nuoret kielikuvassa*
- 221 Terhi Ainiala ym. *Nimistöntutkimuksen perusteet*
- 222 Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki toim. *Äänekäs kevät*
- 223 Tuomas Martikainen ym. *Islam suomessa*

- 224 Sirpa Leppänen ym. toim. *Kolmas kotimainen*
- 225 Jari Niemelä *Talonpoika toimessaan*
- 226 Samuli Hägg ym. toim. *Näkökulmia kertomuksen tutkimiseen*
- 227 Jyrki Kalliokoski & Lari Kotilainen *Kielet kohtaavat*
- 228 Anna Idström & Sachico Sosa toim. *Kielissä kulttuurien ääni*
- 229 Vesa Heikkinen toim. *Kielen piirteet ja tekstilajit*
- 230 Maarit Grahn & Maunu Häyrinen toim. *Kulttuurituotanto*
- 231 Lars Levi Laestadius *Lappalaisten mytologian katkelmia*
- 232 Veikko Anttonen *Uskontotieteen maastot ja kartat*
- 233 Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola toim. *Maahanmuutto ja sukupolvet*
- 234 Irja Seurujärvi-Kari ym. toim. *Saamentutkimus tänään*
- 235 Maria Laakso ym. toim. *Tapion tarhoista turkistarhoille*
- 236 Siru Kainulainen ym. toim. *Työmaana runous*
- 237 Antti Salminen ym. toim. *Kirjallisuus ja filosofia*
- 238 Aino Mäkikalli & Liisa Steinby *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*
- 239 Kaisa Ahvenjärvi & Leena Kirstinä *Kirjallisuuden opetuksen käsikirja*
- 240 Anna Rastas toim. *Kaikille lapsille*
- 241 Anneli Kauppinen toim. *Oppimistilanteita ja vuorovaikutusta*
- 242 Aino Koivisto & Elise Nykänen toim. *Dialogi kaunokirjallisuudessa*
- 243 Outi Tuomi-Nikula ym. toim. *Mitä on kulttuuriperintö?*
- 244 Pirjo Kristiina Virtanen ym. toim. *Alkuperäiskansat tämän päivän maailmassa*
- 245 Marleena Mustola toim. *Lastenkirja. Nyt*
- 246 Johanna Isosävi & Hanna Lappalainen toim. *Saako sinutella vai täytyykö teititellä?*
- 247 Johanna Ahonen & Elina Vuola toim. *Uskonnon ja sukupuolen risteyskiä*
- 248 Simo Häyrynen *Kulttuuripolitiikan liikkuvat rajat*
- 249 Elina Vuola toim. *Uskonto ja kehitys*
- 250 Jukka Kortti *Mediahistoria*
- 251 Harri Kalha toim. *Kummat kuvat*
- 252 M. A. Castrén *Luentoja suomalaisesta mytologiasta*. Toim. ja suom. Joonas Ahola
- 253 Jari Kupiainen & Liisa Häkkinen toim. *Kuvatut kulttuurit*
- 254 Mikko Kauko & Marko Lamberg toim. *Naantalın luostarin kirja*
- 255 Outi Fingerroos ym. toim. *Yhteiskuntaetnologia*

- 256 Anneli Sarhimaa *Vaietut ja vaiennetut*
- 257 Terhi Utriainen *Enkeleitä työpöydällä*
- 258 Maunu Häyrynen & Antti Wallin toim. *Kulttuurisuunnittelu*
- 259 Pilvi Hämeenaho ym. toim. *Soveltava kulttuurintutkimus*
- 260 Toini Rahtu ym. toim. *Kirjoitettu vuorovaikutus*
- 261 Harri Mantila ym. toim. *Oulu kieliyhteisönä*
- 262 Lari Kotilainen ym. toim. *Kielenoppiminen luokan ulkopuolella*
- 263 Arja Nurmi ym. toim. *Kielten ja kirjallisuuksien mosaiikki*
- 264 Aila Viholainen ym. toim. *Kuvittelu ja uskonto*
- 265 Elina Vuola toim. *Eletty uskonto*
- 266 Sulevi Riukulehto & Ari Haasio *Virtuaalinen kotiseutu*
- 267 Irmeli Hautamäki toim. *Avantgarde Suomessa*
- 268 Ulla-Maija Peltonen & Outi Hupaniittu toim. *Arkistot ja kulttuuriperintö*
- 269 Laura Assmuth ym. toim. *Arjen turvallisuus ja muuttoliikkeet*
- 270 Titus Hjelm toim. *Uskonto, kieli ja yhteiskunta*
- 271 Maija Saviniemi toim. *Kalle Päättalo tutkijoiden silmin*
- 272 Sari Kivistö & Sami Pihlström *Toista ajatellen*
- 273 Tapio Nykänen *Lapin ihminen*
- 274 Outi Fingerroos & Konsta Kajander ym. toim. *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*
- 275 Tiina Mahlamäki & Minna Opas toim. *Uushenkisyys*
- 276 Asta Kihlman toim. *Tekstin nautinnosta*
- 277 Mikko Kauko *Pyhän Mechtildin ilmestykset*
- 278 Jyrki Siukonen *Humpuukia ja hulluutta*
- 279 Kaarina Koski & Tuomas Hovi toim. *Kansanperinne 2.0*
- 280 Yrjö Varpio *Elää, kokea, ymmärtää*
- 281 Jyrki Siukonen *Ensimmäinen*
- 282 Ulla Piela *Toiveiden maa*
- 283 Soile Veijola toim. *Matkailunkestävä Suomi?*
- 284 Johanna Isosävi *Miten tutkia kohteliaisuutta?*
- 285 Margit Rahkonen *Margaret Kilpinen*
- 286 Hanna Korsberg ym. toim. *Vieraita näyttämöllä*
- 287 Hanna Meretoja ym. toim. *Lähestymistapoja kirjallisuuteen*
- 288 Aino Mäkikalli ym. toim. *Miten luemme?*
- 289 Mikko Autere & Riikka Länsisalmi toim. *Nationalismi ja kieli*

- 290 Jyrki Siukonen *Nälkä ja vilu*
291 Klaus Laalo *Lapsenkielen uudissanat*
292 Hanna Lantto ym. toim. *Kieli maisemassa, maisema kielessä*
293 Sirpa Salenius *Pohjoisen Pariisi*

